

VINDICIÆ
JURIS DIVINI, AC NATURALIS
CIRCA USURAM,

QUÆ VELUTI LIBER SEPTIMUS HABERI POSSUNT,

ADVERSUS OPUS NOVISSIME EDITUM

DE USURIS LICITIS, ET ILLICITIS

NICOLAI BROEDERSEN.

His vindiciis capite ultimo inseritur peculiaris Dissertatio de Concilio Viennensi sub Clemente V., ejusque decretis.

TOMUS SECUNDUS.

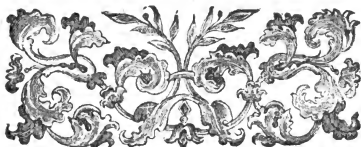

BONONIÆ MDCCXLVII.

Apud Thomam Colli ex Typographia S. Thomæ Aquinatis,
Superiorum permissu.

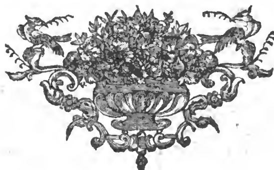

AD LECTOREM.

Ostquam sex libros de jure divino, ac naturali circa Usuram scripsi, in quibus Catholicam de Usuris doctrinam ab Usurarum patronis oppugnatam vindicare studui; proximo Anno 1743. prodiit in Batavia, sine loci designatione, magnum *de Usuris* volumen in duodecim libros digestum, in quo a Nicolao Broedersen Schismatico Belga Usuræ patrocinium omni conatu suscipitur. Hunc tomum cum legissem, etsi nihil novum, & grave deprehendi, quod in memoratis libris satis confutatum non sit; quædam tamen peculiaria, quæ minus attentis fucum facere visa sunt, responsionem aliquam efflagitant, quam licet post Opuscula lucubratam, memoratis libris sex *vin-*

diciarum nomine ſubjiciendam credidimus, ita ut pro ſeptimo libro haberi queat. Hac occaſione nonnulla utilia addentur, quibus doctrina Catholica magis magiſque confirmabitur.

INDEX

INDEX CAPITUM.

CA-

VIN-

VINDICIÆ
JURIS DIVINI, AC NATURALIS
CIRCA USURAM.

CAP. I.

De origine controversiæ præsentis, & variorum scriptorum circa usuram inter Schismaticos Belgas. De Broedersen volumine.

1. Um potissima ratio, cur inter Schismaticos in Fœderato Belgio pro fœneratitiis contractibus, censuum utrinque redimibilium nomine tectis, summa contentione dimicatum sit, ducatur ab antiqua Belgii consuetudine, quam jure, ac legitime inductam, ac ab Episcopis, & Ecclesia approbatam nonnemo præfert; de hujus consuetudinis origine antea cognoscere juverit. Itaque olim in Belgio, ut in aliis Catholicis locis, ac præsertim in Germania, & Hispania, reales legitimi census, in solius venditoris gratiam redimibiles, ex Martini V., & Callisti III., aut Nicolai V. Constitutionibus usque ad medium seculum decimum sextum creabantur ab omnibus, qui pecuniam hominibus fundos habentibus dabant; idque jus vulgarum, atque certum testatur ipsa Philippi II. sanctio an. 1567., qua a Delphensibus rogatus in gratiam pecuniarum pupillarium, quibus ex Caroli V. edicto anni 1550. reales census emebantur, scripsio juri derogandum putavit, ut pupilli, cum ex tutela excessissent, si collocatio censualis displiceret, utiliusque sibi ducerent pecuniam negotiari, aut alia ratione occupare, census redemtionem a venditoribus exigere, & pecuniam reposcere possent. Edita mox Pii V. Bulla de censibus, qua hoc pactum in emtorum gratiam appositum sustulit, nec non Gregorii XIII. Constitutione, qua etsi, eodem Philippo II. intercedente, a Pianæ Constitutionis rigore dispensavit; tamen pacta antiquæ Nicolai V. Bullæ contraria, si alicubi inducta essent, aboleri præcepit, inter quæ pactum redimendi in emtoris gratiam censetur, ut Opuscul. I. c. 4. §. 3. videbimus. His, inquam, Constitutionibus editis, num illud pupillarium pecuniarum privilegium ab ipso Rege sublatum fuerit, ignoro.

Broedersen l. 1 part. 1. n. 32. p. 10.

Ib. n. 25. p. 12.

2. Hoc unum scio, non multo post an. 1588. præcipuam quandam Belgii consuetudinem jamdiu inductam allegari a Sasboldo Episcopo, qua pupillares pecuniæ apud Senatum depositæ, non amplius in emtionem censuum, sed in subsidium indigentium conferebantur; idque pieta-

Broed. l. 12. part. 2. c. 15 §. 6. n. 5. p. 1719.

pietatis intuitu primo inductum, & solo titulo veri lucri cessantis, non modo ab Episcopis, sed ab ipsa etiam Apostolica Sede probatum ferebatur, in speciem Montis Pietatis, ut memorato Opusculo explicabimus. At cursu temporis, nulla veri lucri cessantis ratione habita, pupillares pecuniæ ad lucrum credebantur, præsertim mercatoribus, ac si privilegio peculiari liceret in his fœnus, quod in aliis pecuniis non licet. Hinc pupillarium pecuniarum collocationem nominatim damnarunt Synodi Belgicæ Cameracensis, Mechliniensis, Iprensis, Atrebatensis, & directorium Octavii Ferrarii Episcopi Tricassini, & Apostolici Nuncii. Idem autem abusus a pupillorum pecuniis sensim ad ceteras transiit. Sasboldus sub finem

pag. 1718. n. 1. seculi XVI. *corruptelam recenti memoria* inductam significat. Latius propagatam, & *usu, atque consuetudine*

pag. 1175. n. 99. *patriæ* jam receptam innuit Rovenius in libro ipsius manu circa medium sequens seculum scripto. Ita antiqua, & legitima realium censuum creandorum ratio exsolevit, & in mutuum, atque in usuram dilapsa est. *Mutui, & obligationis* personalis nomine hoc variis de caussis, præsertim ob facultatem repetendæ pecuniæ, induci cœperat sub Sasboldo. *Ut in necessitate constituti*, inquit, *repetere depositas pecunias possint, sub nomine mutui, & obligationum fœnerantur.* Id autem multo magis fuisse promotum ab Acatholicis, qui Fœderatum Belgium occuparunt, traditur in præfatione ad *Scripta varia circa usuram* an. 1728. Lex certe, quæ realibus annuis redditibus, ac censibus nummi quadragesimi solutionem præscripsit, multos removit a legitimis censibus, & privata chirographa nullo onere gravata invaluerunt, ut intelligitur ex Neer-

pag. 1161. n. 33. n. 36. cassellii Epistola ad D. Bassery an. 1682., nec non alia ejusdem ad Philippum a Deventerria an. 1685.

5. Initio damnata hæc praxis: at eum inundasset, difficilis primum eradicatio multos deterruit. Usura tamen ab omnibus agnita, atque damnata. Illi soli excusarunt, qui his chirographis ad vitandos instrumenti censualis sumtus uti posse putabant, ita tamen ut veram emtionem censuum contraherent, & sortem ex natura censuum non repeterent, nisi venditori redimere placeret, vel alias sors periclitaretur. Hæc ex variis Neercassellii Epistolis colligere licebit. Illi ipsi pag. 1160. n. 19. & seq.
pastores Schielandiæ, qui anno 1687. pro hoc vulgari, & insolito contractu vindicando maxime laborabant, eundem in conventibus parochorum aliquoties expensum, *illicitum, ac usurarium*, vel saltem (quocunque defenderetur nomine) *multo plenum periculo* judicarunt: & siquidem in pag. 910. n. 2.
ejusdem defensionem aliqua scripsere, quæ Lovaniensibus Doctoribus proposuerunt. Ea scripsisse liquet, non ex persuasione, ac certa doctrina, sed ut quidquid afferri poterat, Lovaniensium examini, ac judicio subjicerent: *Contractus illi*, inquiunt, *in conventu nostro non semel sunt propositi, & examinati: & licet multis omnino illiciti, ac usurarii, omnibus multo pleni periculo apparerent; visum tamen est aliquibus rationes aliquas proponere, quibus aut liciti, aut saltem in hac patria tolerari posse viderentur.* Ex sola difficultate tollendi e medio mali, quod latius radices egerat, omnia experiri, & proponere placuit: *Hi enim contractus fuerunt*, inquiunt, *jam longo tempore sine ulla suspicione mali frequentati, adeo ut plerisque in locis, sine magna populi perturbatione, illis contradici non possit.* Non itaque vera, & certa ratio, sed popularis difficultatis timor, qui vel sapientes nonnunquam commovere solet, illos ad aliquas defensionis rationes excogitandas permovit. Tres autem inventæ, & allatæ; quas tamen iidem pastores sibimet

bimet displicuisse ex eo satis indicant, quod *plausibiles*, & nihil amplius *quibusdam visa sint*; ceteri vero omnes affirmarint, *quasdam esse nimium benignas*, idest laxiores, *quasdam esse gratis*, *& sine fundamento confictas*, quasdam denique *esse veritati adversas*. Illæ autem rationes hoc postremo loco indicantur, quibus mutuum, & usuram excludi posse censuum utrinque redimibilium nomine credebatur. Constans vero omnium sententia erat, quod si contractus mutuum usurarium est, divino saltem jure a culpa eximi nequit; ut vel ex quæstionibus eo in documento subjectis liquet, ubi de solo naturali jure interrogarunt. De hoc casu Lovanienses consulti bis deliberarunt, primum anno 1687., dein anno 1688.; cumque census redimibilis nomine nihil suffragante, contractus illos esse *verum mutuum*, *& etiam usuram* post multam disceptationem concluserint; etsi dubium aliquod a nonnemine injectum fuerit de naturali jure circa usuram, nec non de divino; tamen id communi doctrinę adversum repellentes, eosdem contractus, veluti certo criminosos, vel saltem *ob periculum* criminis omnino vitandos, & populum per pastores, quibuscunque rebus possent, ab iisdem contractibus removendum sensere. In praxi tamen, ex difficultate, quę multos ab officio deterrere solet, parum, vel nihil factum est, aliique aliis de caussis dissimulandum putarunt usque ad an. 1727.

pag. 932. — pag. 935. n. 2. — pag. 937. n. 27.

4. Hoc autem anno quidam, prę- sertim exteri, qui Jansenismi caussa ex Gallia apud Fœderatos Belgas sese receperant, quique tutum iis in locis apud Schismaticos asylum nacti fuerant, licet consentirent in iis, quæ sive ad Jansenistarum errores, sive ad Schisma pertinebant; hisce tamen contractibus, uti universim fiebant, non potuerunt acquiescere. Itaque eam pecuniæ collocationem acriter aggressi, usuræ palam damnarunt. Principio de redditibus utrinque redimibilibus, quo nomine ii contractus nuncupabantur, pugnatum est. At cum revera non essent nisi mutuum, & usura; ad usuram certo modo defendendam disputatio deflexit. Cum enim eorum contractuum impugnatores an. 1728. tria edidissent opuscula, *Casus positionem &c.*, *Iteratam discussionem*, *& Appendicem ad casus positionem*: & in his catholicam de usuris doctrinam inculcantes, adversarios ad respondendum provocassent; Nicolaus Broedersen Pastor Delphensis an. 1728. typis dedit opus inscriptum: *Tractatus brevis de redditibus utrinque redimibilibus*, in quo non pauca afferuntur pro vindicando fœnore, quod per eos contractus non a pauperibus, sed a divitibus, & negotiatoribus ad legum normam exigitur. In ipsa autem hujus operis fronte aliud opus promisit, quo idipsum fusius statueretur. Interim alia plura opuscula edita hinc, & hinc. Tandem anno proximo præterito 1743. promissum opus eodem Auctore prodiit cum titulo: *De usuris licitis, & illicitis, vulgo nunc compensatoriis, & lucratoriis, secundum jus naturale, divinum, veteris, atque novi Testamenti, ecclesiasticum, & civile, ac juxta doctrinam sanctorum, veterumque Patrum, Theologorum, ac juris tum Canonici, tum Civilis peritorum, nec non usu omnium seculorum, & plurimarum regionum libri XII. Auctore Nicolao Broedersen Pastore Catholico-Romano. Delphis MDCCXLIII.* Licet Auctor se *Romano-Catholicum* dicat; vere tamen Schismaticæ Ultrajectinæ Ecclesiæ pastor est: unde in approbatione, quæ in fine legitur, *Ecclesiæ nostræ Canonicus, & Archidiaconus* dicitur a Francisco Meganck, quem pag. 918. ipse Broedersen vocat *Canonicum Capituli nostri Ultrajectini, Pastorem Lugdunensem, & librorum censorem in Archiepiscopatu Ultrajectino.*

Vide præfationem ad libros de jure divino & naturali circa Usuram §. 11.

jectino. Hic Archiepiscopatus aperto Schismate institutus, & ab Apostolica Sede censuris reprobatus, nonnisi a Schismaticis defendi potuit: præsumtum vero Capitulum cum tota Ultrajectina Ecclesia adeo præter Schisma Jansenianæ hæresi favit, ut Jansenistas e Gallia transfugas comiter exceperit, beneficiisque cumulaverit; unde ipse Broedersen pag. 1716. de celebri Jansenista Petit-pied, qui adversus Romanam Sedem debacchatus est, testatur: *Ille quondam e patria sua discedere coactus, in Ecclesia hac tranquillum, ac securum reperit domicilium, ac suaves in præcipuis hujus Ecclesiæ pastoribus amicos, qui illum ut fratrem, quandocunque ei placebat, receperunt &c.* Magnifica operis inscriptio catholicam sententiam pollicetur. At præter inscriptionem, & præter magnum promissionis hiatum, re ipsa opus veram, & damnatam usuram contra Catholicam doctrinam tuetur, atque propugnat. Qui non omnino perspicax est, prima præsertim fronte decipi poterit. Duodecim, & eo amplius annorum studio, post lectas præcipue dissertissimas pro catholico dogmate disputationes, adversarius ejusmodi systema compegit, quo propositæ difficultates, queis æqua responsio non est, facilius declinantur, & ipsa Ecclesiæ, atque Scholasticorum traditio, quæ præsertim adversatur, in novæ sententiæ patrocinium traducitur. Cum hoc cognoscere ad confutationem maxime pertineat, ipsum systema ex universo opere accurate in primis colligendum, atque oculis subjiciendum est.

CAP. II.

Mirificæ adversarii confusiones, quæ fucum faciunt, deteguntur. Vera quæstio dogmatica ab aliis scholasticis, vel practicis segregata statuitur. Ita solvuntur, seu explicantur libri primi Broedersiani partes duæ, prima, & tertia.

1. Non solum in titulo, sed sæpissime in opere solas usuras compensatorias, & non alias, auctor sese defendere præfert. Immo jam inde ab an. 1734. in notatione ad quandam manuscriptam amici epistolam has tantum capitulares quoque suos approbare innuit: *Alias, quæ compensatoria non sunt nullus hic probat.* Alludit, ut arbitror, ad sententiam Capituli Ultrajectini, quam in literis ad Petit-pied datis 27. Jan. 1734. declaratam invenies his verbis: *Absit a nobis, ut de redditibus, qui in patria nostra sunt, in usu, quidquam quod a fide catholica dissentiat, sentiamus. Firmum est apud nos principium a Theologis communiter receptum, in contractu mutui non licere quidquam ultra sortem, sive a pauperibus, sive a divitibus, aut exigere, aut principaliter intendere vi mutui. Censemus tamen in contractu mutui aliquid extra sortem exigi posse, non quidem vi mutui, sed per modum indemnitatis, & justa compensationis, quando occurrit juncta bona fidei ratio lucri cessantis, & damni emergentis.* Hæ literæ scriptæ fuerunt manu D. Kemp, & subscriptæ a DD. Dalenoort, Van Dych, Kemp, Meganch, tam suo, quam nomine D. Van Erekel, & Akkoi. Omnes sunt Canonici præsumti Capituli Ultrajectini, & in his quidam pro disceptatis contractibus libellos ediderunt.

pag. 1715. n. 6.

Suite de supplement aux Lettres Theologiques cõtre le Traité des Prêts de commerce pag. 56. anm. 16.

2. Si de mera compensatione veri lucri cessantis, ac damni emergentis actum fuisset, & intra hos fines

fines sese continuisset Broedersen; cum nihil æquius proponi, ac defendi poterat, tum vero nihil contra catholicam de usuris doctrinam assertum fuisset. Usura compensativa hoc sensu intellecta potius restauratio justa est damni, quam usura: justam autem compensationem, ac restaurationem damni catholica doctrina nunquam damnavit. Sed in hoc usuræ compensatoriæ vocabulo hallucinationes, vel insidiæ occluduntur: primum quia usuram compensatoriam pro vera usura habet, & ab aliis haberi sua multum interest; deinde quia compensatoriç usurç nomine lucratoriam complectitur, atque defendit. Hæc duo in primis animadvertenda sunt diligenter, ut systematis ejus artificium, ac fallaciam detegamus.

Usura compensatoria improprie usura dicta.

3. Primum ergo usura compensatoria, qua damnum emergens, aut lucrum cessans compensatur, improprie, & late usura appellatur, quatenus ad veræ usuræ modum pretium ejus legibus taxatum, usuram imitatur. At cum vera usura proprie sit (1) *pretium usus pecuniæ*, quæ alteri creditur, compensationis autem pretium non pro usu pecuniæ, sed pro damno emergenti, vel lucro cessanti resarciendo solvatur; id ab usura re ipsa abesse nemo non videt. Secus usuram solvere dicendi essent, quicunque damnum furto ex. gr. illatum, aut interceptum lucrum restaurant. Id quod interest, indemnitas, & vitatio damni proprie est, non lucrum pecuniæ, nec proinde usura proprie sumta, quam tamen unam Scriptura, Patrum traditio, & Ecclesia damnat, cum usuram damnat. Dixi *cum usuram damnat*; si enim compensationem, aut restaurationem damni aliquo casu ex. gr. a paupere impotente exigi reprobat; id non reprobat usurç condemnatione, ac nomine, sed * aliis præceptionibus, quibus mandat, ne ipsum debitum exigatur ab inope, cui eleemosynæ subsidium ex charitate præstandum esset potius, quam deblium repetendum. Sed juvat Broedersen usuræ nomen compensatoriæ tribuere, ut aliquam usuram licitam adstruat. Ita enim duo opportune in rem suam colligit. Primo cum testimonia, sive Scripturæ, sive Patrum, sive Canonum opponantur, in quibus usura universim damnatur, & ex his usura omnis reprobata a Catholicis dicitur; interpretanda ea testimonia reponit, & usuram saltem compensatoriam excipiendam: cui exceptioni si semel aditus pateat, non solum generales sacræ auctoritatis locutiones de omni usura perperam accipi, verum aliis, atque aliis exceptionibus, ac restrictionibus locum esse concludit, ita ut aliæ quoque usuræ a condemnatione subduci pariter queant. Deinde ut potissimam objectionem, quæ ab omnium Scholasticorum consensu ducitur, rejiciat; quotquot Scholastici titulum ejus quod interest approbant, veluti usuræ vindices allegans, hos omnes secum sentientes, ac ejusdem sententiæ obtrudit. Fraudulentum sane consilium, vel, ut minimum, confusæ mentis insignis deceptio, qua plures vel invitos in sui erroris veluti testimonium, & patrocinium adducit. Hinc porro illud pariter obtinet, ut Catholicorum auctoritatem contemtui exponat, ac si illi uno loco usuram omnem damnantes, alio aliquam absolventes, contraria tradiderint, vel certe rigidius, ac imprudenter damnarint usuram omnem, qui aliquam absolvere aliquando debuere. Sed vere non hi Catholici contraria tradiderunt, cum omnem usuram damnantes, usuram pro-

(1) Vide Geminian apud ipsum Broedersen pag. 1421. n. 6.

B 2

* *Aliis erat vetita legibus*, inquit ipse adversarius de usuris, quam Judæis in peregrinis pauperibus interdictam agnoscit pag. 998. num. 3.

propriam intellexerint; id autem quod interest, non usuram, nisi forte improprio latiori sensu, sed indemnitatem, ac restaurationem æquissimam habuerint. Broedersen potius omnia confundit, & miscet; quod minus cauti si non advertant, facile decipientur.

Broedersen compensatoriæ usuræ nomine lucratoriam defendit.

4. Quod si usuram vere compensatoriam vindicaret tantum, etsi in usuræ nomine insistens, scandalo esse nonnullis posset; re tamen nihil a catholica doctrina alienum propugnaret, & quæstio nominis esset potius, quam rei. At hoc nomine usuram lucratoriam ab eo vere defendi, multis ex locis, & argumentis liquet. In casu quidem, quem vindicandum proponit, occasiones lucri ubique obvias præfert, quæ ad lucrum cessans referuntur; & hunc casum omnium Belgarum proprium testatur, ac si omnes Belgæ lucri cessantis nomine lucrum legitimum capiant. Sed præter plures conditiones, quæ in ipsis occasionibus lucri ad usuram vitandam requiruntur, ut Opuscul. 1. c. 3. ostendam, nec non præter non paucas exceptiones, quæ in praxi accidere queunt, ne omnes casus legitimum lucri cessantis titulum præsto habere judicandi sint, siquidem unum lucrum hoc titulo proveniens Broedersen defendendum suscepisset, nonne propositum implesset, si hunc unum titulum explicasset, statuisset, & quatenus in praxi apud omnes sit, legitime demonstrasset? Quid hac in re parum solicitus, paucaque leviter attingens, toto opere iis in argumentis laborat, quæ ipsum lucrum, & usuram per se, etiam ab hoc titulo separatam, vindicare student? Cogitentur quæ affert sive ex naturali, sive ex divino jure, sive ex ecclesiastico, sive ex civili, & omnia fere de lucratoria usura proprie dicta loquuntur, ut ex dicendis patebit. Adde quod cum de vero titulo lucri cessantis, & interesse universim diffidat, subjicit identidem, & ingerit triplicem contractum, vel censum utrinque redimibilem, seu pecuniæ locationem, aut alium innominatum contractum, quorum nomine hoc lucrum vindicetur. Novæ in hoc hallucinationes, vel insidiæ latent, quibus pusilli decipiantur, & lucratoria, ac vera usura, quam defendendam ille suscepit, hisce coloribus, & fucis illita minus displiceat. Ita enim quicunque Catholici Auctores triplicem contractum, vel censum utrinque redimibilem defenderunt, Broedersen nihili faciens, utrum jure, an perperam defenderint, & utrum plures repudiarint practice, quod speculative defendi posse putarunt; hos omnes pro se veluti ejusdem sententiæ allegat, ne in vindicanda usura Catholicorum auctoritate desertus videatur. Sed hos titulos, vel contractus cum usura miscere, & auctores de titulis, vel contractibus differentes allegare quasi patronos ejus usuræ, quam omnes damnant, nonne mirifice decipi, vel decipere est?

5. Scio quidem Broedersen repositurum, se hos auctores non pro usura, quam eosdem damnare alicubi fatetur, sed pro practicis, seu, ut vocat, disceptatis Belgii casibus allegare, quos illi titulorum, vel contractuum nomine defendunt. Sed cum lucrum, quod illis in casibus percipitur, pro usura videatur habere, de qua una operis titulus pollicetur; ita ut alio licet nomine, idem tamen re ipsa eos defendere affirmet, sive qui usuram, sive qui titulos, vel contractus defendunt; unde alicubi scripsit: *Vocentur dicti casus usura, aut alio nomine, parum refert. Natura non considerat nomina, sed res:* cumque in ipsa operis fronte receperit, se usuram aliquam probaturum licitam, ex istorum quoque auctorum, seu Theologorum sententia; jam hos, cum pro casibus illis practicis allegat, nonne veluti usuræ patronos

p. 1537. n. 5. 1569. n. 8.

p. 1439. 1440. &c.

p. 137. n. 54.

nos allegare videtur? Licet vero compensatoriam usuram tantum se vindicare jactitet; cum tamen lucratoriam etiam re ipsa vindicet, dum nec justitiæ, nec charitati repugnet, ut fieri posse autumat inter mercatores, ac divites, & in laudatis Belgii casibus reapse evenire contendit; eos auctores pro hac usura, quam alias damnant, allegare videri potest, ut nonnullis vane visum accepi. Saltem magna in hoc auctoris, & operis confusio est, qua quæstiones de titulis, vel contractibus, cum quæstione de usura miscentur. Vel enim veri, & legitimi sunt tituli, vel contractus, quos illi auctores defendere student, vel non: si primum, usura perperam habebitur lucrum, quod non ex mutuo, sed ex legitimo titulo, vel contractu redit; si vero secundum, falluntur illi procul dubio, dum legitimum præferunt titulum, vel contractum, qui vere non est, & usuram veram, quam reprobant, eo titulo vel contractu tectam defendunt; & in hoc monendi, vel docendi sunt, non tamen ita allegandi, ut alio atque alio nomine ejusdem usuræ, quam damnant, patroni videri possint.

Quæstio præsens statuitur.

6. Hæc itaque confusio, quæ veritati cognoscendę impedimento est, ne in re præsenti offendat, distinguendæ sunt quæstiones a quæstionibus, & quæ nunc in disputationem veniat, exacte statuenda. Igitur hoc loco mihi nec de titulis, nec de contractibus memoratis quæstio est, sed de usura; ac proinde sepositis in aliam disputationem, seu in Opuscula, quæ ad titulos, vel contractus ejusmodi pertinent, videndum quid de usura auctor doceat. Hoc principium cardinale in primis statuendum, sine quo inutilis erit omnis disputatio de titulis, vel contractibus ceteris; num enim hi legitimi, an fictitii sint, & num lucrum ex his perceptum sit legitimum, an usurarium, definiri non potest, si principium de usura certum non sit. Dum autem hoc principium in præsentiarum statuitur, ingerere, & interserere de titulis, vel contractibus mentionem, ut facit adversarius, est confundere, & perturbare omnia, ne quid certo confici, & definiri unquam possit. Hoc distincte præmonendum, ut præsens quęstio, de qua præcise agendum erit, cognoscatur. Non de circumstantiis practicis Belgii, vel alterius Provinciæ agitur, non de quibusdam titulis, vel contractibus, sed de usura, quę a titulis, & contractibus ceteris separata, compensatoria usura non est, sed lucratoria.

7. Neque distrahi a nobis quęstionem a se propositam Broedersen conqueratur. Cum enim ipse in proposita quæstione de casibus Belgii varias quæstiones confuderit, quęstiones confusas separamus, non autem distrahimus. Hæc distinctio necessaria est, ne varia miscentes, omnia confundamus. Inter multa autem, quæ in controversiam cadunt, ab eo exordiendum, quod ceteris principii loco est: sine principio enim certo nullus certus finis esse potest. Inter quæstiones vero omnes, quæ in rem præsentem incidunt, cum doctrina de usura per se ab omni titulo, & alio contractu separata, idest de usura vere lucratoria, principii loco esse debeat; de hac in primis cognoscendum est. Videndum est igitur, quid de hac usura adversarius sentiat, & doceat.

Adversarii sententia, & argumentū hoc libro impugnandum.

8. Usuram quidem ab omni titulo, & contractu separatam hoc potissimo, seu potius unico argumento licitam esse contendit, quia nulla lege vetatur. Pluribus locis hoc argumentum urget, ex quo sibi victoriam pollicetur. Vide autem inter cetera insignem locum lib. 1. part. 1. c. 8. n. 67., ubi titulum interesse, & alios contractus sese attulisse in medium fatetur, ut innueret titulos varios, unde id lucrum

possit

possit defendi; at simul hisce præsidiis opus non esse concludit, si etiam fine illis hoc lucrum nulla lege interdictum probetur: *Casus, qui a nobis ante sunt explicati, & in hisce Provinciis sunt frequentes, eodem omnes motivo licitos esse censemus, nempe quia nulla lege sunt prohibiti. Ut autem istud evidentius constet, ostendimus variis rationibus licite illud, quod in dictis casibus accipitur, posse acquiri. Etsi illud licite aliquo titulo nominato fieri non evinceremus, non propterea illud damnandum esset; posset enim licite fieri titulo innominato. Quod si nec tali illu.' esse licitum satis solide videremur probare, non propterea illicitum esse affirmandum esset: non enim ex eo dependet veritas, an solide demonstretur, hoc, vel illo titulo casus propositos esse licitos; sed ex hoc, an casus illi aliqua lege prohibeantur. Si enim nulla lege vetentur, certo liciti sunt. Demonstret quis, ut libet supponere, casus illos non esse licitos titulo emtionis, titulo societatis, titulo lucri cessantis, aut quolibet alio titulo nominato: si tamen illi casus nulla lege damnentur, certissime liciti erunt.* (1) Casus qui ab omni titulo, vel contractu, nedum nominato, sed etiam innominato separentur, non alii intelligi possunt, nisi qui lucrum nullo titulo, vel contractu tectum, idest vere usurarium pariunt. Vide, num veram lucratoriam usuram ab omni titulo, atque contractu etiam innominato separatam defendat.

9. Enimvero quod hoc loco de casibus disceptatis affirmat, in opere ipso sæpius affirmat de usura, cum usuram, quam in iisdem casibus inesse non dubitat, etiam ab omni alio titulo, vel contractu separatam, nulla nec naturali, nec divina, nec canonica, nec civili lege interdictam probare studet. Nos in superioribus libris de jure divino, ac naturali circa usuram, hanc universim & divino, & naturali jure condemnatam, nec tam charitati, quam justitiæ contrariam utroque jure ostendimus. E contrario Broedersen casus distinguit, in quibus usura licita, vel illicita sit, & nunc charitati, nunc justitiæ, nunc autem neutri adversetur. Usuram triplici casu illicitam profert; immoderatam, quæ præstitutos limites excedit, a quocunque exigatur; necnon moderatam, quæ vel e modicis summis, vel a pauperibus exigitur; inter pauperes autem, non solos mendicos, aut opifices in necessitatem aliquam pecunia indigentes refert, sed nonnullos etiam divites, qui iis circumstantiis laborent, ut ex charitate iisdem opitulandum sit. Ex primo, & secundo casu usuram injustitiæ coarguit; quidquid enim supra constitutos limites extorquetur, injustum est: quod autem percipitur ex modicis summis, quas nullo pretio æstimabiles affirmat, supra ipsarum æstimationem exactum, justum esse non potest. Pauperibus enim modica fere pecunia necessaria est, ut lucrum exinde exactum sit injustissimum: alias soli charitati, non autem justitiæ adversari contendit. Extra hos vero casus lucrum, neque charitati, neque justitiæ repugnans, nulla lege vetitum, ac propterea licitum præfert. In hanc rem omne jus naturale, divinum, ecclesiasticum, atque civile in examen vocat. Si quis vero ea separet, quæ de titulis, atque contractibus perperam obtrudit, ac miscet, eaque probe teneat, quæ nos in antecedentibus libris fusius

Tota Broedersen sententia de usura, ejusque capita proponuntur.

(1) Confer præfat. n. 36. part. VII. pag. 19. n. 51. p. 1442. n. 13. &c. & pag. 237. n. 54. *Usuram* in his casibus admitti *parum referre* ait, si tamen prohibita non sit.

fusius digessimus, nihil reperiet, quod difficile solutu sit. Eædem interpretationes Scripturæ, ac Patrum afferuntur, quas ibidem rejecimus; argumenta autem a nobis producta, quæ majorem vim habent, intacta, vel non æque soluta invenies. Sola importuna ineptarum exceptionum, aut exquisitarum restrictionum commixtio fucum facere potest, quæ si separentur, nihil erit, quod prudentes movere possit. Ne quid ad invidiam creandam fingere, & jactare videar, pauca de peculiaribus indicare placet.

CAP. III.

De mutui, & usuræ notione. Refellitur libri 1. pars secunda.

1. PRimo magnam de mutui, & usuræ definitione quæstionem adversus Scholasticos movet; quippe qui neutrum ex Scriptura, aut Patribus definierint. Sed quod de mutui definitione objicit, satis rejectum est lib. I. c. 1. n. 6. Cum enim mutuum definiendum sit, unde usura nascitur; si res definita, & non verba expendantur, nihil aliud Scripturam, aut Patres significasse invenietur, nisi id, quod Scholastici, & nos in definiendo mutuo explicavimus. Immo cum mutui appellationes Hebraicas, Græcas, vel Latinas & Scriptura, & Patres promiscue sumserint, sive cum gratuitum, sive cum usurarium mutuum appellarunt, ut & Broedersen fateri cogitur; ipse potius contra Scripturam, ac Patres, mutuum excludens, ubi lucrum exigitur, hanc veluti propriam mutui definitionem ponit: *Mutuum est quodcunque proximo utendum datur, ut sine ullo incremento reddatur.*

P. 47. c. 6.
P. 42. n. 41.

2. Neque satisfacit, cum impropriam eam mutui appellationem in Scripturis prodit, qua mutuum cum usura conjungitur: id enim dicere est difficultatem eludere, non autem probare, quod probari non potest. Si enim velit mutuum esse, quod gratis datur, quod autem non datur gratis, mutuum non esse; vocis quæstio inducetur, non rei: re enim usura, quam Scriptura damnat, ex eo contractu manat, quo pecunia, aut alia res consumtibilis ad consumtionis usum traditur, cum obligatione restituendi tantundem: quocunque nomine hic contractus appelletur. Mutui autem appellationem, quæ receptissima est, retinere maxime interest, ne ex incerta, & varia locutione, erroris, & fallaciæ occasio præbeatur. Vide quæ in hanc rem pluribus disseruimus memorato lib. I. c. 1., ubi contractum hunc jam cap. 1. a nobis definitum, communiori Latinorum usu *mutuum* appellatum ostendi, sive gratuitus sit, sive cum fœnore. Si vero adversarius pertinaciter velit mutuum proprie dici non posse, quod cum lucro est, nihil adhuc conficiet, quando contractum, unde usura nascitur, re ipsa alium ab eo esse, quem definivimus, affirmare non possit. Ejus contractus nomen proferat, quemcunque vult, ego illud accipiam. Solum videat, ne eum contractum, unde usura nascitur, usuram appellet, hæc enim non in contractu illo sita est, sed in lucro, quod ex eo contractu percipitur. Enimvero ipse quoque, dum usuram definit *accessionem ad sortem*; non in sorte, quæ ad usum traditur, sed in accessione, quæ pro usu sortis exigitur, usuram collocandam agnoscit. Hic autem de appellatione propria ejus contractus, quo sors ad usum traditur &c., non autem de propria accessionis appellatione sermo est: ac propterea proprium hujus accessionis nomen *usura* ei contractui perperam tribuit. Quod si mutui nomen jam receptum etiam ipse retinens (ut a receptis nominibus haud temere recedendum alibi

alibi (1) approbat) usuram criminosam oriri vult solum ex mutuo pauperum, quod gratuitum esse deberet, vel ex mutuo exiguæ pecuniæ &c., id non ad definitionem mutui pertinet, sed ad controversiam de usura, quam in sequentibus expendemus.

3. Quod porro de usuræ definitione ingerit, eodem ferme vitio laborat. Accusat Scholasticos, qui usuram aliter definierunt, quam Scriptura, & Patres. Hi enim *quidquid ad sortem accedit*, usuram appellarunt: illi autem *lucrum ex mutuo, aut vi mutui perceptum* &c. Sed nonne, variis licet verbis, idipsum omnes reipsa significant? Cum Scriptura, & Patres in accessione ad sortem usuram collocant, cum sortis nomine non equos, vel currus &c., sed rem consumtibilem usu cuipiam traditam, ut tantundem restituatur, intelligunt, quod proprio vocabulo, distinctionis gratia, *mutuum* appellatur; tum usuram non in accessione ad sortem negotiationi, alique legitimo contractui expositam collocant, nec in accessione, quæ justam afferat restaurationem ejus quod interest, sed in ea, quæ ex pecunia ex. gr. mutuo tradita, nulloque titulo circumscripta percipitur. Id autem nonne & Scholastici, & nos sentimus? ideo enim lucrum *ex mutuo*, aut *vi mutui* perceptum usuram definiunt, ut lucrum ex contractu alio, vel ex aliquo justo titulo in mutuo perceptum excipiant,
p. 154. n. 8. & 9. quemadmodum eidem Broedersen subolevit. Recolat quæso, quæ ali-
p. 115. n. 215. bi scripsit: *Verbis concertare aversamur. Ideo iis, qui usuram definiunt lucrum ex mutuo, & suam definitionem convenienter ad S. Scripturam, & SS. Patres, & utrumque jus intelligunt, litem non movebimus.* Quod si usuræ nomine comprehensam, & damnatam credit in Scriptura, & Patribus etiam accessionem ex titulo legitimi interesse, quam compensatoriam usuram appellat, cum eam charitas a paupere exigere vetat; id ea falsa usuræ hypothesi nititur, quam superius cap. 2. n. 3. rejecimus. Cum enim usura proprie sumta sit pretium usus pecuniæ, legitima autem compensatio ejus quod interest propria usura non sit, ut ex ipsis Romanis legibus probavimus, ubi etiam hæc compensatio ex charitate vetatur, non proprio usuræ nomine, sed alio præcepto vetatur.

Idipsum cōfessus est Broedersen p. 998. n. 3. ut vidimus supra notatione in c. 2. n. 3.

4. Scripturam quidem, & Sanctos Patres usuræ nomine justam compensationem damnasse, adversarius nunquam probabit: nos autem hunc titulum, ubi adsit, aliquot Patrum testimoniis, quibus usuram damnantes de sola pecunia *otiosa*, vel *sine damno* credita loquuntur, satis exceptum l. VI. ostendimus cap. 3. §. 2. Quod si expressius accessionem hoc titulo sumtam in mutuo non inveniuntur approbasse, id *potuit accidere* (ut ipsius Broedersen verbis utar) *per circumstantias loci, in quo alia quam illicita* (id est sine justo titulo) *usura passim non fuerit in usu, aut si aliqua alia, quæ* (ex titulo) *damnanda non erat* (seu verius non erat usura) *ibi exerceretur, non fuerit frequens, & e contrario improba* (seu vera usura) *communis*. Enimvero satis credibile mihi est, antiquorum Patrum ætate, cum rara erat pecunia, & (2) negotiandi ratio alia obtinebat, perpaucas fuisse occasiones pecuniæ utiliter collocandæ cum legitimo titulo. Posteriori tantum tempore, cum

Sacra Scriptura, & Patres non reprobarunt justum titulum lucri cessantis.

p. 555. n. 7. Contra pa. 371. n. 10.

Cur olim hic titulus non ita expresse approbatus, ut posteriori tempore.

(1) Ita p. 117. n. 239. *lucri* vocem in communi, ac recepto sensu accipit.

(2) De difficili olim titulo lucri cessantis ex intercepta emtione alicujus fundi vide quæ indicentur infra cap. 9. num. 10.

cum & pecuniæ copia augeri cœpit, & negotiandi facilior ratio inducta est, sicut frequentior lucri cessantis occasio fuit, ita hujus tituli expressior mentio, & approbatio apud Scriptores invenitur. Hinc hoc quoque tempore, etiam in quibusdam negotiosissimis urbibus, ubi est pecuniæ copia, & multiplex negotiatio floret, facilior lucri cessantis titulus suppetere potest, quam in exiguis oppidis, ubi pecunia rarior frequentibus negotiandi occasionibus careat. Ceterum cum Justinianus Novel. 131. c. 12. *fructus, usuras, & omne legitimum augmentum legati post sex mensium moram* Ecclesiis solvi præcepisset; hanc accessionem, quæ *ex mora* pro eo, quod interest percipitur, Photius expresse probavit, ut Balsamon animadvertit in scholiis ad Nomocanonem tit. 9. c. 27. *Gratias age Patriarchæ Photio, qui recte interpretatus est, Episcopos, & Clericos posse usuras, tanquam id, quod interest, petere.* Dicit *tanquam id, quod interest*, quia id, quod interest, ipso Romano jure declarante, usura vera non est, licet ad usuræ modum taxatum, vulgata & impropria usuræ appellatione nonnunquam donetur; & eatenus a Clericis, quibus præsertim vera usura severissimis pœnis interdicitur, citra crimen, & pœnam, impropria tantum usura, pro eo, quod vere interfit, percipi potest. De legatis nimirum erat sermo, quæ vel fructifera erant, vel in utiles contractus erant convertenda, ut justum esset Ecclesiæ solvi, quidquid detrimenti ex mora cessisset.

CAP. IV.

Vindicia juris naturalis circa usuram. Confutatur liber secundus Nicolai Broedersen. Invictum pro jure naturali statuendo argumentum ex eodem adversario colligitur.

1. Sed his levioribus circa voces, ac definitiones omissis, ad probationes ipsas veniamus. Primum a naturali jure Broedersen exorditur. In hoc potissimum sibi præsidium pollicetur, cum in re morali nihil, præsertim apud Christianos, neque divino jure vetitum putet, quod naturali jure prohibitum non sit. Rejecimus hoc præjudicium lib. V. c. 1. Experiamur tamen si quid argumenta ejus valeant. Totus liber secundus in hoc versatur. Duo argumentorum genera affert, negativa, & affirmativa. Præcipua negativa argumenta ex usu omnium seculorum, nec non ex Patrum, & Conciliorum silentio ducuntur. Recordetur loqui nos de casibus usurariis. Cum Patres, & Concilia omnem usuram damnarint, ut in sequentibus probabitur; casus etiam usuræ a negotiatoribus, & divitibus perceptæ complexi, immo hos expresse nonnullibi condemnasse cognoscentur. Ceterum alii casus allegari possent in usu frequentes, & illiciti, de quibus nec Concilia, nec Patres expresse meminerunt; nec tamen liciti exinde colligi queunt. *De argumentis negativis pag. 129. & seqq.*

2. Quod autem de usu plurimorum, & piorum etiam dicitur, quam malum sit argumentum patet ex Lateranensi III. trecentorum & decem Episcoporum can. 25., ubi *in omnibus fere locis* crimen usurarum ita *inolevisse* traditur, ut *multi, aliis negotiis prætermissis, quasi licite usuras exercerent, & qualiter utriusque Testamenti pagina condemnentur, nequaquam attenderent.* De usuris *Malum argumentum ductum ab usu.*

usuris etiam a mercatoribus per pios quandoque viros ignoranter exactis fidem facit hujus temporis exemplum B. Ivettæ viduę, quæ aliquandiu per vulgarem ejus temporis ignorantiam hoc usurę genus tanquam licitum exercuit, ut coęvus vitæ Auctor Hugo Floreffiensis testatur. Incredibilis nimirum est consuetudinis vis, cujus id proprium monet Augustinus, ut peccata, quę usu recipiuntur, peccata non esse credantur. Id autem pręsertim evenit, si ii, quorum est invalescenti corruptelæ resistere, & ignorantiam depellere, negligant: unde in Concilio Salisburgensi an. 1386. c. 13. scriptum legimus: *Apud multos ita crimen usurarum invaluit, quod nonnulli nullis negotiationibus, vel laboribus student intendere, putantes sibi hoc licere, quod prælati, & alii ecclesiarum rectores in animarum suarum periculum negligunt id corrigere, ac per hoc in majoris damnationis laqueum se immergunt.* Hinc canones, & decreta contra usuras identidem repetita; & cum S. Carolus usuras apud suos etiam clericos fidenter invaluisse commemorat ex ignorantia, non solum ipse in primo Mediolanensi Concilio pluribus decretis suæ provinciæ consuluit, verum etiam apud Summum Pontificem Pium V. egit, ut Constitutione aliqua generali huic malo toto orbe grassanti remedium afferret. Describam paragraphum epistolæ S. Caroli ad Ormanettum nostrum Romę degentem, & Pio V. intimum, die 18. Novembris 1567., quę servatur in Ambrosiana Bibliotheca inter MSS. S. Caroli tom. 3. epist. 298. *Oggi fa l'ottavo giorno, ch'io sono in Varese, sempre con occupazioni continue. Ho trovato questo paese pieno di usure, & di contratti feneratizii, tanto ne' preti, quanto ne' laici; & credendo che ciò si causi in buona parte dall' ignoranza di molti, loderei assai che Sua Beatitudine mandasse ad effetto quel pensiero, che già si degnò comunicarmi, di voler fare una provision generale sopra l' usure; & mi ricordo che anch'io nominai a S. Santità quelle persone, che a me parevan buone da masticar bene questa materia, & da estenderne la Bolla. Lei potrà hora con buona occasione dirne una parola a S. Santità, e rappresentarle la necessità, che ne vedo particolarmente in queste parti, che mi riduce a memoria il bisogno, che ve n'è da per tutto.* S. Pium statim deputasse & Cardinales, & Theologos, qui a censuum, depositorum, atque cambiorum materie exordirentur, Ormanettus rescripsit Epist. 318. eodem anno die 6. Decembris: *Nostro Signore, al quale io parlai delle cose delle Usure, ha fatto già la deputazione di tre Cardinali, per provedere a tutti i disordini occorrenti in questa materia, e massimamente ne' censi, depositi, e cambii. Se V. S. Illustrissima haverà qualche caso particolare da ricordare, la me ne scriverà. I tre Cardinali son Araceli, Sirleti, & .... vi è anche una deputatione di Teologi.* Et sane duę Constitutiones, altera de censibus, altera de cambiis, & depositis non multo post prodierunt: quę usuras mercatorum, ac ditiorum pręsertim prospiciunt. Argumentum liciti, quod ex usu, & vulgari errore in hac materie ab adversario colligitur, apud Ecclesię rectores nihil unquam obtinuit.

Tom. 1. Bollandi die 13. Jan.

3. Sed nunquid positiva argumenta graviora sunt? Nihil minus. Quod ex Deuteronomio colligitur de usura cum alienis permissa, si late, ut verba Deuteronomii sonant, accipiatur, æque pauperes, ac divites complectitur, ita ut si quid probet, usuram probet, quæ non solum e divitibus, verum etiam e pauperibus exigitur: quod tamen adversarii nequaquam concedent. Hujus autem textus interpretationem, ut per se juri naturali, quod aliunde statuitur, nihil præjudicet, fusius

De positivis argumentis p. 142.

fusius expofuimus lib. II. c. 3. Potiora videntur ea, quibus usuram e divitibus percepiam neque charitati, neque justitiæ contrariam probari posse Broedersen inculcat. Sed quatenus ea tum charitati, tum justitiæ adversetur, probatum arbitror lib. V. c. 4. & 5. Quæcunque toto opere præfert, argumentis ibidem propositis, si bene intelligantur, non satisfacere invenies. Quod porro de assensu, & consensu eorum qui usuras solvunt, nec non de approbatione legum, ac populorum consensu additur, quam pusillum sit, vel ex hoc uno intelliges, quod his argumentis probatur etiam usura pauperum, qui in eam scientes consentiunt, & quam leges, ac populi nequaquam excipiunt; immo, ne pauperum præsertim necessitatibus præsidium auferretur, laiç fuere, ut nonnullis legibus, præsertim illa Leonis Sapientis, cautum legitur. Neque valet exceptio pauperum a Broedersen legibus subjecta. Si enim ex legibus arguendum sit, non minus de usuris divitum, quam pauperum est arguendum, immo de pauperum usuris multo magis, cum pro his præsertim leges editę fuerint. Si ergo de his leges fœnebres non probant, neque de ceteris, quas nulla præcipua ratione probarunt, ex iisdem licebit arguere. Probarunt, inquit, justitiam interusurii per se, ubi justum est usurę retium, a pauperum autem conditione præscindunt. Hoc ad aliud argumentum pertinet ductum a ratione, quam veram præsumit; at ad argumentum, de quo hic agitur, sumtum ab auctoritate legum per se, nihil pertinet. Similiter ineptum illud, quod nonnullibi scribit, leges probare solas divitum usuras, pauperum autem tolerare, atque permittere. Id ex naturalis juris præsumtione derivat, non ex legibus ipsis, quæ nihil tale distinguunt. Nihil ergo hujusmodi leges per se conferunt ad probationem usurę, sed totum a jure naturali humanis legibus sepositis decidendum est. Plura vero de legibus disseruimus lib. III. c. ult., & lib. V. c. 3. De assensu autem, & consensu solventium usuras, vide quæ latius diximus lib. VI. c. 5., ubi quæcunque ab adversario obtruduntur, satis disjecta reperies.

pag. 141. *pag. 144. n. 81.* *pag. 146. n. 84* *De legibus civilibus.* *p. 151. n. 81.*

4. Quoniam vero argumentum ductum a justa æstimatione usus pecuniæ potissimum urget, quod in hoc maxime naturalem usuræ justitiam esse sitam putet; hoc exactius expendendum est. Itaque pecuniæ usum negotiatorium, & utilem, ac pro utilitate, & commodo, quod affert, pretio æstimabilem omnium consensu prodit. Tum varios usus, & utilitates pecuniæ exponit, præsertim in prędiorum, vel realium censuum emtiones, aut negotiationem collatæ, ac pro iis justum pretium, uti pro locatione aliarum rerum utilium, posse exigi colligit. Tandem utilius haberi vulgo ait, si pecunia ad usum liberum credatur, quam si in emtionem census rebus aliquot onerosam detur, ita ut, si liceat ex emtione census lucrum capere, multo magis liceat, si minori incommodo usus pecunię sine emtione ulla tradatur. Num autem contra justitiam esse potest, ubi debitor minus gravatur; si qui gravatur, ac læditur magis, contra justitiam non est? Magnifica ratiocinatio videtur, sed verius hallucinatio perpetua est.

Insignis objectio de pretio usus pecuniæ p. 151. n. 90. & seqq.

5. Primo si pecuniæ usus est per se æstimabilis pretio, uti usus domorum, aut camporum, qui pretio locantur, justam æstimationem habet; num in solis divitibus, & in magnis pecuniæ summis hoc pretium justum habebitur, & non in pauperibus, nec in summis etiam exiguis? Nonne usus, & locatio domorum justa est, & pretio æstimabilis non minus in paupere, quam in divite? Nonne plus forte æstimandus est usus rei in necessitatem,

Solvitur.

quam in utilitatem, & lucrum collatæ? Pluris enim quis æstimat pecuniam cum eget, quam cum non eget, ut Salmasius notavit. Atqui pauperum conditionem non justitiæ, sed charitati adversari oppones. Non inficior posse quandoque ex charitate non licere, quod per se justum est. At num semper in omnibus casibus obligat charitas, si de re alias justa agatur? Quam rari casus pensionis domorum ex pauperibus acceptæ damnantur, si præsertim pensio sponte offeratur; cum omnes casus usuræ ex iisdem sumtæ, quantumvis sponte solutæ, damnentur. Quod quæso inter utrumque interest? Hoc certe unum, quia pretium usus domorum justum est, pretium autem usus pecuniæ est omnino injustum. Eadem de caussa in pecuniis, quæ pauperibus creduntur a Montibus Pietatis, non reprehenditur accessio pro legitimo interesse compensationis nomine exacta, quia justa est; cum tamen omnis usura etiam in Montibus vetetur. Quid quod usura ex ipsis divitibus exacta a Broedersen damnatur, cum iis in circumstantiis sunt, ut gratis ipsis ex charitate succurrendum sit? At quæ divitum angustiæ efficere possunt, ut ab iisdem illicite accipiatur quod justum est? Num illicite ab iisdem acciperetur domus conductæ pensio in iisdem angustiis? Differri ad summum deberet aliquandiu solutio in tempus commodius, cum nulla oppressio sit, non autem omnino remitti; nec, si sponte solvatur, iniquum esset accipere, quod juste debetur. Quid quod Broedersen non licere concedit exigi quicquam a divite, etiam mercatore, si is, qui pecuniam illi credit, otiosam haberet? Vide pag. 26. n. 80. 1538. n. 22. & 1544. n. 9. Num si quis domum haberet otiosam, & vacuam, eandem locare pretio non posset? Ubi usus pecuniæ per se æstimabilis esset, ejusque pretium esset justum per se;

De fœnor. Trapez. pag. 90. & 635.

quandocunque concederetur, præsertim diviti, ac mercatori, hujus usus pretium juste exigi posset. Quod si quis velit occupare utiliter pecuniam, sive in emtione prædii, sive in negotiatione legitima, aut per se, aut per alium exercenda; id, si cetera concurrant, ad id, quod interest pertinet, ad usum vero pecuniæ in se ipso æstimandum nihil confert.

6. Cur vero hic pecuniæ creditæ usus per se supra æstimationem ipsius pecuniæ æstimari nequeat l. b. V. c. 5. fusius explicatum est. Non ea sola ratio, qua pecuniæ dominium in mutuo transfertur, ingesta a nobis fuit; sed alia prorsus communis etiam pecuniæ, cujus dominium traductum non sit, ut exemplo furis confirmavimus. Confer etiam, quæ in hanc eandem rem digessimus Opuscul. 1. c. 2. Usus vero pecuniæ, quos utilissimos Auctor recenset, cum ea in negotiationem, vel emtionem fundi convertitur, hi, inquam, pecuniæ usus quatenus æstimabiles sint, & quo jure lucrum ex hisce contractibus proveniat, iisdem locis vidimus: neque enim pecunia per se sua naturali vi, sed fundus emtus, vel negotiatorum industria, atque periculum lucrum afferunt; quæ si non pertineant ad eum, qui pecuniam dedit, is nonnisi injuste alienum lucrum exiget. Casus furis pecuniam ab eo rapientis, qui eam negotiationi, aut emtioni fundi erat certo impensurus, nihil pro adversario facit, sed potius pro nobis. Dum enim fur non tam ad restitutionem pecuniæ, quam ad restaurationem ejus, quod interfuit, obligatur; non pro nudo pecuniæ usu, quo alter caruit, quique per se utilitatem non affert, sed pro impedita emtione fundi, & negotiatione, quæ variis titulis a pecuniæ usu discretis lucrum pariunt, juste obligatur. Cur autem non obligatur pro usu pecuniæ, quam ipse fur usurpavit injuste, si

p. 158. & 99. & 100.

p. 157. & 103.

ex

ex eo præsertim lucratus sit? Hoc probare deberet adversarii argumentum, ut pro suo systemate concluderet. Usus enim pecuniæ, quo pecuniæ dominus caruit, ad interesse, & damnum pertinet, quod omni jure resarciendum est; non autem spectat ad usuram, de qua nunc agimus, quæque in usu ejus sita est, cui pecuniam accepit. Hic tamen, si domini nihil intersit, fur, etsi maximum ex pecuniæ usu lucrum fecisset, ad usus adeo utilis pretium aliquod solvendum a nemine cogitur, quia hic usus, & hæc utilitas domino æstimabilis nequaquam judicatur. In pecunia scilicet, cujus fructus naturales nulli sunt, id, quod interest dantis, non quod interest accipientis solvendum est: ac propterea si mutuantis nihil interest, nihil ex usu, atque utilitate mutuatarii eidem debetur. Vide plura lib. V. c. 4. & 5.

p. 162. n. 110. 7. Ad id quod tertio additum fuit, utiliorem accipienti esse usum pecuniæ sine venditione, quam cum venditione census, quæ ab adjunctis oneribus gravior accidit: hæc primum onera non ex natura contractus per se, sed aliunde proficiscuntur; æque enim privatis scripturis sine ullo onere emtio per se contrahi potest, ac usura contrahitur, intercedique apud Principes potest, uti apud Justinianum olim factum alibi vidimus, ne publica instrumenta conficienda sint. Quod si in emtione census redemtionis exigendæ vim sibi sublatam creditores ægre ferunt; cogitent hac maxime conditione censum a mutuo, & usura discerni. Ceterum quodcunque incommodum sit in emtione census, lucrum hinc exactum justum est, quippe quod legitimo veræ ususfructus emtionis titulo provenit; at sine hoc, aut alio legitimo contractu, vel titulo omne lucrum in mutuo usurarium & injustum est. Si soli charitati usura opponeretur, præstaret multo, ac liceret,

Opuscul. 2 c. 4. §. 1. in fin.

usuram, cum minus incommoda est, præ censu in petentis gratiam contrahere. At cum usura adversetur justitiæ, lucrum vero ex censu justum sit, ex mutuo autem injustum; licet hoc commodius sit mutuanti, non tamen licet illi, cui injustum est. Sic etiam quandoque utilius cuipiam esse poterit graviorem pro modo legum usuram solvere, quam censum, aut fundum vendere; neque tamen ea gravior usura, quæ injusta est, licere dicetur, quia solventi utilior, seu minus gravis habetur: quantumcunque enim minus onerosa sit, in eo saltem, quod legum præscriptionem excedit, proximum injuste gravari adversarii fatentur; quod cum non fiat in venditione census vel fundi; nisi charitas exinde alias lædatur, condemnari non potest.

8. Nec omittam duo argumenta, quæ etsi levissima, incautis tamen difficultatem facessere aliquam possunt. Usus pecuniæ in sacco obsignatæ, vel ad pompam locatæ, pretio æstimabilis est, licet utilitas ejus minima sit. Quidni æstimabilior erit pecuniæ usus ad negotiationem creditæ, qui majorem utilitatem parit? Pecuniæ ad pompam datæ usus, cum sit usus rei meæ, & quo res non consumitur, habetur tanquam usus vestis, aut equi, qui cum naturalis quidam fructus habeatur, justo titulo locari pretio potest. At usus pecuniæ in negotiationem traditæ accipientis periculo, nullum naturalem fructum recipit, cujus pretium exigi queat. Nonne Auctor n. 109. fatetur: *Non ex sola utilitate, quam res aliqua proximo affert, illa æstimanda est*, & n. 112. illos *errare affirmat*, qui *dimetiuntur æstimationem illius, quod præstatur, amplius, vel minus, a sola utilitate, quam per illud adipiscitur ille, cui aliquid præstatur?* Hinc quanquam plus utilitatis afferat, qui injustam sententiam cuipiam apud judicem precibus obtinuit, quam qui

p. 157. & 108.

pag. 160.

equum

equum eidem locavit; non ita tamen licere ait ejus officii pretium exigere, uti licet equum pretio locare. Quid ita? quia officii quantumvis utilioris pretium nullum est. Ita etiam nullum est pretium usus pecuniæ, nisi cum de naturali quodam pecuniæ fructu agitur; in negotiatione autem, vel emtione fundi, quæ alieno nomine, ac periculo fiant, quiquid fructus provenit, non naturalis pecuniæ fructus est, ut sæpius diximus: unde nihil mirum, si hic usus nullum pretium, seu lucrum domino parit, uti in locatione parere potest. Eadem utrobique pecunia est, sed usus, & fructus diversus, in altero casus æstimabilis est damni, in altero non item.

p.161.n.111.

9. Aliud argumentum ductum a legatis nonnullis, quibus usus certæ summæ ad annos cuipiam legatur, ita ut post id tempus ad alium eadem pecuniæ summa perveniat, ad rem nihil pertinet. Æstimabilis enim hic pecuniæ usus est accipienti; quatenus ex pecunia lucrari, aut aliud commodum percipere queat, ita ut ea uti ipsius maxime intersit. At nonne ex eo, quod accipientis interest, nullum jus lucri esse ostendimus illi, qui pecuniam dedit, si ejusdem nihil intersit? Qui usumfructum pecuniæ cuipiam legavit, in eo beneficium fecit, quod facultatem lucrandi eidem dedit, eaque pro legati tempore privavit heredem; qui neque ex eo, quod sua intersit ea pecunia non carere, quidpiam a legatario exigere potest. Ceterum eo legato non fit, ut quod ex pecuniæ usu legatarii interest, per se æstimandum sit pro eo, cui nihil intersit; ac proinde ille usus, & utilitas soli legatario æstimabilis, nullum alius jus in pretium confert.

p.158.n.104.

10. Hæc de argumentis, quæ pro usura Broedersen affert. Quæ porro late subjicit responsurus argumentis contra usuram allatis, cum satis ex dictis infirmata sint, longiori disputatione non egent. Adde quod multa a nobis allata, nullam ibidem idoneam responsionem habent. Quod enim negat sterilis ceteroquin rei usum posse pretio vendi, & eatenus lucrum parere, verum est de re, quæ locatur, & locationis usum veluti naturalem quendam usum pariat. Quod vero multis laborat in neganda translatione dominii in mutuo, quam inane sit, patet ex constitutis lib. I. c. 3., & l. V. c. 5. §. 3. Corporis enim mutuo dati dominium transferri, ipsis adversariis fatentibus, evidenter ostendimus: quantitatis autem dominium, quod nequaquam traductum comminiscuntur, sola fictione juris dominium est, & ad pariendam utilitatem, ac lucrum omnino ineptum iisdem in locis vidimus. Qui hanc usuræ condemnandæ rationem a traducto corporum dominio ductam cum Broedersen irrident, haud putent se nobis tantum atque Theologis irridere, sed sciant se una nobiscum irridere debere Joanni XXII. Summo Pontifici, cui in Constitutione *Quia vir reprobus* contra Michaelem Cæsenatem data XVI. Kal. Decembris An. 1370., a Nicolao Eymerico ejusdem seculi Scriptore in suo Directorio pluries laudata; & ex MS. Vaticanis ab Odorico Raynaldo edita, hanc eandem rationem adoptans & approbans; *&* *per hoc*, inquit, *B. Joannes Chrysostomus* (seu potius Auctor commentarii in Matthæum Chrysostomo tributi, & allegati in Gratiani decreto) *rationem reddit, quare pro pecunia mutuata, usura, sicut merces pro domo, vel re alia usu non consumtibili locata, licite recipi nequaquam possit, dicens quod in re usu non consumtibili, ut in domo, vel agro, habens illa, non solum habet proprietatem, seu dominium, sed ex illis, substantia salva rei, ac proprietate rei, & dominio, fructus, seu utilitatem aliquam percipit, ut patet in domo, in qua inhabitat; & sic*

p.174.n.171.

De translatione dominii in mutuo.

Confirmatur Constitutione Apostolica.

ad An. 13.. n. 24.

Dist. 17 cap. 8. [illegible]

fic ex ea commodum inhabitationis habet sibi domus, salvo dominio remanente, salva rei substantia, & domo remanente. Ex agro quoque fructus recipit agri, salva rei substantia, & dominio remanente. Et ideo quia locans fructus rei, seu utilitatem aliquam provenientem ex ea, retento sibi dominio, conductori concedit, nec illa, scilicet fructus, seu utilitatem domus, vel agri finita locatione repetit; non est mirum si pro iis pretium recipere possit; mutuans autem pecuniam, in ejus, cui mutuat, pecunia transfert dominium, non fructum aliquem, nec utilitatem aliam, qua ex ea, salva rei substantia, valeat provenire, & tantundem ab eo, cui mutuat, postea repetit. Quare ultra illud, quod mutuat, a recipiente mutuum licite recipere nequit. Vide num apertissime nobiscum in damnatione usuræ, & in afferenda translatione dominii in mutuo Romanæ Sedis doctrina consentiat.

11. Quanquam etsi traductum non esset dominium pecuniæ in mutuo; lucrum tamen pecunia quæsitum naturalem fructum non esse, qui domino debeatur, multis constituimus, non tam lib. V. c. 5., quam Opusculo II. cap. 2. Casus furis, qui aliena pecunia usus in lucrum, sive emtione prædii, sive negotiatione, nihil tamen pro hoc usu solvere cogitur domino, si ejus nihil interfuit, quia hoc lucrum naturalis ejus pecuniæ fœtus non habetur, ut allegatis in locis pluribus exposuimus; demonstrationem luculentissimam præbebit. Cetera leviora prætermitto, quæ ex hactenus dictis satis quisque solvere poterit.

12. Hic autem antequam a naturali jure ad divinum transeo, evidentissimum argumentum, quod partim ex propositione ab adversario concessa, partim ex alia propositione, quam hactenus dicta demonstrant, & adversarius non poterit inficiari, exponere, & concludere liceat. Omnem etiam moderatam, vel minimam usuram a pauperibus exactam, esse jure naturali illicitam, est propositio, quam Broedersen cum suis asseclis certissimam ponit. Etsi enim ad hanc propositionem concedendam adigant divini juris, idest Sacræ Scripturæ, atque Traditionis testimonia, quæ dum usuram universim vetant, ad universos (1) pauperes alicubi generatim expressos restringenda contendit; cum tamen nihil in novo Testamento circa mores vetitum existimet, nisi quod naturale jus interdicit, ut pluribus locis affirmat; omnem, etsi moderatam, vel minimam usuram e pauperibus exactam, quæ divino jure damnatur, naturali quoque jure illicitam statuit. Hæc est propositio, quam ab adversario oblatam accipio. Porro omnis usura generatim in pauperibus naturali jure illicita esse nequit, nisi quatenus injusta est. Hæc est altera propositio, quam ex constitutis hactenus demonstratam puto, ita ut ab ipso adversario honeste negari non possit. Si enim usura, seu, ut adversarius explicat, pretium usus pecuniæ æque per se justum esset, ac pretium usus domorum per se justum est, ut ille contendit; usuram moderatam stipulari cum pauperibus, & a pauperibus saltem sponte solventibus eandem accipere illicitum esse non posset; sicut pensionem moderatam domorum cum pauperibus stipulari, & ab iisdem saltem solventibus accipere illicitum non est. Considera quæ hoc capite diximus, præsertim n. 5., & confer etiam quæ dicentur capite sequenti n. 11., & nihil, ut

(1) Immo hoc nomine comprehendi vult etiam divites, cum in angustiis positi, pro pauperibus habentur. Vide pag. 284. n. 18., 288. n. 12., 577. n. 2., 523. n. 14., 752. n. 5., 832. n. 4.

ut arbitror, ad demonstrationem desiderabis. Charitatis obligatio, quam solam adversarii in casu pauperum obtrudunt, inepta est. Nemini enim unquam charitatis lege interdictum fuit, quod justum per se est stipulari cum paupere; nec justam solutionem, quæ debetur, & sponte præsertim solvitur, ab eodem accipere. Solum si post stipulationem pauper solvendo non sit, ne durius adigatur ad solvendum, & opprimatur, charitas flagitat. Id quod verissimum diceretur in pensione domus, aut alio debito, non minus verum esse deberet in usura, si per se æque justa esset, ut ne universim in pauperibus illicita sit. Igitur si vel per adversarium usura omnis universim interdicitur in quolibet paupere, non a sola charitate, sed a justitia interdicitur, quia scilicet per se justa non est. Quod autem eam ob caussam non licet in paupere, quia est injustum; in divite licitum esse non potest, ut omnibus notum est: justitia enim nec pauperem, nec divitem respicit. Itaque si usura in omnibus pauperibus est jure naturali illicita, ut adversarius posuit; etiam in omnibus divitibus illicita est. Nunquam Broedersen, aut quivis alius hoc argumentum probabiliter solvet.

CAP. V.

Vindiciæ juris divini circa usuram; ac primum de usuræ injustitia. Refelluntur quæ Broedersen hac de re variis in locis scripsit.

1. SEd nimium in naturali jure immorati sumus, cui si quis non plane acquiescat, potiora, & locupletiora, quæ omnino convincent, in divino jure videbimus. Latius de hoc Broedersen agit, quippe in hoc jure catholicum de usuris dogma nititur. Tota autem cum eodem controversia ad hoc duplex caput revocatur, num omnis moderata usura, citra necessitatis casum, a divitibus, ac mercatoribus exacta, a Deo vetita sit: & num quæ vetatur exigi in necessitate indigentium, soli charitati, & non etiam justitiæ contraria, divino jure probetur. De primo capite toto reliquo opere agit a lib. III., ubi divinum jus a Sacris Scripturis expendendum suscipit. De altero autem capite, nonnisi obiter, & per transennam variis in locis disserit. Hoc tamen in primis statuendum, ut æquius de altero judicium feratur. Si enim usura, quæcunque divino jure vetatur, uti contraria justitiæ vetita sit; continuo ea, sive a pauperibus, sive a divitibus exigatur, erit injusta, (justitia enim neminem respicit) ac proinde æque ex utrisque erit vetitum eandem exigere.

2. Quæ nos ad usuræ injustitiam ex divino jure demonstrandam toto lib. III. attulimus, Broedersen non solvit. Testimonia recitavimus, quibus fœnus *iniquum*, & *injustum* dicitur; alia, quibus *alieni*, & *rapinæ, ac latrocinii* accusatur; ac plura, quibus ejus restitutio necessario præcipitur. Broedersen primi generis testimonia interpretari, seu potius aliorsum distorquere conatur, & *iniqui*, vel etiam *injusti* voces pro illicito quovis lucro significando nonnunquam late acceptas observans, *iniquum*, & *injustum* jure dictum ait fœnus, quod a pauperibus contra charitatem illicite exigitur. Hoc pendet ex hypothesi, qua Patres de solis usuris pauperum locutos præsumit, quod falsum octavo capite demonstrabitur. Interim vero etsi Patres de solis pauperibus locuti credantur, quædam tamen ipsorum formulæ hanc interpretationem non ferunt. Unum Lactantii locum, cui præsertim ille insistit, exempli gratia considerandum subjiciam ex l. 6. Institut. c. 18., ubi de usura agens, *Plus autem accipere*, inquit, *quam dederit, injustum est.* Si

p. 169. n. 54. & p. 1546. dissert. 5.

pag. 550. n. 5.

Si pauperum rationem Lactantius habuisset; usuræ iniquitatem a conditione pauperum derivasset, non autem ex eo, quod *plus acceptum, quam datum sit*. Qui hoc solum dixit *injustum*, in hoc injustitiam notasse videtur; ac proinde in ipsa usura per se, quam in eo sitam Patres, & Canones frequenter produnt, ut *plus accipiatur, quam datum fuerit*. Enimvero si mera inhumanitas charitati contraria ex pauperis conditione spectetur, non minus sæpe injustum, seu illicitum dici deberet *recipere quod datum fuerit*, idest ipsam sortem exigere, cum sæpius pauperem magis gravet sortem, quam usuram solvere. Hoc tamen nec somniavit Lactantius. Immo etsi sorti aliquando non parcendum monuit in pauperum gratiam; hac tamen una, quæ *sua* creditorum est, hos *debere esse contentos* dixit, quod justitiam proprie dictam, non autem charitatem eum spectasse demonstrat: *In hoc genere officii debet suo esse contentus, quem oporteret alias ne proprio quidem parcere, ut bonum faciat. Plus autem accipere, quam dederit, injustum est*. Hæc profecto inter sortem & fœnus distinctio, de justitia proprie dicta Lactantium locutum præfert. Qui enim in solo fœnore recipiendo *injustum* notavit, & non notavit in repetenda sorte, quam uti graviorem pauperes difficilius solvunt; non paupertatem, nec charitatem in pauperes, sed justitiam proprie dictam respexisse cognoscitur. Id confirmabitur evidentius ex vocibus *suo*, & *alieno*, quas in eodem Lactantii textu adhibitas nunc jam consideraturi sumus. Similes observationes in aliis similibus testimoniis afferri possent. In quibus tamen interpretandis si quid etiam Broedersen nonnunquam videatur argumenti vim eludere, propterea quod in nonnullis *iniqui*, & *injusti* voces, nullo exploratio justitiæ proprie sumtæ charactere, efficiuntur, numquid vincet, si non æque cetera possit aliquatenus explicare, quæ usuram *alieni*, & *rapina* accusant, & restitutione condemnant? Non ex illis primis tantummodo testimoniis, sed ex complexu omnium, fœnoris injustitiam catholica doctrina certam monstravimus.

3. *Alienum* a Lactantio, S. Zenone, & aliis Patribus ita appellatur usura, uti sors mutuo data dicitur *sua*. *Sua* autem sors dicitur, non quia in dominio sit creditoris, ut Broedersen perperam comminiscitur, sed quia id, quod cuipiam debetur, *suum*, vulgari, & juris locutione nuncupari solet, ut lib. I. c. 4. ostendi. E contrario *alienum* vocatur, quod nullo jure cuipiam debetur. In hanc sententiam Patres locutos apertum est: ac propterea cum *fœnus alienum*, seu *indebitum* testentur, nonne fœnus exigere est rem indebitam injuste exigere? Cum in mutuo homines exigunt ipsam sortem, quę *sua* est, etsi importuna exactione possint aliquando contra charitatem peccare; non tamen *injustum* proprie dictum exigunt, quia exigunt *suum*, quod sibi juste debetur. At cum usuram præterea exigunt, quæ nullo jure debita, *aliena* est; non tam contra charitatem, quam contra justitiam peccant, quę omnino vetat, ne exigatur, quod indebitum, & alienum est. Ipsę Patrum formulæ *alienum* in hac sententia stricte sumtum satis declarant, ut nonnisi per summam vim aliorsum traduci, & intelligi possint. Lactantius: *Abstineat se prorsus alieno ...... debet suo esse contentus*. S. Zeno Episcopus Veronensis, de fœneratore loquens: *Sic sæpe contingit, ut merito perdat etiam sua, qui desiderat aliena*. Mitto cetera ejusdem generis. Nonne *alienum suo* ita opponitur, ut sicut hoc justum, ita illud injustum, indebitum, ac injuste exactum indicetur? Quis de domo agens pauperi locata, *alienam* dixisset pensionem, quæ, etsi im-

immisericorditer fortassis exacta, juste debetur? Quis *concupiscere* diceretur *alienum*, cum concupiscit, & petit a paupere creditum ex justitia debitum, quod ex charitate exigi non deberet?

4. Hinc *rapinæ*, & *latrocinii* nomina, non late ut Broedersen vellet, sed proprie ab Ambrosio, Nysseno, aliisque Patribus usuræ tributa noscuntur; uti sane septimo decalogi præcepto usuram vetari non tam Scholastici, quam Ecclesia Catholica in ipsis Catechesibus docet. Vide Catechismum Romanum, & alia ejusdem generis documenta. Nemo Scholasticos, aut præsentis Ecclesiæ doctrinam accuset. Nam hæc non minus, quam antiqua, est Ecclesia Christi, quæ in doctrina morum falli non potest: illi autem, qui Patribus successere, cum in doctrina aliqua consentiunt, traditionis testes sunt, ut pluribus alibi statuimus. Violentum porro nimis, & aperte falsum est, quod Broedersen reponit ab Hildeberto, Hugone de S. Victore, Petro Lombardo, & aliis, *furto*, aut *rapinæ* usuram accenseri, quatenus a paupere contra charitatem exigitur. Dum hoc crimen ab iisdem auctoribus contra septimum præceptum expresse ponitur, quis contra charitatem tantum acceptum credat? Quis unquam rapinam septimo præcepto vetitam affirmasset pensionem domus exactam a paupere? Id crudelitatis, & immisericordiæ, non rapinæ vitium aliquando esse potest, nec contra præceptum septimum, in quo, cum solius justitiæ commutativæ ratio habeatur, inter pauperem, & divitem nihil distinguitur. Atqui *furti* nomen *pro qualibet illicita usurpatione rei alienæ* Hugo, & Magister sententiarum explicant. Quid inde? Nonne satis *usurpationis*, & *rei alienæ* vocabula injustitiam proprie dictam innuunt? *Quamlibet usurpationem rei alienæ* cum dixerunt, non quamlibet mere *illicitam*, sed *injustam* usurpationem voluerunt comprehendere, nimirum ne quis forte septimo præcepto, quo furtum interdicitur, vetitam putaret solam usurpationem *occultam*, quæ *furti* nomine intelligi solet, non vero manifestam, quæ *rapina* vulgo appellatur, & multo minus usuram, quæ aperte sumta, omni præterea vi rapinæ propria caret. Audiantur Hugonis verba ex lib. 1. de Sacramentis part. 12. c. 7., ubi commemorato septimo præcepto, *Non furtum facies; Furtum*, inquit, *accipitur in hoc loco pro qualibet illicita usurpatione rei alienæ, sive occulta, sive manifesta. Qui enim furtum prohibuit, rapinam non concessit: cum sit majus peccatum, ut testantur Sancti, aperte, & violenter rapere, quam occulte subtrahere, quia majus odium, & iram excitat. Sub furto etiam comprehenditur usura &c.* Neque compensatoriam usuram Broedersen obtrudat, quæ injusta non est. Hanc, si legitime intelligatur, nec usuram veram esse vidimus, nec injustitiæ, aut rapinæ, vel furti crimine notatam probare unquam poterit. Juvat quidem ipsum usuræ compensatoriæ voce perturbare, & miscere omnia, & hoc prætextu plures difficultates declinare. Sed hac arte detecta, incassum laborabit.

5. Quid si his addatur præcepta usurarum restitutio? Broedersen hanc antiquis Patribus prætermissam, solo Pontificio jure seculo XII. inductam prodit. Primo baud opus fuit Patribus exprefse restitutionem memorare, cum satis ea intelligatur ab iisdem præcepta, ubi rapinam, aut latrocinium, aut alieni usurpationem in usura notarunt. Plura aliarum rerum certe injustarum exempla, in quibus nihil exprefse de restitutione Patres præcipiunt, id evidenter demonstrant. Vide etiam quæ in hanc rem monuimus l. III. c. 2. paullo post initium. Deinde non desunt quædam te-

[Marginal notes: p. 611. n. 83. — p. 717. 1. 741. 6. 743. 7. — p. 741. n. 6. — p. 1528. n. 4.]

testimonia, quæ restitutionis obligationem satis declarant, ut illud Augustini epist. 153. ad Macedonium n. 25. *Quid dicam de usuris, quas etiam ipsa leges, & judices reddi jubent? An crudelior est qui subtrahit aliquid, vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore? Hæc, atque hujusmodi male utique possidentur, & vellem restituerentur; sed non est quo judice repetantur*. Broedersen, ut hoc testimonium infirmet, observat eodem numero S. Doctorem æque restitutionem præcipere iniquo advocato, qui iniquam causam pretio defendit. Sicut autem iniqui patrocinii pretium contra justitiam commutativam non est, ita nec usura a pauperibus exacta, quam idem Doctor in eadem specie collocat. Verum ex contextu facile cognoscitur, Augustinum ab advocato exigere, ut clienti eatenus injusti patrocinii mercedem restituat, quatenus hac via illum ad restitutionem alienæ rei suo patrocinio injuste ablatę adducat. Id palam indicant verba, quibus advocatum in ipsa restitutione sic cum cliente loquentem inducit: *Recipe quod mihi, cum tibi male adessem, dedisti, & redde adversario tuo, quod me male agente abstulisti*. Idipsum confirmant, quæ statim de mercede iniqui patrocinii non retinenda subjicit: *Nisi forte restituendum est alienum, quod per furtum clanculo aufertur; & restituendum non est, quod in ipso foro, ubi peccata puniuntur, decepto judice, & circumventis legibus obtinetur*. Hæc sane non meram restitutionem mercedis, quæ licet inique quæsita, per se tamen non retineretur injuste; sed rei injuste evictę restitutionem, cui & cliens, & advocatus obligantur, prospiciunt: cumque S. Doctor loquatur de casu, in quo cliens restitutionem negligit, advocatum de restitutione saltem hac via procuranda commonendum putavit. Quod si S. Doctor hac in epistola certis injustitiæ proprie dictæ criminibus certam restitutionis obligationem afferentibus recensitis n. 24. nequaquam accensuit obligationem iniqui advocati, aut usuram; attente legentibus tamen consilium ejus non illud fuisse patebit, ut hæc a restitutione, & injustitia proprie dicta eximeret (immo de exactiori justitia locutum indicant illa n. 25. *si justitia sincerius consulatur*) sed ut a certis injustitiæ criminibus, quæ contra jus societatis aperte patrata, & in ipso externo foro coercita, manifestam restitutionis obligationem præferunt, ea discerneret, quæ etsi paris obligationis coram Deo, vulgo tamen negligerentur a plerisque, quod in iis externi fori vis ad restitutionem non cogeret. Carnales enim homines, nisi legum, & judicum auctoritate compellantur, sola conscientiæ, ac naturalis, vel divinæ legis obligatione moveri non solent. Propositum quidem S. Doctori fuit de iniqui advocati obligatione potissimum dicere, quam idcirco plures prętereunt, quod iniquæ litis victoria, judicum, atque legum circumventione parta, nihil a legibus, vel judicibus metuat. At hoc ut confirmaret alio fortiori exemplo, illa subjecit de usuris, quas etsi certo restituendas, ipsæ tamen leges, & judices *reddi*, idest solvi non jubent, ita ut restitutio desiderari quidem possit, at sperari, & exigi ab iis, qui solo metu, ac vi externa moventur, non possit. Hæc genuina Augustini mens, & sententia est. Sicut autem in primo casu restitutio, quam Augustinus faciendam monet, justitiæ strictę sumtæ restitutio est, ita & in secundo: unde hic locus, & exemplum a Broedersen objectum veram commutativam justitiam potius statuit, quam destruit. Hinc autem patet, qua œconomia SS. Patres de restitutione usurarum egerint, dum civilibus legibus permittebantur. Satis ipsis erat monere populos hujus obligatio-

p.650.n.56.

tionis; huic autem re ipsa illos, quos anteactæ vitæ pœnitebat, satisfecisse, ut de advocatis ibidem dixit Augustinus, dubitare non licet. Quæ ex duobus, vel tribus testibus hanc restitutionem in pauperes consulentibus Broedersen objicit, lib. III. soluta invenies.

6. Ex his autem falsum est restitutionis legem a Pontificibus seculo XII. inductam fuisse. Num Romanæ Sedi novitas affigitur? Num in hac novitate tota Ecclesia deinceps conquiescens, in errorem prolapsa est? Impium esset, & Catholicis auribus horrendum, si hoc diceretur: ipseque Broedersen ab hoc maxime abhorrens, catholico viro indignum fatetur, *si auderet exprobrare Ecclesiæ, eam in usurarum materia a seculo XIII. errare, ac homines in errorem inducere*. Quid ergo? Vide qua ratione sese ex proposita difficultate expediat. Cum præceptam usurarum restitutionem, quæ tot ecclesiasticis documentis ingeritur, inficiari non possit; hanc disciplinam inductam ait eo tempore, quo usuræ immodicæ grassabantur. Hæ igitur cum essent injustissimæ, & crudelissimæ; jure harum restitutio præcepta fuit. Deinde in peculiaribus locorum, & temporum circumstantiis omnes fere usuræ poterant esse ejusmodi, quæ ex modica pecunia, ac ex pauperibus exigerentur. Hæ quoque jure ibidem eo tempore vetandæ fuerunt, quod tamen ad alia loca, & tempora, in quibus eæ circumstantiæ non adsint, ac ea disciplina non vigeat, extendendum non est. Usuras tamen ut *interesse*, quæ his præsertim temporibus approbatæ inveniuntur, hisce canonibus, & Pontificiis decretis nequaquam comprehensas, neque restitutionis obligationi subjectas sæpius repetit. Hoc postremum cum falsam hypothesim superius rejectam præsumat, videlicet *interesse* legitimum esse veram usuram, nihil ad rem; de vera enim usura & Concilia, & Pontifices loquuntur; interesse autem pro usura non habuerunt, nisi cum ementito interesse nomine usura tegeretur, ut Coursinis, aliisque usurariis mos fuit. Hoc idem valet ad refellendum id, quod Broedersen ex Scholasticis, ne sibi omnes adversari videantur, nonnullibi reponit, nimirum plures ex his eosdem casus abs se defensos vindicare, nec restitutioni subjicere, sive titulo interesse, sive alterius contractus nomine. Hi enim omnes nec mutuum esse contendunt contractus, quos defendunt; neque lucrum volunt ex mutuo, quod pro interesse percipitur, ut idem Broedersen fatetur pag. 1536. n. 5. Nihil ergo hæc ad veram usuram pertinent, de qua nunc agimus, & quam omnes Scholastici, etiamsi in contractibus, vel titulis dissentirent, ex doctrina tamen catholica restituendam certissime, & unanimiter profitentur.

p. 1627. n. 2.

p. 1129. n. 3. &c.

p. 993. n. 6.

p. 1129. n. 15. 1192. n. 9. &c.

p. 169. fin.

7. Quod si de vera usura sermo sit, quid primo usuras immodicas obtrudit? Esto usuræ aliquæ, vel plures, seculo XII. & XIII. essent immodicæ, nonne Concilia, & Pontifices non has solum, sed omnes usuras restituendas præcepere? Num usuræ eo tempore non exercebantur nisi immodicæ? Num omnes quibus pecunia credebatur, iis premebantur angustiis, ut in immodicam usurarum solutionem consentirent? Nonne alia Ecclesiæ documenta de usuris etiam ad statutorum, ac legum modum exactis statuunt? Certæ usuræ, quas restituendas memorat Concilium Viennense, probatæ erant a statutis civitatum, quæ cum eo tempore essent liberæ Respublicæ, legislativa suprema potestate fungebantur. Et ut alia plura monumenta prætermittam, Gregorius XIII. cum an. 1581. in Apostolicis literis ad Guillelmum Bavariæ Ducem *retineri non posse*, ac proinde restituendas rescripsit usuras, quæ ex Germanicis legibus pendebantur; de quinque in centum, quæ moderata

In restitutione præcipienda non fuit habita ratio solius usuræ immodicæ.

rata usura est, expresse loquebatur. Quod si quibus immodicæ videntur usuræ statutorum, quibus decem, vel duodecim in centum solvenda erant; is, ut alibi observavimus, pro sui loci, & temporis more alia loca, ac tempora metitur: neque cogitat alia, atque alia ratione æstimari, & emi ipsos camporum redditus pro varietate locorum, ac temporum. Ubi pecunia est rarior, redditus vilius venduntur, & major redditus minori pretio emitur. Hinc nostro quoque tempore alicubi redditus emuntur ad rationem septem scutorum in centum, cum alibi vix tria in centum redeant. Tempore Statutorum, quæ memoravimus, duodecim, vel quatuordecim etiam in centum acquirebantur in redditum, ac censuum realium emtione, ut ex Martini V. Bulla liquet. Quis ergo similem usuræ redditum pro immodico habeat? Duodecim nummos in centum Romanis legibus taxatos pro quantitate justa, ac tam exigua, quam attentis rerum, temporis, ac loci circumstantiis fieri poterat, ipse Broederfen agnoscit. Quid tandem, quod Scholastici cum de usurarum restitutione loquuntur, non de immodica tantum, sed de omni usura uno consensu loquuntur? Aliam autem Episcopis, & Pontificibus, qui vel Scholastici fuere, vel a Scholasticis non dissentiebant, fuisse usuræ, & restitutionis notionem, merum est somnium.

P. 999. n. 5.

Id ipsum confirmatur.

8. Quid quod in ipsa immodica usura, si hæc sola ab iisdem injusta habita fuisset, cum restitutionem pro injustitia præceperint, solius excessus restitutionem debuissent præcipere; solus enim excessus ea in sententia injustus est, non autem quod modum legum servat. Sic quidem si in immodico venditionis pretio excedatur, restituendum est non totum pretium, sed quod justam mercis æstimationem excedit. Atqui in pœnam totius usuræ restitutionem præceptam fortassis dices, ut ne fœnus omne injustum probetur. Cum quid in pœnam præcipitur, in solo externo foro, & in casu culpæ præcipitur. At ad restitutionem omnis usuræ nonnulli Canones, & Decretales primo obligant in conscientia, ubi nulla fori externi actio præsumitur. Urbanus III. a quodam Presbytero Brixiensi de nonnullis casibus, qui usurarum speciem præferebant, consultus, si de usura ex hominum confessione constaret, illos *ad ea, quæ taliter sunt accepta, restituenda, in animarum judicio efficaciter inducendos* respondit. Animarum judicium conscientiæ forum indicat. B. Ivetta, quæ errore vulgari usuram admiserat, cum illam malam, ac restituendam novit, solo interni fori judicio movebatur. Vide testimonium a nobis recitatum l. III. c. 2. §. 4. in fine. Pœnales leges plerumque non feruntur nisi in ea, quæ post legem perpetrantur. At usuræ omnis restitutionem, quam Alexander III. in Concilio præceperat, obligare etiam quoad usuras perceptas ante concilium, cum quidam in errore, uti fertur, communi, quo eædem *quasi licita* habebantur, invincibili fortasse ignorantia laborabant, idem Pontifex Salernitano Episcopo significavit. Quid quod eidem restitutioni non tam obligantur illi, qui usuras patrarunt, quam eorum filii, aut heredes, quantumvis extranei, qui nullo crimine illigati, nulla pœna coerceri debuerunt? Vide Can. *Tua nos* ejusdem Alexandri III., qui titulo *de usuris* insertus est. Tandem nonne æque Canonibus restituendæ decernuntur omnes usuræ etiam moderatæ, in quibus nulla pœna pro excessu commimsci potest? Ideo ergo restitutio universim præcepta noscitur, quia omnes usuræ per se æque injustæ censentur.

De Usur. c. *Consuluit*.

Can. *Quia in omnibus* ibi.

Can. *Cum in manifestis* ibid.

Nec habita fuit ratio peculiarium circumstantiarum loci aut temporis.

9. Quod dein ait de circumstantiis locorum, ac temporum, ridiculum est. Leges Ecclesiasticæ, quæ usuras restituendas præscribunt,

bunt, non unius, vel alterius loci, aut temporis sunt. Quædam sunt generales, quæ omnia loca Christiani orbis ligant: omnes autem particulares ejusdem sententiæ sunt, & idem semper canonicum jus apud Catholicos viguit, ac viget. Possibile ne est, omnibus in locis, & omni tempore circumstantias easdem fuisse, ut de exiguis summis, vel de pauperibus tantum ageretur? Nonne ex eo præsertim tempore, quo hoc novum jus conditum fuit, eodem Broedersen fatente, mercatura multis in locis supra antiquum tempus floruit, & pecunia apud hos, & alios divites sub usuris collocata semper fuit?

pag. 1128. n. 1.

Nec usuræ ex summis exiguis.

10. Porro quod de summis modicis dicitur, inane est. Si enim usura moderata pro usu pecuniæ justa esset, non solum in magna, sed in exigua etiam summa esset justa. Num forte exigua summa pecuniæ nullum usum habet? Nonne in negotiationem aliquã vilissimarum, ac minimarum mercium, ex.gr. pomorum, modica summa satis est? Si societas legitima in ejusmodi negotiationem etiam cum paupere ineatur, justum erit lucrum: si ineatur usura quæ æque per se justa ab adversario creditur, ex pecuniæ paucitate injusta reddetur? Hæc injustitia, quam ille in usura fateri cogitur, non ex modica summa, sed ex usura ipsa derivet necesse est.

Nec conditionis pauperum.

11. Quod vero non solam paucitatem, sed conditionem pauperum Broedersen præsertim inculcat, ejusque conditionis gratia restitutionem ex charitate jure præceptam subindicat, nihil ipsi prodest. Quæ enim charitatis lex restitutionem præcipere potest? Num restitutio præciperetur in alia re, quæ etsi a paupere contra charitatem exacta, in se tamen justa sit, ac juste debeatur? Num paupertas a justitiæ debito liberat, & injustum facit, quod per se justum est? Si autem hæc vis paupertati, & charitati nequit attribui; cur ex conditione pauperis restitutio ejus, quod juste exactum est, præcipiatur? Neque opponas de pignore, quod ut pauperi ante solis occasum restitueretur, Deus & in Exodo 22. v. 26., & in Deuteron. 24. v. 12. mandavit. Nam primo de pignore vestis, seu potius nocturni operimenti maxime necessarii agebatur: *Ipsum enim*, ut in Exodo traditur, *est solum, quo operitur indumentum carnis ejus, nec habet aliud, in quo dormiat*; unde ante solis occasum, ut in eo dormire posset, restituendum præcipitur. Quæ autem tam vilia, & necessaria sunt pignora, non sponte offerri, nec, si etiam offerantur, accipi solent pro cautione mutui; sed solum in solutionis mora per vim capi queunt a creditore, ut debitor metu hujus molestiæ, quam pati posset sublata re tam necessaria, de solvendo celerius cogitet. Ita quidem apud Orientales, & Græcos pignoris captio usitata erat, quæ tamen in rebus necessariis & Græcorum, & Romanorum jure vetita fuit. Hanc captionem pignoris indicant illa Job. 24. v. 3. *Abstulerunt pro pignore bovem viduæ*. Si ergo de pignore tam necessario, ac per vim capto Scripturæ loca intelligenda sint, ut Salmasius probabilius existimat; in violenta & injusta acceptione, quam Hebræorum leges non probabant, sed potius improbabant, quis restitutionem ex justitia præceptam non videat? Adde secundo sermonem esse de pignore, quod non in creditoris, sed in debitoris dominio est; ac proinde cum pignoris restitutio jubetur, id agitur, ut suum, & ita necessarium, pauperi reddatur: unde S. Hieronymus in c. 18. Ezechielis ad ea verba *pignus debitori reddiderit*, quæ de paupere accipienda monet, *si autem*, inquit, *juxta ea quæ sequuntur, panem esurienti dare debemus, & nudum operire vestimento, quanto magis suum reddere &c.* Notanda *suum reddere*. Hæc quoque Ezechielis verba de

De modo usurarum c. 11. p. 513.

pignore per vim capto interpretatur Salmasius. Quid simile in usura, si per se justa, debita, ac sponte præsertim a paupere soluta creditoris *sua* fit? Quod si etiam exigatur, at juste sit debita, num restitutio ejus præcipienda esset? Quis pauperibus restituendam præciperet domus pensionem, aut summam creditam, quarum solutionem æque immisericorditer nonnunquam exigi Broedersen agnoscit? Nemo, ut arbitror; quia etsi hæc exactio contra charitatem pugnet, non tamen adversatur justitiæ, quæ sola restitutionem proprie dictam præscribit. Posset aliquando præcipi eleemosyna, vel mutuum, ut angustiis pauperis, in quas duriori exactione conjectus fuit, ex charitate consulatur; restitutio autem ejus, quod debebat ex justitia solvere, non esset præcipienda, cum de iis solis, quæ justitiam commutativam lædunt, vera restitutio intelligatur. Facilius in lucro turpi, alias non injusto, quod ex iniquitate, ex. gr. ex meretricio, vel alio crimine, acquisitum sit, quædam restitutio nonnunquam, vel eleemosyna potius in pauperes, maxime in conscientiæ foro, præcipi potest, ne quis ex iniquitate lucrum capiens, ad eandem lucri caussa iterandam alliciatur. At in lucro, quod legitimo contractu, ac justo titulo sine ullo crimine debitum, contra solam charitatem duriter exigatur, quænam lex restitutionem unquam præcepit? Itaque cum in usura præcepta fuit restitutio, non solius charitatis, sed justitiæ præsertim ratio habita fuit. Equidem Pontifices, Concilia, Episcopi, æque ac Scholastici omnes, non aliam, nisi justitiæ restitutionem in usura agnoscunt; unde generalem illam restituendi rationem commutativæ justitiæ propriam omnes præsumunt, quam in casu quidem usurarum expressit Alexander III. *Quia juxta verbum B. Augustini non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Restitutio ex mera charitate debita novum est adversariorum figmentum, a quo omnes Catholici abhorrebunt. Stet igitur usuram, cujus restitutionem, tanquam ex justitia commutativa debitam, catholica Ecclesia præcipit, eidem justitiæ commutativæ oppositam credi oportere; nihilque a Broedersen allatum esse, quo hæc catholica doctrina in dubium vocari queat.

p. 331.

p. 1575. ante fin.

De Usur. can. Cum tu manifeste.

CAP. VI.

De jure divino ex Testamento veteri. Refellitur liber tertius Broedersen.

1. SEd age jam potissimum controversiæ caput aggrediamur, in quo Broedersen toto opere maxime laborat, ut usurarum prohibitionem in Scripturis, & Patrum traditione, in Conciliis, & Pontificiis decretis constantissime firmatam, ab usuris divitum, & negotiatorum excludat. Quando autem usuræ injustitiam diluere non potuit, irritus hic omnis labor eidem cedet: quod enim injustum est, æque ex divite, ac paupere exactum prohibetur. Hoc unum mihi satis esset ad totum Broedersen conatum infringendum. Verum ad abundantiam potiora ejus argumenta expendamus.

2. Itaque libro tertio *de divina veteris Testamenti lege speciatim quantum ad usuras pertinet*, fuse differens, solas usuras, quæ a pauperibus exiguntur, veritas contendit. In Exodo enim, atque Levitico solius pauperis, & attenuati fit mentio: ad harum autem legum rationem cetera testimonia omnino exigenda, & explicanda pronuntiat, ne lex Moysis cursu temporis aucta, & extensa dicatur. Usuras porro omnes, etiam compensatorias, iisdem Exodi. & Levitici legibus comprehendi putat, quas a pauperibus nequaquam exigendas facile quilibet

Broedersiani ratiocinatio. nis compendium.

p. 188. n. 11. & alibi.

bet consentiet. Si porro compensatoriæ usuræ in divitibus vetitæ dici nequeunt, & eatenus omnes veteris Testamenti leges exceptionem aliquam ferunt; generales earundem legum formulas pro omni fœnore condemnando perperam allegari concludit. Ubi autem exceptio aliqua, ex. gr. compensatoriæ usuræ, in divitibus admittenda sit, licet in sacris libris non exprimatur; quid vetat, omnes moderatas usuras e divitibus, ac mercatoribus exactas excipere, quæ non minus ac compensatoriæ juri naturali non adversantur? Hoc totius Broedersèniani ratiocinii compendium est. Quot autem ex capitibus nutat?

Refellitur. 3. Primo quod pertinet ad usuras compensatorias, ea falsa, & a nobis antea rejecta hypothesi innititur, qua veri cessantis lucri restaurationem pro vera usura habet, & usuræ nomine in Scripturis significatam nulla probatione affirmat. Id ejusdem est generis, ac illud quo usuræ nomine Deuteronomii cap. 23. v. 19. vetitum indicat, ne a paupere quidpiam exigatur, non tam pro pecunia, vel frugibus, quæ usu consumuntur, quam pro usu equorum, vel curruum, si quo casu his indigeat. Responsurus enim adversario, qui in eo Deuteronomii loco usuræ prohibitionem *ex qualibet alia re*, de re consumtibili interpretatus fuerat; *Certum est*, inquit, *proximo indigenti, gratis dandum, sive donandum esse usum, non modo pecuniæ, sed & curruum, equorum &c., quando charitas exigit, ut per usum eorum proximus juvetur*. Ita nimirum pensionem equi, vel currus, qui pauperi tradatur, usuram in Scripturis dictam putat, uti de equo, vel curru mutuum nonnunquam dictum est. Quis unquam similem usuræ notionem audivit? Nihil tamen mirum accidet, si cogitemus hoc maxime interesse ejus, ut propositum sustentet. Si enim semel obtineat, in veteri Testamento usuræ nomine, & justam compensationem ejus, quod vere interest, & pensionem justam locati equi, vel currus significari, quæ in solis pauperibus illicitæ sunt; jam solam usuram a pauperibus exactam ibidem vetari obtinebit. Acutum interpretationis consilium, sed ipsa interpretationis novitas ab omnium sensu, omnique ratione aliena, satis luculenta refutatio est.

P. 1721. n. 40.

P. 42. n. 40.

4. Si porro naturale jus omnem omnino usuram, etiam in divitibus, vetet, eaque justitiæ commutativæ adversetur, ut superioribus capitibus ostendimus; totum hoc Broedersen ædificium cadit: ideo enim excipiendos divites putat, quia lucrum ex his moderate perceptum, nec naturali juri, nec justitiæ commutativæ contrarium existimat. Sed ut præscindamus interim ab his, nec non a ceteris, quæ morosiorem disputationem exigerent; de lege Deuteronomii 23. v. 19., quæ Moysis lex est, & quæ aperte inter fratres, ac alienos distinguens, nullam omnino saltem inter fratres exceptionem suscipit (ut lib. IV. c. 2. fusius ostendi) multis quidem Broedersen agit cap. 21., at nihil est, quod evidentissimam ratiocinationem a nobis memorato loco propositam probabiliter diluat. Hac enim lege aliquid distingui inter alienos, & fratres, & inter hos vetari aliquid, quod inter alienos permittitur, ex ipsis Deuteronomii verbis, ne inania, ac nugatoria habeantur, certum est. Si autem sola usura inter fratres pauperes vetaretur, quam uti charitati contrariam inter alienos item pauperes vetitam Broedersen fateri cogitur; nulla esset in hac lege inter fratres, & inter alienos distinctio. Salmasius, etsi usurarum patronus, eum hanc novam interpretationem a Cloppenburgio Theologo Calvinista audivit, adeo incredibilem, ac textui repugnantem judicavit, ut eam nemini *sano*, *& docto* probari posse

Locus Deuteronomii omnes fratres etiam divites complectitur.

P. 1232

P. 991. n. 8.

De Fœnor. trapez. pag. 611.

posse affirmaverit: *Cum velit idem Theologus*, inquit, *soli pauperi Judaeo fœnerari Moyseu interdixisse, non etiam diviti; nullatenus video quomodo potuerit sensum istum ex illis Deuteronomii verbis elicere, non esse fœnerandum fratri pauperi, & esse fœnerandum extraneo diviti, cum sine ulla distinctione, nisi peregrinitatis, ita lex generaliter firmata sit: Extraneo dabis in usuram, fratri autem non dabis. Ergo subintelligendum, ut sensus, quem Theologus exigit, constet, extraneo diviti dabis, fratri autem pauperi non dabis. Quod adeo ridiculum mihi videtur, ut nihil magis.* Erunt fortassis, qui distinctionē valde speciosam afferant ex libello iterum edito an. 1741., cui titulus: *Examen Theologique sur la societé du prêt a rente entre Bail et Pontas*; ubi cum societatis nomine defendatur usura a mercatoribus percepta, Deuteronomii locus sic explicatur: *Non fœnerabis fratri tuo pauperi. Ne prêtez point a interêt a vos freres, qui sont dans le besoin: ce seroit une injustice criante. Vous pouvez le faire envers tout étranger aise & industrieux commerçant selon les loix de l' équité que vous ne violerez jamais; sed alieno: cet mot dit tout étranger.* Idest: *Non fœnerabitis fratribus vestris, qui indigent: id esset injustitia reprehensione digna. Fœnerari potestis eum quovis alieno divite, & industrioso negotiatore, ex aequitatis legibus, quas nunquam violabitis.* Sed alieno. *Hoc verbum ad omnes extraneos extenditur.* Hinc usura inter Hebraeos vetita, cum extraneis autem licita dicenda esset, propterea quod penes Hebrços omnes pecunia indigentes essent pauperes a negotiatione alieni, penes extraneos vero omnes essent locupletes, ac mercatores. Huic autem interpretationi, quam ipsa novitas reprobat, & factum, & obvius sensus repugnant. Nam apud Hebraeos non omnes erant pauperes; cum alii
Esdrae l. 2. c. 5. praedia haberent, quibus de pecunia cavebant; alii etiam negotiationi vacarent, ut libro IV. de Jure divino ostendi c. 2. §. 4. Inter gentes autem pauperes non deerant; nec omnes, qui mutuum ab Hebrçis peterent, mercaturae tantummodo caussa petere poterant. In ipso autem Deuteronomii textu animadversione dignum est, integrum versiculum non tam memorare usuram *pecuniae*, quam usuram *frugum*, seu *cibi*, ut juxta Hebraeum legitur apud Cyprianum l. 3. Testimoniorum num. 49., & cum haec inter Hebrços omnino vetatur, tum cum extraneis permittitur. Usura autem *frugum*, quae praesertim in *cibum* creduntur, ad pauperes pertinet. Igitur non tam divites, quam pauperes respicit Deuteronomii locus, sive cum usuram inter fratres prohibet, sive cum ab extraneis recipi sinit. Nulla ergo alia inter utrosque distinctio affertur, nisi alieni, vel fratris; nec aliam sane fert ipsius loci sententia, quae si in uno sensu recipienda esset, cum ad fratres refertur, in alio autem, cum refertur ad exteros, nullum vere esset, quod praefertur, discrimen; ac ita locus hic nugatorius, & ridiculus esset. Quid porro ad haec, vel alia argumenta solvenda confert cum Broedersen ingerere, Deuteronomium non novam legem continere, sed merum esse (ut a Philone, & Augustino appellatur) compendium, seu repetitionem ejus legis, quae in Sinae monte promulgata, in Exodo, ac in Levitico exponitur? Hoc eo consilio objici solet, ut in Deuteronomio nihil in lege additum, aut magis explicatum credatur, quam in Levitico, & Exodo; & ita Deuteronomii verba extra casus *pauperis*, & *attenuati*, qui in his libris exprimuntur, haudquaquam extendantur. At quod hic praesumitur, totam legem ita contineri in Exodo, atque Levitico, ut in Deuteronomio nihil additum, aut magis explicatum reperiatur, falsissimum est. Ubi enim

nim in Exodo, vel Levitico de remissione debitorum anno septimo agitur, de qua in Deuteronomio sermo est? Ubi explicationes quædam circa jusjurandum, vel alia præcepta, quæ nonnisi in Deuteronomio inveniuntur? Ipsum mandatum de diligendo Deo, quod tamen est *primum, & maximum mandatum*, toties a Christo ex antiqua lege repetitum, in nullis aliis Pentateuchi libris, sed in uno Deuteronomio legitur. Hinc quidem nonnulla in Deuteronomio addita ipse Broedersen debuit concedere pag. 334. n. 35., & quod sane de usura erga alienos dicitur, nec in Exodo, nec in Levitico innuitur. Ergo Deuteronomii locus non explicandus, nec restringendus est ex hisce libris; sed horum potius librorum textus ex Deuteronomio explicandi sunt. Cur autem in illis libris *pauperis, & attenuati* fiat mentio, justam ex ejus temporis circumstantiis caussam nos memorato libro IV. cap. 2. attulimus; ac præterea nullam idcirco restrictionem legis factam ostendimus ex aliis generalibus ejusdem Scripturæ locis; ac præsertim ex Deuteronomio, ubi fratrum nomen omnes Judæos complectitur, apertissime cognoscimus.

5. Hinc sane Sancti Patres usuras inter omnes fratres Judæos a Moyse vetitas tradiderunt. Clemens Alexandrinus l. 2. Stromatum: *Lex prohibet fratri fœnerari, fratrem nominans non eum solum, qui ex iisdem natus parentibus, sed etiam qui fuerit ejusdem tribus, ejusdemque sententiæ, & ejusdem verbi particeps*, idest omnem Hebræum. Tertullianus l. 4. in Marcion. c. 16. *Christus in omnes præcepit, quod creator in fratres .... Quandiu intra Israelem erat Sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat* &c. S. Hieronymus in c. 18. Ezechielis: *In principio legis a fratribus tantum fœnus tollitur, in propheta ab omnibus usura prohibetur* &c. S. Ambrosius de Tobia c. 14. & 15. adeo fœnus inter omnes fratres vetitum credidit, ut ipsis fœnus cum solis alienigenis permissum, ac ex solis Hebræorum hostibus, quos licuisset occidere, accipiendum interpretetur. Quid plura ex Patribus afferam? Nonne ipsi Hebræorum magistri, & veteres, & recentiores in hoc consentiunt, usuras inter se nulla distinctione, ac exceptione vetari? Frustra Broedersen Josephi, & Philonis testimonia interpretari studet, ut de solis pauperibus loqui videantur. Nonne quamplurium Rabbinorum, qui in locum Deuteronomii commentaria scripsere, testimonia, & ipsa etiam quotidiana Judæorum praxis, atque doctrina, quæ a veteri traditione descendit, contrariam quamlibet interpretationem falsitatis convincit? Vide nonnullorum Rabbinorum testimonia apud Broedersen p. 260. n. 16. & 17., quæ nullam inter fratres exceptionem ferunt. Ipsi Mahometani, qui ab Hebræis plura sumsere, & usuram cum solis alienis licitam putant, hoc ipsum confirmant. Credibile ne est omnes & Patres, & Hebræos decipi, ac solum Broedersen cum suis veram interpretationem noviter detexisse? Iidem Hæretici, etiam usurarum patroni, Calvinus, Grotius, & alii, qui Deuteronomii locum de omnibus fratribus accipiendum viderunt, hanc novitiam opinationem repudiabunt. Mitto quæ de ceteris veteris Testamenti testimoniis Broedersen obtrudit. nam præterquamquod ea satis lib. IV. rejecta sunt, si hoc unum, & potissimum Deuteronomii testimonium, id, quod contendimus efficaciter probet, nihil in ceteris proficere poterit.

CAP.

CAP. VII.

De novo Testamento contra librum quartum Broedersen.

p. 437. 1. Nunquid vero meliori ratiocinatione utitur libro quarto, ubi *de divino novi Testamenti jure circa usurarum prohibitionem* disputat? Veterem de usuris legem in novo Testamento ad omnes etiam alienos extensam, confirmatam, & ad perfectiorem gradum evectam nos lib. IV. c. 3. monstravimus. Si ergo vetus lex omnem usuram inter Hebræos fratres etiam non pauperes vetuit; fieri nequit, ut perfectior, & amplior lex eandem ad solos pauperes restrinxerit. Ideo Broedersen aliquid probare videri potest, quia veterem legem de solis pauperibus interdixisse ab se probatum præsumit. At si hæc præsumtio ex demonstratis hactenus inanissima est; nonne tota allati argumenti vis efficacissime probat? Quod autem veterem legem, quæ usuras compensatorias vetabat, in Evangelio restrictam contendit ex eo, quod in Evangelio compensatoriæ usuræ permittuntur; sæpius memoratæ falsissimæ hypothesi circa usuram compensatoriam adhæreſcit. Præterquamquod si vetus lex de solis pauperibus egisset, in quibus usuram compensatoriam jure naturali illicitam prædicat; nunquid ex Evangelio huic restrictioni locus esse potuit?

p. 494. n. II. 2. Unum ex Matthæo, & Luca vehementius urget, ubi Christum in parabola de servo pigro nummulariam fœneratitiam negotiationem, ac lucrum approbasse contendit. Mirum est hominem, qui omnes usuras e pauperibus exactas damnat, in usuræ probationem attulisse parabolam, quæ si probat, nummulariorum fœnus ex pauperibus maxime probat. Nummularii nimirum iis in locis memorati ii erant, qui ad mensam publicam sedentes, pecuniam quibuslibet, præsertim pauperibus, sub fœnore tradebant, ut late probat Salmasius lib. 3. de Fœnore Trapezitico, & colligi potest vel ex illo Origenis homil. 4. in Ps. 36., quo idem officium homini justo nequaquam congruere affirmans, *Nunquid*, inquit, *& hic hoc putabitur, quia justus tota die sedeat ad mensam, & habens pecuniam ante se, hanc fœneret necessitatem patientibus?* In quæ verba idem Broedersen observat: *De iis solis, qui necessitatem patiuntur, cogitavit Origenes, cum consideravit illos, qui ad fœneratorum mensam accurrerent.* p. 544. n. 9.
Et similiter paullo ante, eosdem nummularios, qui publicam mensam ad fœnus paratam habebant, ab Augustino jure damnatos fatetur: nam putissimum *usura illa erga pauperes exercebatur*. Num peccant nummularii, qui pecuniam sub usuris tradunt omnibus, etiam pauperibus, ac necessitatem patientibus; & non peccant illi, qui pecuniam iisdem ad mensam committunt, ut illam omnibus, etiam pauperibus, ac necessitatem patientibus, sub fœnore credant? Ceterum æquissimam, & literalem hujus parabolæ interpretationem, quæ in usuræ condemnationem potius cedit, fuse proposuimus lib. II. c. 6. §. 1., cui interpretationi non satis æqua responsio in tota Broedersen disputatione reperietur. (p. 197. n. 17. Confer pag. 1033. n. 22. & p. 641. n. 7.)
Repones fortassis Christum, ut errandi periculum arceret, indicaturum apertius fuisse iniquitatem usuræ, si improbam haberi voluisset. p. 498. n. 8.
At præterquamquod hac ratione qualibet Trapezitica usura, etiam a pauperibus exacta, nec a Christo ad erroris periculum tollendum excepta, purgaretur, quod est contra adversarii hypothesim; hæc cautio adhibenda quidem esset inter nostros, qui lucrum simile licitum hodie putant, non autem a Christo adhibenda fuit inter Hebræos, quibus cum omne id genus lucrum esse vetitum, exploratum erat, tum nul-

nullum ex hac parabola erroris periculum timeri poterat.

CAP. VIII.

De Traditione. Refellitur liber quintus.

1. EAm autem Scripturarum interpretationem, qua omnem omnino usuram nulla pauperum, vel divitum distinctione interdictam affirmavimus, eo fidentius praeferimus, quod non aliam sententiam, nec alium Scripturarum sensum Patrum traditio, & Ecclesia in usurarum materie perpetuo, & constanter expresserit. Id si certo liqueat, non dissentiet Broedersen, quippe qui SS. Patrum consensum, & Ecclesiae auctoritatem in vero Scripturarum sensu circa usuram ipsam interpretando maximam apud Catholicos vim habere fatetur, ut videre est lib. III. c. 9. n. 5. & 7. Et primum ut de traditione agamus, quam adversarius expendit libro quinto, ne forte succenseat non explicari a nobis, de qua traditione loquamur; traditionem divinam intelligimus, quae etsi non scripta in libris canonicis, non minus tamen est certissimum Dei verbum, quam ipsa Scriptura. Igitur de traditione divina sermo est, quae per Christum verbo tradita, per Apostolos disseminata, ac ab antiquis suscepta, diligenterque custodita, ad nos usque perducta est. Hujus autem traditionis testes sunt Patres primum, deinde Scholastici, & alii Scriptores catholici, qui post SS. Patres vixerunt: neque enim traditio sola Patrum aetate viguit; nec cum iisdem finivit; sed semper in Ecclesia cui credita fuit, integre servata, & propagata est. Sicut ergo ex Patribus, & scriptoribus antiquis antiquorum seculorum traditio cognoscitur, ita ejus successio posteriorum temporum ex Scholasticis, & auctoribus, qui post Patres floruere, testimonium habet. Antiquorum Patrum consensus certum traditionis antiquae argumentum est, & eatenus Patrum consensus traditionis vim habens, divinam fidem efflagitat. Neque minorem vim habet Scholasticorum, & posteriorum Scriptorum consensus, qui certissimi ejusdem traditionis pro his temporibus custodes, & testes haberi debent. Hoc Broedersen non inficiabitur: immo hac de caussa, ut arbitror, de traditione acturus libro quinto in tres partes distributo, priori parte sententias Patrum, duabus reliquis Scholasticorum, ac posteriorum Scriptorum testimonia ad calculos vocavit.

p. 510. c. 1.

Traditionis testes, & traduces non soli Patres antiqui, sed etiam Scholastici, aliique recentiores catholici.

§. I.

De traditione SS. Patrum. Expungitur pars prima libri quinti.

2. VIdeamus in primis de Patribus, ac ceteris antiquis, quorum gratia libri quinti pars prima a Broedersen inscribitur *De doctrina, & sententiis SS. Patrum, aliorumque, qui ad seculum XIII. floruere, scriptorum circa usuram.* De usurae definitione non laboramus, ut alibi diximus: quando in re definienda Patres, & nos idipsum sentimus. Broedersen vero cum *accessionem ad sortem* usuram a Patribus definitam ingerit, quamcunque etiam licitam accessionem intelligendam contendit, ita ut etiam *id, quod interest*, quam usuram compensatoriam vocat, usurae nomine Patres intellexerint. Hoc ipsius commentum superius rejecimus, Patresque, cum usuram damnarunt, respexisse solum lucrum, quod ex pecunia *otiosa*, *& sine damno*, ac proinde sine lucro cessante exigitur, videmur demonstrasse, quod re ipsa convenit cum Scholasticorum definitione, qui ut lucri cessantis titulum, unde usura tollitur, in ipsa definitione ex Patrum sententia exclu-

Vide supra cap. 3. p. 512. c. 4.

lib. VI. c. 2. s. 2. & hic c. 4. n. 3.

cluderent, *lucrum ex mutuo*, aut *vi mutui perceptum* usuram esse dixere. Si hoc est dissentire, & non potius explicare definitionem, & mentem Patrum, quisque non iniquus judex intelliget. Potius a Patrum sententia, & mente Broedersen maxime diffidet, qui hac falsa hypothesi Pa- p. 513. c. 5. tribus affigii, eodem usuræ nomine *id, quod interest* comprehendisse, & eatenus eosdem, cum usuram generatim damnant, non omnes usuras dari nasse. Hac porro occasione, qua usuras pro eo, quod interest in generali Patrum condemnatione excipiendas contendit, excipiendas pariter judicat alias usuras *dotis, pretii rei venditæ* &c., quæ civilibus legibus probatæ, & a nonnullis defensæ, a Patribus non fuerunt expresse reprobatæ. At cum hi omnem veram usuram damnarint; quidquid vera usura est, satis ab iisdem damnatum agnoscitur. Nonne alii plures injusti contractus, quorum expressam mentionem Patres nullibi fecerunt, satis ab iisdem damnati generalibus iis in locis dicuntur, in quibus omnem injustitiam condemnarunt? Sicut autem ut a generali injustitiæ damnatione aliquis contractus controversus subducatur, ostendendum est eum injustum non esse; ita ut subtrahatur a generali condemnatione usuræ aliquod lucrum, quod in quæstionem cadat, usuræ crimen ab eo diluendum est, ut illi omnes nituntur diluere, qui aliquod lucrum in dote non soluta, aut aliis contractibus defendunt. Utrum id ab hisce Auctoribus jure, & legitime in omnibus controversis contractibus, & casibus fiat, alia quæstio est, quæ tamen usuram omnem uti damnatam a Patribus certo illicitam præsumit. De usura proprie dicta loquuntur, quam unam Patres, ut diximus, intellexere; unde inepte admodum allegantur auctores nonnulli, qui quandoque usuram improprie pro eo, quod interest appellarunt.

3. Inutilis ergo totus Broedersen nisus est, quo huic tam falsæ hypothesi suum systema superstruxit. Hinc enim potissimum exceptiones aliquas in generalibus Patrum testimoniis necessarias præferens, usuras etiam mercatorum, ac divitum, quas eos nullibi expresse condemnare prædicat, excipiendas pariter colligit: æque enim, inquit, hæ usuræ, etsi lucratoriæ, a divitibus, atque mercatoribus exactæ naturali juri non adversantur, ac non adversantur illæ, quæ pro eo, quod interest exiguntur. In quo cum Broedersen veram usuram lucratoriam æque ac compensatoriam defendendam putet, non solum contra communem sensum, verum etiam contra suummet propositum pugnat, in quo solam usuram compensatoriam ab se defensum iri, & defendi posse sæpius scripsit. Aliam præterea hypothesim de naturali jure certam præsumit, quam tamen ab eo potius assertam, quam probatam vidimus. Tertiam quoque hypothesim exploratam supponit, nihil hac in re divino jure potuisse præcipi, quod jure naturali certo vetitum non sit: quod quantum sit falsum lib. V. c. 2. & 6. multis ostendimus. Sed sine pluribus falsis hypothesibus hoc falsissimum systema statui non poterat.

4. Quando vero nunc non de naturali, at de divino jure ex Patrum traditione quærimus; nonne ad condemnandas etiam usuras ex mercatoribus, ac divitibus percepias satis esse debet, SS. Patres omnem usuram divino jure damnatam prodidisse? Qui usuras illas exceptas velit, vel aliquibus eorundem testimoniis exceptas probet, vel usuras non esse ostendat necesse est. Præcisa, & expressa de divitibus, & mercatoribus testimonia Broedersen efflagitat. Quanto rationabilius nos expressa testimonia quærimus, quæ illas excipiant? Nullam enim generales locutiones aliquid generatim vetantes exceptionem ferunt, nisi

pro-

probetur. Si cuivis liceat sine probatione excipere, quæ lex generalis sarta tecta servabitur?

5. Atqui cum Patres identidem pauperes memorant, divites satis videntur excepisse. Hoc statuere potissimum Broedersen studium est in fusa disputatione de Patribus. Longissima eorundem testimonia describit, & ubi aliquod verbum occurrit, in quo vel pauperis, vel misericordiæ, vel charitatis fit mentio, vel ubi quædam duriora ex usuris orta inculcantur a Patribus; hæc ille urget, & ingerit, ac si in his solis casibus, qui pauperes respiciunt, Patres usuram damnarint. Si nos ex iis Patrum testimoniis, quibus pauperum, & eorum oppressio ab iisdem proponitur, contra usuram etiam a divitibus exactam argumentaremur; invicta esset objectio. At aliis generalibus eorundem testimoniis insistimus, quæ nulla restrictione ab iisdem producta, omnem omnino usuram per se vetitam, ac illicitam pronuntiant. Vide decem argumenta, quæ ex generalibus Patrum testimoniis fusius digessimus lib. IV. c. 3., quibus nullam idoneam responsionem apud Broedersen invenire licebit.

p. 514. & seqq.

6. Neque memorare alicubi usuras pauperum est excipere illas, quæ a divitibus percipiuntur. Cum quid in generali lege excipiendum est, ipsa exceptio notari debet: idque præsertim, ubi quod vetatur, per se justum sit, & ex sola charitatis violatione illicitum, ac vetandum credatur. Sic quis unquam generatim prohibebit, ne exigantur pensiones locatæ domus, quæ per se juste solvuntur, propterea quod, eas ex pauperibus immisericorditer exigere illicitum est? Quis generatim prohibebit pignora, quæ juste peti queunt, propterea quod ea nonnunquam a pauperibus extorquere, misericordiam, & charitatem violat? Quis tandem generalem lucri cessantis, quod per se justum est, prohibitionem ferat, propterea quod in casu opprimendi pauperis illicitum sit? Ipse adversarius vindicaturus civiles leges, quæ de usuris nulla pauperum exceptione latæ fuerunt, eas universim approbasse usuras ait, uti universim alii approbantur contractus, qui justi sunt, licet per accidens aliquando charitati adversentur; neque enim legibus spectari solet quod per accidens contingit, si præsertim hoc non opponatur justitiæ. Num Patres contraria œconomia rationem habentes solius usuræ, quæ per accidens charitati aliquando opponitur, usuram, si per se credidissent justam, generatim damnassent? Cum quid per se justum licet, & ex solis pauperum circumstantiis illicitum esse potest; non id, quod per se licet, sed sola oppressio pauperis est vere illicita; nec interdicendum generatim est id, quod justum est, sed ad circumstantias pauperum restringenda prohibitio. Hinc in Exodo, & Deuteronomio præceptum restitutionis pignorum ad certum casum pauperum restringitur; cumque apud Ezechielem in eandem sententiam idipsum præcipiatur, sed sine ea expressa restrictione, quæ tum Hebræis nota erat; ne quis forte deinceps falleretur, S. Hieronymus in c. 18. Ezechielis v. 7. restrictionem declarans, expresse monuit, pignus debitori reddendum, *non omni debitori ...... sed ei debitori, de quo in lege sancitur, quod pauper sit, & proprium opposuerit vestimentum*. Quidni pariter restringendum, ac de solis pauperibus explicandum censuit ejusdem Ezechielis locum de usuris, si æque hanc usurarum legem pro solis pauperibus latam putasset? Si id unus omisisset Hieronymus, aut alii aliquot, expressum autem fuisset ab aliis, nihil morarer. At ne unus quidem inter tam multos Patres hanc restrictionem subindicat; immo omnes generalem prohibitionem iis exprimunt formulis

Efficax argumentum contra usuras divitum ex Patribus.

pag. 1003. n. 5. 1413. n. 14.

lis, & caracteribus, quibus usuram in se, & non ex solis circumstantiis vetitam, & illicitam declarant. Nonne hæc, & alia plura indicato loco a nobis proposita evidenter convincunt, non eam Patribus insedisse restrictionem, atque sententiam, quam adversarius eisdem vellet affingere? Si omne fœnus olim in solis pauperibus grassatum fuisset, nullam restrictionem aut explicationem requirerem. At semper divites, & mercatores indiguere mutuo, & , ut fatetur adversarius, semper usuræ etiam cum his frequentes fuere. Immo frequentiores cum divitibus, quam cum pauperibus fuisse testatur S. Basilius in Psal. 14., nam, *pauperes fidem minime inveniunt*. Si hoc fœnus licitum sensissent Patres, dum tam innumeris in locis, atque occasionibus de usura loquuntur; semper eam reprehendisse ut illicitam, & ne uno quidem in loco illam, quæ a divitibus, & mercatoribus provenit, ullo casu indicasse licitam impossibile est.

p. 513. 2. 750. 7.

Mentio pauperum identidem posita non excludit, nec excipit usuras divitum.

7. Argumentum certe ex pauperum commemoratione, & oppressione nonnunquam a Patribus ingesta, cum adversus usuras disputant, est omnino inefficax. Nonne nostri quoque concionatores, qui omnem usuram vetitam credunt, cum usuras, sive obiter, sive fusius perstringunt, similibus formulis ad motum, & horrorem vehementius concitandum utuntur? Ipse Romanus Catechismus, qui usuram inter vitia septimo præcepto opposita referens, injustitiæ palam accusat, quæ non minus cum paupere, quam cum divite illicita est; nonne sententias subjicit, quæ solis pauperum usuris ex adversarii interpretatione conveniunt? Nonne Concilium Provinciale Beneventanum XIII. anni 1656. tit. 58., quod omnem omnino usuram juri divino, ac naturali adversari palam declarat, & damnat, ab usuris, *quæ substantias pauperum devorant*, ducit exordium, in quo oratoria quadam ratione, & consuetudine utitur? Alia similia ex aliis recentiorum documentis possem colligere, ex quibus tamen nemo illos posset allegare uti vindices ejus usuræ, quam a divitibus, vel mercatoribus licet exactam, certissime condemnarunt. Sicut ergo horum recentium Scriptorum testimonia de pauperibus loquentia in probationem usuræ divitum, ac mercatorum nequeunt traduci; ita nec testimonia Patrum, qui aliunde omnem usuram invictissime damnant.

Testimonia Patrum expressa de divitibus, & inanes adversarii responsiones.

8. Quid porro si non solum usuram omnem generatim in omnibus vetant, sed eam quoque, quæ a divitibus, & mercatoribus percipitur, expressis testimoniis nonnunquam perstringunt? Hæc testimonia dedimus lib. IV. c. 4. Quid ad hæc Broedersen reponit? Audi mirificas solutiones. Casus eos fuisse ait, vel de divitibus, qui necessitate aliqua pressi, gratuito mutuo ex charitate indigebant, vel de immoderato lucro, vel tandem de lucro, quod ex parva, vel exigua pecunia exigebatur. Hæc dicere facile est, probare vero non item. Nihil ejusmodi ex testimoniis Patrum subolescit. Totum confictum patet ex mero arbitrio, ne propositum mutet. Hac via si liceret objecta solvere, quot errores simile patrocinium invenirent?

De necessitatibus divitum.

9. Sed ut singula exactius confutentur, quod primo ait sermonem de divitibus fuisse, qui necessitate aliqua mutuo gratuito digna premerentur, multis refellitur. In primis vera necessitas, quæ justum lucrum exigi vetet, in divitibus rarissima est, & fere in iisdem differenda erit justæ solutionis exactio, non autem omnino interdicenda. Quas ergo necessitates divitum Patres potuerunt respicere, cum usuras ex iis quoque sumtas damnarunt? Necessitas quidem, cujus S. Ambrosius mentionem facit libro de Tobia c. 7., eò refertur,

ne dives in necessitate aliqua omnem pretiosam vasorum suppellectilem, aut prædium vendat: similemque casum proponit Augustinus serm. 239. n. 5. Nunquid diviti id genus præsentem pecuniam quærenti, quam sine ulla rei familiaris diminutione commodiori tempore restituat, hujus necessitatis nomine donandum est lucrum, quod per se justum sit, justeque exigi possit? Nonne si hac in necessitate realis census legitimus crearetur, lucrum inde exactum a divite nemo damnaret? Quid ergo Patres solam usuram in memorata necessitate perstrinxere? Deinde cum divites maxime egent, fere egestatem suam celare quibuscunque rebus student, *quod publicare paupertatem suam vereantur*, sicque fidem facilius inveniant, ut idem Ambrosius testatur c. 5. Cum ergo hoc quoque casu Patres usuram damnarint, non necessitatis, quæ occultatur, rationem, sed ipsius usuræ malitiam cogitarunt. Adde quod si in angustiis prædium a divitibus venderetur, ut ejusdem Ambrosii consilium fuit; emere profecto ab illis, & ex empto lucrari liceret. Quid usuram, quæ vendendi prædii fructibus respondeat, non æque liceat percipere, nisi quia aeque per se justa non est? Accedit quod Patres eam pariter usuram identidem damnant, quæ a divitibus nulla necessitate gravatis solvitur. S. Basilius homil. in Ps. 14. non solum pauperes, sed & divites, ae opulentos nominat, in luxum, delicias, ac voluptates pecuniam quærentes, in quibus magna quidem lautitia, nulla autem necessitas est: *Quanquam videmus*, inquit, *sæpe homines ad fœnus, & mutuum confugientes, non gratia usus necessarii, cum pauperes minime sidim inveniant: sed ut se eloent, ac tradant totos lautioribus impensis, ac profusioni opum prorsus infructuosæ, ut similiter se addicant muliebrium voluptatum illecebris. Et hac quidem dixerit: mibi opus est ut veste sumtuosa, & aurea, filiis parvis ornatu decenti, sericis item, floridis, & variegatis vestibus, mensa denique lautitia splendidiore. Qui talia uxori administrat, ad trapezitam venit.* Similia observari possunt in Ambrosio de Tobia, qui non solum c. 4. homines indicat pro mutuo obligantes *patrimonium, aurum, argentum*, idest aurea, & argentea vasa, quæ sane pauperum non sunt; sed etiam c. 6. *hæredes novos, & adolescentulos divites* commemorat, a quibus *pretiosa vestes, & mobilia nobilia* emuntur, quod omni necessitate vacat, uti & vacat mutuum iis creditum, qui in ludum pecuniam quærunt ex cap. 8. & 10. Neque reponas istam usuram damnari a Patribus, quia vel in vitia ditiorum confert, vel ex opulentis pauperes facit, ut Basilius loquitur. Si enim dives in luxum, vel alios sumtus lautiores prædium aliquod cogeretur vendere, num emtio per se iniqua, & lucrum ex emto iniquum per se dici posset? Nequaquam: aliud enim est quod ex accidenti vitio advenit, aliud vero quod in se vitiosum est. Cum ea vitia, quæ usuræ nonnunquam accidunt, Patres commemorarunt; etsi usuræ malitiam voluerunt exinde augere, non tamen solum scandalum, & accidens vitium culpantes, sed usuram ipsam in se, hanc in se malam satis indicarunt. Quid tamen, quod nonnulla Patrum testimonia allegavimus, quæ pecuniam nec in necessitatem, nec in superfluos sumtus, sed in lucrum traditam præferunt, & usuram nihilominus damnant? lib. IV. c. 5.

De lucro pauperum.

10. Hic autem Broedersen lucrum pauperis, non divitis intelligendum putat. Sic evidens testimonium Ambrosii explicaturus; *Agit hic Ambrosius*, inquit, *de exiguis mercatoribus .... similibus exiguis, & indigentibus mercatoribus mutuo suc-* p. 605. n. 54.

succurrendum esse, aque ac aliis inopibus, nullus negat. Similia repetit num. 77., ubi etiam nimium lucrum exactum ab ejusmodi negotiatoribus præfert, quibus illi premerentur. Eadem ratione explicat locum Origenis p. 542. n. 3., Basilii p. 563. n. 30. 32., ac Nysseni pag. 580. n. 33. Mirifica plane responsio. Si oppressionem pauperis in omni testimonio esse expressam, & lucrum hoc solo oppressionis casu a Patribus damnatum probaret, non multum contenderem. At nonne solus Broedersen oppressionem alicubi fingit, Patres autem (ut textus alibi recitati demonstrant) etiam in casu lucri usuram damnant? Conditionem autem pauperis negotiatoris hoc casu opponere ridiculum est. Num enim illicitum quispiam dixerit, societatem negotiationis inire cum paupere? Si autem in adversarii hypothesi æque per se justum sit usurarium lucrum, ac lucrum quod in vera societate negotiationis ab eodem peteretur; illicitum esse non debet lucrum fœnebre ex paupere, qui ex pecunia mutua lucratur, ac in societate illicitum non est? Num in ipso mutuo culpabile esset a paupere, qui ex pecunia mutua multo magis lucraturus speratur, justam lucri cessantis compensationem exigere? Si hæc non exigeretur illicite, quamvis exigeretur a paupere, quia ea, licita per se, in casu pauperis lucraturi sine ulla oppressione ejus exigitur; cur in usura exigetur illicite, si hæc justa pariter sit, & in casu lucri pauperis sine oppressione ejus exigitur? Si tota usuræ malitia in pauperibus non ex usuræ iniquitate per se, sed ex oppressione charitati contraria colligitur, ut adversarius contendit; num oppressio charitati infensa esse potest in paupere, qui soluta adhuc usura lucrum facit? His tamen nihil suffragantibus, si Patres usuram etiam a lucrantibus perceptam condemnarunt; nonne usuram per se habuerunt iniquam, & illicitam, ut proinde nullam pauperum, vel divitum, nullam oppressionis rationem habuerint?

11. Quod porro Broedersen secundo loco obtrudit de usuris immodicis, quæ ipsis externis legibus puniebantur, incredibile est. Nihil tale induci potest in testimonia, quæ alibi recitavimus. Si hoc solum illa spectassent, ipsum præsertim excessum culpassent, & ipsarum civilium legum metum saltem alicubi ingessissent. Quin usuram legalem aliqua testimonia innuunt, quæ cum eo tempore satis esset magna, nemo de excessu facili cogitabat. Divites tandem, ac mercatores in usuras immodicas consentire non solent. *De usuris immodicis.* *Vide lib. III. c. 4. ante finem.*

12. Quod tandem de exiguis pecuniæ summis addit, nihil inanius. Nam sive de divitibus, sive de mercatoribus Patres loquuntur; utrique paucis summis non egent, mercatores præsertim, quibuscum fœnus nauticum exercebatur, quod tamen Nyssenus condemnavit. Num pro exigua pecunia tantam fœnerator solicitudinem, & in ejus periculo tantum timorem, ac desperationem gessisset, quantam eidem Nyssenus tribuit? Quod si quia pauperes paucis summis ad exiguam negotiationem uterentur, & de his aliqui Patres videantur locuti; nonne in exigua pecunia, quæ ad negotiationem aliquam sufficiat, societatem justam inire cum honesto lucro liceret? Quidni liceat usura, si per se æque justa, & licita sit? Ubi pauperis lucrum est, sive ex magna, sive ex modica pecunia proveniat, nulla ei oppressio, sed potius opus & præsidium affertur. Recurrunt hoc loco argumenta, quæ paullo ante posuimus. Miraberis fortassis, adversarium in usuris divitum, ac mercatorum, exceptiones adeo ineptas potuisse subjicere. At si cogites, eum non ratione aliqua hæc subjecisse, sed ea necessitate, ut sese ali- *De exiguis pecuniæ summis.* *Orat. contra fœnerat.*

quatenus expediret a nonnullis testimoniis Patrum, in quibus usuras, etiam a divitibus, ac negotiatoribus perceptas apertissime damnant, mirari profecto desines; & simul constanti, & exploratæ Patrum omnes usuras damnantium Traditioni, ac doctrinæ potius, quam adversario inanissimas exceptiones comminiscenti acquiescendum putabis. Unum hic addere non prætermittam, haud mentione dignam videri adversarii
ep. 31. l. 7. objectionem ex Epistola S. Gregorii, ubi contractus memoratur, in quo de 25. in centum inter Felicem, & Maurum conventum fuerat. Neque enim de usurario contractu id accipiendum est, qui cum excederet usuram legalem, nemini probari potuisset, sed de quadam specie negotiationis mercium, quæ a Felice cuidam Mauro traditæ fuerant vendendæ, cum certi lucri cautione, adeo ut *sex siliqua pro solido*, idest 25. in centum, Felici solverentur; quod autem supra hoc lucrum perceptum iri sperabatur, lucro ipsius Mauri cederet; cujus tamen contractus conditiones cum ignorentur, certa ejus ratio reddi non potest. Principio quidem lucrum bene cessisse videtur, ita ut Felici decem nummi in centum soluti fuerint. At in fine, nescio quo fato, hæc negotiatio in damnum vergit, ac propterea S. Gregorius Felicem rogavit, *ut lucrum de damno alterius non expectet, sed recepta pretii sit sorte contentus; ut quid pauperi contulerit, omnipotens ei Deus multiplicata, sicut promisit, restitutione compenset*. Quid hęc ad usuram, aut ad usuræ approbationem referuntur? Nonne etiamsi de usura remittenda ageretur, merces a Deo sperari oporteret? Monumentum adeo ineptum in hac caussa ab adversario ingestum, apertam, & tot documentis constitutam Patrum Traditionem nedum non infirmat, sed potius confirmat. Id enim objicere puduisset hominem, cui luculentiora suppeterent.

§. II.

De Traditionis successione in Scholasticis. Expungitur pars secunda libri quinti.

13. SEd nunquid probabilius, & æquius a Scholasticis, & ceteris, qui post Patres floruerunt, Scriptoribus, sese adversarius subducit? Immo pejus multo. De his Scholasticis, & Scriptoribus posteriorum temporum, uti Traditionis post Sanctos Patres custodibus, ac testibus loquimur. Cum horum testimonia, quibus omnem omnino usuram, etiam a negotiatoribus, ac divitibus perceptam, exploratissime damnant, nulla exceptione interpretari Broedersen posset; ne horum tamen auctoritate vinceretur, vide quid fecerit. Primum errores, uti appellat, & contradictiones quasdam, circa notionem, & definitionem mutui, ac usuræ, circa translationem dominii in mutuo, circa rationes aliquas contra usuram allatas &c. hinc atque hinc in iisdem carpit, ac obtrudit, ut ex suspicione novitatis, & erroris, quibus a Patribus eos discessisse jactitat, ipsis traditi dogmatis auctoritatem, ac fidem adimat. Dein quotquot sententias, aut verba in illis reperire potuit, ubi vel in usura charitatem læsam, pauperesque gravatos affirmarunt, vel ex lucro cessante, aut alio titulo aliquam accessionem licitam vindicarunt in mutuo, seu quidam posteriori tempore triplicem contractum, aut censum utrinque redimibilem defenderunt; hæc verba, & sententias arripiens, & ingerens, hos omnes pro se in usuræ patrocinium allegat, ac si eandem omnes doctrinam tradiderint. Hac ratione in ipsis Scholasticis novitii erroris, cui maxime adversantur, testimonium, & traditionem præferre facillimum est. Quis enormem fallaciam, & confusionem non execretur?

14. Et primo quod ad impactos

ctos notionum, ac definitionum errores pertinet, vereor ut ex gravissimo potius Broedersen errore derivet, quod aliam in Patribus, ac in Scholasticis, mutui, & usuræ notionem putavit, cum variis licet expressa verbis, eadem in omnibus fuerit, ut superius ostendi. Error certe non ferendus est, quo Broedersen dominium in mutuo traductum negat, quod ipsi usurarum patroni in corpore mutuo tradito certissime traductum fateri debuerunt; id quod ad Scholasticorum ratiocinationem vindicandam satis superque est. Similiter pleraque alia defendi in Scholasticis possent, si de his esset quæstio. At in præsentiarum non de ratiocinationibus Scholasticorum, sed de dogmate circa usuras quærimus; & in hanc rem non quid a ratione dixerint, aut inter se diffidenter disputarint Scholastici, inquirendum est; sed quid a Patrum Traditione susceptum, constanti, & certa sententia docuere: hoc enim Traditionis, ac dogmatis est. Non aliter in aliis certissimis Ecclesiæ dogmatibus, si quis ea a Scholasticorum auctoritate velit dogmatice statuere, non rationes ab iisdem proprio ingenio allatas, contrarias nonnunquam, alit, aliquando etiam ineptas respicit; sed eorundem sensum, & consensum ad Traditionem pertinentes in medium profert.

Vid. sup. c. 4. n. 10.

Scholastici quatenus traditionis testes.

15. Eadem de caussa separandæ, non autem cum dogmate confundendæ sunt, quas secundo loco adversarius in suam sententiam, ac in usuræ patrocinium ex Scholasticis allegavit, opiniones, seu quæstiones de variis titulis, vel de contractibus societatis, census &c. In his variæ, quæ inter Scholasticos agitantur sententiæ, catholicum dogma non tangunt. Quicunque enim aliquem titulum, vel contractum tuentur; idcirco tuentur, quia lucrum inde perceptum, nec ex mutuo, nec usuram esse contendunt, ut ipse adversarius alicubi fateri debuit. Hinc auctores ejusmodi nihil ipsi patrocinantur in errore de usuris, quem illi omnes ab his, sive titulis, sive contractibus abs se defensis excludunt. Inepta igitur adversarii allegatio est, ac propterea nihil mirum, si hac methodo S. Thomam, si Albertum Magnum, si S. Antoninum, si S. Bernardinum Senensem, & alios quamplures, qui omnem usuram, a quibuscunque exigatur, divino jure damnatam, & justitiæ contrariam palam affirmantes, eidem expresse adversantur, vel invitos, ac repugnantes, ad suas partes attraxit. Hac eadem via quemlibet etiam ex ipsis suis adversariis, qui titulum saltem lucri cessantis, si verus sit, legitimum probant, pro se allegare poterit; uti quidem non dubitavit secum aliquatenus consentientem affirmare Petit-pied, contra quem scribebat, quippe qui compensationem lucri cessantis admisit. Nonne vel ex hoc conjici potest aperta vis, quam in auctoribus pro se allegandis impudenter adhibuit?

Eorum consensus in doctrina de usuris, licet in aliis quæstionibus dissentiant.

p. 1536. n. 5. 1569. n. 8.

p. 1712. n. 12 & seq. 1715. n. 8.

16. Neque dicat se in casibus, uti vocat, disceptatis, non aliud tueri, nisi lucri cessantis titulum, vel contractum societatis cum cautione capitalis, & lucri, aut censum utrinque redimibilem, quem in similibus casibus aliquot Theologi defendunt. Plura iterum miscet, ac turbat. Quæstionem de casibus practicis apud Belgas, num hos, vel illos titulos, aut contractus recipiant recte, confundit cum quæstione de his titulis, aut contractibus, num legitimi, ac justi sint; & utramque illam quæstionem præterea confundit cum præsenti, in qua de usurarum dogmate quærimus. Has autem quæstiones simul confundere, ac permiscere, ut adversarius facit, & nunc unius, nunc alterius sententias, prout juvat, allegare, & ingerere, ac si omnes in eandem de usuris doctrinam conspirarent, est miscere, & perturbare ima summis, & luci

Non confundenda quæstio dogmatica cum scholasticis.

tenebras offundere. Si eas solas tuetur sententias, quas cum catholici auctores defendunt, ab usura prorsus excludunt; quid usuram simul vindicare conatur? quid catholicos earum opinionum defensores pro se allegans, veluti usuræ patronos traducit?

Vitiosus adversarii circulus.

17. Dum hominis consilium videre mihi videor, simul vitiosum, uti appellant, circulum video. Contractus practicos generatim sumtos vindicaturus, cum eos in usuram proprie dictam æquissime cadere intelligeret, usuram per se defendendam suscepit. Hanc autem nec charitati, nec justitiæ adversam, nulloque jure vetitam probare se posse credidit multo facilius, quam titulos, vel contractus implicitos, qui, extensi præsertim ad omnes casus practicos veram usuram continentes, pluribus difficultatibus obnoxii sunt. Horum tamen titulorum, atque contractuum auctoritas ad gravissimam objectionem contra usuras diluendam conferebat. Hinc alterum altero fulciendum, & utrumque perpetuo interferendum putavit hoc vitiosissimo circulo. Dum nimirum ejus de usuris sententia impugnatur a Catholicis, uti contraria Traditioni, ac doctrinæ communi totius Ecclesiæ; confugit ad titulos, atque contractus, quos Scholastici Catholici defendunt, nec tamen habentur hæretici, ac si titulos, & contractus defendere sit usuram defendere; & eatenus quamplurimos, ac fere omnes doctores, atque Scholasticos pro sua sententia allegans, traditam, & communem Ecclesiæ doctrinam adversum se perperam objici jactitat. Dum vero quidam tituli, vel contractus difficultatibus afficiuntur, præsertim in praxi, sive quia praxis conditionibus necessariis caret, sive quia contractus, aut tituli quidam in usurarum fraudem excogitati videntur; confugit ad usuram, nihilque referre ait, numqui tituli, aut contractus admittantur, dum usura nullo jure vetita probetur. Hinc illud inter cetera: *Vocentur dicti casus usura, aut alio nomine, parum refert. Natura non considerat nomina, sed res, quæ tractantur. Atqui omnis usura jus naturale non lædit &c.* p.137.n.54. Ita objecta contra usuram rejicit ex contractibus, ac titulis; objecta autem titulis, & contractibus ex usura rejicit. Hunc circulum qui non advertunt, confundi possunt; & Auctor videri potest catholicam doctrinam tenere, dum errorem Traditioni contrarium docet.

Quatenus in hac controversia dogma separandum ab aliis quæstionibus.

18. Interim vero dum nunc solum de usuris dogma in controversiam cadit; practicis, & scholasticis quibusvis quæstionibus sepositis, de ipso dogmate quæramus. Conveniat prius in hoc dogmate adversarius, & dein, si placebit, de illis quæstionibus in Opusculis agemus, quas (nisi prius consentiamus in dogmate) definire unquam erit plane impossibile. Dogma enim de usuris principii loco esse debet, sine quo nullum quæstionum ceterarum finem sperare licebit. Cum vero in cognitionem, ac probationem dogmatum Traditio plurimum conferat; Traditio autem, quæ non minus Patrum, quam Scholasticorum ætate semper in Ecclesia perpetuo viguit, post ævum Patrum ex Scholasticis, ceterisque hujus ætatis Scriptoribus testimonium habeat: nihil profecto post recitatos Patres ad statuendum, & demonstrandum dogma de usuris luculentius esse potest testimonio Scholasticorum, qui licet in aliquot aliis capitibus dissidentes, in hoc tamen omnes ad unum conveniunt, omnem usuram, etiam a divitibus, & mercatoribus perceptam, esse peccatum. Hoc non illud solum probat, quod omnes usuram justitiæ commutativæ oppositam tradunt, a quo crimine nulli casus, ne divitum, ac mercatorum quidem, excipi queunt; verum etiam quod casus aliquot usuræ a mercatoribus

Communis Scholasticorum doctrina ostenditur.

per-

perceptæ plures Scholastici expressse memorant, & eo nomine damnant, quia usura est. Ipsæ quæstiones in usurarum materie excitatæ, sive circa titulos, sive circa contractus, hujus communis, constantisque doctrinæ fidem faciunt. Neque enim opus erat excogitare, & inducere titulos, aut contractus tam multos, neque pro his inter Scholasticos pugnandum, si usuram per sese licere putassent. Immo hanc certe non licere utrique crediderunt, non rigidiores solum, qui usuram in iisdem titulis, atque contractibus tectam damnarunt, verum benigniores etiam, atque laxiores, qui idcirco pro iis titulis, vel contractibus laborarunt, quod usuram ex catholico sensu per se defendi non posse intelligerent. Satius, & excusabilius putarunt nonnullos titulos, vel contractus contra rationem defendere, quos Ecclesia fraudis damnare coacta fuit, quam usuram, saltem ditiorum, & mercatorum affirmare licitam, quod a communi, & constanti Catholicorum sensu abhorrens omnes Catholicos offendisset. Hanc ergo Scholasticorum circa usuram doctrinam cum allegamus, non ratiocinationes Scholasticorum, sed communem Catholicorum sensum, atque doctrinam allegamus, a qua ne laxiores, & liberiores quidem Theologi desciscere ausi sunt. In hac autem tam constanti omnium Scholasticorum doctrina, quis antiquę Traditionis successionem, ac testimonium non deprehendat? Neque enim illi a Traditione Patrum defecisse, aut innovasse quidpiam dici queunt, quin per Scholasticorum tempora Patrum Traditio defisse dicatur in ipsa Ecclesia, quæ eandem cum Scholasticis doctrinam tenuit, ac tenet, ut lib. IV. c. 5. pluribus ostendi, & aliis etiam documentis in sequenti capite §. 2. confirmabitur. Igitur si quis hac in re Scholasticorum doctrinam repudiet, certissimam Traditionem, & dogma Catholicum repudiare convincetur.

Quanta Scholasticorum auctoritas in hac præsertim quæstione.

19. Broedersen hanc Catholicorum Theologorum auctoritatem ut infringat, refellere nititur principium, quo sacra Theologia ad regulam Traditionis efformata, optima Sacræ Scripturæ interpres hac in materie allegatur; & idcirco nititur hoc certum principium refellere, quia Concilium Tridentinum, de interpretatione Sacræ Scripturæ loquens, Sanctorum Patrum consensum, & Ecclesiæ sententiam pro regula proponit, de Theologis autem ne verbum quidem. Addit porro *aliquot Scholastica* quorundam Doctorum *Theologiæ principia* multo minus pro regula haberi posse, ac si omnium Scholasticorum in principio circa usuram consensus desit. At primo, tametsi Theologi quidam circa quosdam titulos, vel contractus diffideant, utrum usurarii sint, nec ne; omnes tamen in hoc principio consentiunt, *omnem usuram stricte sumtam per se iniquam esse*. Hunc porro consensum, non uti propriam Theologiæ Scholasticæ doctrinam, sed uti Traditionis Patrum continuatam successionem, ac testimonium hoc loco ingerimus, & eatenus in hoc omnium Scholasticorum Catholicorum consensu ipsam Traditionem, tutissimam Scripturarum, & Catholici dogmatis regulam agnoscimus. Non confundat adversarius controversas Theologorum sententias de quibusdam titulis, vel contractibus, cum constanti, & concordi doctrina omnium de usuræ pravitate, atque injustitia, & ab hac doctrina consensum ipsius Ecclesiæ non separet; nec quicquam desiderari cognoscet, ut certissima Scripturarum, ac fidei regula exinde petatur. Quod si qui Auctores adversarii sententiæ favent; pauci, & postremi temporis sunt, qui Calvinum, Molinęum, Cloppenburgium secuti, inter adversarios censeri debent.

Objectio refellitur. p. 245. n. 12.

CAP.

CAP. IX.

Ecclesiæ circa usuras sententia, quæ in Canonibus, ac Decretalibus exprimitur. Confutatur liber sextus Broedersen.

1. Universum jus Ecclesiasticum in duas partes adversarius dividit, in vetus, & novum. Veteris juris nomine omnes veterum Conciliorum Canones, omnesque Decretales Pontificum, & omnes collectiones ante Gratianum intelligit. Quæ autem post Gratiani decretum edita sunt, juri novo accenset.

§. I.

De jure Ecclesiastico veteri. Refellitur libri sexti pars prima.

2. Antiquos Ecclesiæ Canones, ac Decretales, quæcunque usuram prohibent, ita generatim prohibere, ut ne unus quidem inter pauperes, ac divites, inter modicas, & immodicas usuras distinguat, & aliam licitam, aliam illicitam affirmet, certa res est. Quid ergo Broedersen distinctiones, & exceptiones pro arbitrio supponit? Ratio quædam naturalis potissimum illum movet, qua usuram moderatam a ditioribus perceptam, neque justitiæ, neque charitati infensam, nec proinde illicitam putat; Ecclesiasticum vero jus, ubi de contractibus agitur, censet in iis solum ubique, & perpetuo vigere, quæ naturali justitiæ, aut charitati opponuntur. At si hisce ratiocinationibus, quas jam antea satis explosisse nobis videmur, liceret cuivis privato in generalibus Ecclesiæ legibus distinctiones, & exceptiones subjicere; alius quilibet, in ipsa generali lege furtum vetante, eadem licentia distinguere, & excipere similiter posset. Fac quis dicat: Cum Deus, vel Ecclesia furtum prohibet, solum prohibet furtum, quo pauperibus quidpiam subtrahitur, vel necessaria divitibus auferuntur. Hoc proprium, & verum furtum criminosum est. At cum a solis divitibus sola superflua tolluntur, præsertim ab eo, qui pauperibus illa largiri vult, aut a paupere, cui eadem superflua divino præcepto debentur, unde * *sua* pauperum a nonnullis Patribus dicuntur; nec proprium furtum, nec vetitum est. Si hæc quispiam diceret, quam, rogo, adversarius responsionem afferret? Non aliam profecto, nisi furtum generatim prohiberi; in generali autem prohibitione nihil excipiendum, nisi de exceptione ex ipsa lege aliunde liqueat. Id quidem in usurarum quoque materie ipsi Broedersen adeo manifestum, & persuasum fuit, ut cum in lege Moysis usuram pauperum generatim vetitam viderit, usuræ autem nomine compensatoriam comprehendi arbitretur; omnem etiam compensatoriam usuram inter Judæos indigentes vetitam affirmet, & (quod magis est mirum) eo quoque casu eandem interdictam velit, cum nec charitati, nec justitiæ adversatur, licet hoc casu jure naturali licitam judicet: *Certum est*, inquit, *usuras vere compensatorias, atque adeo per se justitiæ commutativæ non contrarias Judæis erga Judæos indigentes fuisse vetitas, etiamsi illæ quoque charitatem certis in circumstantiis non læderent*. Et post pauca n. 13. *Fuere Judæis vetitæ usuræ, quæ neque justitiam, neque charitatem lædebant; illæ vero jus naturale non violant*. Hoc autem idcirco affirmat, ne arbitrariam distinctionem, & exceptionem in generali lege ex ingenio admittat: *Nam Deus*, inquit pag. 80. n. 132., *prohibendo superabundantiam sortis Judæo erga fratrem suum pauperem, & indigentem, non excipit eam usuram, sive superabundantiam, quæ per modum*

* Vide lib. III. cap. 4.

P. 1629. n. 11.

dum indemnitatis, seu justa compensationis posset exigi. In generali scilicet lege. in qua Deus nihil excepit, excipiendum non est. Quid ergo, abs sese tam dissimilis, in generalibus antiqui Ecclesiastici juris locutionibus omnem usuram prohibentibus exceptiones excogitat? Neque dicas, has Ecclesiæ leges explicandas in Scripturæ, ac Patrum sententiam, qui solam usuram pauperum damnant: nam præterquamquod in illis etiam usuram divitum vetari ostendimus, si quid hac in re superesset dubitationis, ex Ecclesiæ explicatione, quæ & Scripturæ, & Patrum legitima interpres, eorumque auctoritatem sequuta, omnem usuram nulla exceptione damnavit, eos generatim intelligendos agnosceremus: secus Ecclesia, ne quid videretur excedere, præcisum damnatæ usuræ modum suis legibus saltem alicubi declarasset; quod tamen nullibi factum reperitur. Excipiendas quidem compensatorias usuras fateor; sed quia usuræ proprie dictę non sunt, qua ratione eas nec veteri lege prohibitas arbitror. Quod si ita per se justa esset lucratoria usura, uti compensatoria, seu potius indemnitas per se justa est; nullus Canon generatim damnasset usuram lucratoriam, sicut nullus generatim indemnitatem damnavit, tametsi hæc aliquando in paupere æque illicita esse possit, atque veram lucratoriam usuram in eo esse illicitam Broedersen pronunciat. Quid ergo hanc antiquiorum auctores Decretalium, & Canonum generatim damnarunt, exceptione nulla, nisi quia per se illicitam censuere?

p. 992. n. 4. 991. n. 6. & 995. num. 25. 3. Hujus argumenti vim ut elidat adversarius, affirmat potuisse omnes usuras antiquis temporibus charitati, vel justitiæ repugnare, ut merito universim sacris Canonibus vetarentur. Sed huic falsæ hypothesi satis responsum invenies c. 5. n. 6. Plura inculcat de Canonibus, qui p. 994. & seqq. solis clericis usuras interdixere, perinde ac si laicis illas permiserint. Cui objectioni etsi luculenter satisfecimus lib. II. c. 9., hoc tamen principium nunc addere placet. Si quod solis clericis prohibetur, & simul non interdicitur laicis, in his probaretur tanquam licitum; usura quoque a pauperibus exacta, quæ Canonibus illis vetita laicis non fuit, probata dici deberet; quod tamen adversarius inficiatur. Hoc eodem argumento efficacissimo refellitur etiam quod ille opponit ex Patribus Canonum conditoribus, p. 995. n. 16. qui si omnes usuras credidissent illicitas, nisi eas expresse damnassent in laicis, qui eas auctoritate legum exigebant, saltem exegissent, ut Principes ejusmodi leges abrogarent. Inutile argumentum, quo si probaretur non credidisse Patres illicitas esse usuras, quæ legibus exigebantur; probaretur licitas eos habuisse usuras etiam e pauperibus exactas, quæ præsertim legum præsidio solvebantur. Id non fert ad- p. 999. n. 5. 6. versarius; & sicut simplicem harum usurarum permissionem, vel tolerantiam agnoscit in legibus ad majus malum evitandum, ita cum his legibus sese Patres non opposuere, eadem permissione, ac tolerantia usi, nullam usuram probasse dici possunt.

4. Satis autem improbasse illos usuram a pauperibus exactam in concionibus, & catechesibus Broedersen ex S. Gregorio Nysseno colligit. p. 994. n. 7. At de omni usura, non autem de sola usura pauperes opprimente S. Gregorius Nyssenus loquitur; & in ipsis Canonibus, ubi usura omnis interdicitur in clericis, ut ipse adversarius fatetur, ea Scripturæ testimonia identidem allegantur, quæ cum laicos æque ac clericos ligent, omnem usuram æque omnibus interdictam Patres credidisse satis indigitant.

5. Atqui veteris Testamenti leges nonnullis Canonibus allegatas tri-

plici

p. 1000. n. 14. plici interpretatione adversarius elidere studet. Primo quia illæ potuerunt allegari, quatenus usuram ex pauperibus exactam damnantes, ad jus naturale pertinent, ut ne allegentur in ea parte, qua usuram compensatoriam sine charitatis, ac justitiæ violatione vetabant. Hoc falsæ circa usuram compensatoriam hypothesi nititur, quam pluries rejecimus. Præsumit etiam solam usuram, quæ pauperem opprimit, lege veteri vetitam fuisse, quod falsissimum ostensum est alibi. Secundo potuisse eas leges Christianis applicari ait in exhortationem, & exemplum, ut ne præceptum Christianos ligans inde colligatur. Hoc merum somnium est. Vim enim præcepti, quo Christiani multo magis quam Hebræi ligantur, plura loca satis declarant. Hinc satis refellitur tertium, quod eòdem fere recidit, cum leges easdem eo consilio afferri potuisse dicit, ut indicaretur, eundem finem Auctores Canonum sibi proposuisse, ac Deus sibi in antiquis legibus proposuit; licet nec idem omnino, nec eodem divino jure prohiberetur. Eandem usuram, & ex eodem divino jure Christianos cogente prohiberi, Canonum verba, ni per summam vim distorqueantur, declarant. Unum testimonium, quod mirifice ab adversario distrahitur considerare liceat.

6. Libro II. c. 7. §. 2. recitavimus celebrem Canonem Carthaginensis Concilii sub Grato, qui in plenario Carthaginensi anno 419. sub Aurelio repetitus fuit. Observationes, quæ in hunc Canonem ibidem scripsimus, evidentissimum divini juris argumentum suppeditant. En ipsa primi Concilii verba, ut ab ipso adversario recitantur. *Abundantius Episcopus Adrumetinus dixit: In nostro Concilio statutum est, ut non liceat clericis fœnerari; quod si & sanctitati tuæ, & huic Concilio videatur, præsenti placito designetur. Gratus Episcopus dixit: Novellæ suggestiones, quæ vel obscura sunt, vel sub genere latent, inspecta a nobis formam accipient. Ceterum de quibus apertissime divina Scriptura sanxit, non ferenda sententia est, sed exequenda. Proinde quod in laicis reprehendimus, id multo magis in clericis oportet prædamnari. Universi dixerunt: Nemo contra Prophetas, nemo contra Evangelia facit sine periculo.* Testimonium Prophetarum,& Evangelii, quod his verbis ingeritur, veterem, novamque legem usuras aperte damnantem præfert, ut memorato loco pluribus exposui. At Broedersen hanc invictam auctoritatem elusurus, omittens considerationem hujus Canonis, qui de sola usura agit, citius arripit eundem Canonem repetitum in Concilio an. 419., ubi cum alia præter usuram interdicuntur, & in quadam collectione, seu potius breviario omnis etiam usuræ mentio prætermittitur, tum vero avaritiæ vitium initio notatur. Hinc porro *Nemo contra Prophetas, nemo contra Evangelia facit sine periculo*, ita explicat: *Nullus clericus, qui contra Prophetas, & Evangelium, avaritiam, sive usuras ex spiritu avaritiæ exercuerit, pœnam depositionis evadet.* p. 1037. n. 18. Palam insistit illis verbis Carthaginensis an. 419. *Avaritiæ cupiditas, quam rerum omnium malarum matrem esse, nemo qui dubitet, proinde inhibenda est, ne quis &c.*, quæ cum absint a Concilio sub Grato, nihil hoc Broedersen effugium juvat. Sciendum nimirum est, Canonem Carthaginensis an. 419. compactum esse ex duobus Canonibus Concilii sub Grato; altero, ubi avaritia, & quædam aperta avaritiæ crimina damnantur, altero autem, quo damnatur usura; eademque fere utriusque Canonis verba uno Canone, atque contextu efferuntur. His vero omnibus subjicitur Prophetarum, & Evangelii testimonium, quod soli usuræ in

Con-

Concilio sub Grato applicatur. Deinde utroque in Concilio non in aliam sententiam Prophetæ, & Evangelium allegantur, nisi ut probetur de re minime obscura agi, cum de usura agitur, seu de re certe mala, ac certe prohibita, ut de ea condemnanda, ac punienda, præsertim in clericis, dubitandum non sit. Igitur utriusque Concilii Patres certam, & exploratam veteris, ac novi Testamenti legem adversus usuras putarunt. Neque ipse Broedersen divinum hoc jus inficiari potest, si hoc Canone sermo fuit, ut ipse putat, de usuris, quæ pauperes opprimunt; hæ enim vel per ipsum adversantur naturali juri, quod utroque Testamento confirmatum fuit. Sed similes contradictiones in homine, qui falsam sententiam magno volumine defendendam suscepit, miræ esse non debent. Usuras autem omnes, sive a pauperibus, sive a quibuslibet aliis exactas, ita antiquos Canones, & Concilia condemnasse, ut Patres damnarunt, argumenta lib. IV. c. 3. proposita, ac superiore capite vindicata satis convincent; quæ si quis recte teneat, omnes Broedersen responsiones mera esse subterfugia, ac inanes conatus cognoscet. Singula enim ad calculos revocare nec vacat, nec necesse est.

§. II.

De jure ecclesiastico novo. Refellitur libri sexti pars secunda. De præcipuis circa usuram quæstionibus: de contractibus, & propositionibus damnatis. Invictum argumentum ex jure novo pro catholica de usuris sententia demonstranda.

7. SI cui non omnino evidens videretur antiquum ecclesiasticum jus, nonne jus novum satis esse deberet? Juris enim cum veteris, tum novi testimonia, quæ de divino circa usuras jure testantur, non ut positivi ecclesiastici juris leges, quæ innovare potuerunt aliquid, sed uti ejusdem divini juris, ac Traditionis testes suscipienda sunt. Nunquid in his recentiorem Ecclesiam a veteri Traditione defecisse, aut innovasse quidpiam suspicari aliquis potest? Ipse Broedersen hoc temerarium, & pollicitationibus Christi, non minus antiquæ, quam posteriori Ecclesiæ factis, contrarium affirmavit. Novum autem canonicum jus, quod a Scholasticorum ætate cœpit, nihil veteri juri addidit, nisi expressius restitutionis præceptum, & quasdam canonicas pœnas manifestis usurariis infligendas. Hæ pœnæ ad disciplinam pertinent, restitutio autem injustitiam usurarum prodit, ut c. 5. ostendi. Quod autem injustum est, a quibuscunque exigatur, est injustum, ut omnes intelligunt. Hoc primum novi juris argumentum. Alia autem non pauca suppetunt ex quibusdam Canonibus, qui singulares quasdam usuras cum divitibus, vel mercatoribus initas pro illicitis habent, ut illas Scholastici pariter omnes habuere illicitas, nemine excepto. Non alia enim fuit Episcoporum, & Romanorum Pontificum, quam communis Scholasticorum doctrina: nam plerique ex illis fuerunt Scholastici celebres, vel in scholis enutriti; nec aliam in scholis, aliam in Canonibus, vel Decretalibus doctrinam secuti sunt. Broedersen quidem ex Scholasticis, quos pro se stare credidit, Episcopos quoque hoc eodem argumento in suam sententiam attraxit: *Si omnes fere Doctores controversiosas pecuniarum applicationes probent; anne aliter sentient omnes pene Episcopi, qui passim e Doctorum numero assumuntur?* Erravit ille in hypothesi, cum Doctores omnes Catholici, etiam illi, qui vel titulos, vel contractus quosdam defendunt, usuram

p. 1627. n. 2.

p. 1499. n. 3

omnem damnent: unde hoc argumentum pro nobis recte concludit, cum adversus usuram, quam omnes damnarunt, eodem in præsentiarum utimur.

8. Id quidem magis magisque confirmabitur ex quæstionibus in usurarum materia, quæ inter Scholasticos per hæc tempora excitatæ fuerunt. Hinc enim non solum Scholasticorum inter se, verum etiam Ecclesiæ cum Scholasticis consensus in doctrina de usuris exploratus fiet. Ne prolixior, & infinitus sim, de præcipuis quæstionibus tantum dicam: ex quibus etiam nonnulla utiliora patebunt, aliaque explicabuntur, quæ nonnihil difficultatis quibusdam afferre solent.

9. Antiquis temporibus, cum Romanum jus variis de caussis, quas recensere non vacat, usuras permitteret, satis fuit eorum temporum Episcopis, atque pastoribus usuras omnes in sermonibus, & catechesibus reprehendere; at Canonibus, qui pœnis coercerent, cum solis fere clericis agendum censuere, ut observavimus cap. 5. n. 5. Postea vero cum Romanum jus nonnullis in locis exolevisset, & Christiani Principes editis capitularibus easdem vetassent *in omnibus*; tum frequentiores Canones illas omnibus, etiam laicis, aliqua pœnarum canonicarum comminatione interdixere. At cum barbaries temporum maximam rerum omnium ignorationem, pluraque vitia induxisset in praxim; & inter hæc usura, quæ Romani juris studio in scholas inducto, & statutis etiam quarundam urbium ad Romani juris normam repetita fuerat, passim & publice exerceretur tanquam licita, ut ex Conciliis seculi XII. colligitur; tum Ecclesiæ Prælati, qui de Principum, ac legum civilium præsidio confidebant, eam acrius damnare, & quamplurium Principum, ac legum ope mox accedente, ad restitutionem cogere, & graviores canonicas pœnas in manifestos usurarios decernere. Ita per hæc tempora, ex diverso civilium legum, ac Principum favore, nova quędam Ecclesiasticę œconomię ratio inducta, non autem doctrina mutata est.

Disciplinæ, non autem dogmatis mutatio sæculo XII. inducta.

10. Hoc autem jure Ecclesiastico regia potestate munito, cum nemini Christianorum liceret usuram exigere, de titulo ejus, quod interest, qui meram, ac justam damni, aut lucri cessantis restaurationem afferens, legitimus est, & ab usura longe semotus, nec non de emtione fundi, vel census ex venditorum parte redimibilis cogitari cępit. Antiquis Romani imperii temporibus, cum usura centesima, idest duodecim annua in centum perciperentur in mutuo; cupidi homines in lucrum inhiantes, fœnebre mutuum, utpote utilius, mallebant contrahere, quam emtiones fundi, vel census, quæ dimidium centesimæ, seu sex tantum in centum vix reddebant, ut probat Salmasius de modo usurarum c. 19. pag. 147. 148. Hinc nihil mirum, si quidam avari fœneratores emtiones prædiorum nollent, easque aliis suaderent Ambrosii tempore, ut scilicet pecuniam ipsis in emtiones ejusmodi sub usuris majori cum lucro crederent. de Tobia c. 6. Hinc etiam apertius intelligitur, cur in hisce usuris, quæ omne lucrum prædiorum excedebant, lucri cessantis titulus allegari non posset, & eatenus Sancti Patres ejusmodi fœnus nullo id genus titulo excusare potuerint. Hac forte de caussa S. Daniel Stylita, de quo plura diximus lib. II. c. 8., medietatem fœnoris, idest sex in centum, pecuniosis quibusdam permisit, id referens ad justam æstimationem lucri cessantis, quod apud illos, si bene instituerentur, extitisse videtur, ut ibidem ostendi. Lucrum centesimæ ex parte capitalis solum esse poterat in liberis negotiationum societatibus; & eatenus usuræ modus, qui pro eo, quod interest definitus creditur, ut omne lucrum cessans comprehenderet,

Cur Patres nihil dixerunt olim de titulo lucri cessantis, de quo postea dictum fuit.

ret, ad centesimam evectus fuit. At in praxi, quam Patres spectabant, perrari casus semper fuere, in quibus mutui caussa negotiatio impediretur. Nam preterquamquod ætate Patrum, seu, ut Broedersen testatur, ante seculum XII. *mercatura non multum colebatur*; fere homines, qui non erant mercatores, pecuniam occupabant fœnore, & hac via lucrari volebant: ac præterea conditiones ceteræ legitimo lucro cessanti requisitæ ad usuram vitandam, rarius fuerunt observatæ eo tempore, quo usura per se auctoritate legum exigi poterat. At sequiori ętate, sublato per ipsas leges omni fœnore, & restitutione ipsarum auctoritate legum exacta, pecuniosi, ut lucrum tute perciperent, non amplius merum mutuum, sed vel mutuum cum titulo ejus, quod interest, vel emtiones fundi, aut census stipulari cęperunt. Si omnia vere, & sincere acta fuissent, nihil erat cur dubitaretur. At fœneratorum fraudes, qui interdictum fœnus, & exclusum janua, aliis nominibus per fenestram inducere, ac legitimos titulos, & contractus fingere, aut quibusdam pactis vitiare studuerunt, omnia in suspicionem vocarunt. Coursinos celeberrimos fœneratores specioso damni, ac *interesse* titulo maximas usuras occultasse Matthæus Paris memoriæ tradidit. Hæc fraus nonnullos titulo lucri cessantis, qui facilius simulatur, infensos fecit, quod de fictione, & fraude facile suspicarentur, ut de quibusdam ipse Broedersen fatetur. Communior tandem vicit sententia, quæ legitimum titulum non minus in lucro cessante, quam in damno emergente approbavit, dum quædam conditiones ad cavendam omnem fictionem, ac fraudem, & ad discernendum verum lucrum cessans adhiberentur, quas ipsæ Pontificiæ Constitutiones pro Montibus Pietatis editæ efflagitant, ut Opusculo I. fusius explicabimus. Interim omnes,

P. 1128. n. 5.

Ad an. 1235. & 1255.

Cur quidam antiqui lucro cessanti infensi.

P. 1588. n. 89.

sive qui lucrum cessans impugnarunt, sive qui defenderunt, fœnebre lucrum sine justo titulo exactum ex mutuo illicitum consensere; idque præsumserunt iidem Pontifices, cum eos solum in mutuo lucrari posse definierunt, qui cum cessanti lucro mutuum dantes, pro solius lucri vere cessantis æstimatione quidpiam supra sortem exigerent.

Vid. Opusc. I. c. 1. §. 1.

11. Majorem usuræ suspicionem attulerunt emtiones fundi retrovenditionis pacto affectæ; has enim fœneratores ad usuram tegendam invexerant, ut Hostiensis monuit. Vide Opusculum II. c. 4. §. 3. Quædam etiam conventiones hisce emtionibus additæ, queis emtio recidere videbatur in mutuum, novas suspicionis caussas dedere. Quæstio super hoc contractu excitata in eo versabatur, num vera esset emtio, an mutuum, & usura emtionis nomine tegeretur. Qui hunc contractum impugnarunt, mutuum, & usuram in eo contendebant latere; qui autem defendebant, movebantur, quod mutuum, & usuram abesse crederent. Omnes autem in eo conveniebant, quod si mutuum esset fœnebre, defendi non posset. Idem sensit Apostolica Sedes, cum in his emtionibus sub conditione redemtionis solvendis, si ex circumstantiis pignus potius, aut hypotheca, quam emtio præsumeretur contracta, illicitum lucrum fœnebre judicavit. Consule Can. *Ad nostram, de emtione, & venditione*, & Can. *Illos, de Pignoribus*. Similes contractus fundum præsumentes, non cum pauperibus, qui fundis carent, sed cum divitibus fieri debent. Usura ergo, etiam e divitibus exacta, & a Scholasticis, & a Pontificibus illicita habebatur.

De emtione cum pacto retrovenditionis.

12. Simili ratione dicendum est de censibus realibus, qui certo fundo impositi, cum divitibus plerunque contrahuntur. Apud antiquos contractus antichriseos, qui meram fundi hypothecam, & fructus sine em-

De censibus realibus.

emtione vindicabant, usuræ damnabantur, quia fructus fundi non ex emto, nec in reddituum commutationem, sed ex pecunia credita pro usurarum modo percepti vera usura sunt, & habebantur. At in reali censu cum fructus in reddituum modum ex usufructu emto proveniant, nec mutuum, nec usura haberi queunt. Qui hos reprehenderunt, de emtione vera ex quibusdam circumstantiis dubitantes, usuram metuebant: diluebant vero hoc crimen illi, qui eos propugnarunt; idipsumque tandem confirmavit Romana Sedes, cum hos contractus certis conditionibus probavit. Omnes autem usuram, si quæ in his lateret, etiamsi cum ditioribus iniretur, illicitam præsumebant: ceterum nihil fuisset, cur de ablegando usura tantopere laborarent, conditionesque exigerent, quę usuram excluderent.

13. Quam magna exarserit de Montibus Pietatis quæstio, & quam acriter hinc atque hinc pugnatum fuerit, intelliges ex dictis Opusculo I. c. 2. Quæstio autem non erat, num usura aliqua modica, quæ in Montibus exigeretur, liceret; sed num accessio illa, quæ pro Montium sumtibus, & ministrorum stipendiis pendebatur supra sortem, esset usura. Dum in hoc discrepabant dissidentium sententię, omnes in primo capite concordabant: & dum Apostolica Sedes, ac Generale Concilium litem finitura hanc accessionem approbarunt, id unum augmentum approbarunt, quod pro indemnitate Montium exactum usura non esset. Vide ipsam Lateranensis Concilii, ac Leonis X. definitionem a Broedersen recitatam pag. 1152. n. 6., ubi accessionem illam *pro Montium indemnitate duntaxat* approbantes, *minime usurariam* declarant: unde miranda est Broedersen impudentia, qui nihilominus *usuram* approbatam n. 7. & 8. colligere audet. Cum similiter in maximis angustiis Montium pecunia invenienda fuit, Apostolica Sedes interrogata, quibus eam cum lucro credere liceret; iis solis id licere respondit, qui in Montium gratiam honesto, ac parato lucro impediti, meram indemnitatem exigerent. Ubi autem lucri cessantis casus non essent parati, citius alios contractus emtionum, vel censuum longo circuitu ineundos pręcepit; nunquam autem usuram, quam etsi exiguam, ne in hisce quidem angustiis, ac necessitatibus publicis licitam putavit. Neque forte dicas in casu Montium Pietatis agi de pauperibus, ex quibus usuram vel minimam quærere criminosum est. Nam si usura in adversarii sententia æque per se esset licita ac lucrum cessans, vel alii emtionum, aut censuum contractus; hac ratione æque reprobari debuisset in Montibus accessio quævis, etiam ex lucro cessante, vel aliis contractibus, qui æque in pauperum gravamen redeunt, ac si usura per se quæreretur. Si nihilominus istæ accessiones ex lucro cessanti, vel alio contractu fuerunt probatæ; improbatæ autem in solo fœnore: argumentum est evidens, fœnus non ita per se licitum fuisse habitum, ac illi contractus, vel lucri cessantis titulus licent. Confer tamen exceptiones additas lib. II. c. 5. §. 4.

14. Hic autem mirificam plane Broedersen sententiam proponere, ac perstringere liceat; qui hos titulos, & contractus, seu, ut ipse appellat, usuram, etsi a pauperibus exactam, idcirco in Montibus Pietatis licitam affirmat, quia hęc ibidem *istum in finem, & ea moderatione exercetur, ut pauperes aliquo modo juventur, & non dilanientur dirissimis usuris*. Hinc alibi * usuras Montium a generali prohibitione, ne a pauperibus exigantur, excipit; & huc etiam respiciens nonnullas usuras in indigentibus ex peculiaribus circumstantiis nec justitię, nec charitati contrarias p. 1629. n. 11. 1630. n. 13. & alibi agnoscit. Quam pugnantia loqui

Marginal notes:

De Montibus Pietatis.

Vide Opusc. I. cap. 4. & seqq.

Mira adversarii exceptio.

p. 1151. n. 10.

* p. 5. n. 14. 21. n. 6. & 1713. n. 24.

p. 1629. n. 11. 1630. n. 13.

loqui debet, qui veritatem non sequitur! Si vera usura iu Montibus Pietatis licita, & approbata esset, quod moderata sit, & pauperes juvet, ne gravioribus usuris opprimantur, sola immoderata usura a pauperibus exacta illicita esset: quæcunque enim moderate ab iisdem exigitur, eosdem aliquo modo pariter juvat, eoque fine exigi potest, ne alias illi pecuniam sub gravissimis usuris quærere cogantur. Ita æqua usuræ, quæ a pauperibus, ac divitibus certo legum modo exigitur, conditio esset; immoderata enim usura æque cum omnibus est iniqua; quæ autem ex modo legum est, æque a Montibus, ac a privatis quibusque exigetur, unde Broedersen pag. 1004. n. 3. idem consilium legum, ac Montium agnoscit; quod tamen contra adversariorum systema pugnat. Sed hæc dicta apparent, ut vitetur difficultas, quæ ex Montibus Pietatis ducitur. At Ecclesia cum accessionem probavit in Montibus, non usuram, ut diximus, sed indemnitatem solam Montium probavit.

Quæstio de dispensatione circa usuram in necessitate.

15. Adeo autem ab usura vel moderata probanda, etiam cum videretur maxime necessaria, abhorruit, ut in quæstione, num liceret dispensare in usura saltem moderata, eamque statuto probare in Judæis, ne alias pauperes immani fœnore gravarentur, hoc illicitum declaratum fuerit. Cedam inter alia peculiare nostræ civitatis documentum. In actis civitatis Veronensis diei 31. Decembris an. 1408. consilium captum fuit, ut Judæi Veronam vocarentur, ad mutuandum indigentibus sub moderato fœnore, ne hanc illicitam artem exercerent quidam Christiani, qui præterea enormes usuras exigebant: *Proposito in dicto consilio quantum commodi, & utilitatis sit, & foret habere hic Judæos, qui mutuarent, habito respectu ad Christiadas hic præsentialiter existentes, qui maxima enormitate, & usura mutuant, & pro salute etiam animarum (quod potius est)... & pro honore, & bono Reipublicæ Veronensis* &c. In hunc finem moderatior usura Judæis præfinienda erat, qua ita pauperes non opprimerentur, ut moderato indemnitatis pretio non opprimuntur in Montibus Pietatis. Hanc usuram vel in Christianis per se licitam non dubitaret Broedersen. At cum hæc a Catholicis haberetur per se illicita; num in Judæis permitti posset, eosque qui extra Ecclesiam, & jam damnati sunt, liceret ad exercendum fœnus ejusmodi, etsi moderatum, publico bono, ac necessitate conducere, ne alias indigentes majoribus usuris ab ipsis Christianis fœneratoribus premerentur, acriter disputatum fuit, ut patet inter cetera ex quatuor consiliis Alexandri de Nevo Vicentini, qui hoc eodem seculo in simili controversia Patavii excitata, statutum, quatenus usuris favens, non autem mere dissimulans, illicitum probavit. Omnes autem in omni usura condemnanda conveniebant; & solum nonnullis videbatur licitum in tantum publicum bonum, & ad majus malum vitandum Judæis hanc facultatem permittere, modumque usuræ præfinire. In hisce disputationibus de Ecclesiastica dispensatione quærenda cogitatum fuit. Itaque Veronensis civitas ad Cardinalem Franciscum Condulmerium Episcopum suum, Eugenii IV. Pontificis fratris filium, & S. R. Ecclesiæ Vicecancellarium Romæ degentem scripsit, ut in eo, si fieri posset, licentiam transmitteret. Rescripsit ille die 17. Novembris an. 1441. in hæc verba, quæ ex actis civitatis diei 1. Decembris an. 1441. exscripsimus, & leguntur etiam post supplementum Fr. Nicolai de Auximo Ordinis Minorum Venetiis impressum per Franciscum Rener de Hailbrun an. 1483., cui memorata etiam Alexandri de Nevo consilia subjiciuntur: *Quoad materiam Judæorum,*

Vide cons. 100. & seqq.

pro

pro quibus conducendis ad fœnus exercendum licentiam petitis, hoc pro vestra prudentia scire debetis, non esse in potestate nostra, neque alterius viventis in ea re votis vestris satisfacere, obstante Dei, & Domini nostri prohibitione, cui ex necessitate salutis omnis anima veluti ejus sublimi potestati subdita obedire tenetur. Qui licet forte in aliquibus civitatibus admitti videantur, id non tamen ex licentia, qua nunquam datur, quam ex quadam dissimulatione peragitur; sicut contingit in aliquibus aliis, in quibus nullo jure, nulla honestate licentia talis concedi potest. Verum auctoritatem absolvendi Communitatem super ea re de præterito Vicario nostro transmittimus &c. Datum Romæ 17. Novembris MCCCCXLI. Hoc novum testimonium est sententiæ Episcoporum, & Ecclesiæ, qui omnem usuram jure divino damnatam certissime præsumserunt. Idcirco enim nullam dispensandi facultatem inesse credidere circa usuram, etiamsi ex Broedersen sensu moderata, & in pauperum subsidium præfinita sit, quod nulla in jure divino dispensandi vis hominibus competat. Si non de sola indemnitate, sed de vera usura quantumvis moderata actum esset in Montibus Pietatis; nunquam ea potuisset approbari ab Ecclesia, quæ omnem usuram jure divino damnatam credidit.

Quæstio de Montibus Florentinis.

16. Alia quidem controversia de Montibus magna contentione excitata, non pauperes, sed divites respicit, in qua tamen æque omne fœnus ab omnibus illicitum habitum fuit. Controversiam intelligo de Montibus Florentinis, ac locis Januensibus, quibus pecunia Principi Reipublicæ ad annuum lucrum credebatur. Quam pugnantes utrinque essent Theologorum, & Canonistarum sententiæ, ex iis, quæ S. Antoninus disserit part. 2. tit. 11. intelligere licet. Cum tamen alii usuram asserebant, & idcirco Montes prædictos damnabant; alii vero negabant usuram, & idcirco eosdem Montes defendebant; omnes usuram illicitam fatebantur. Apostolica vero Sedes non alios Montes, seu loca Montium probavit, nisi ea, quæ veram certorum redditnum emtionem a mutuo alienam præferunt, ut Opusculo I. pluribus exponam. Similes emtiones Montium etiam eum ditissimis familiis necessarias ad usuram purgandam eadem Sedes judicavit, ut ibidem dicetur; unde *Montes Baroles*, uti vocant, identidem erexit. Nihil his fuisset opus, si usuram cum divitibus licere putasset.

De cambiis, & depositis.

17. Quid dicam de cambiis, vel depositis, quæ cum mercatoribus ineuntur? Lucrum tamen ex depositis, & ex siccis cambiis, nec non ex cambiis realibus, in quibus pro dilatione temporis majus lucrum quæreretur, quam quod realia cambia legitime pariunt, Pius V. usuræ damnavit. Observanda autem præcipue sunt damnationis verba: *Quæ omnia nos usuraria esse declaramus;* ubi *usuraria* pro *illicita* positum est, quod omnis usura, etiam inter mercatores, per se criminosa communi, & explorato Apostolicæ Sedis, atque Catholicorum sensu haberetur: unde & Gregorio XIII. in decisione circa contractum Germanicum, qui promiscue cum omnibus, etiam mercatoribus, ac divitibus inibatur, idem fuit dicere *usurarius est*, ac illicitum, & iniquum pronunciare: *Contractus*, inquit, *modo, & forma prædictis celebratus, usurarius est*. Et palam suadet subjecta ratio, & consequentia: *Ex quo consequitur, ut per nullam consuetudinem, aut legem humanam excusari, neque ulla etiam contrahentium bona intentione defendi possit, cum sit jure divino, & naturali prohibitus*. Non dixit prohibitum, si eum pauperibus, aut contra charitatem fiat, sed universim prohibitum affirmavit, quia usurarius est.

Constitutiones adversus

18. Id etiam satis refellit eorum exceptiones, qua id genus Constitu-

stitutiones ad jus positivum Ecclesiasticum referunt; ubi enim contractus in se vere usurarius est, eum divino, ac naturali jure prohibitum Romana Sedes semper judicavit. Neque vero negarim, quasdam Constitutiones Apostolicas positivum jus in aliquos contractus induxisse, cum aliquas * conditiones jure naturali, ac divino minime necessarias praestituerunt, ut in Pii V. Constitutione de censibus notissimum est. Hae tamen ipsae conditiones ad naturale, ac divinum jus contra usuras muniendum, fraudesque praecavendas inductae, usuram in se illicitam praesumunt; ut enim usurae periculum, ac fraudes averterentur, conditiones illae, etsi non necessariae, praescriptae fuerunt. Etsi vero Constitutio de censibus, quo ad conditiones nonnullas positivi juris dici possit; non tamen quodad illas, quae si desint, usura census nomine tegitur; ubicunque enim contractus usurarius fit, divino, ac naturali jure prohibitus, ut Gregorius XIII. scripsit, habitus semper fuit. Haec aperta, & constans Apostolicae Sedis doctrina.

ea latae non sunt positivi juris.

* Conditiones autem necessarias statuimus Opusculo I. c. 4.

19. Ceterum in memorata Pii V. Constitutione de cambiis, ac depositis usurariis, de qua dicere cepimus, positivum jus affirmare nemo potest: nullae enim conditiones positivi juris ibidem praecipiuntur; sed cambia sicca, & deposita per se usuraria, ac illicita declarantur, ut ex contextu praesertim colligitur. Ratio etiam aequissima confirmat. Num enim Romana Sedes contractus hos negotiationi, & negotiatoribus maxime necessarios, & utiles (ut a nonnullis praedicantur) tam severe damnasset, si liciti essent? Quodnam istud positivum jus, a quo res licita, utilis, & necessaria vetaretur? Injuriosum id Apostolicae Sedi esset, nec non Episcopis omnibus, ac toti Catholicae Ecclesiae, quae hanc Constitutionem suscepit. Idem judicium ferendum de Sixti V. Constitutione ab Episcopis suscepta, & variis dioecesanis Synodis, ac Episcopalibus edictis repetita, quae eum usurae damnat societates, quibus cautio capitalis, & lucri additur, usuram etiam cum mercatoribus dictę societatis nomine initam damnat.

20. Non defuerunt quidem, nec desunt plures, qui id genus societatum certis conditionibus tuentur, sicut alii non tam census reales, quam personales, & utrinque etiam redimibiles, atque cautione capitalis munitos nituntur defendere. At hi quoque cum hos contractus defendunt, usuram reprobant, aeque ac illi, qui hos contractus impugnant. Omnes enim conveniunt in usura damnanda; licet alii iis in contractibus haud inesse putent usuram, quam alii in iisdem inesse contendunt. Igitur haec ipsa inter hosce Theologos quaestio doctrinam de usurae pravitate non evertit, sed potius confirmat: ideo enim alii reprobant hos contractus, quia usuram, quam ibi inesse judicant, reprobandam vident; eademque de causa alii, ut eos contractus jure vindicent, ab usura, quam reprobandam pariter credunt, subducendos, ac eximendos intelligunt. Huc etiam spectant alii tituli, atque contractus, qui pro diluenda usura a quibusdam benignioribus Theologis excogitati fuerunt, ex quibus nonnulli ab Alexandro VII., vel Innocentio XI. condemnati sunt.

Aliae quaestiones, & de propositionibus circa usuram damnatis.

21. Hinc porro Ecclesia, cum haec usurae pallia damnans, usuram sub iis palliis latere definivit, non meram usurae delitescentis notitiam hac definitione prospexit, sed crimen voluit innuere, quod in usura contineri omnibus Christianis manifestum est. Idem scilicet fuit Pontificibus, & Episcopis *foeneratitium* dicere aliquem contractum, ac *criminosum* declarare, quod omne foenus criminosum catholica doctrina tradiderit. Alias, si hęc Broedersen opinio in Ecclesiam admittenda

da esset, ut non male visum est nonnullis, has omnes propositionum foenebrium condemnationes, omniaque adversus contractus usuram tegentes decreta aboleri oporteret. Si enim usura per se liceat fine titulo, & pallio ullo; quanto magis ea licebit, quæ alicujus tituli, vel contractus pallio tegitur? Neque forte quispiam cum Broedersen excipiat, Alexandrum, & Innocentium quasdam propositiones ad usuram pertinentes jure damnasse, quia nimium late propositæ, usuram etiam a pauperibus ex modica pecunia exactam, & charitati contrariam complectebantur. Nihil ineptius. Ut enim omittam auctores damnatarum thesium casus excepisse, atque damnasse, in quibus lucrum cum pauperum oppressione quæreretur, ut ex ipsis eorundem testimoniis probare liceret; hac eadem ratione, si quid valeat, æque proscribendæ fuissent aliæ generales propositiones, uti hæc ex. gr. *Ex titulo lucri cessantis, vel damni emergentis aliquid supra sortem exigi potest*, quæ id ita generatim affirmat, ut casus pauperum, quibus nulla hujus quoque tituli habita ratione gratis in necessitate opitulandum esset, nequaquam excipiat. Nullum scilicet per adversarios ejus tituli majus privilegium est præ usura simplici; quæ ab iisdem suapte natura æque justa creditur, sive adsit ille titulus, sive non adsit. Igitur ubi sola pauperum, qui in generali propositione non excipiuntur, ratio in proscribendis ejusmodi thesibus ab Apostolica Sede habita fuisset, vel utraque generalis propositio damnanda fuerat, vel neutra. Id autem si dici non potest, hæc profecto damnationis ratio inanis omnino, & ab ejusdem Sedis mente alienissima est. Quid quod si ipsæ damnatæ propositiones considerentur, nullæ probant ullo modo usuram, sed quædam potius usuram expresse negant? Sic ex. gr. propo-

p. 929. n. 6.

p. 1207. n. 115.

sit. 41. damnata ab Innocentio XI. *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.* Et proposit. 42. *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Cum ergo Pontifices has propositiones damnarunt; hoc unum damnarunt, negare usuram esse id, quod usura est: utræque enim propositiones usuram tantummodo inficiantur; de licito autem, vel illicito lucro nihil affirmant, vel negant. Quid autem interfuisset damnare quod tantummodo negat usuram, nisi quia usuram cognoscere, & rem illicitam intelligere pro eodem habetur? Igitur propositiones non idcirco fuerunt damnatæ, quia usuram generatim nulla exceptione pauperum approbarent; sed quia usuram negantes, id negabant, quod per se ex natura sua, non autem ex pauperum conditione illicitum est. Nihil quidem erat, cur ex sola conditione pauperum damnaretur negare usuram, si id, quod negatur æque per se liceret, etiamsi vere esset usura. Num quis enim damnandam crederet propositionem, quæ locationem in aliquo contractu negaret, qui vere locatio sit; propterea quod aliquo casu locationis pensio a paupere illicite contra charitatem exigitur?

22. Sed in nugis ejusmodi nimium immoramur, cum præsertim aliis ex Constitutionibus, quæ usuram etiam in depositis, cambiis siccis &c. e mercatoribus, atque divitibus exactam damnant, Romanæ Sedis mens, atque doctrina explorata sit. Nisi hoc esset omnino certum, omnes ejusmodi Constitutiones, & condemnationes propositionum, vel quorundam contractuum, funeræ fu-

fluæ prorsus, ne dicam ridiculæ essent. Si enim in his Pontifices non omnem usuram per se illicitam, ac injustam præsumsissent, sed soli usuræ immoderatæ, vel immisericordi aditum voluissent præcludere; quid tanto tam multorum Decretorum circuitu, totque cautionibus opus fuisset? Nonne id obtinuissent multo brevius, & apertius hac una Constitutione, qua cavissent, ne quis vel de usura ultra modum legum stipularetur contra justitiam, vel usuram ullam ab indigentibus contra charitatem exigeret? Hebetis, & obtusæ mentis sit oportet, qui invicto hoc argumento non convincatur. Itaque ut caput tandem concludam, in his, aliisque omnibus, quæ in usurarum materie excitatæ fuerunt quæstiones, etsi alii e Scholasticis nonnunquam rigidius, alii vero licentius, atque laxius opinati, sive timuerunt de usura, ubi non est, sive ubi est usuram negarunt; omnes tamen usuram, ubicunque sit, & a quocunque exigatur, peccatum esse sensere; idemque pariter senserunt omnes Romani Pontifices, & Episcopi Catholici, qui nihil excipientes in hoc crimine, non solum illam damnarunt in iis contractibus, qui divites una ac pauperes complectuntur, sed in illis etiam, qui fere cum solis divitibus, ac mercatoribus fiunt.

23. Ex his autem omnibus invictum argumentum paucis proponere, & concludere liceat. Novum canonicum jus, idest Pontifices, Concilia, & cum iis Episcopos posteriorum temporum, omnem omnino usuram, etiam a divitibus exactam, habere per se saltem divino jure illicitam, atque contrariam justitiæ, quam restitutionis obligatio constanter imposita declarat, ex dictis hactenus tam certum est, quam quod certissimum. Quæro, num novitatem doctrinæ circa usuram hoc jus invexerit, an non? Primum dici nequit, ne Ecclesia horum temporum a veteri Traditione deflexisse, & novitatem, ac errorem recepisse dicatur; quod promissis Christi, & catholico sensui omnino repugnare ipse Broedersen agnoscens, catholico viro indignum fatetur, *si quis exprobraret Ecclesiæ, eam in usurarum materie a seculo XIII. errare, ac homines in errorem inducere*. p.1627.n.2. Si vero novitas jure novo inducta non est; vetus ergo hæc doctrina dici debet, & in eandem sententiam Patres, & antiquum Ecclesiasticum jus, nec non Scriptura ipsa intelligenda est; ac vera novitas, & error haberi debet Broedersen sententia, qua Scripturam, Patres, ac jus Ecclesiasticum vetus aliorsum distrahens, de solis usuris pauperum, vel immodicis interpretandos contendit.

24. Post hæc de juris utriusque consultis, de quibus adversarius hoc libro multa subjicit; nihil opus est addere: nam juris canonici interpretes catholici nihil a canonicis institutionibus discrepant: civilis autem juris periti si quid pro usura videntur alicubi scribere, in Romani juris, quod interpretantur, sententiam, ac in fori externi politiam scripserunt, ut nihil pro canonico jure, & pro interiori foro concludant: ac præterea usuram alibi canonico, & divino, vel naturali etiam jure illicitam plerique fatentur, ne pluribus, si opus esset, ipsorum testimoniis probare possemus. p.1221. Si qui vero titulos, vel contractus varios, qui inter Catholicos controvertuntur, probarunt; hoc ad catholicam de usuris doctrinam nihil pertinere sæpius monuimus. Sanam Græcorum, & cum Latinis concordem de usuris sententiam, quam Broedersen distorquere nititur, latius vindicavimus in Præfatione num. 7., cum p.1310.§.6. quo conferenda quæ addidimus lib. II. c. 7. §. 8., & lib. IV. cap. 4. paullo ante finem. Inanissima effugia, quæ reponit, satis ex dictis hactenus rejecta, novam responsionem non optant.

CAP. X.

Paucis refelluntur quæ Broedersen libro septimo obtrudit. De restitutione usurarum perceptarum, quæ maximam difficultatem affert. Num aliquo casu bona fidei possit non obligare.

1. Quod opponitur libro septimo ex civili jure, multis capitibus nutat. Primum si quid probaret, pro usuris etiam a pauperibus exactis probaret: in horum enim gratiam potissimum latæ fuerunt de usuris leges, ut vel
pag. 991. §. pag.1410.n. 6. & seqq. 1450. adversarius nonnullibi fatetur. Quod si solas compensatorias usuras civiles leges probant, non autem lucratorias, ut idemmet ipse contendit; quid has leges transfert ad probandam usuram proprie dictam, quam vere lucratoriam vidimus? Quid tandem quod nulla legum civilium potestas, naturali, vel divino juri omnes usuras vetanti prævalere potest, ut lib. III. c. ult. probavimus? Consentit etiam adversarius, qui propterea scripsit, utroque jure ante præsumendos esse licitos fœnebres contractus, qui a Statibus Fœdera-
p.919.c.104. ti Belgii liciti probantur: *Si enim,* inquit, *aut naturale, aut divinum jus per se læderent; edicto D.D. Statuum Generalium liciti fieri non possent.* Usuram autem naturali, vel divino saltem jure omnino interdictam invicte ostendimus, ut ne quid Broedersen responsiones profecerint. Nonnullæ etiam ex iisdem legibus hoc ipsum confessæ sunt, ut inter ceteras lex Imperatoris Basilii, quæ non aliam interdicendę usuræ rationem allegavit, nisi quia *jure*
p.1305.n.9. *divino interdicta est, ne dum jus servare studemus, legem Dei violemus.* Hanc legem descripsimus ex Harmenopulo lib. II. c. 7. §. 6., eademque plane est, quam Blastares apud adversarium recitat. Vide de his legibus plura lib. III. cap. ult., lib. V. c. 3. §. 3., & lib. VI. c. 1. §. 4. Cetera quæ occasione legum Broedersen interserit, quibusque multa miscet, ac reperit, ad titulos, & contractus alios pertinentia, ex alibi dictis refelluntur; eadem enim toties repetere importunum esset. Mirificas porro, & violentas responsiones, quibus leges adversus usuras latas eludere nititur, quisque facile cognoscet.

2. Unum quod sub finem libri p.1436.cap. 28.
maxime ingerit *de horrendis*, ut vocat, *sequelis*, quæ ex damnatione usuræ difluerent, ac totam rempublicam turbarent; hoc, inquam, unum, quod gravius videtur, ne intactum prætercam, dico in primis nihil horum probare, ubi usura illicita sit. Quodcunque scandalum ex veritate sequatur, non idcirco dissimulanda veritas est, ab iis præsertim, qui eam ex officio prædicare debent. Nam melius est ut scandalum oriatur, quam ut veritas relinquatur, ut S. Gregorius
docuit. Cum seculo XII. *in omnibus fere locis* usura *tanquam licita* Homil.7.in Ezech. n. 5.
exerceretur, num vitio dari potest Concilio Generali Lateranensi sub Alexandro III., si ignorationem tollendam, ac decretum contra usuras ferendum credidit? Non curarunt Patres quæcunque similiter timeri possent turbæ, & consecutiones, cum de divina lege, quam homines videbantur obliti, restituenda ageretur. Dein pleræque sequelæ, quas adversarius describit, inania sunt meticulosi hominis spectra; quæ disjicientur facillime, si in usura vetanda ea cautio adhibeatur, ut modi licitæ collocationis pecuniarum, queis cuivis necessitati succurratur citra usuram indicentur. Potiores enim tumultus ex ea opinione nascentur, qua, ob sublatam usuram, privata, & publica pernicies, magnaque in pauperes detrimenta timentur. Modos autem hujusmodi innuimus primum lib. VI. cap. 1. dein in Opusculis I. & II. fusius explicavimus.

3. Ma-

De restitutione usuræ.

3. Maxima omnium restat de præteritis, seu perceptis usuris difficultas. Has tamen, quavis difficultate contemta, restituendas, Concilia, & Pontifices omnes sanxerunt. Hoc ergo si exigatur, nemo mihi succenseat; sed qui me reprehendendum putant, reprehensionem, si audent, convertant in Concilia, & Pontifices, quos ego duces, atque doctores sequor. Id autem si nemo auferit, omnes passim a restitutione subducere, ut quidam vellent, impossibile est; irritæ enim generales ejusmodi sanctiones redderentur. Solum de aliqua particulari exceptione citra Canonum injuriam cogitari potest. Qui autem sint ejusmodi casus jure excipiendi, partim ex singularibus circumstantiis, partim ex sanioribus restitutionis regulis prudenter dijudicandum erit.

Num qui casus excipiendi.

4. Cum usuras mala fide perceptas a restitutione subtrahere impossibile sit, de solis usuris perceptis bona fide quæri potest. Nonnulli apud Saint-Beuve tom. 2. cas. 140., seu cas. 346. editionis Venetæ, usucapionem, quæ bonorum mobilium præscriptionem affert, & dominio eorum traducto a restitutionis obligatione solvit, locum habere posse censent etiam in usuris, quæ bona fide, cum aliquo saltem titulo colorato, & præsumto perceptæ, triennii possessione pacifica firmatæ fuerunt; idque facilius valere putant in usuris, quæ titulo alicujus contractus, & legum civilium patrocinio fulciuntur. Sed hæc opinio antiquis ignota, nimium laxa, nec satis tuta aliis videtur. Æquior autem, & certa, & omnium, quas hactenus viderim, mitissima regula ea est, quæ fructus bona fide perceptos, atque consumtos restituendos non esse docet, nisi quatenus quis exinde locupletior factus fuerit. Hæc regula, quæ in omnibus justitiæ commutativæ materiis valet, in materie usurarum peræque valere debet: unde illam inter ceteros adhibuit Cardinalis Gabriel Paleottus Archiepiscopus Bononiensis in Instructione Italica ad Confessarios de contractibus emtionum cum pacto retrovendendi, edita die 14. Augusti an. 1579., & iterum 15. Martii an 1587. ubi hæc leguntur: *E' vero, che se non costa chiaramente, che l' animo del compratore sia stato di prestare il danaro, ma solamente di ritraerne guadagno mediante tal contratto, il quale per alcune clausule, o patti sia feneratizio; allora la buona fede, che averà avuta, lo potrà escusare dalla restituzione, ma non però di quel tanto, in quo erit factus ditior; e questo sino al tempo che gli dura la buona fede.* Vide Episcopale Bononien. pag. 224.

5. At duplex hac in re occurrere potest quæstio non levis. Prima, quid *bona fidei* nomine intelligendum sit, seu quid in casu usuræ bonam fidem præstare possit. B. Iveta vidua, licet eo tempore usuram contraxerit, quo hæc communi fere errore *nullum, vel leve peccatum* habebatur, & *de patris consilio* id fecerit, quo nihil amplius ad statuendam bonam fidem desiderari videtur; tamen *in multis se peccasse in via hac*, Deo inspirante, pernovisse, ac pœnitentia, & restitutione satisfecisse, in vita a coævo auctore scripta traditur. S. Antoninus part. 2. tit. 11. c. 1. §. 3. bonam fidem excludit in duobus usuræ casibus satis communibus, quamvis illi, qui hanc usuram percipiunt, *sibi non faciant*, inquit, *conscientiam, existimantes illud licitum*. Alibi tamen mitius loquitur; & possibilem casum ignorantiæ invincibilis etiam circa usuram agnoscit *forte in aliquo simplici*, ut pluribus ostendi not. 4. in c. 14. tit. 4. part. 2. S. Antonini editionis Veronensis. Apud Bolland. 13. Januar. cap. 9.

6. Porro si certa ex personarum circumstantiis credatur bona fides, altera difficilior quæstio decidenda superererit, num quis usuram bona fide perceptam ita consumserit, ut exinde locupletior factus non sit.

Eum consumsisse, nec ditiorem esse factum, qui quidquid percepit per usuram, ita consumsit, ut non solum nihil exinde in patrimonio creverit, verum etiam nihil pepercerit propriis bonis, omnes consentiunt. Si quid enim in propriis bonis restet, quod sine usura consumtum fuisset; id usuræ caussa veluti acquisitum, & in eo homo locupletior factus intelligitur, ut Auctores colligunt ex ipsis Romanis legibus, unde hæc regula sumta fuit. At cum ille pariter, qui tantum in usura lucratus est, quantum alia honesta via fuisset lucratus, si de usura illicita dubitasset, ditior ex usura factus dici aliquatenus nequeat (nihil enim amplius ex usura possidet, quam habuisset sine usura) quæri potest, num ea regula iis quoque in casibus valeat, ubi quis ita cum bona fide lucratus sit ex contractu fœnebri, ut si usuram putasset illicitam, vel potius contractum credidisset usurarium, & illicitum, alium æque utilem, & licitum contractum certe iniisset. Dixi *æque utilem*; nam si minus lucri ex alio contractu licito fuisset perceptum, lucrum fœnebre, quatenus excedit, ditiorem profecto facit. Addidi *certe iniisset*; neque enim possibile lucrum satis est, sed saltem certum moraliter requiritur, ut alias tantundem se lucraturum fuisse quispiam affirmet.

7. His autem omnibus in particulari casu positis, memoratam regulam de bona fide a restitutione excusantem huic quoque casui accomodandam censuit Rovenius Ultrajectinus Episcopus in fragmento apud Broedersen pag. 1175., ubi ille definita sexta quæstione, qua quidam contractus apud Belgas usitatus ab eodem usuræ damnatur, quæstioni septimæ in hæc verba propositæ; *Quid ergo agendum circa restitutionem pensionum acceptarum ex predictis obligationibus*, sic respondet: *Qui fide bona sic contraxerunt, non videntur usque adeo urgendi ad restitutionem, nisi qua parte facti sunt hoc modo ditiores; attamen monendi sunt tales, ut mutata intentione, a similibus contractibus deinceps abstineant, & jam factos revocent ad licitam formam census, vel alterius justi contractus. Excusandi autem videntur de præteritis, quia tales contractus fecerunt ex ignorantia juris aliquantulum obscuri, & ex consuetudine, & usu patriæ: ac si scivissent contractus tales esse usurarios, ab iis abstinuissent, potuissentque alio modo licito tantundem, vel amplius lucrari; unde sequitur evidenter, quod bona fide fructus perceperint: hæc autem excusat a peccato, & restitutione fructuum, quibus non est quis factus locupletior, sed sunt consumti, & non extant. Nihilominus a tempore quo sunt moniti contractus tales esse illicitos, & tamen receperunt pensiones annuas, tenentur ad restitutionem acceptorum, quia non egerunt bona fide.* Hæc de iis solis intelligi possunt, qui alias æquale lucrum percepissent ex alio licito contractu, si de usuræ crimine dubitassent; hi enim soli usurario lucro ditiores facti non videntur. In hanc eandem sententiam inclinare videtur Genettus tom. 1. tractat. 4. c. 11. q. 2., ubi usurarios ad restitutionem a Confessariis cogendos docet hac exceptione: *Nisi constet, quod talia bona fide fecerint, & inde locupletiores facti non sint: illud autem cognosci potest, si pecuniam in legitimo commercio non collocarint, aut fundum, vel officium, ex quo idem lucrum percepissent, non emerint; eo quod putaverint talem contractum mutui lucrativi esse licitum.* Idipsum satis probabile visum etiam Pontasio verb. *Restitutio* cas. 15., & nonnullis Doctoribus apud Sainte-Beuve tom. 3. cas. 155. & 156., seu in editione Veneta t. 2. cas. 655. & 656. Quin Jacobus de Fieux Episcopus Tullensis in Instructione Gallica *de Usuris*, quam cum do-

doctissimis Sorbonæ Doctoribus communicatam edidit die 15. Aprilis an. 1679. hoc idem videtur approbare, dum cap. 13. hanc restitutionis exceptionem admittit: *Si celui qui a prêté de bonne foi, & ignorant le péché, n' est pas devenu plus riche par son prêt, & qu' il soit persuadé qu' en cas qu' il eût été instruit du péché de ce prêt, il ne l' eût pas commis, mais qu' il eût fait un emploi de son argent suivant les loix de la conscience*. Hanc Instructionem an. 1703. Henricus de Bissy Jacobi successor, & postea Cardinalis celeberrimus, peculiaribus literis confirmavit.

8. Si autem a ratione decidendum foret, non facile esset definire. Etsi enim hac in hypothesi locupletior quis non sit per usuram, quam ex alio contractu licito fuisset; tamen regula juris non hoc tantum exigit, ne quis ex alieno ditior non sit, sed præsertim ut alienum, quod percepit bona fide, eadem bona fide consumserit. Quod autem vel in se, vel in alio ejus caussa non consumto superest; sive directe, sive indirecte, & moraliter cōsumtum non est. Alienum est itaque, vel alienis sumtibus servatum, ac proinde domino debetur; æquum enim non est locupletari quenquam cum alterius injuria, quæ est tota ratio memoratæ regulæ juris. Hinc si quis bona fide emisset equum furto sublatum, eundemque pretio locans, lucrum fecisset; etsi æquale lucrum fuisset percepturus ex alio equo, quem ejus loco emisset, si equum illum dubitasset alienum; non excusaretur tamen hac de caussa a restituendo lucro, in quo ditior factus est: est enim fructus naturalis rei alienæ, quem citra domini injuriam sibi retinere non posset. Neque bona emtoris fides quidquam juris conferre potuit in rem alienam, nec in restaurationem damni ex aliena re exigendam ab eo, qui in culpa non fuit. Cum ergo usurarium lucrum alienum pariter sit; si bona fide non sit consumtum; homo a restitutione eo nomine non liberatur, quod si eredidisset illicitum, tantundem ex alio contractu licite percepisset.

9. Probabilior videri potest alia ratio, quæ hisce in circumstantiis speciem refert lucri cessantis. Ille enim, qui alia honesta via lucraturus certo præsumitur, si mutuum non fecisset; mutui caussa ab alio honesto lucro impeditus fuit. Potuisset ergo hujus damni restaurationem in mutuo stipulari juste; & si quidem usuram credidisset illicitam, hic vir, qui bonus, & ab illicito alienus præsumitur, cum alium licitum contractum per se voluisset inire, & non usurarium, tum non consensisset in mutuum cum lucro, nisi titulo lucri vere cessantis, qui usuram excludit. Sola inadvertentia, & ignorantia, quæ ex bona fide inculpabilis censeatur, impedivit, ne de justo titulo, qui vere præsto erat, contraheretur, sed potius de usurario, qui æque justus habebatur. Hoc casu mutuator bonæ fidei, cum lucrum stipulatus est, justum lucrum, ac titulum absolute voluisse videtur, & solum pro justo titulo, qui aderat, contraxit de injusto, ac usurario, quippe quem ex errore justum credidit. Num hic error substantialis, an potius accidentalis haberi debet, qui contractus substantiam non lædat? An forte mutuatarius, qui consensit in titulum usurarium, quem & ipse licitum putabat, in titulum justum satis implicite non consensit, in quem consensisset explicite, si allegatus fuisset? Error in contractu, qui omni justo titulo caret, quovis consensu contractum re injustum nequit justum efficere; neque enim implicitus saltem consensus præsumi potest in justum titulum, qui non est. At num idem dicendum de contractu, cui justus titulus re ipsa adest, & qui absoluta voluntate, & consensu partis

tis utriusque in titulum justum satis implicite intentus videtur? Sed forte conditionatus potius, quam absolutus credetur istiusmodi consensus in titulum justum, qui prætermissus fuit, quatenus in eum utraque pars consensisset, si usurarius titulus per errorem habitus non fuisset justus. At cum hic error ex bona fide inculpabilis præsumatur, & aliunde creditor ex hoc mutuo ab alio contractu licito fuerit impeditus; nonne æquum videri potest, eum detrimentum non capere ex bona fide, quæ sola impedivit, ne in mutuo justum titulum allegaret; & quem si allegasset, in ejus damni restaurationem debitor æquissime consensisset, uti in usurarium lucrum solvendum consensit?

10. Hæc a ratione expendenda subjicio, & alia etiam forte afferri possent, quibus casus aliquis a restitutione eximendus videatur. At hæc aliis nimis incerta, & laxiora visa sunt, ut ex iis patet, quæ apud Sainte-Beuve loco memorato opponuntur. Ego vero magis moveor, non tam Scholasticorum antiquorum, qui hujus exceptionis non meminerunt, quam Ecclesiæ auctoritate, ac præsertim Alexandri III., qui cum in Concilio Lateranensi an. 1179. restitutionem usurarum præcepisset, interrogatus de iis, qui *ante interdictum* Concilii usuras ex communi praxi, & errore *quasi licite* exegerant, ut in eodem Concilio dicitur: hos quoque restitutionis lege teneri respondit, licet in ejusmodi circumstantiis nonnulli bonam fidem habere potuerint, uti sane in similibus circumstantiis nonnulli hodie existimant; & quosdam prætera ex iis, si usuram illicitam scivissent, alia honesta via par lucrum percepturos valde credibile sit. Sed reponet fortasse quispiam, hunc Pontificem idcirco non excepisse quenquam, quia de manifestis usurariis loquebatur: ex quibus *quidam ad excusandas excusationes in peccatis* hanc distinctionem usurarum ante, & post interdictum perceptarum *impudenter* attulerant; ac proinde de hominibus, qui bona fide carebant, loquebatur. Alii tamen Canones nullam ejusmodi interpretationem ferentes, nulla exceptione restitutionem universim præcipiunt, etiam in contractu antichriseos, qui nonnunquam, olim præsertim, bona fide initus, realem censum, ad quem revocari poterat, impedivit; & Gregorius XIII. contractum apud Germanos usitatum, qui *bona contrahentium intentione*, idest bona fide, quandoque iniri, & lucrum aliquod justum intercipere potuit, usurarium, & restitutioni obnoxium declaravit. Cumque præterea in praxi dubium esse possit partim de bona fide, partim de ratione ipsa, quam in præfatam juris regulam attulimus, ego satius duco prudentiorum sententiam, seu potius Ecclesiæ definitionem expectare, quam quidpiam temere decidere.

Can. *Cum tu manifestus*, de usuris.

Can. 1. 2. &c. de usuris.

Vide documentum Gregorii XIII. in fine.

11. Reclamabunt hoc loco nonnulli, qui cum certum judicium in omnibus ferre soleant, scrupulo, aut rigori vertunt, si quis judicium suspendat, cum præsertim casus practici certam responsionem desiderent. Verum ii accuratius consulant, rogo, christianæ prudentiæ regulas, quæ nos vetant certo pronunciare, ubi certi non sumus: quod eo magis vetant, ubi de meo, ac tuo agitur, æqualeque periculum est, ne dum alteri volumus consulere, alteri injuriam inferamus. Vide quæ in hanc rem ex Sanctis Patribus, ac ipsarum Romanarum Congregationum praxi attulimus Prælect. 1. in primam partem S. Antonini n. 10. pag. C. Plura Synodorum decreta dubitationes istius generis ad Episcopi judicium deferendas præcipiunt. Interim pro praxi, si certa definitio brevi sperari aliqua ex parte possit, utile erit nonnullorum Theologorum Lovaniensium consilium an. 1687. apud Broedersen

pag.

pag. 935. n. 9. *De restitutione di-
ctum non statim obligandos esse fide-
les, verum dici ipsis posse: res illa
adhuc examinatur, nunquid parati
estis restituere, si quando de obliga-
tione ista constaret?* In omni even-
tu via liberæ remissionis, & dona-
tionis cum debitis conditionibus
tentari poterit: quæ eo facilior e-
vadet, si qui usuras solverunt, ex
pag.7.n.23. & 24. mutuo lucrati sint. Broedersen du-
os casus proponit, in quibus resti-
tutione publice promissa, nemo eam
repetiturus accessit. Num hoc satis
ad liberam omnino remissionem,
ubi præsertim creditores noti sint,
ex circumstantiis decidendum? A-
lium casum remissionis per Paro-
chum ab heredibus expressius ob-
tentæ, qui modus tutior est, idem
Broedersen subjicit ex Sainte-Beuve
tom. 1. cas. 100. Si de obligatio-
ne restitutionis ob aliquam caussam
prudenter dubitetur, eo facilius, &
rationabilius de remissione agi po-
terit. Videndum ne qua fraus com-
mittatur, & ne avaritia fucum fa-
ciat. In dubio autem, quod si scru-
pulosum non sit, prudens erit du-
bium de re aliena retinenda, ob-
servandum illud Evangelicum: *Quid
prodest homini, si mundum univer-
sum lucretur, anima vero sua de-
trimentum patiatur?*

CAP. XI.

Refutantur quæ Broedersen disserit libro octavo, nono, & decimo.

1. QUæ Broedersen de titulis, vel contractibus libro octavo disserit, etsi ad quæstionem de casibus disceptatis pertinere possunt, in controversia tamen de usura, quam in præsentiarum versamus, pleraque nihil valent. Quæstio enim præsens de usuræ dogmate, non de titulis, vel contractibus agit, ut sæpius monuimus. Unicus titulus locationis, quem cap. 8. constituere nititur, proprius spectat ad usuram, quæ pretium usus pecuniæ quodam locationis nomine constitutum significat. At locationem veram, ac propriam nequaquam posse cadere in pecuniæ corpora, quæ usu momentaneo consumuntur, in quantitatem autem abstractam sola mente, & restituendam multo minus, libro V. c. 5. §. 3. demonstratum arbitror. Ineptum porro quod ex Molinæo adversarius re-
ponit: *Usus, & fruitio pecuniæ non* p.1491.n.1.
*solum consistit in prima momentanea
expensa, vel commixtione, sed etiam
in successivo usu mercium, vel re-
rum inde comparatarum, subrogata-
rum &c.* Num enim hæ merces,
vel res pecunia mutua comparatæ
in dominio sunt creditoris, ut de-
bitori earum usum locare pretio
possit? Nonne alibi ipse Molinæus, &
ex eodem adversarius, non pecu- p.115.n.238.
niæ corpora, quibus merces, vel res
aliæ a debitore emtæ fuerunt, sed
solam quantitatem restituendam in
dominio creditoris esse pronuncia-
runt? Merces, & res emtæ ad quan-
titatem istam non pertinent. Plu-
ribus opus non est in re manifesta,
quam doctissimus Cujacius apud ip-
sum adversarium satis indicavit scri- p. 1497.21.
bens, fœnus *non ex locatione proprie,
sed improprie, aut ex quasi locatio-
ne; immo proprie ex stipulatione ac-
quiri*, quod idem est ac locationem
veram, legitimæque locationis jus
negare, & usuram hoc titulo caren-
tem adstruere, videlicet adstruere
pretium usus in locationis modum,
ubi locationis ratio, & jus esse non
potest. Cetera de titulis quatenus
ad usuram referri queunt, lib. VI.
expensa sunt. De contractibus au-
tem, & legitimorum titulorum con-
ditionibus Opusculo I. & II. fusius
differetur.

2. Juvat solum hac in re ani-
madversionem subjicere in illa Broe- p.1441 n.11.
dersen, quibus hanc disputationem
de titulis, vel contractibus sibi ma-
xime necessariam præfert, si lucrum
inde

inde perceptum nullo jure prohibitum liqueat. Id necessarium quidem non est, si lucrum id genus etiam sine ullo justo titulo, vel contractu liceat, quod idem est ac dicere, si usura proprie dicta licita sit, ut ille probasse sibi videtur. At si hoc probare non potuit, & lucrum non liceat, nisi ex justo aliquo titulo, vel contractu proveniat, ut ex hactenus disputatis manifestum arbitror; jam etsi forte non referat scire, quis titulus, vel contractus ab hoc, vel ab illo initus fuerit, dum aliquis justus initus sit; maxime tamen refert scire, num de aliquo justo titulo, vel contractu conventum, & hoc nomine lucrum vere perceptum fuerit. Si enim contraheretur, ac perciperetur ex usu, & commodo pecuniæ, quæ credita fuit, non autem ex aliquo legitimo contractu, vel titulo justo, de quo quis stipulari potuisset; id lucrum contraheretur, & perciperetur ex usu pecuniæ, quod re usurarium, & illicitum est. Hinc nihil refert alicubi afferri potuisse lucrum cessans, si lucrum non ob hunc titulum, nec pro hujus tituli æstimatione, sed ex pecuniæ creditæ usu aliis concesso exactum fuit. Solus Broedersen cum suis, qui usuram per se licitam putant, hæc in dubium vocare, neminem autem Catholicum convincere unquam poterit.

3. Quid dicam de libro nono, ubi *eam, de qua disserimus, rem communi fere per totum orbem sententia ratam haberi, ac usu passim recipi* ostendere studet? Communem fere sententiam colligit ex catholicis Doctoribus, qui variis in Provinciis vixere, & titulis, vel contractibus variis vulgares pecuniarum collocationes liberalius defenderunt. At præterquamquod alios plures Auctores possem colligere, qui iisdem in Provinciis contrariam docuere sententiam; nonne illi ipsi Doctores, qui titulorum, vel contractuum nomine vulgares collocationes a fœnore eripiendas putarunt, usuram, de qua nunc quærimus, omnes damnarunt? Hæc ergo communis circa usuram sententia in re præsenti Broedersen impugnat.

p. 1499.

Vide sup. c. 2. §. 2.

4. Eadem ratione communem Catholicorum usum, & sensum pro Catholicæ doctrinæ confirmatione contra eundem detorqueo. Cum enim Catholici lucrum in praxi stipulantur, & exigunt, non usuram se stipulari, aut exigere dicunt; immo ab hoc nomine quammaxime abhorrentes, si usuram sibi objici audiant, irascuntur, pernegant, execrantur, ut vel adversarius innuit in præfatione n. 10. Alii censum, alii cambium, alii interesse contrahere, ac recipere pro varia locorum formula dictitant, & hoc unum licitum, ac ratum habent, non autem usuram. Quid ita? Nonne quia ipse christianus populus ex tradita Ecclesiæ doctrina usuram omnem illicitam accepit, & credit; censum autem, cambium, interesse ab eadem probatum, & ab usura alienum audivit? Num re ipsa populus in praxi contrahat verum censum, cambium, vel interesse verum, quale ab Ecclesia probatum fuit, alia est quæstio, quæ in præsentiarum non vertitur. Certe vero insitus illæ Catholicæ plebis, omniumque in usuram universam horror, qui nullam ullius, vel inter divites, usuræ exceptionem recipit, aperte, & evidens catholicæ doctrinæ testimonium est. Quod si in usu, & praxi usuram vere inesse adversarius velit, quam male ab usu, seu potius abusu ad dogma argumentum ducatur, satis innuimus cap. 4.

5. Quod tandem libro decimo disserit *de Ethnicorum circa usuras sententiis*, ut nonnulla eorum testimonia, quæ usuræ objici solent, explicet; nihil catholici dogmatis interest, quippe quod non ex Ethnicorum, sed ex Scripturæ, Traditionis Patrum, & Ecclesiæ sententiis colligitur. Si vero diligentius considerate p. 1507.

fide-

fideres quæ pro naturali jure ex ipsis Ethnicis confirmando attulimus lib. V. c. 5., non omnia, quæ ille reponit, iisdem satisfacere, & pleraque Ethnicorum testimonia ad usuras graviores per vim restringi cognosces. Mirum certe quod de Mahumedanis c. ult. statuit. Cum leges Mahumedis fœnus interdicentes *inter suos* explicare non posset, Mahumedanorum usum ex Salmasio obtrudit, ac si ex usu legibus repugnante potius, quam ex legibus sanius judicium feratur. Quod si solas usuras, quæ in pondere, ac mensura Mahumedes vetuit, non autem quæ in numero constarent; aliæ Arabum sectæ, ut Xaphienses, & Melichenses etiam harum rerum usuram sustulerunt, ut idem Salmasius prodidit.

De usuris p. 675.

CAP. XII.

De libris undecimo, & duodecimo Broedersen. Dissertatiuncula de Concilio Viennensi sub Clemente V., & ejus decretis. Clementina de usuris huic Concilio jure tributa ostenditur, & a Broedersen objectionibus vindicatur.

1. His postremis libris Broedersen partim nonnulla repetit, quæ superioribus libris tractaverat, partim Tractatum Brevem ab objectis vindicare, adversariorum opuscula refellere, & ex præstitutis principiis errores ingerere studet. Nihil in his laborandum nobis est; siquidem omnia, quæcunque ad doctrinam de usuris pertinent, inania ex disputatis noscentur. Solum sicut ipse libro undecimo quædam prætermissa fusius exponenda aliquot dissertatiunculis censuit, ita nos dissertatiunculam de Viennensi Concilio sub Clemente V., ejusque decretis, quæ in superioribus idoneum locum non habuit, hoc capite subjiciemus, ubi celebre de usuris decretum a Broedersen objectionibus vindicabimus.

2. Duo circa Viennense decretum *Ex gravi* ad usuram pertinens sibi inquirenda adversarius proposuit: *An illud decretum merito sit Concilio Viennensi adscribendum; & an genuino ejusdem sensu casus nostri sint usurarii criminis damnandi.* pag. 1115. cap. 66. n. 1. Ut primam quæstionem solvat, universa ejus Concilii decreta, quæ in Clementinis ejus Concilii nomine edita sunt, ad examen vocat. Multa, partim ex coævis, partim ex sequioribus historicis profert, ut pleraque decreta, exceptis paucis, ejusdem Concilii esse neget, vel in dubitationem adducat. Primo Anonymus Venetus, & Bernardus Guidonis, qui de Viennensi Concilio scripsere, unicam tantum Constitutionem, qua Templariorum Ordo cassatus fuit, in eo Concilio promulgatam expresse memorant. Alii vero, qui alias ibidem editas testantur, eas suspensas stetisse tradunt, quoad per Joannem XXII. Clementis V. successorem promulgatæ fuerunt. Si autem vere in Concilio promulgatæ fuissent, statim ligassent. Aliæ ex his ab ipso Clemente emendatæ, aliæ suppressæ, aliæ iisdem posterius additæ, & eodem Concilii titulo editæ feruntur; ita ut genuinas Concilii discernere impossibile videatur. Neque vero formulam *sacro approbante Concilio* aliquot Constitutionibus insertam idoneum testimonium habendum contendit, cum aliquæ ex illis suspensæ non obligaverint, aliæ etiam posterius correctæ (ut de prima Constitutione testatur Joannes Andreæ F.) Concilii Constitutiones esse desierint. Hæc, & alia ejusdem generis a Broedersen objecta, ut Concilii auctoritatem adimat Constitutioni de usuris, diluentur facillime, si accuratior, quam hactenus factum viderim, hujus Concilii, & Clementinarum historia proponatur.

§. I.

Brevis Historia Concilii Viennensis. De Constitutionibus in eo editis. Duplex earundem promulgatio post Concilium per Clementem V. Prima ex puris Constitutionibus Viennensibus, editione aliquot exemplarium, quæ tamen mox fuerunt revocata, & cur. Altera post novum examen, & correctionem, cum detractionibus, & additionibus nonnullis in Consistorio publicata. Mors Clementis V. promulgationem, qua ejusmodi libri ad studia publica mittebantur, impedivit: idque Joannes XXII. perfecit.

3. HOc Concilium anno 1311. apud Viennam coactum, tribus sessionibus intra septem menses absolutum fuit. Prima sessione habita die 16. Octobris ejusdem anni 1311. ea Clemens V. proposuit, de quibus in Concilio agendum erat: *Anno 1311. congregavit Concilium apud Viennam, & in prima sessione XVII. Kal. Novembris proposuit de agendis, videlicet de Ordine Templariorum, qui graviter culpabatur, de passagio transmarino, & generaliter de reformatione totius status Ecclesiæ, & conservatione Ecclesiasticæ libertatis.* Ita Anonymus Venetus coævus scriptor in vita Clementis V. prius editus a Babazio, & ex eodem postea Muratorium T. 3. P. 2. Rer. Italicarum; & ex MS. Ambrosiano tanquam additamentum ad Tolomæi Lucensis Historiam Ecclesiasticam denuo publicatus T. XI. ejusdem collectionis Rer. Italicarum. Cum hoc Anonymo plane concinens Bernardus Guidonis, coætaneus item Auctor, ea proposita monet, *ut Prælati recogitarent super prædictis salubriter ordinandis, & circumspectione provida terminandis.* Interim dum consultaretur, hyemem præteriisse idem Bernardus prodit: *Post prædictam vero sessionem, inter colloquia, & tractatus deductum est tempus per totam hyemem subsequentem.* Itaque sessio secunda die 3. Aprilis 1312. habita fuit, in qua cassatio Ordinis Templariorum, quæ die 22. Martii in privato Consistorio a Pontifice fuerat decreta, solemni ritu coram omnibus Patribus promulgata fuit. *In sequenti Martio*, inquit Anonymus Venetus, *XI. Kal. Aprilis, multis vocatis Prælatis cum Cardinalibus, in privato Consistorio Ordinem Templariorum cassavit. Tertia autem die Aprilis 1312. fuit secunda sessio Concilii, & prædicta cassatio coram omnibus publicata est.* Bernardus Guidonis memorat hac in sessione præsentes Philippum Regem Francorum, Carolum fratrem, & tres Regis filios, Ludovicum primogenitum Navarræ Regem, Philippum, & Carolum. Hæc Constitutio de Templariis VI. Non. Maji eo, quo opus erat, missa legitur Tom. 15. Concil. edit. Venetæ pag. 25. Tandem pridie Nonas ejusdem Maji tertia sessio habita est, qua Concilium terminatum omnes tradunt.

T. 3. P. 2. Rer. Italic.

4. Bernardus Guidonis *multas Constitutiones* in eodem Concilio editas innuit, quod hac tertia sessione factum videtur. *In prædicto quoque Concilio*, inquit, *fuerunt multæ Constitutiones editæ, inter quas fuit una, quæ incipit* Exivi de Paradiso *super declaratione, seu interpretatione regulæ Fratrum Minorum.* Idipsum testatur etiam Amlricus Augerius: *Super autem statu Ecclesiæ, & libertate ipsius in dicto Concilio plura statuta salubria, statuta, & facta fuerunt, quæ hodie Clementinæ nuncupantur.* Enimvero, ut testimonium omni exceptione majus proferam, paucis diebus post exactum Concilium, nimirum Dominica infra octavam Ascensionis (Echard notat diem 14. Maji) ejusdem anni

Multæ Constitutiones in Viennensi editæ Ibid. pag. 464.

Ibid. p. 449.

t. 1. Script. Ord. Præd. p. XVII.

ni 1312. Capitulum Generale Fratrum Prædicatorum Carcassonæ habitum fuit, in quo cap. 14. Viennensis Concilii statuta *nuper ordinata*, statim suscipienda mandantur, eum primum publicabuntur: *Item cum superiorum mandatis, & maxime Summi Pontificis, teneamur reverenter, & humiliter obedire; volumus, & mandamus fratribus universis, quod statuta nuper in Sacro Vienna Concilio ordinata cum debita reverentia suscipiant, & ipsa nihilominus integraliter, & diligenter observent: Prioribus provincialibus nihilominus injungentes, ut postquam fuerint publicata, ea studiose faciant ad fratrum notitiam pervenire.*

Martene Thes. Anecdot. T. 4. Pag. 1938.

5. Sed hæc statuta *stetisse in suspenso* usque ad an. 1317., cum Clementinarum volumine ad generalia studia misso, per Joannem XXII. fuerunt promulgata, Bernardus Guidonis tradit in vita Joannis. Hinc in Chronico Rothomagensi, quod desinit A. 1338. ad annum 1311. de Viennensi Concilio habetur: *In eodem Concilio fuerunt edita multa Constitutiones Clementina, qua usque ad tempus successoris Clementis publicari non potuerunt*. Hoc idem innuens ipse Clementis successor Joannes XXII. in proœmio Clementinis præfixo. *Dudum*, inquit, *Clemens, nedum in Concilio Viennensi, quinetiam ante & post ipsum Concilium, Constitutiones plurimas edidit, in quibus multa utilia statuit, atque salubria. & nonnulla dubia in judiciis, & extra frequentata decidit. Et licet eas collectas in unum volumen, & sub congruis titulis collocatas mittere decrevisset, & dare in commune subjectis; assidua tamen occupatio circa magna, ac fortis humana conditio. qua ipsum de medio sustulit, in caussa fuerunt, quare suum in hac parte propositum non implevit*. Constitutiones *plurimas* Clementis in Viennensi Concilio *editas*, & cum aliis *ante*, & *post* Concilium editis in unum volumen, ut publicarentur, ab eodem collectas, non tamen vere publicatas tradit.

Tom. 1. Bibliothecæ Mss. P. Labbe p. 383.

6. Hæc autem publicatio, quæ vivo Clemente defuit, non quævis publicatio est, sed illa, qua volumen illud canonico corpori addendum ad studia generalia mitteretur. Ita enim per hæc tempora solemnis promulgatio in canonici corporis rationem fieri solebat, ut ex ceteris canonici juris libris exploratum est. Enimvero vivo Clemente, præter editionem, seu publicationem in Concilio, duæ aliæ editiones extra Concilium factæ memorantur a Joanne Andreæ F., qui ei ætati suppar, non solum cum aliquibus in Concilio, & in Curia tum præsentibus locutus est, verum etiam aliquod antiquæ editionis exemplar vidit, ut ex aliquot adnotationibus, seu glossis ejus paullo post memorandis manifeste cognoscitur. Hæc autem ipsius verba sunt in Clementinarum proœmium v. *De cetero. Circa hoc sciendum est, quod Constitutiones Concilii, licet non omnes fuerint in Concilio publicata, tamen postea de facto fuerunt publicata, & ipsarum habita copia, & jam habebatur, quod ligarent: & quia patuit aliquas ex illis inepte, aliquas prolixe, aliquas defective compositas, aliquas etiam non expedire, noluit Clemens, quod compositio illa procederet; sed (ut fertur) sub excommunicationis pœna mandavit, quod illas habentes, infra certos dies restituerent Camera, vel incenderent, vel dilacerarent etiam easdem. Demum per peritiores fecit illas recenseri, qui aliquas, & paucas in totum reservaverunt, aliquas in totum resecarunt, aliquas mutaverunt quoad verba, mente servata; in aliquibus menti, & verbis detraxerunt, & addiderunt: & has, licet non sub his verbis in Concilio publicata fuissent, voluit sub nomine Concilii reservari, & multas Constitutiones utiles addens, de quibus non fuerat in Concilio tractatum, ut de rescri-*

Quæ publicatio ipsis defuit vivo Clemente V.

Duæ publicationes Clementinarum Viennensium extra Concilium vivo Clemente.

ptis omnes, quæ sunt post secundam, & de electione omnes post primam, cum similibus, fecit illas, una cum quibusdam Constitutionibus, quas prius ediderat, sub debitis titulis compilari. Et, ut a Domino Attrebatensi audivi, qui tunc contradictarum erat Auditor, Clemens præcepit illas in Audientia publicari, & ipse Dominus Auditor dixit, quod inchoavit, & finivit in Audientia publicationem illarum. Memini tunc audivisse, quod Clemens mandaverat, quod Constitutiones, præter prædictas quatuor (de quibus inferius agemus) *ligarent post quatuor menses. Aliqui dicebant, quod ordinaverat eas ligare, postquam essent per studia publicata. Mortuo Clemente, istarum Constitutionum haberi copia de Cancellaria non poterat; & sic tenuerunt curiales, quod ultra illas quatuor non ligarent. Creato autem Domino Joanne, adhuc primo anno sui Pontificatus, & ultra, viguit hoc dubium. Sed quia quibusdam petentibus per ipsius Auditores in caussis beneficialibus cum clausula simpliciter, & de plano &c. interdum sic respondit, Constitutionem habetis: cœperunt dicere Auditores Palatii, quod ipse videbatur velle quod Constitutiones ligarent. Contrarium videbatur. quia petiverat, & receperat Constitutiones examinandas, & corrigendas, & aliquas correxit, & mutavit, ut infra tit. 1. cap. unico. Finaliter deliberaverunt Auditores illam habere pro Constitutione, de qua sic dixerat, reliquas priori dubio relinquendo.*

Prima publicatio.

7. Ex his plura colliguntur. Quod primo ait, *non omnes Constitutiones Concilii fuisse in Concilio publicatas*, non publicationem conciliarem respicit (Constitutiones enim *Concilii* dici non potuerunt, quæ non fuerunt lectæ, & approbatæ in Concilio) sed promulgationem externam in ipso Concilio, seu Concilii tempore factam significat, quæ paucis admodum Constitutionibus contigit, uti de Constitutione adversus Templarios certissimum est. Porro omnes Constitutiones Conciliares in unum volumen collectæ statim post Concilium ipsum, a Clemente V. *de facto fuerunt publicatæ, & ipsarum habita copia, & jam habebatur, quod ligarent*. Hanc primam editionem, & publicationem idem Joannes Andreæ F. iterum nominat in c. 1. *de rescriptis* v. *Nec occasione*. *Iste versus non fuit de prima publicatione Concilii*. Et in cap. 2. *de Religiosis domibus* v. *Sæcularibus*. *In prima tamen editione hujus Concilii hoc fuerat prohibitum*, *ne* &c. Parata fuerunt aliquot hujus editionis exemplaria, & ex iis aliqua exierunt in vulgum, & ita publicata fuisse videntur. Sed hæc prima editio variis de caussis suspensa fuit, & exemplaria sub excommunicatione revocata, ut scribit Joannes Andreæ F., vel omni usu, & auctoritate in judiciis & Scholis prohibita, ut ex Monacho Gallo continuatore Chronici Guillelmi Nangii exploratius dicimus. Hic Monachus, coævus & ipse auctor (incipit enim ab A. 1301., & desinit A. 1340.) ille est, cujus hæc verba, quibus publicationem in Concilio factam negat, a Broedersen maxime opponuntur: *Porro etsi de aliquibus statum, vel reformationem universalis Ecclesiæ tangentibus aliqua prolocutæ fuerint, & eorum ordinatio, seu provisio, seu decisio a Prælatis, & aliis, quorum intererat, priusquam Concilium solveretur, & instanter. & pluries a Papa peteretur, de quibus etiam ipse Papa, ut dixerunt aliqui, Decretales quasdam præterea Constitutiones edidit, & statuta, nunquam tamen in dicto Concilio fuerunt publice promulgata, sed penitus judicio Apostolico libere fuerunt reservata, & ad plenum dimissa*. Sed hic idem Auctor duobus aliis testimoniis, quæ Broedersen non profert, publicationem aliquam, quæ Concilium subsecuta est, adstruit, cum subsequentem revocationem, & revocandi modum

Exemplaria, quæ exierunt, revocata.

pag. 1137.

dum, atque caussas disertius exponit. Primum ad an. 1313. modum revocationis his verbis describit: *Cardinalis Nicolaus* (scilicet Cardinalis de Freauvilla Ordinis Prædicatorum, qui in Concilio Viennensi interfuerat, & apud Regem Galliæ legationem Apostolicam gesserat) *sub pœna excommunicationis lata sententia auctoritate Apostolica districte inhibuit, ne quis Constitutionibus novis, quas aliqui post tempus Concilii Generalis emanasse de Curia, & earum copiam se habere dicebant, uti præsumeret in judiciis, aut in Scholis; cum de conscientia Summi Pontificis minime processissent, & alias super hoc intenderet providere*. Dein ad A. 1317. revocandi caussam saltem præcipuam indicans, *Constitutiones*, inquit, *quæ Clementinæ communi vocabulo nuncupantur, eo quod per Dominum Clementem Summum Pontificem in Concilio Viennensi editæ fuissent, cum propter multas latas excommunicationes, suspensiones, & ceteras juris pœnas in ipsis contentas nimis rigidæ viderentur, ad tempus suspensas, Joannes Papa XXII. fecit Parisiis, & aliis studiis solemnibus ... præcipiens observari*. In his suspensionem a sola publicatione in studiis generalibus, qua judicia, & forum externum regebatur, satis expressam quisque deprehendit.

Tom. 3. Spicilegii Dacheriani p. 67.

8. Etsi vero omnes hujus primæ editionis copiæ fuerunt revocatæ, vel suppressæ, aliquas tamen non fuisse omnino deletas ex eo patet, quod Joannes Andreæ hujus editionis exemplum, dum notationes in Clementinas scripsit, ante oculos certissime habuit, ut mox videbimus. Forte etiam Astesanus hanc collectionem allegavit in Summa, quæ A. 1317. edita, ante promulgationem Clementinarum per Joannem XXII. lucubrata videtur. Vide inter cetera ejusdem Summæ lib. 3. tit. 11., ubi ex libro septimo Decretalium Constitutionem *Ex gravi, de usuris* bis citatam invenies. Tandem hanc *primam publicationem* sub ipso Clemente factam explorate memorat etiam Petrus Bertrandus, qui A. 1331. a Joanne XXII. Cardinalis creatus fuit. Is enim in Clementinas tit. *de Rescriptis cap. Abbates*, v. *Nisi ubi, has Constitutiones ligare cœpisse*, ait, *a tempore missionis Domini Joannis Papæ, non a tempore primæ publicationis*. In primæ hujus publicationis exemplaribus puræ Constitutiones, ut in Viennensi fuerunt editæ, legebantur, unde correctio, & mutatio, quæ iisdem accidit, post revocatam, vel suppressam hanc editionem accidit; ut ex ipso Joannis Andreæ textu liquet. Hinc etiam laudatus Petrus Bertrandus loco citato sermonem faciens de quadam additione facta post primam publicationem, scripsit: *Hic* (versus) *usque ad verbum* si quis *fuit post Concilium Viennense additus per illos, quibus istæ Constitutiones in melius reformandæ commissæ fuerunt*: quæ plane cum Joannis Andreæ verbis conveniunt.

Aliqua tamen exemplaria super fuere.

9. Neque novum hoc haberi debet, quod Generalis Concilii Constitutiones, quo ad solam itaque disciplinam, seu canonicas pœnas, novo examini, additionibus, & mutationibus subjiciantur. Non solum enim hoc Clementi reservatum fuit ab ipso Viennensi Concilio, ut continuator Nangii prodidit; verum hæc facultas Pontificiæ auctoritati per se competens, novissimo exemplo a Bonifacio VIII. in editione sexti libri Decretalium exerta fuerat. Duorum enim Generalium Conciliorum Constitutiones ab Innocentio IV., & Gregorio X. editæ, in quas Hostiensis, aliique veteres Canonistæ glossas scripserant, idem examen, ac reformationem subierunt, cum Bonifacius VIII. ex iisdem novam libri sexti compilationem promulgavit. Hæc nimirum in proœmio sexti leguntur, quæ idem Clementinarum factum graphice designant: De-

De novo examine Constitutionum, & ejus jure.

V. sup. n. 7.

Decretales huiusmodi (verba sunt ipsius Bonifacii VIII.) *diligentius fecimus recenseri, & tandem pluribus ex ipsis, cum vel temporales, aut sibi ipsis, vel aliis juribus contraria, seu omnino superflua viderentur, penitus resecatis, reliquis quibusdam ex eis abbreviatis, & aliquibus in toto, vel in parte mutatis, multisque correctionibus, detractionibus, & additionibus, prout expedire vidimus, factis in ipsis, in unum librum cum nonnullis nostris Constitutionibus ... redigi mandavimus, & sub debitis titulis collocari.*

Altera Clementinarum publicatio in Consistorio per Clementem V.

10. Eodem igitur consilio, & simili diligentia in Viennensibus Constitutionibus adhibita, aliis detractis, emendatis aliis, aliis autem adjectis, novum Clementinarum volumen paratum, & ab ipso Clemente V. publicatum in Consistorio, seu Audientia Cardinalium Joannes Andreę ex Auditore ipsius Clementis audivit, ut ex recitato loco manifestum est. Hanc promulgationem in Audientia idem pariter recolit in Constitutione unica *de Summa Trinitate v. Aperuit. Sequebatur in Constitutione Concilii, etiam correcta, & in Audientia publicata* &c. Ad hanc compilationem publicatam in Audientia pertinebat exordium, cujus meminit idem Canonista in proœmium Joannis XXII. Clementinis præfixum v. *Quoniam nonnulla*, ubi hæc habentur: *Est sciendum quod Clemens suo exordio ..... narrabat, quomodo Constitutiones quasdam ante Concilium, & in Concilio Viennensi, & post Concilium promulgaverat, quibus præcipiebat uti in judiciis & in scholis: Joannes autem deciso sub Bulla illo proœmio Clementis ponit proœmium suum cum exordio.* Erat proœmium, quo Clemens novum volumen jam recognitum, & in Audientia lectum ad studia dirigebat. Tempus, & locum hujus publicationis in Audientia exerte notant Bernardus Guidonis, & Amlricus Augerius, qui diem 21. Martii, seu festum S. Benedicti An. 1313. more veteri, more autem novo An. 1314. designant; ac ex iisdem intelligitur Clementem statim post hanc publicationem incidisse in morbum, ex quo post triginta dies vita functus, publicatum Decretalium volumen ad studia mittere non potuit. Bernardi Guidonis Episcopi Lodevensis verba hæc sunt: *Anno autem Dominicæ Incarnationis MCCCXIII. circa finem hujus anni in festo S. Benedicti Abbatis in Castro de Montiliis prope Carpentoractem civitatem, in qua tunc Curia morabatur, Clemens Papa fecit coram se in Consistorio publicari Constitutiones, quas prius fecerat ordinari: ex quibus decreverat fieri librum unum, quæ dicuntur Constitutiones Clementinæ. Cœpitque exinde ægrotare. Unde post obiit, tricesima die scilicet XII. Kalendas Maji; & sic Constitutiones illæ non fuerunt missæ ad studia generalia, ut est moris, nec expositæ communiter ad habendum, sed remanserunt sic quadriennio in suspenso, donec postmodum per successorem ejus fuerunt publicatæ, & sub Bulla ad studia generalia destinatæ.* Amlricus autem Augerius in vita Clementis similia pariter tradit: *Item quod postmodum anno quo supra* (idest A. 1313. more veteri) *XII. Kalendas Aprilis, quibus fuit festum Benedicti Abbatis, dictus Papa existens cum Curia sua apud castrum de Montiliis Diœcesis Avenionensis, coram se in Consistorio publico suas Constitutiones Decretales, quas in Concilio Viennensi ordinaverat, publicari fecit, quæ hodie Clementinæ vocantur; sed postea infirmitate præventus, ad studia generalia per eum transmissa non fuerunt; sed sic publicata tunc remanserunt, donec per suum successorem executioni mandata fuerint. Sic publicata,* inquit, propterea quod mortuo Clemente sine nova Consistoriali publicatione (ut Joannes Andreæ observavit) a Joanne XXII. immedia-

Tom. 3 P. 2. p. 464. Rer. italicar.

Ultima publicatio solemnis facta per Joannem XXII.

diato Clementis successore sub Bulla, quæ novum ipsius Joannis proœmium significat, ad studia generalia missæ, & solemniter promulgatæ fuerint, ut in judiciis, & Scholis usui essent. Id propter diuturnam Romanæ Sedis vacationem, & propter alias novi Pontificatus curas dilatum fuit ad diem VIII. Kal. Novembris An. 1317. Hæc gestorum series, & historia est, ex qua plerasque Constitutiones Clementinas a Viennensi Concilio abjudicari non posse constat.

§. II.

De genuinis Viennensis Concilii Constitutionibus. Quæ resecata, quæ addita fuerint in editione Clementinarum. De mutationibus, & correctionibus, quæ in nonnullis Constitutionibus Viennensibus facta fuerunt. Certæ Constitutiones Viennenses, & in his Clementina de usuris.

11. Tota difficultas in discernendis Concilii Viennensis Constitutionibus sita est; neque enim omnes sub titulo Concilii editas ad Concilium pertinere; alias autem, quæ in Concilio editæ sunt, alicubi emendatas, & nonnunquam in aliam sententiam mutatas Joannes Andreæ prodidit. Ne vero his de caussis omnia promiscue in dubitationem veniant, singula inprimis, quoad fieri potest, separanda sunt. In hanc vero rem ipse Joannes Andreæ, qui difficultatem hujusmodi maxime promovit, potissimam opem affert. Ipsum vidisse primam Viennensis Concilii editionem, in qua solæ erant Constitutiones Viennenses, cum superius observatum est, tum vero confirmatur ex iis, quæ ille de additionibus, ac mutationibus posterius factis accuratissime pluribus in locis notavit; neque enim hæc aliunde, quam ex collatione primæ editionis sub Clemente, cum altera editione a Joanne XXII. promulgata, cognoscere, & totidem quandoque verbis describere potuit. Igitur quod primo Constitutiones aliquas *in totum resecatas* prodit, pertinet ad eas Constitutiones, quibus *abolitio Ordinis Templariorum*, & *passagium terræ sanctæ* in Viennensi Concilio præcepta ab Auctoribus traduntur. Constitutio adversus Templarios, etsi in Clementinis deest, in Conciliorum tamen editionibus, & alibi legitur; & Joannes XXII. in Extravaganti *Quia futurorum*, *de torneamentis* edita primo sui Pontificatus mense, idest Septembr. an. 1316. ante Clementinarum promulgationem, memorat *generale passagium in Concilio Viennensi pro terra sancta subsidio salubriter ordinatum*. In hac eadem Extravaganti revocavit etiam Clementis V. Constitutionem, quæ ex glossa incipiebat *Passiones*, & torneamenta, ne eidem transmissioni impedimento essent, prohibebat. Num hæc quoque Constitutio ad Viennense pertinuerit, & a Clementinis fuerit resecata in altera editione Clementis, eadem de caussa, qua illam Joannes XXII. revocandam putavit, ignoramus. Hæc tamen, quæ fuerunt a Clementinis præcisa, nihil difficultatis facessunt pro iis, quæ in Clementinis leguntur. *De Constitutionibus resecatis.*

12. De his solicitius videndum, quæ additæ, vel mutatæ fuerint, ut quæ puræ ad Concilium pertineant, cognoscantur. Joannes Andreæ cum omnes additiones, ac mutationes notavit, omnem difficultatem solvet. Ab iis, in quibus aliquid mutatum fuit, cum paucæ sint, paucis me expediam. A Constitutione *Quoniam*, de *Immunitate*, exordium demtum V. *Volentes* Joannes Andreæ tradit. Sed hæc *De iis, in quibus aliquid mutatum, vel detractum fuit*

De-

Decretalis ad Viennense Concilium non pertinet, ut post pauca dicemus. In tribus autem Constitutionibus Concilii mutationes quædam ab eodem notantur. Constitutioni primæ *de Rescriptis* nonnulla verba inserta dicuntur V. *Nec occasione.* Aliquid sublatum a Constitutione secunda *de Religiosis domibus* indicatur V. *Secularibus.* Tandem in Constitutione unica *de Summa Trinitate* Joannes XXII. aliquid detraxisse fertur V. *Aperuit*, in quo secutus est exemplum Bonifacii VIII., qui ex Constitutione *Quia periculosum*, *de sententia excommunicat.* in sexto, licet in Generali Concilio Lugdunensi ab Innocentio IV. edita, nonnihil decerpsit, ut notavit ibidem glossa V. *de Episcopis*, & V. *Habeatur.*

De Constitutionibus additis, quæ non sunt Concilii Viennensis.

13. Plura dicenda supersunt de Constitutionibus additis, quæ ad Viennense Concilium non pertinent. Inter has aliæ ante, aliæ post Concilium lucubratæ, & separatim editæ fuerant. Ante Viennense tres solas a Clemente V. promulgatas Joannes Andreæ testatur in procemium Clementinarum V. *Ante. Ista sola*, inquit, *emanaverunt ante Concilium*, *de Judiciis. Dudum*, *de Immunitate Ecclesiarum*, *Quoniam*, *de sent. excommunicat. Ex frequentibus.* Idipsum in notationibus ad has Constitutiones iterum repetit. Enimvero duas ex his integras, ut prius editæ fuerant, cum notatione loci, & temporis, & cum formula *de fratrum nostrorum consilio*, Constitutionum consistorialium, non autem conciliarium propria, habemus. Clementina *Quoniam*, *de Immunit. Eccles.*, teste eodem Joanne Andreæ V. *Volentes*, *fuit de primis Constitutionibus* Clementis, *editis a principio promotionis suæ. & incipiebat* Pastoralis, *cujus decidit exordium.* Hæc autem Constitutio *Pastoralis* integra legitur in Concilio Salisburgensi apud Labbeum *data Lud.* (corrige Lugduni) *Kal. Februarii Pontificatus nostri anno secundo*, idest an. 1307. Similiter Constitutio *Ex frequentibus*, *de sent. excommunicas*, integra habetur in Collectione Actorum general. Ord. Prædic. apud Martene in actis Capituli generalis an. 1310. *data Avenione II. Kal. Aprilis Pontificatus nostri anno quinto*, idest eodem anno 1310.

Aliæ editæ ante Concilium.

T. 14 Venetæ edit. pag. 1412.

T. 4. Thes. Anecdot.

Aliæ post.

14. Post Concilium autem Viennense quatuor quidem Constitutiones solemniter promulgatas Joannes Andreæ affirmat V. *De cetero. Item indubitatum est, quod ante mortem Clementis, ligabant, infra eo tit. c. unico, & infra de electione, Ne Romani; de Jurejurando, Romani; de Re judicata, Pastoralis. Constat enim, quod Papa Clemens solemniter illas publicaverat, & quod statim ligarent, mandaverat.* At cum prima conciliaris fuerit, solæ tres postremæ post Concilium scriptæ, & solemniter promulgatæ fuerunt. Prima scilicet *infra eo tit. c. unico* est Clementina *Fidei Catholicæ*, *de Summa Trinitate*, ut ex testimonio, quod Tholomæo Lucensi tribuitur, colligere licet. Hæc autem certo conciliaris fuit, ut a Joanne Andreæ in notationibus traditur; unde & formulam *sacro approbante Concilio* continet. Locus Tholomæo Lucensi tributus solam Constitutionem *Pastoralis*, *de Re judicata*, quæ Henrici Imperatoris obitum memorat, non conciliarem profert; sed fallitur. Nam Constitutio pariter *Ne Romani*, *de Electioni* certe conciliaris non fuit ut Joannes Andreæ probat, qui in procemium V. *de cetero* post Concilium additas prodit *de Electione omnes post primam*, secunda vero est *Ne Romani*, quæ præterea formulam *de fratrum nostrorum consilio* exhibet: & similiter Constitutio, *Romani*, *de Jurejurando*, post Henrici Imperatoris mortem scripta, ut patet ex contextu, idest post diem 24. Augusti an. 1313., quo ille

ille obiit, ac proinde post Concilium lucubrata, nedum promulgata fuit. Hæ itaque sex Constitutiones, tres ante, & tres post Concilium editæ, conciliares non sunt, & tres ultimæ cum conciliari *Fidei Catholica* ante mortem Clementis solemniter promulgatæ ligabant.

Aliæ incerti temporis. 15. Additæ etiam dicuntur ab eodem Joanne Andreæ *De Rescriptis omnes, quæ sunt post secundam, & de Electione omnes post primam, cum similibus*. Sed hæ, præter secundam *Ne Romani, de Electione*, ante Clementis mortem solemniter publicatæ non fuerunt. Verba *eum similibus* indicant alias Constitutiones quascunque non conciliares, quæ sive promulgatæ, sive non promulgatæ ante Clementis mortem, ad Viennense non spectant, & Viennensibus nihilominus additæ fuerunt. Inter non promulgatas, & conciliaribus additas, referri potest Constitutio *Si Dominum, de Reliquiis*, quam Joannes Andreæ V. *Præcipimus* a conciliaribus abjudicavit, eaque præterea ex formula *de fratrum nostrorum consilio* a conciliaribus distinguitur. Si integras haberemus omnes non conciliares, eadem fortassis formula omnes notatæ invenirentur. Itaque sexdecim a Joanne Andreæ memoratæ Constitutiones conciliares non sunt, nimirum septem *de Rescriptis, omnes, quæ sunt post secundam*, tres *de Electione omnes post primam*, & sex aliæ *similes*, quarum tres ante, duæ autem post Concilium separatim promulgatæ sunt (aliam enim *de Fide Catholica* ex quatuor post Concilium publicatis conciliarem vidimus; alia vero *Ne Romani, de Electione*, inter eas *de Electione* additas continetur) ac tandem *Si Dominum de Reliquiis*. Ceteræ autem omnes preter has sexdecim conciliares videntur. Si quæ enim fuissent præterea additę, in his memorandis Joannis Andreæ qui omnia accuratissime notavit diligentia non defuisset.

Objectio ex Constit. Exivi de Paradiso solvitur. 16. Hoc argumentum ut infirmetur, erunt forte qui non conciliaribus accensendam putent Constitutionem *Exivi de Paradiso, de Verb. signif.*, cui tamen Joannes Andreæ nullam adnotationem opposuit. Benedictus enim XII. in documento, quod sub Joanne XXII. jam Cardinalis scripsit adversus Fraticellos, edito apud Eymericum q. 17. part. 2. Directorii Inquisitorum p. 316., diserte affirmat, *Constitutionem* Exivi de Paradiso *non fuisse factam in Concilio generali Viennensi, sed post Concilium in Avenione, ut habet fide digna multorum relatio*. Sed hic Auctor, præter alia sphalmata in supradicto documento ab editore Francisco Penna notata, hæc scribens erravit manifeste. Non solum enim Bernardus Guidonis Actorum Concilii Viennensis peritissimus, eam potissimum Constitutionem huic Concilio nominatim vindicat; verum etiam ipsum authenticum Clementis V. Regestum, quo nihil certius allegari potest, lib. 7. ep. 113. eandem exhibet *datam*, non Avenione, sed *Viennæ III. Nonas Maji, Pontificatus nostri Anno septimo*, idest pridie antequam ultima Concilii Sessio haberetur, ita ut postrema Sessione legi, & edi potuerit. Neque moveat quod Odoricus Raynaldus huic chronicæ notationi, quam ipse ex Regesto edidit, objecit paullo post: *Observandum est sanctionem hanc a Clemente editam eo flexu temporis, quo Concilium celebrabatur, non tamen latam in Concilio, seu a Concilio confirmatam, ut aliqui perperam tradidere, immo ne quidem in ea ferenda rogatam Cardinalium sententiam, ut Joannem Papam promulgasse visuri sumus*. Ad An. 1312 n. 23. His enim verbis respicit ejusdem Joannis Decretalem *Quia vir reprobus* contra Michaelem Cæsenatem insertam a Raynaldo Annalibus suis ad An. 1330., ubi n. 39. hæc Joannes Papa pronunciat: *Item in hoc quod dicit, quod dicta* Con-

Constitutio Exiit *fuit per universalem Ecclesiam approbata; ..... dicimus etiam, quod non fuit in Viennensi Concilio confirmata, nec hoc poterit per Constitutionem aliquam, vel aliquas apparere, immo nec de fratrum consilio promulgata.* His autem verbis Joannes XXII. non loquitur de Constitutione *Exivi de Paradiso*, quæ sub Clemente edita certo Viennensis est, sed de alia *Exiit*, quæ sane in Viennensi, seu in Clementina *Exivi* confirmata non fuit. Hinc ergo nulla Joannis Andreæ negligentia, vel omissio in notandis Constitutionibus non conciliaribus, vel earum mutationibus accusari potest. Quanquam si in hac Constitutione quidpiam notandum omisisset, cum id fecerit propterea quod Nicolaus III. sub excommunicatione vetuerat, ne in Decretalem, quæ exponit regulam S. Francisci, glosæ scriberentur (ut Cardinalis Zabarella V. *Exivi* observavit) ex hac omissione, ad alias, quæ æqualem caussam non habent, argumentum duci non posset. Itaque cum Joannes Andreæ, qui primam Viennensis Concilii editionem ob oculos habuit, & ex ea diligenter collata cum Clementinis a Joanne XXII. promulgatis omnia mutata, vel addita accuratissime notarit; de ceteris omnibus, quæ nullum dubitandi argumentum, ac indicium præferunt, dubitare, num Viennensis Concilii sint, & dubitationem in lectorum mentes ingerere, ut adversarius contendit, temerarium omnino videtur.

Constitutiones certo Viennenses. 17. Quod si de nullis aliis justa dubitatio potest incidere; de illis certe multo impudentius dubitabitur, quæ *sacro approbante Concilio*, vel *sacri Concilii approbatione* formulam exhibent. Qui enim abjudicari possunt a Concilio Decretales, quæ sacro approbante Concilio editæ in ipso contextu feruntur? Decem vero ac septem Decretales hac formula notantur.

Lib. I. tit. *De Summ. Trinit.* cap. unico. *Fidei catholicæ.*
Lib. III. tit. IX. *De regular.* c. 1. *Ut Professores.*
Eodem, tit. X. *De statu Monach.* c. 2. *Attendentes.*
Eodem, tit. XI. *De religios. domib.* c. 1. *Cum de quibusdam.*
Eodem tit. c. 2. *Quia contingit.*
Eodem, tit. XII. *De jure patronatus.* c. 1. *Ut constitutio.*
Eodem, tit. XIII. *De cens. & exact.* c. 2. *Ad nostrum.*
Eodem, tit. XIV. *De celebrat. Missar.* c. 1. *Gravi nimirum.*
Lib. V. tit. II. *De Judæis, & Sarac.* c. unico. *Cedit quidem.*
Eodem, tit. III. *De heret.* c. 1. *Multum quidem.*
Eodem tit. cap. 2. *Nolentes splendorem.*
Eodem tit. cap. 3. *Ad nostrum.*
Eodem, tit. V. *De usuris.* cap. un. *Ex gravi.*
Eodem, tit. VII. *De privilegiis, & excess.* c. 2. *Archiepiscopo.*
Eodem, tit. VIII. *De pœnis.* cap. 1. *Si quis.*
Eodem tit. cap. 2. *Multorum.*
Eodem, tit. X. *De sentent. Excom.* cap. 1. *Gravis ad nos.*

18. Hujus autem formulæ vim, & auctoritatem ut elidat Broedersen, aliquot difficultates opponit, quæ ad duas revocantur. Primum quia si hæ Constitutiones fuissent Concilii, statim ligassent, nec suspendi potuissent, nec corrigi. Deinde quia Constitutio *Fidei catholicæ, de Summa Trinitate*, cui ea formula inserta est, certo tribui nequit Concilio, quia *diserte adnotat Joannes Andreæ in Glos. ad verbum Aperuit, eam esse correctam a Joanne XXII. Constitutionem a Joanne correctam, Viennensis Concilii Constitutionem non possumus vocare.* Quam facile est umbras creare, & spargere, tam disjicere facillimum fuerit. Tota Objecta Broedersen refelluntur.

ta

ta Viennensium Constitutionum vis, quæ suspensa fuit (ut superius monui) non fidem, sed disciplinam spectabat, cujus obligatio pro legislatorum arbitrio definiri potest. Ep. n. 7. Id palam liquet, tum ex recitato continuatoris Nangii testimonio, ubi solam pœnarum, ac judiciorum rationem ea suspensione habitam memorat; tum ex Joanne Andreæ in prooemium Clementinarum V. *De certo*, ubi ligandi vim etiam post promulgationem ad quoddam tempus dilatam notat, & valuisse ait *maxime in pœnalibus*, *quæ sunt multa &c.* (ut videre est ex indice, qui describitur in statutis Synodalibus Ecclesiæ Ruthenensis apud T. 4. Thes. Anecdotor. p. 770. Martene editis paullo post an. 1336.) ceteras autem, quæ *declaratoriæ* erant antiqui juris, vel fidei, statim ligasse *indubitatum* affirmat. Quanquam si quæ ex his postremis pœnam aliquam habebant adjectam, quoad hanc inter pœnales referri queunt. Constitutiones autem quascunque pœnales, seu disciplinæ, quæ Ecclesiasticæ potestati subsunt, mutari posse quis ignorat? Quod si duorum generalium Conciliorum Constitutiones sub Innocentio IV. & Gregorio X. editas, & promulgatas, revocare, & mutare potuit Bonifacius VIII., ut ex prooemio libri sexti Decretalium innuimus; quanto magis Viennenses nondum solemniter promulgatas, & Apostolicæ Sedis judicio relictas, suspendere, & corrigere potuit Clemens V., sive etiam Joannes XXII., cujus unica emendatio in cap. *Fidei catholicæ* non fidei est, sed unius allegationis, quæ ob rationem a Joanne Andreæ notatam prætermittenda visa est? Nihil ergo hæ aliæve leviores Broedersen difficultates obtinere queunt, ut de Viennensibus Constitutionibus ambigamus, quæ num ab eodem Concilio ablegandæ sint, nullo argumento probatur.

19. Addam postremo ad temeritatem hujus dubitationis, atque moliminis magis magisque confirmandam, auctoritatem complurium ejusdem potissimum temporis Scriptorum, qui modo has, modo illas Clementinas (nullo argumento hactenus exceptas) Viennensi vindicarunt promiscue, sive quæ præferunt formulam *sacro approbante Concilio*, sive quæ non præferunt. Joannes Andreæ cap. *Quamvis*, *de Foro competenti*, velut Concilii allegat V. *Quamvis*. *Concedit Concilium* &c. *Et quia in Viennensi Concilio plures erant Episcopi a suis sedibus expulsi, & maxime Italici, ut Mediolanensis, & Vincentinus, & aliqui alii; illis instantibus fuit hæc Constitutio promulgata.* In Constit. *Dudum. de Sepulturis* V. *Dudum*. *Prooemium Clementis innovans in Concilio Constitutionem Bonifacii*; & V. *Instante: Multoties dixi, quod Concilia fieri privilegiatis. vel exemtis non expedit, quod collige ex hoc Viennensi hic*; & dein alias decem Clementinas indicat, quas eidem Concilio tribuit. In cap. *Cum sit natura*, *de Censibus*, dum V. *Cum sit*, & V. *In posterum*, hanc Decretalem locum habere affirmat in Ecclesiis acquisitis *post*, non vero ante Concilium Viennense, cujus proinde Epocham signat; eam profecto a Concilio latam præsumit: *Non habent locum nisi in acquisitis ante Concilium Viennense* &c. In cap. unicum *de Excess. Prælat.* V. *Frequens: Providerat Gregorius contra XXVII. gravamina, quæ Prælati religiosis inferebant. Hoc vero Concilium providit contra triginta.* In cap. 1. *de Pœnis* V. *Si quis suadente: Per Concilium puniuntur*. Tandem in cap. 2. *de Pœnit. & Remiss.* V. *Abusionibus: Repetit Concilium generale* &c. Ex his Clementinis pleræque *sacro approbante Concilio* formula carent. Antiqui testes, qui Clementinas Viennensi tribuunt.

20. Sed alios coævos Scriptores afferamus in medium. Joannes XXII. Clementis V. immediatus successor in Extravaganti *Frequentes*, *de Judiciis*, testatur Bonifacii VII.

Constitutionem *Super cathedram, per pia memoria Clementem Papam V. prædecessorem nostrum in Viennensi Concilio innovatam fuisse.* Respicit Clementinam *Dudum, de Sepulturis.* Cardinalis Guillelmus Episcopus Sabinensis S. R. E. Legatus in Hispaniam, qui dum erat in Curia Sacri Palatii Lector, a Clemente V. creatus fuit Cardinalis eodem anno 1312. quo Viennense Concilium desiit, in Constitutionibus editis in Synodo Provinciali Palentina anno 1322., can. 18., laudat, & præcipit publicari *Generalis Concilii Viennensis statutum de consanguinitate, & affinitate*, quod est Clementina *Eos qui*. In statutis Synodalibus Tutelensis Ecclesiæ apud Martene, & Durand editis sub Joanne XXII., ex n. 7., & ante an. 1328., quo notantur alia ejusdem Ecclesiæ statuta, quæ illis subjiciuntur, plures sententiæ contra plures in *Viennensi* Concilio latæ referuntur, quæ in Clementinis continentur; eæ autem omnes eidem Concilio vindicantur: *Item in Concilio Viennensi contra* &c. Similiter in Synodalibus statutis Ecclesiæ Ruthenensis: *Item ex Concilio per Dominum Papam Clementem Quintum celebrato Viennæ, majorem ipso facto excommunicationem qui sequuntur incurrunt*; & prolixe recensentur omnes, qui per ipsum Concilium in Clementinis excommunicati sunt. Hæc statuta scripta fuere post an. 1336., & ante statuta Giberti Episcopi Ruthenensis edita an. 1341. Hoc circiter tempore habitum est Concilium provinciale secundum Tarraconense a Joanne Patriarcha Alexandrino, Ecclesiæque Tarraconensis administratore. Hujus autem Concilii Canone tertio veluti Viennensis allegatur Clementina *Ex gravi, de Usuris*, his verbis: *Pro animarum salute provisum extitit in Concilio generali* (scilicet Viennensi) *reprobando usurariam pravitatem, quod officiales quicunque, seu judices, qui ut solverentur usuræ, vel quod solutæ, eum repeterentur, non restituerentur, plene, ac libere scienter præsumerent judicare, excommunicationis sententiam incurrerent ipso facto.* Concilium Rothomagense A. 1335. can. 1. *Ideo statuit præsens Concilium, quod Constitutio super his edita in generali Concilio Viennensi, quæ sic incipit* Gravissimum ...... *inviolabiliter observetur*; est Clementina *de celebrat. Miss.* Et Can. 3. *Quia etiam in præsenti Concilio relatum est, quod in plerisque hujusmodi provinciæ partibus Constitutio generalis Concilii Viennensis, quæ incipit* Ne in agro Dominico, *contemnitur*: est Clementina *de statu Monachor.* Concilium Salmanticense A. 1335. can. X. *De consanguinitate, & affinitate: Cum felicis recordationis Papa Clemens V. provide decrevisset in Concilio Viennensi, eos qui .... statuimus .. & mandamus, ut .... dictam generalis Concilii Constitutionem faciant publicari.* Concilium Avenionense trium provinciarum An. 1337. can. 38. *Et alia contenta in Constitutione Viennensis Concilii super hoc edita &c.* & laudat Clementinam *Diœcesanos, de Vita & honest. Clericor.* Concilium Toletanum A. 1347. can. 3. *De Pœnit. & Remiss. Constitutionem felicis recordationis Clementis Papæ V., qua incipit* Abusionibus, *in Concilio Viennensi contra quæstores hujusmodi editam* laudat. Hæc omnia Concilia paullo post Viennense fuerunt celebrata, pluresque ex Patribus, qui in his Conciliis interfuere, præsertim in Gallia, probabiliter adfuerunt Viennensi, nec tot Clementinas vindicassent huic Concilio, nisi eas ejusdem Concilii vere fuisse cognovissent.

21. Mitto complures, ac prope infinitos sequiorum temporum testes, pro quibus omnibus una Synodus Tridentina sufficiet. Hæc autem quatuor Clementinas, veluti Viennenses allegat. Clementinam

Abu-

T. 15. Concil. Labbe Venetæ edit. p. 259.

T. 4. Thes. Anecdot. p. 792.

Ibid p. 770. n. 19.

Ibid. p. 317.

T. 15. Concil. p. 471.

P. 474.

Ib. p. 487.

Ibid. p. 524.

Ibid. p. 617.

Testes sequioris temporis.

Auſonibus, *de Pœnitent. & Remiſſ.* allegat Seſſ. 21. c. 9. de Reformat. Clementinam *Quia contingit*, *de Religioſ. Domib.* Seſſ. 7. c. 15. de Ref., Seſſ. 23. c. 18., & Seſſ. 25. c. 8. Clementinam *Quoniam, de Vita, & Honeſt. Cler.* Seſſ. 14. c. 11. in fine, & Clementinam *Ut ii*, *qui*, *de Ætate, & qualit.* Seſſ. 22. c. 3.

22. Si vero pro Viennenſibus habitæ ſemper fuerunt Clementinæ omnes, quæ nullo argumento excipiendæ ſunt; quam irritus Broederſen labor ceſſit, qui tanto molimine Clementinam *Ex gravi*, *de Uſuris* ablegare niſus eſt! Hæc enim non ſolum nullo argumento, vel indicio a Viennenſibus abjudicanda probari poteſt; verum etiam ex formula *ſacro approbante Concilio* ſolis certis Viennenſibus Conſtitutionibus congruenti, iiſdem certiſſime adjudicanda convincitur: unde Aſtefanus, qui ſolo codice primæ editionis uſus eſt, in quo ſolas Clementinas Viennenſes contentas diximus, hanc Conſtitutionem ex eodem codice bis allegavit, & ceteri omnes eandem Viennenſi indubie tribuerunt. Vide inter ceteros Durandum de S. Porciano, quem eam ob cauſſam præcipue nomino, quod ſtatim poſt Viennenſe Concilium an. 1313. Lector Curiæ a Clemente V. creatus, hanc Decretalem Viennenſem in lib. 3. ſent. diſt. 37. q. 2. diſerte allegat. Unus Broederſen ſine documento dubitans, nemini dubitationem prudentem injicere poterit. Quanquam ſi etiam hæc Conſtitutio Viennenſis non eſſet, nonne Catholicis ad auctoritatem ſatis eſſe deberet ſolus Romanus Pontifex, qui eam edidit, & corpori juris inſeruit?

Clementina de Uſuris eſt Viennenſis.

Vid. ſup. n. 8.

§. III.

Violenta interpretatio Clementinæ de Uſuris a Broederſen ſubjecta exploditur. Concluditur pro Catholico dogmate.

23. Nunc autem ad alteram difficultatem venio. Broederſen igitur videns hujus Clementinæ, etiamſi a ſolo Pontifice lata ſit, vim eſſe maximam; eam ita interpretari ſtudet, ut lata fuerit pro iis locis, *in quibus uſura lege poſitiva ſunt probibita, & quidem eo modo, ut earum exactio juſtitiæ commutativa adverſa habeatur. Hoc noverant iſtarum civitatum tum incola, tum judices. Attamen in fraudem legum indirecte illi exigebant uſuras, & hi ad illarum ſolutionem debitores cogebant, ſtatutaque quadam in earum favorem condiderant.* Cumque in Clementina uſuræ ejuſmodi *in offenſam Dei, & proximi contra jura divina pariter, & humana* pugnare notentur, humana jura explicat canonicas leges, quibus *uſura non modo vetabantur, ſed earum acceptio, vel exactio injuſta habebatur. Ideo iis in locis, ubi jura canonica vim legis obtinebant, exactiones uſurarum juſtitia commutativa adverſabantur. Talia fuiſſe ea loca, quorum intuitu dicta Conſtitutio eſt edita, ex Zabarella gloſſa colligitur*; & num. 60. poſtremam Clementinæ partem, quæ eum erroris accuſat, & hæreticorum pœnis ſubjicit, quicunque *pertinaciter affirmare præſumſerit, exercere uſuras non eſſe peccatum*, intelligendam ſimiliter affirmat *de uſuris juſtitiæ commutativa contrariis*, quæ ſcilicet jure poſitivo, ſeu canonico prohibentur. Quam facile eſt in mala cauſſa defendenda multis errare!

Mala Broederſen interpretatio.

Pag. 1145. n. 55.

Pag. 1146. n. 58.

24. Mirum primo eſt hominem, qui civilibus legibus in uſurarum materie tantum tribuit, ut licitas eas uſuras velit, quæ civilibus legibus probantur, hoc loco canoni-

Refellitur.

co

eo juri tantum tribuere, ut quæcunque usuræ hoc loco jure prohibentur, eas non modo illicitas, sed justitiæ etiam commutativæ contrarias velit. Quod si hoc ad ea loca restringit, ubi jus canonicum vim legis obtinet; nullum nisi extra Catholicorum fines locum reperiet, qui canonico juri, sive generalium Conciliorum, sive Pontificio, nequaquam ligetur, præsertim in usurarum materie, quas Ecclesia nunquam ex mero positivo jure vetuit, sed quod divino jure vetitæ sint, ut vel ex præsenti Decretali Viennensi manifestum est, in qua non solum humanum, sed divinum præcipue jus primo quidem loco ponitur. Id autem in postrema parte Decretalis, quæ in præsentiarum a nobis magis urgetur, potissimum valet. In hac enim cum hæreticorum pœna decernitur adversus asserentes usuras non esse peccatum; id peccatum contra divinum jus, contra quod hæresis est, palam innuitur. Sed hæc omnia Broedersen molimina præter obviam Decretalis mentem esse quisque cognoscet, si consideret *statuta*. de quibus ibidem agitur, earum Civitatum statuta esse, quæ sub finem seculi XII. liberæ Reipublicæ auctoritatem assecutæ, plures erant, præsertim in Italia, & legislativam supremam facultatem habebant. Itaque hæ usuræ his statutis decretæ, vel probatæ, ejusdem erant generis, ac quæ a Romanis legibus olim decretæ, vel probatæ fuerant, ad quarum etiam modum pro conditione locorum, & temporum taxatæ, legitimæ pariter ducebantur. Secundum hæc statuta potestates, judices, aliique civitatum magistratus in foro, ac judiciis regebant. Has ergo usuras cum reprobavit Clementina *Ex gravi*, usuras lege, & consuetudine decretas reprobavit; cumque asserere harum exactionem non esse peccatum, errorem non ferendum, ac hæreticorum pœna dignum censuit; non de usuris solo positivo humano jure prohibitis, sed de usuris etiam ad modum humanarum legum exactis, & approbatis, quas Broedersen vindicat, hæc Decretalis locuta est. Diutius aliquanto in hac objectione diluenda immorati sumus, non solum quod res hæc per se gravissima est, & ad vindicanda quæ alibi diximus, maxime necessaria; verum etiam quod tantum adversarii molimen, quo universa fere generalis Concilii Decreta in dubium vocabantur, sine morosiore nisu convelli non poterat.

25. Interim vindicato, & constituto Viennensi Canone, adversarii sententia, quæ opponitur, error est manifestus, quem quidem post tanti definitionem Concilii alii auctores *heresim*, alii vero mitius *heresi proximum* appellarunt, ut pluribus ostendimus lib. II. de Jure divino, & naturali circa usuram c. 7. Et hinc pariter doctrina, quam propugnavimus, omnino dogmatica habetur, quippe quæ ab aliis *de fide*, ab aliis vero *ad fidem pertinens* affirmatur, ut eodem capite videre licet. Ne vero hoc privatorum scriptorum, vel scholasticum præjudicium credatur; jam in præfatione memorati operis n. 8. & 12. aliquot documenta Pontificia produximus, quibus Romana Sedes Inquisitoribus præcepit, ut perinde inquirerent adversus eos, qui aliquam usuram defenderent, quemadmodum contra hæreticos agere mos est. Sola Christianæ doctrinæ, seu Catholicæ fidei ignoratio alios fallere, aut transversos agere potest, alios vero sola pertinacia, qua inanibus proprii ingenii ratiocinationibus magis quam Ecclesiasticæ auctoritati tribuant. Si vero Adversarius huic auctoritati cedens, in hoc certissimo principio nobiscum conveniat, *omnem veram usuram, etiam moderatam,* Concluditur.

divi-

divino jure illicitam, ac injustam esse, a quocunque exigatur; casus autem Belgii velit nihilominus vindicare, sive quod in iis titulum aliquem justum inesse putet, sive quod eos ad aliquem contractum a mutuo diversum referat; id sarto tecto Catholico de usuris dogmate in Opusculis expendetur. Eo enim rejicimus nonnulla etiam Ecclesiastica documenta, quæ etsi promiscue ab eodem allata pro suo systemate statuendo, in quo plures distinctas quæstiones perperam miscet; non tamen ad quæstionem præsentem de usurarum dogmate, sed ad aliam, sive de titulis, sive de contractibus, pertinent.

LAUS DEO.

APPENDIX

TRIUM OPUSCULORUM

IN MATERIE USURARUM.

I. De Montibus Pietatis, quatenus licite pecuniam sub pignore commodent exigendo aliquid supra sortem. De modis providendi publicis, & privatis pecuniæ necessitatibus cum lucro annuo licito citra usuram; ubi de legitimis titulis, nec non de contractibus emtionis cum pacto de retrovendendo, & census, cum realis, tum personalis, non pauca differuntur.

II. De pecunia in negotiationem tradenda, ac de licito, vel illicito ex eadem lucro. Trium contractuum pravitas demonstratur, & suggeruntur modi liciti providendi negotiationi, & commercio citra usuram; ac præsertim de cambiis realibus.

III. De inani contractuum implicitorum systemate, quo omnes fere contractus re ipsa fœneratitios ab usura purgare nonnulli Theologi contendunt.

AD LECTOREM.

Um ſequentia Opuſcula in ſuperiori dogmatico Opere identidem allegarimus, eòque remiſſi fuerint Lectores in argumentis momenti non levis, hic in Appendicem ſubjicienda putavi. Duo prima Opuſcula quantæ & utilitatis, & neceſſitatis ſint, ex ipſo titulo quiſque deprehendet. Uſuram enim impugnanti nulla gravior vulgo difficultas obtruditur, quam quod ſine uſura conſiſtere Mundus non poteſt; ea enim ſublata nihil remedii ſupereſſe indigentibus dictitant, nihil commercio, cum pecunioſi viri abſque uſura, & lucro pecuniam credere nolint.

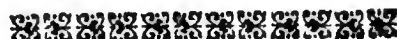
Prima autem duo Opuſcula plures modos ſuggerent, quibus citra uſuram, & honeſto cum lucro, privatis, & publicis neceſſitatibus, nec non mercaturæ, & commercio ſuc-

curri commode poteſt: & adeo tot viæ patebunt undecunque, ut ille ſolus caſus a lucro excludendus ſit, in quo de hominibus miſerrimis agitur, ex quibus lucrum capere vel ipſi hæretici uſuraram patroni deteſtantur, & crimini dant. Videſis epilogum Opuſculi ſecundi, ubi omnes ejuſmodi viæ uno complexu indicantur. Tertii autem Opuſculi adjiciendi cauſſam ſatis ex procemio ejuſdem intelliges.

Superiori dogmatico Opere catholicam de uſuris doctrinam adverſus hæreticorum errores vindicandam ſuſcepi: hic autem legitimos lucrandi modos, ſive ex juſtis titulis, ſive ex contractibus a mutuo diverſis propoſituri, non pauca de uſurarum palliis ſubjiciemus, & præcipuas de uſuris controverſias, quæ Theologos in partes diſtrahunt, & a quibus Chriſtianorum praxis maxime pendet, accuratiori examine, certioribuſque, quoad per nos fieri potuit, principiis dijudicare conati ſumus. Ad juſtos titulos diſcernendos quod pertinet, principia ſatis explorata præfixa fuerunt Lib. VI., præſertim cap. 2.; ſolas legitimorum titulorum conditiones Opuſculo I. c. 3. ex Eccleſiaſticis monumentis explicamus. De legitimis autem contractibus, & de contractuum legitimorum modis plura diſſeruntur. Num quod niſus hic noſter proſpexit, ex voto aſſecuti ſimus? Lectorum judicium eſto: ſtudium certe noſtrum veritatem inquirentibus ingratum eſſe non poterit.

INDEX

Opusculorum, capitum, & sectionum, quæ in Appendice continentur.

§. II.

Ca-

Monumenta in superioribus Opusculis allegata.

OPUS-

OPUSCULUM PRIMUM

DE MONTIBUS PIETATIS.

Quatenus licite pecuniam sub pignore commodent, exigendo aliquid supra sortem. Et de modis providendi publicis, & privatis pecuniæ necessitatibus, cum lucro annuo licito, citra usuram.

PRÆFATIO.

Occasio, & scopus hujus Opusculi.

1. Um de Montibus Pietatis ab Apostolica Sede, & in Lateranensi Concilio approbatis agitur, in quibus pecunia cum aliquo annuo augmento restituenda, indigentibus sub pignore creditur, non pauci id augmentum lucro pecuniæ mutuæ deputantes, lucrari ex pecunia mutua per se damnari non posse colligunt. Si enim per se damnandum esset hoc lucrum, damnari maxime deberet in Montibus, qui illud exigunt a pauperibus, ex quibus lucrum capere multo acerbius, ac iniquius semper habitum fuit. Cum porro nonnulli in iisdem Montibus in egestatem pauperum pecuniam collocent, quæ iisdem annuum lucrum ex ipsorum inopum manibus excussum parit, quod pariter ab Romana Sede probatum dictitant; quidni pariter liceat, inquiunt, pecuniam apud alios minus indigentes, pari cum lucro, & minori cum ipsorum damno, collocare? Immo cum pecunia Montium ejusmodi pauperrimis fere usui sit, quibus ex charitate gratis esset opitulandum; quidam hoc lucrum Montium citius reprehendendum putant, quam quod ab aliis, qui minus egeant, ex credita iisdem pecunia exigitur. Hoc præjudicium gravissimum ut avertatur, quod & in doctrinæ morum periculum, & in Romanæ Sedis, ac Ecclesiæ dedecus cedere potest; de institutione, & jure Montium Pietatis enucleatius differendum censui, ita ut expensis quæ ab Apostolica Sede, & Ecclesia probata fuerunt, liqueat quantum ab ejus mente absint qui isthæc cogitant, atque objiciunt. Quid enim, & quatenus in Montibus probatum fuerit, aliquid supra sortem exigere, & quibus pecuniam apud eosdem Montes deponentibus permissum fuerit solvere aliquid supra sortem, ex authenticis monumentis patebit. Quin ex hac disputatione illud simul cognoscetur, qui sint justi tituli aliquid exigendi supra capitale in mutuo. Cumque ad perfectam hujusmodi Montium cognitionem, atque historiam illud præterea subjecturus sim, quibus modis Apostolicæ Sedis auctoritate provisum de pecunia fuerit necessitatibus Montium, ubi nulli essent, qui justo titulo pecuniam deponere cum lu-

cro citra usuram possent; hinc simul patebunt modi, qui ad effugiendam usuram arripiendi sunt, si quis absque lucro pecuniam aliis commodare nolit. Perutilis itaque hæc disceptatio futura est, quæ & objectionem usuræ patronorum gravissimam diluet, & justos lucri titulos in mutuo, vel contractus alios utiles, & licitos mutuo sufficiendos, ubi justi desunt lucrandi tituli, aperiet.

CAP. I.

De institutione Montium Pietatis.

2. MOntes Pietatis, qui aliis (1) *Montes Christi*, alii autem (2) *Deposita Apostolica* olim dicti inveniuntur, post medium seculum decimum quintum instituti fuerunt. Primus fuit Mons Perusinus; unde in Consilio Collegii Perusini an. 1464. idem Mons dicitur *ab ipsa civitate primitus erectus tanquam candelabrum lucem ferens, modo ab omnibus fidelibus merito imitandum*. Instituendi autem ratio hæc fuit. Viennense Concilium sub Clemente V. an. 1311. Clementina *Ex gravi*, ad extirpandum fœnus, quod late inoleverat, excommunicationem tulit in Communitatum Rectores, & Ministros, qui statuta de usuris solvendis ederent, vel edita non delerent. Necessitas prospiciendi pauperum necessitatibus, qui sine usura mutuum non inveniebant, effecit, ut Hebræis, qui Ecclesiasticis Statutis non tenebantur, & aliunde usuras sibi cum extraneis licere putabant, permittendum videretur, ut mutuum sub usuris crederent. Immo ut pauperibus mutuum darent, acciti fuerunt a nonnullis civitatibus, & ad eosdem alliciendos privilegia iisdem hac conditione tributa. Si Hebræis sua sponte fœnerantibus, ob pauperum necessitates solum, permissa fuisset usura, cautumque ne illi immodicam exigerent, nihil damnabile esset, nec contra Viennensem Clementinam fuisset commissum: nam hoc idem factum legitur in Lateranensi IV. c. 7., & exinde in Narbonensi c. 2.; unde jure a Jacobo de Cortona Episcopo Perusino in Consilio MS. pro Monte Perusino paullo post allegando, vindicatur Venerabilis Cardinalis Albergatus Episcopus Bononiensis, qui Hebræis nimium emungentibus certum usuræ modum imposuit. *Statuentes non peccant statuendo, quod non recipiant* (Judæi) *nisi duos denarios pro libra pro usura, ut statuit sanctissimæ, & colendissimæ memoriæ Dominus meus Reverendissimus Dominus Cardinalis Sanctæ Crucis, suo tempore celebratissimus Bononiæ Episcopus, qui decrevit inter cetera, quod Judæi, qui capiebant sex denarios pro libra, non capiant nisi quatuor. Hoc est verisimile, quod tantus Dominus vir sanctissima vita, de ordine Carthusianorum, Episcopus in civitate Bononiæ, ubi generale viget Studium, hoc non ordina-*

Primus Mons Pietatis Perusinus.

Instituendi ratio quæ?

(1) Vide fragmentum pro Monte Urbeventano, quod ex MS. Feltrensi inferius recitabimus num. 5.

(2) Magister Jo. Nannes Viterbiensis Ordinis Prædicatorum in *Quæstionib. disputatis super mutuo* ad R. D. P. Barotium Episcopum Patavinum an. 1402. pag. 25. Codicis memorati *Depositum Apostolicum Patavinum, Viterbiense, Perusinum, Senense, Florentinum* appellatum tradit, propterea quod hæc pecuniæ collectio valde congrueret illi, quam primi Christiani ante pedes Apostolorum ponebant, ut distribueretur quantum cuique opus esset.

dinaverit sine consilio multorum Theologorum, & praesertim cum domui sua praeesset tunc ille omnium Theologorum Magister facundissimus Thomas de Sarzana, qui postea fuit Papa Nicolaus V., ac etiam communicato consilio Doctorum in utroque jure prafati clarissimi Studii Bononiensis, & prasertim cum vitam duceret in humanis ille clarissimus Doctor, & Dominus meus D. Florianus de S. Petro, ac etiam Dominus meus D. Joannes de Anania, qui refert in C. Quod in omnibus jur. certam, *in fine secunda columna, se a pralibato Reverendissimo Cardinali requisitum fuisse, quid in hac re eidem videretur.* At cum plurium civitatum statuta non coercuerint solum Hebræorum fœnus, sed illi exercendo caussam dederint, privilegiaque in id concesserint; hoc, probationem usuræ afferens, culpabile fuit, & peccantes, in Clementinæ pœnas incidebant. Perusina civitas inter ceteras hoc statuto utebatur, cum an. 1461. Hermolaus Barbarus noster Episcopus Veronensis ad eam regendam a Pio II. cum potestate Legati a latere missus fuit. Is autem primum de eo statuto tollendo cogitavit: tum vero, ne pauperibus remedium deesset, novum statutum de Monte Pietatis erigendo condendum censuit. Est autem Mons Pietatis summa quædam pecuniæ ex piorum eleemosynis in pauperum opem collata, ut indigentibus sub pignore gratuito credatur.

Hermolaus Barbarus Episcopus Veronensis Perusii Legatus Apostolicus.

3. In hæc duo obtinenda Sacrorum Oratorum opera noster Barbarus sibi utendum censuit. Lucas Wadingus ad an. 1474. n. 11., Fr. Barnabæ Interamnensi Ordinis Minorum de Observantia S. Francisci hoc opus attribuit. At vidi codicem Consiliorum pro Monte Pietatis, quem hoc tempore collectum a B. Bernardino Feltrensi, in Bibliotheca Conventus Feltrensis P.P. Reformatorum S. Spiritus servatur; ibique inter cetera continetur MS. Consilium ipsius Jacobi de Cortona Perusini Episcopi, qui Barbaro Gubernatori ea in re consilium, & auctoritatem adhibuit, ac ibidem hæc cura Fr. Michaeli de Mediolano ejusdem Ordinis concredita traditur. *Reverendissimus in Christo Pater & D. D. Hermolaus de clarissima domo Barbara Venetiarum, Episcopus Veronensis, nunc pro SS. D. N. Pio Papa II. & S. Romana Ecclesia Gubernator inclyta civitatis nostra Perusina cum potestate Legati de latere, vir religiosissimus, ac doctissimus, & eloquentissimus, & omnium virtutum abundantissimus, ad populum, & ad plebem .... prospiciens ..... ut suo gregi bonum ducem adinveniret, juxta illud: Nos qui tanquam arietes ducatum gregibus prabemus, summa cum diligentia ducem ad idoneam verbi Dei administrationem adinvenire curavit .... Oculos suos ad religiosissimum, & facundissimum, & nostra atate eruditissimum Fr. Michaelem de Mediolano Ord. Min. de Observantia direxit, maxima cum sua impensa e longissimis partibus, Apostolica, ac sua auctoritate, venire jussit .... Atque respectum ad utilitatem animarum simul, & corporum civitatis intentus .... vinculum excommunicationis, quo quasi omnes impetiti erant propter Judaorum privilegia, auferre diligentissime curavit. Suis igitur persuasionibus, consiliis, ac rationibus, ac facundissimis, & excellentissimis pradicationibus adeo hanc civitatem commovit, quod omnes una voce, & uno sermone privilegia Hebrais concessa revocaverunt. Statutum, ac laudabilem provisionem fecerunt, ut a tali lepra, qua per tot annos maculati erant, mundarentur, unde laudabiliter, & sapienter Communitas Perusina pradicta Judaorum privilegia revocavit.* Id quidem Mense Aprili an. 1462. ab eodem Fr. Michaele actum testatur Pompejus Pellinus Perusinæ Historiæ parte 2.

4. Hoc primo statuto deleto,

novum de erigendo Monte propositum fuit. Cum vero in hoc opus ministri inveniendi essent, qui collectas pecunias distribuerent, pignora custodirent, aliæque impensæ librorum, locationis domus &c. faciendæ essent, æquum fuit, ut in hos sumtus, ac ministrorum salarium, certum aliquid solveretur ab illis ipsis pauperibus, in quorum gratiam ii sumtus fierent, ministrique occuparentur. Id quoque salarium pro expensarum, ac stipendiorum ratione decernendum novo statuto decretum fuit. Id autem, quod non lucrum mutui, sed mera sumtuum, & justi ministrorum stipendii solutio est, ne in suspicionem veniret ejus usuræ, quam vitare consilium erat, *Reverendissimus Dominus Gubernator*, subdit idem Perusinus Episcopus, *per civium decretum, tanquam justum, & sanctum, & laudabile, prælibatum statutum approbavit, confirmavit, & corroboravit, ut decet providum, & sapientissimum Gubernatorem*. Tandem in expensas, Episcopus, cui hæc deliberatio reservata fuit, cum præsidentibus civitatis *statuit, ut acciperetur pro singulo floreno unus sextenus pro quolibet mense; qui sexteni in fine anni simul coacervati verisimiliter possunt ascendere ad congruam satisfactionem, & competentem recompensationem operarum, industria, periculi, laborum, & pensionis domus, & cujuslibet alterius interesse dictorum deputatorum*; ut legitur in Consilio Collegii Perusini.

CAP. II.

Quæstio vehemens de augmento supra sortem a Montibus exacto. Hinc, & hinc pugnatum. Tandem definita. Quæ accessio, & quatenus approbata. Ad titulum damni emergentis pertinet.

5. HOc primum Montis exemplar, etsi maxime salutare, reprehensores tamen non paucos invenit, a quibus magnæ etiam turbæ excitatæ fuerunt. Adeo ea ætate Catholici ab usura abhorrebant, ut vel hoc opus ab usura alienum ob quandam lucri usurarii speciem multos turbavit. Pro vindicando autem hoc sancto, & pio opere multi statim scripsere, ac inter ceteros Joannes de Nobilibus de Monte Sperello, & Benedictus de Benedictis publici Professores Perusini. Cum tamen turbæ non plane acquiescerent, ipse Jacobus de Cortona Episcopus Perusinus pastorale scriptum edidit, quo statutum ab omni usuræ nota luculentissime vindicavit. Tum vero, instante S. Jacobo de Marchia Ordin. Minorum de Observan., Consilium Doctorum utriusque Juris Collegii Perusini an. 1464. Mense Februario in ejusdem Montis defensionem editum fuit, quod in memorato Feltrensi codice legitur. Ne quis vero amplius posset ambigere, Romanæ Sedis approbatio petita fuit. Spoponderat illam Pius II., ut memoratus Episcopus Perusinus narrat. Sed eo paullo post vita functo, Paullus II. an. 1467. promissum implevit. Hæc prima Montium Pietatis approbatio videtur, quam Apostolica Sedes proprio nomine dedit, uti sane prima omnium in literis Innocentii VIII. pro Monte Pietatis Mantuæ, & in Lateranensi Generali Concilio Sess. 10. recensetur. Id autem ea de caussa dico, quia a nonnullis probatio quædam Montis Urbeventani a Pio II. an. 1464. edita traditur, quæ tamen non expressis ejusdem Pontificis literis, sed per Episcopum Cardinalem Hostiensem S. R. E. Camerarium significata fuit, ut ex sequentibus memorati codicis verbis colligere licet.

COPIA MONTIS URBIS VETERIS.

Infrascripta sunt capitula exhibita in Camera Apostolica per eximium

mium Ill. Doctorem D. Sanctum de Gualtiis Oratorem Communitatis Urbeventanæ ad S. S. D. N. & Cameram Apostolicam, super Monte Christi novissime in civitate Urbeventana facto, & instituto pro commoditate pauperum civium ejusdem, confirmata, & approbata per Reverendissimum in Christo Patrem & D. D. G. miseratione divina Episcopum Hostiensem Cardinalem Rothomagensem Domini Papæ Camerarium, de mandato ejusdem S. S. D. N. super hoc vivæ vocis oraculo sibi facto, ac auctoritate sui Camerariatus officio, nec non ex consilio, & assensu R. R. in Christo Patrum Cameræ prædictæ Præsidentium, & Clericorum, ut jacet de verbo ad verbum. Et primo &c. Mons Christi &c. Mons hic Urbeventanus, *Mons Christi* appellatus, sicut alii deinceps, ad Perusini formam erectus fuit: sed prima idea Perusino referenda, sicut & Hermolao Barbaro Episcopo Veronensi, auctore Fr. Michaele Mediolanensi, jam inde ab an. 1462. primum consilium.

6. Cum tamen hæc nova institutio pluribus in locis propagata plures contradictores nacta esset, multa multorum consilia undequaque a præclarissimis viris pro Montium defensione scripta fuerunt. Antonius Corsetus de Sicilia pro Monte Patavino scribens Mense Septembri an. 1493. *In hoc casu*, inquit, *emanarunt XXXVI. consilia famosissimorum Doctorum consulentium in favorem Montium:* quorum aliqua celebrium Magistrorum, alia Collegiorum, ac Universitatum sunt. Ex his quædam in memorato codice invenire licet, quorum Catalogum in lectorum gratiam hic appendo.

Magistri Joannis Nannis Viterbiensis Ordinis Prædicatorum ad Barotium Episcopum Patavinum Quæstiones duæ disputatæ super mutuo Judaico, & civili, & Divino, scriptæ die 8. Maii an. 1492.

Dominici de Imola Ordinis Prædicatorum Episcopi Liddensis, & Suffraganei Parmensis Consilium.

Magistri Gratiani Brixiensis Ordinis Min. Provinciæ Romanæ Ministri Consilium.

Fratris Baptistæ Mantuani Carmelitæ Sacræ Theologiæ professoris, ac Bononiæ Regentis Consilium, Fratri Petro Senensi Ordinis Minorum de Observantia inscriptum die 20. Septembris an. 1485.

Magistri Gometii Ulyssiponensis Ordinis Minorum Consilium.

Collegii Doctorum utriusque juris Civitatis Perusinæ Consilium, exaratum, & ordinatum a Domino Bagliono de Monte Ubiano Mense Februarii an. 1464. ad instantiam Fr. Jacobi de Monte Brandone, alias Fratris Jacobi della Marca Ordinis Minorum de Observantia, cum solemni subscriptione.

Sacri Collegii Patavini Consilium pro Monte Pietatis Paduæ, cum solemni subscriptione.

Joannis Baptistæ Bosselli J. U. D. & publici Patavini Professoris Consilium pro eodem Monte Patavino.

Joannis de Campegio Bononiensis J. U. D. Consistorialis Advocati, & publici Patavini Professoris Consilium pro eodem Monte.

D. Jacobi de Cortona Episcopi Perusini J. U. D., & S. S. D. N. Papæ Referendarii primum Consilium pro Monte Pietatis Perusino Ms. membranaceum.

Antonii Corteti de Sicilia publici Patavini Professoris Consilium pro Monte Pietatis Patavino, scriptum die XV. Septembris an. 1403.

Collegii Doctorum Placentiæ Consilium pro Monte Pietatis Placentino instituto a Fr. Bernardino, Feltrensi die 12. Septembris an. 1490. manuscriptum, cum solemni, & authentica subscriptione.

Bartholomæi de Subjaſtis Perusini J. U. D. Consilium Ms. pro Montis Pietatis Perusino.

Fr. Philippi de Retingo Mantuani

ani Ordinis Min. de Observ. Apologia Montis Pietatis Mantuani, Illustriss. ac Reverendiss. Ludovico de Gonzaga Marchioni, & Electo Mantuano inscripta XIII. Kal. Februar. an. 1493.

In hac Apologia Fr. Philippi memoratur *Apologia ejusdem Montis scripta anno superiori* 1492. *ad Episcopum Patavinum a Fr. Ludovico a Turre Veronensi.*

Capitoli Mss. per il Monte di Pietà di Mantova, con solenne sottoscrizione, fatti il primo d'Ottobre dell'anno 1484.

Capitoli Mss. per il Monte di Orvieto.

Fr. Angeli de Clavasio Ord. Min. Consilium Ms. pro Monte Dotium Florentiæ.

Fr. Isidori Perusini brevis subscriptio pro Montibus Pietatis manu propria.

Fr. Hieronymi Tornielli Consilium pro Montibus Pietatis scriptum manu propria.

7. His Doctorum consiliis accessit aliorum confirmatio Pontificum, Sixti IV. pro Monte Viterbiensi an. 1472. 18. Maii, & pro Savonensi an. 1479. 4. Julii, Innocentii VIII. pro Mantuano an. 1486. die 7. Decembris, pro Cæsenate an. 1488. 10. Martii, & pro Parmensi eodem anno 23. Maii. In Lateranensi Concilio an. 1515. Sess. 10. memorantur prætera Alexander VI., & Julius II., ut ne tamen tempus, aut civitates, quibus horum literæ datæ fuerint, notentur. Wadingus ad an. 1474. Alexandro VI. tribuit Bullam pro Monte Patavino an. 1493.

8. Post tantam approbationem incredibile videtur, nonnullos, ceteroquin Catholicos, ausos adhuc fuisse Montes Pietatis impugnare, adeo ut illos non *pietatis*, sed *impietatis montes* nuncupandos crediderint. Maxima contentio in erectione Montis Mantuani excitata adhuc post Bullam Innocentii VIII. Verum Thomas a Vio Cajetanus, qui postea fuit Cardinalis, in Opusculo, quod in casu Mantuano an. 1498. Papiæ edidit inscriptum *de Monte Pietatis*, caussam affert c. 15., quod nimirum Bulla Innocentii VIII. vulgata fuerit detractis vocibus *sacris Canonibus non contraria*, quibus declarari ait, in capitulis Montis Pietatis probatum a S. Sede id solum, quod sacris Canonibus nequaquam opponitur. Opponi autem Canonibus sacris credebatur quodcunque augmentum supra sortem, quocunque nomine, etiam expensarum, & stipendii, exigeretur. Sed hæc lis in Lateranensi Concilio definita fuit Sess. 10., ubi Leo X. postquam utriusque partis Theologos commendavit, alios *a justitia zelo, ne vorago aperiretur usurarum*, alios vero *a pietatis, & veritatis amore, ut pauperibus subveniretur*; tandem veritati caussam adjudicans, declaravit licere *aliquid moderatum, ad solas ministrorum expensas, & aliarum rerum ad illorum conservationem, ut prafertur, pertinentium, pro eorum indemnitate duntaxat, ultra sortem, absque lucro eorundem Montium, suscipere.* Cui definitioni, uno Tranensi Archiepiscopo meram facti exceptionem opponente, quod experientia hosce Montes *plus damnosos, quam utiles* crederet, ceteri omnes Patres ad unum assensi sunt. Itaque hæc supra sortem accessio, non pecuniæ mutuo traditæ, nec Montis lucrum habenda est, quo casu in usuram recideret; sed merum ministrorum stipendium, & reliquorum sumtuum restauratio est, ac veri damni emergentis titulo ab iis justissime exigitur, quorum gratia hæc stipendia, & impensæ solvenda sunt. Neque enim hoc onere gravandus Mons ipse, si nihil habeat redditus annui, qui in hoc opus relictum fuerit, ut laudatum Concilium desideravit; secus in his impensis solvendis sensim dissiparetur pecunia ipsa, quæ pauperibus sublevandis collata fuit, & pium hoc-

hocce opus paucis annis cum ipso Monte interiret, non sine maximo eorundem pauperum damno . qui ne moderatum stipendium pro ministris, & expensis Montium solverent, ad immensas usuras solvendas destructo Monte redire cogerentur.

9. Hoc unum igitur ministrorum, & sumtuum necessariorum pretium, ac propterea solius damni emergentis titulus a Lateranensi Concilio, & Romanis Pontificibus probatus agnoscitur. Idipsum in consequentibus Romanæ Sedis literis perpetuo servatum; unde Leo X. in Bulla diei 25. Maji an. 1520. pro Monte Ferrariæ *menstruum denarium pro singula libra*, ab iis, qui mutuas pecunias acciperent, exigendum permisit, *in salarium officialium, & ministrorum dicti Montis, ac alias expensas pro illius conservatione necessarias*, modo ne quid *in sortem* ipsius Montis augendam converteretur. Hinc si ex auctione illa, quæcunque supra sortem exigatur, solutis salariis, & expensis omnibus, superfit aliquid; id non in auctionem pecuniæ ipsius Montis conferendum est, sed restituendum, si fieri possit, pro rata mutuatariis, vel in pauperum eleemosynas convertendum: quemadmodum pleraque memorata Consilia, ac Innocentii VIII. Bulla pro Monte Mantuano statuit, & praxis ipsa Montium induxit, ac servat; unde hac nostra in civitate superfluum luctum pauperibus in singulas urbis Parochias dispensandum antiqua consuetudine erogatur.

10. Extat nihilominus Magistri Joannis Nannis Viterbiensis Ordinis Prædicatorum Opusculum ad Episcopum Patavinum Petrum Barotium an. 1402., ubi citra usuræ vitium licere contendit, supercrescens lucrum in sortem Montis augendum convertere, propterea quod id non in mutuantium lucrum, sed in ipsorum pauperum commodum cedat, qui sibi hac via capitale in futuras necessitates augent. Id autem si de augmento supra æstimationem expensarum consulto exigendo sermo sit, ut nonnullibi factum idem auctor indicat, nemini probari poterit, cum ad opus hoc, quantumvis pium, vi mutui exigere quod indebitum est, nequaquam liceat. At si sermo sit de augmento jam exacto, vel supercrescente, quod ipsis mutuatariis haud facile restitui possit; cum in pauperes, aut aliud pium opus sit referendum; ipse Mons Pietatis loco pauperis haberi poterit: unde Sixtus V. an. 1588. in Breve pro Monte Pietatis Bergomensi concessit, ut quod supra expensas ad id tempus excesserat, aut deinceps excederet, eidem Monti, qui pecunia in pauperum subsidium indigebat, applicaretur. Simile quiddam concessum pariter leges a Clemente X. pro Monte Ferrariensi. Vide documentum 5., & 7.

CAP. III.

In necessitatibus Montium Pietatis approbatum fuit, pecuniam ibidem utiliter collocari ab illis, qui verum lucri cessantis titulum haberent, ac meram ejus restaurationem exigerent.

§. I.

De invenienda in Montium necessitatibus pecunia ab iis, qui lucrum cessans vere patiuntur. Hic modus subveniendi necessitatibus cum augmento supra sortem in mutuo, citra usuram, ab Ecclesia approbatus.

11. Verum pecunia liberalitate fidelium in hunc pium usum, ac in institutione ipsorum Montium ab initio donata, seu posterius etiam relicta, & aucta, pro pauperum, qui pecunia indigebant, multitudine, in magnis præsertim civitatibus, pauca fuit, quæ nonnisi paucissimis, & modica quidem sum-

summa indigentibus sufficeret. Alii plures hoc subsidio nihil adjuti, adhuc ad Hebræos, vel alios fœneratores debebant confugere, a quibus immensis usuris gravabantur. His autem ut civitates succurrerent, Montium pecuniam augendam esse viderunt. Sed cum non essent qui tantam summam dono, vel gratis vellent tradere; pecuniosi homines cum eodem moderato lucro quatuor, quinque, vel sex pro centenario, satis nummorum apud Montem deponendum consenserunt. Romana Sedes interrogata a pluribus civitatibus invenitur, nec tamen id licere respondit, nisi solis iis civibus, qui pecuniam vel in negotio haberent fructuosam, vel in emtionem prædiorum, aut domorum, quorum esset & parata occasio, & emendi voluntas, impensuri essent; hi enim, si charitate in pauperes commoti, voluntatem mutarent, & in eorum gratiam pecuniam a negotio extraherent, vel ab emtione prædiorum &c. subducerent, licite possent illam accessionem supra sortem a Monte, seu a pauperibus ipsis exigere, dum non major esset, sed potius minor, quam lucrum, quod sive ex negotio, sive ex prædiis emendis proditurum probabiliter existimetur. Hæc patebunt ex Apostolicis literis Paulli III. pro Mutinensi Monte datis die 22. Jun. an. 1542., nec non ex aliis Julii III. pro Monte Vicentiæ datis die 8. Januarii an. 1555., ac tandem ex similibus Pii IV. pro Veronensi Monte 13. Jan. 1563., quas ad verbum subjiciemus inter Monumenta num. 2. 3. & 4. Non aliis igitur licere per Romanam Sedem agnitum fuit aliquid supra sortem accipere ob pecuniam apud Montem depositam, nisi iis, qui *eam alias, ut præfertur, in bonorum stabilium, aut aliarum rerum, vel mercium emtiones, ex quibus majora lucra habere potuissent, exposituri fuissent*, ut loquitur Paullus III.; seu, ut Julius III., & ex eo Pius IV. loquuntur, qui *charitatis zelo adducti, ac pro pauperum subventione, non fœnerandi animo*, pecunias deponunt eo tempore, *quando merces paratas, ac prædia ad emendum parata haberent, ex quorum redditu quatuor, & ultra pro centenario percipere possent*. Itaque solum lucrum vere cessans, quod hisce in casibus intervenit, titulus justus agnitus est, præterea nullus.

12. Enimvero Veronenses concives mei jam ante medium seculum XVI. sine hoc titulo pecuniam etiam * otiosam apud Montem cum lucro deponebant; idque ne in usuræ suspicionem veniret, * indultum Apostolicum hac super re concessum falso rumore ferebatur. Hoc ut acceperunt Vicentini, in maximis sui Montis, ac pauperum angustiis, par statutum condidere an. 1547., simileque indultum ab Apostolica Sede flagitarunt. At hæc non aliud, nisi lucrum cessans probare potuit, ut ex indicatis Julii III. literis constat. Sub hoc tempus, & hoc forte documento, Veronæ sacri concionatores memoratum otiosæ pecuniæ lucrum usuræ damnarunt; abusumque de medio tollendum palam proclamarunt. Ad hæc inhorruit tota civitas; & ab eadem mox quinque præstantissimi cives, in utroque jure periti, fuerunt delecti, qui de re universa cognoscerent. Cumque hi nulla ratione fœnus a supradictis depositis ablegari posse retulissent; nullo Theologo, Confessario nullo reclamante (tum enim purior moralis Theologia vulgo obtinebat, nec tot cavilli ad excusandas usuras adhuc inventi fuerant, quot nostra ætate disseminatos novimus) statim civitas in eandem Vicentini Montis rationem a Sede Apostolica approbatam, ab iis solis, qui lucrum vere cessans paterentur, pecuniam iisdem cautionibus in Monte deponendam sanxit; & in hoc ipso, ne quid erroris obreperet, Pii IV. confirmationem rogavit. Ita majores no-

* Pii IV. monument. 4.

* Vide monument. 1.

nostri in caussa usurarum sese gessere. Hic autem Pontifex rem totam commisit Veronensi Episcopo; cumque tum Navagerius Cardinalis nuper electus Episcopus Veronensis, Apostolicus Legatus ad Tridentinam Synodum accessisset, eadem super re Tridentinos Patres, atque Theologos consulendos putavit, ut si quod forte facilius, atque præsentissimæ necessitati commodius præsto esset remedium, indicaretur. Nihil dubitandum, quin sapientissimus æque, ac prudentissimus Cardinalis omnia egerit; & si licere potuisset ex hujusmodi depositis sine memorato lucri cessantis titulo lucrari, & ita civium necessitatibus consulere, id profecto a Patribus, ac Theologis concedendum obtinuisset. At re pluribus licet in Congregationibus mature discussa, non alius, nisi lucri cessantis titulus excusare posse inventus fuit; unde hæc regula tantum ex pluribus eorundem Consiliis præscribi potuit, ut *qui pecuniam haberent paratam, & aut prædia, aut mercem, aut aliquid hujusmodi similiter in promtu, in qua paris, aut etiam majoris cum liciti lucri spe eam revera collocare statuissent, charitate erga pauperes moti, sive etiam a Mag. Gubernatoribus Montis, vel aliis pro iis viris invitati, mutato consilio, eodem, ac minori etiam suo certo cum lucro, eam apud Montem depositam, usibus pauperum mallent inservire.* Id plane in eandem laudatorum Pontificum sententiam, qui si alium lucri titulum credidissent justum, eum, in tantis præsertim angustiis, indicare, & permittere non prætermisissent.

Regula Tridentinorum Patrum, ac Theologorum consilio edita.

§. II.

Quinque conditiones in monumentis Ecclesiasticis pro Montibus Pietatis requisita ad titulum lucri cessantis. De exprimendo in scriptis tabulis hoc titulo.

13. IN his autem omnibus monumentis, ad lucri cessantis titulum, ut justus, & verus, ac legitimus habeatur, qui usuram, & usurarium animum excludat, quinque conditiones requiri observo, quæ sanioris Theologiæ, ac optimorum Theologorum principiis maxime congruunt. Primo prædia, vel merces, in quæ pecunia utiliter conferatur, *promta* moraliter, ac *parata* esse debent: *moraliter* autem paratum id ego intelligo, quod etsi actu promtum non est, quamcitius tamen mutui tempore superventurum certo moraliter creditur. Id autem ad lucrum vere cessans requiritur. Si enim solum quis negotiari posset, vel prædia emere, at nunc emendi, vel negotiandi occasionem moraliter *promtam*, & *paratam* non habeat; sicut lucrum hoc casu est tantum possibile, non autem probabile; ita lucrum ejusmodi interceptum non est vere *cessans* (neque enim ex possibili, sed ex promto, & probabili lucro intercepto *lucrum* vere *cessare* dicitur, & intelligitur) solum autem cessans lucrum, atque probabile sicut restituendum est in furto, atque rapina, non autem lucrum possibile, vel cessabile; ita in mutuo juste solvendum exigi potest. Præclare admodum Jacobus de Fieux Episcopus Tullensis in Instructione pastorali de Usuris edita an. 1670. c. 6. scripsit: *Il faut que ce gain soit moralement assûré; car il est injuste de faire une compensation* cer-

Quinque conditiones lucri cessantis.

Prima.

certaine d' un domage incertain. Id-est: *Oportet lucrum sit moraliter certum, injustum enim est incerti damni certam compensationem exigere*. Et Henricus de Bissy ejus successor, & postea Cardinalis celeberrimus, in Epistola manuscripta, quam accuratiori calamo scripsit circa lucrum cessans, & damnum emergens, hæc præmonuit: *Il ne suffit pas qu' il puisse faire souffrir un mal, il faut qu' il le fasse souffrir reellement, qu' il le puisse causer la perte d' un gain probable, il faut qu' il la cause actuellement: parceque le dedommagement n' étant que pour tenir lieu d' un tort, qu' il fait, il ne doit pae être plus reel, que le dommage, ou que la perte qu' il fait souffrir, & on ne peut par le recevoir, quand on ne souffre encore aucun dommage, n' y aucune perte, sane pecher contre les principes de la loy naturelle perfectionée par la morale Chretienne*. Idest: *Haud sufficit, aliquem posse damnum parere, sed oportet reipsa pariat; aut posse afferre jacturam lucri probabilis, sed oportet actu afferat: nam compensatio, cum non gerat nisi locum damni illati, non debet esse magis realis, quam damnum, aut jactura, qua subeunda est; nec ea compensatio recipi potest, quando nullum damnum, aut jactura nulla subeatur, quin peccetur contra principia legis naturalis, quæ Christiana morali perfecta fuerunt*. Lucrum vero probabile satis idoneum existimo, dum *certo probabile* sit. Videndum autem, ne *certo probabile* dicatur, quod valde remotum est; nam ipse Molinæus, usuræ ceteroqui patronus, in Commentario de Usuris n. 29. hanc thesim posuit: *Non sufficit lucrum fuisse in potentia incerta, vel remota; sed oportet fuisse in actu, vel in potentia certa, & propinqua*. Debet nimirum tale esse, quale æstimaretur a judice in casu furis; ita ut quod in furto æstimabile non credatur, nec in mutuo æstimari queat. Observandum etiam maxime est, quod Henricus de Bissy in memorata MS. Epistola monuit, quosdam divites, qui cupiditate lucri rapiuntur, proximum, & certum sæpe putare lucrum, quod nec proximum, nec certum est. Ut æquum feratur judicium, non ex cupiditate, sed ex ipso facto, & occasionibus, & experientia judicandum est. Neque prætermittam animadvertere, quod si quis multa pecunia abundet, quæ & ad negotiandum, & ad emenda prædia, & ad mutuum sufficiat, cum dici nequeat ex mutuo impediri ejus lucrum, quod alia pecunia consequi potest; tum in hac hypothesi occasio promta, quæ ex mutuo nec impedita, nec imminuta est, lucrum cessans non affert.

14. Secundo ad lucrum vere cessans, cum occasione promta, ac certo probabili negotiandi, aut emendi prædia, efficax negotiandi, aut emendi voluntas conjuncta esse debet: sine voluntate enim ejusmodi sicut nullum negotium fieret, emtio nulla, ita nullum lucrum ex quacunque promta licet occasione rediret, quod ab ipso mutuo interceptum juste resarciendum sit. Ipsa scilicet voluntas, quæ deest, lucri cessantis est caussa, non autem mutuum, in quo tum solum, cum caussa est lucri cessantis, ejus restauratio exigi juste potest. Hanc voluntatem necessariam satis indicant illa in regulis a Cardinali Navagerio ex Tridentinorum mente editis, ubi *consilium mutatum* requiritur; quæ palam innuunt certam voluntatem, qua quis prædia, vel merces emere velit, ut id consilium in voluntatem deponendi potius pecuniam apud Montem mutare potuerit. Secunda.

15. Idipsum confirmatur ex conditione tertia, quam omnia laudata monimenta exigunt, nimirum ut ejusmodi homines, qui cum lucro cessante pecuniam apud Montem Tertia.

tem

tem deponunt, *charitatis* (1) *zelo, non fœnerandi animo* ad id moveantur: quod idem est, ac dicere, hujusmodi homines ita in emtionem prædii, vel mercium debere esse affectos, atque certos, ut vere hoc agerent, nisi charitate erga pauperes acti, ad consilium mutandum moverentur. Itaque non eo animo conferre debent pecuniam in subsidium pauperum, ut hac via lucrentur quod lucrarentur in emtione mercium, vel prædii (mutuum enim ob lucrum tanquam lucrativæ negotiationis species eligeretur, quod fœneratitium omnino est) sed potius eo, ut pauperibus succurrant; quod nisi moveret, lucrum non ex hujusmodi mutuatione, sed ex emtione prædii, vel mercium citius quæreretur. Enimvero qui proposita hinc prompta emtione prædii, vel mercium, hinc autem mutuatione in subsidium pauperum, cum idonea restauratione lucri cessantis, si mutuationem praeligentes ea charitate in pauperes non moveantur, movebuntur utilitate ipsius mutuationis; sive quod hæc lucrandi via expeditior, & facilior judicetur, sive quod hocce lucrum, etsi forte minus, certius tamen, & tutius est, sive quod hac in mutuatione datur pecuniæ repetendæ facultas, quę in prædiorum emtione non suppetit, sive alia quacunque de caussa, quæ in ipsius mutuantis commodum cedat. Itaque hac in hypothesi ejusmodi mutuatio emtioni prædiorum, vel negotiationi præfertur, atque præeligitur in proprium commodum, ac propterea hocce proprium commodum, quod lucrum, vel lucri species est, ex mutuo quærentes, lucrum quoddam ex mutuo quærere, & intendere dicentur, quod fœneratitium animum, & intentionem prodit. Ad hoc ergo vitium excludendum, nullum proprium mutuantis commodum, sed sola charitas, & subsidium pauperum ad eam mutuationem præeligendam, & ad emtionis prædii, vel mercium voluntatem deponendam, atque mutandam movere debet. Ita etiam non proprium commodum, nec propria voluntas mutuantis, mutatæ voluntatis, & lucri intercepti erit caussa, ut esset in primo casu, in quo propterea restauratio lucri, caussa ipsius mutuantis intercepti, ab aliis exigi non recte posset; sed unica. & vera caussa erit ipse mutuatarius, cujus charitas, & pietas ad mutuationem movit, ut lucrum ejus caussa interceptum jure ab eodem exigatur. Hinc porro intelligitur quo jure S. Antoninus cum aliis exigat, ut quis malit pecuniam collocare in negotio, vel in emtionem prædiorum conferre, quod nimirum hac via lucrari, & lucrum intendere liceat; nec nisi charitate movente, voluntatem ejusmodi mutet, lucrum ex mutuo vere cessans præstituens. quod alibi quærere posset, & mallet. Hinc etiam liquet, eos, qui lucrum cessans legitime præferunt, quærere non debere mutuatarios, qui pecuniam cum lucro accipiant; malle enim debent alias lucrari negotiatione, vel emtione prædii &c., nec nisi charitate movente, ad mutuum dandum, & lucrum mutuo interceptum exigendum induci: secus mutuatarium quærens, lucrum mutui, & usuram quærere convincitur, non autem restaurationem lucri cessantis, quæ nemini debetur, nisi illi, qui alterius gratia, & ro-

(1) In literis Paulli III. *Potius zelo charitatis, & boni operis, quam lucri aviditate.* In literis Julii III. *Charitatis zelo, ut uberius dictis pauperibus subveniri possit, ac nullatenus animo, & intentione fœnerandi, pecunias in dicto Monte* &c. Similia habes in aliis monumentis.

rogatu, lucrum, quod aliunde præsentiebat, intermisit. Hinc in memoratis documentis *preces* etiam, quæ ad mutandam voluntatem moveant, memorantur. Cautio in hoc diligens adhibenda, ne forte hujus charitatis moventis defectu lucri cupiditas moveat, & mutuum lucri caussa, non vero lucrum in mutuo mere restaurationis nomine quæratur. Qui hoc animo puri non sunt, vereor ne apud Deum, qui intima cordis scrutatur, veluti usurarii habeantur, etiamsi forte lucrum cessans in promtu habuerint, quo tamen rite, & recte usi non sunt.

Quarta.

16. Quartum, quod monumenta laudata efflagitant in lucro cessante, est, quod lucrum ex negotio, vel prædio parato futurum sit potius majus lucro, quod in mutuo statuitur, non autem futurum sit minus. Hinc illa in literis Paulli III. *Ex quibus* (prædiis, vel mercibus) *majora lucra habere potuissent*; & in literis Julii III. *Ex quibus non solum quatuor* (uti solvebatur a Monte Pietatis) *sed & quinque, & sex, & forsan ultra pro centenario ... percipere, & convertere possent*; & nihilominus *charitatis zelo ... deponent ad rationem quatuor pro centenario*. Quæ eadem repetuntur in literis Pii IV., & Gregorii XIII. pro Veronensi Monte. Vide etiam cautiones Cardinalis Navagerii, ex Patrum, ac Theologorum Tridentinæ Synodi sententia, atque consilio exaratas, quæ *parem, aut etiam majorem liciti lucri spem* exigunt. Quid ita? Nempe quia si ex mutuatione aliquid majus lucrum exigatur supra illud, quod cessare, vel interceptum creditur; illud, quod æstimationem lucri cessantis superat, nec in restaurationem lucri cessantis, nec ipsius lucri intercepti titulo exigi potest, sed unius mutui nomine, quod usuram manifestissimam exhibet. Hinc minor potius, quam major æstimatio lucri cessantis facienda

Vide monument. in fine.

est, ne periculum excessus usuræ periculum afferat. Eadem de caussa, cum de lucro cessante futuri tempo ris agatur, quod incertum est; non tanti æstimandum, nec taxandum in mutuo, quantum speratur futurum: semper enim lucrum futurum incertum, minori certo pretio æstimatur, & emitur, ut in aliis liberis contractibus usuvenit: quod si quis nollet in mutuo, is mutui caussa vellet aliquid supra æstimationem justam, & metu mutui denegandi, mutuatarii assensum exprimeret. Ex his etiam sequitur, quod non æquale, nec semper idem in omni casu lucri cessantis pretium in mutuo præstitui potest, ex. gr. 4. 5. vel. 6. pro quolibet centenario, si lucrum vere cessans tanti non sit uti accidere facile potest ex. gr. in intercepta domorum emtione, ex qua aliquando solum duo, vel tres pro quolibet centenario provenissent, pro quo lucro restaurando, quatuor, quinque, vel sex exigendi non sunt. Similiter si lucrum, quod mutuatione intercipitur, in annum tantum, vel biennium profecturum erat, ex. gr. in negotio, quod unico anno, vel biennio erat duraturum; non est exigendum in mutuo lucrum, quod ultra annum, vel biennium extendatur; alias lucrum, præter restaurationem lucri cessantis, solius mutui nomine, usurarium exigetur. Observandum tamen hoc loco est, ne, si forte lucrum cessans majus sit taxatione, quam leges, vel consuetudines locorum præstituunt, totum lucri cessantis pretium ultra ipsam taxam exigatur; quod enim hanc taxam excedit, etsi ratione lucri vere intercepti justum haberi possit, nec per se usura sit, injustum tamen erit quoad taxam lege, vel consuetudine præfinitam; quemadmodum omne pretium mercium, quod alias per se posset esse justum, si tamen taxam excedat, injustum est. Hinc si quando lucrum cessans æsti-

Cautiones pro juste taxando lucro cessante.

æstimetur octo, vel decem ducatis in centum, non licebit octo ducatos, vel decem exigere, ubi summum pretium, vel lege, vel consuetudine præstitutum, sit tantum quinque, vel sex.

Conditio Quinta lucri cessantis.

17. Tandem recitata Navagerii verba *liciti lucri* alius conditionis necessitatem nos monent, nimirum ut *licitum* sit lucrum illud cessans, cujus titulo lucrum, seu augmentum aliquod in mutuo exigitur, qua est negotiationis licitæ, aut emtionis prædii lucrum. Secus vero dicendum foret, si quod cessat lucrum esset illicitum, uti lucrum ex contractu simoniaco, usurario &c. Sicut enim in contractibus ejusmodi jus in illicitum lucrum esse non potest; ita in restaurationem ejus, si caussa mutui cesset, exigendam jus nullum est. Hinc cum quis mutui caussa omittit alium contractum usurarium, quod alias iniisset, nullus exinde justus lucri cessantis titulus exsurgit, cum lucrum cessans usurarii contractus omissi licitum non sit; ab eo enim usurario lucro per se cessare quisque ex justitia debet, ut ne, si mei caussa cesset, ejus lucri restauratio ex me peti juste possit: ceterum usuræ vitandæ titulus justus esse posset alia usura, quæ cessat, quod nemo, nisi demens, dixerit. Vide Conradum Summenbart de contract. quæst. 09. in fine.

Ratio prædictorum.

18. Ne autem hæ conditiones miræ videantur nonnullis, qui ex vulgi opinione, ac praxi potius, quam ex recta ratione, vel sacra auctoritate contractus metiuntur, observandum est in titulo lucri cessantis eatenus usuram non esse, quatenus lucrum eo titulo quærens, non quærit lucrum ex mutuo; quod si quis ex mutuo quærat, etiamsi titulus lucri cessantis præsto sit, usuram vere quærit, & intendit (ea enim definitur lucrum ex mutuo) ac propterea justo titulo, qui suppetit, nihilum suffragante, usurarius erit. Ut igitur qui titulum justum habet usuram vitet, lucrum ex mutuo, seu ex pecunia, quam dedit mutuam, nec quærere, nec intendere debet, sed tituli caussa. Ille autem titulo lucri cessantis quærit, & intendit, qui restaurationem ejus justam intendit, & quærit, nullo habito respectu ipsius mutui, nisi quatenus mutuum ejus lucri cessantis caussa fuit. Ut igitur recta sit hominis hoc in titulo voluntas, non debet augmentum exigere supra sortem tanquam lucrum, vel fructum pecuniæ, quam mutuam dedit, ut plerique faciunt; nec dare debet pecuniam, ut ex ea hoc lucrum percipiat; sic enim animus usurarius est, & usura committitur. Quoties mutuum datur, per se gratuitum debet esse, & non tam sine lucro, quam sine ulla spe lucri dandum est, ex præcepto Evangelico, nec, nisi usurarie, ex eo quidquam lucri quærere, vel intendere licet. Solum si in eo dando lucrum aliquod licitum nobis vere intercipitur; ejus restauratio (nisi aliud charitas postulet) exigi juste potest, & tum in mutuo de hac restauratione pacisci, atque in meram ejusmodi restaurationem, citra ullum mutui lucrum, certum pretium supra sortem petere, & accipere licet. Quicunque sese intra hos fines nequaquam continens, vel præter justum restaurationis lucri cessantis pretium aliquid exigat, vel illud ipsum restaurationis, & cessantis lucri pretium, non in restaurationem, sed uti lucrum mutui intendat, usurarius est. Hoc unum principium qui intelligit, omnes laudatæ conditiones quam scite, & juste in sacris memoratis documentis positæ fuerint. & ad vitandam usuram quam necessariæ sint, per semetipsum facile intelliget.

Defectus practici in allegantibus lucrum cessans.

19. Hæ porro eædem conditiones, quas ad legitimum lucri cessantis titulum, non ego propria auctoritate, sed laudati Pontifices, & ratione ipsa a nobis observata, in

in mutuo Sacrorum Montium requirunt, peræque requiruntur in ceteris mutuis, ubi lucrum cessans intervenire putetur. At si pleræque mutuationes nostrorum temporum ad hasce regulas exigantur, quot lucra titulo lucri cessantis purgata a multis, unius, vel plurium conditionum defectu, usuraria labe infecta detegentur? Plerisque lucrum cessans præferentibus, mercium, vel prędiorum emendorum *occasio parata* non est, vel non ita parata, uti est occasio mutui, cujus lucrum non arriperent, si promta esset mercium, vel prædiorum emendorum occasio; arripiunt autem libentius, ne forte pecunia lucro vacet. Id nonnullis quoque negotiatoribus accidit, qui cum pecuniam in emendo ex. gr. serico collocare soleant; quibusdam mensibus, quibus serici emendi, & lucrandi occasiones non ita frequentes sunt, pecuniam petentibus cum lucro credere non dubitant, & nihilominus titulum lucri cessantis ad usuram diluendam inaniter præferunt. Aliis, quibus suppetit occasio, voluntas deest, sive quod de negotio, vel prædio emendo timeant, sive quod alienare pecuniam in perpetuum nolunt, sed ejus repetendæ potestatem desiderant, quod in prædii emtione obtineri non posset. Pręterea Jacobus de Fieux Episcopus Tullensis loco paullo ante allegato animadvertit, non paucos voluntatem efficacem præferre, qui tamen vere hanc non habent, nec prę-ferunt, nisi eo consilio, ut titulum justum præferant lucrandi ex mutuo, quod unum animo gerunt, & ceteris contractibus anteponunt; ita ut dici hoc loco possit, quod alia occasione scripsit S. Gregorius: *Sæpe sibi de se mens ipsa mentitur*. Nonnulli, etsi emtionis mercium, vel prędii occasionem, & voluntatem habeant, oblata tamen mutui facultate hoc libentius arripiunt, non charitate aliqua, sed lucri certioris, vel alicujus commodi proprii caussa; ut Henricus de Bissy Epistola MS. laudata in multis evenire observavit. Quot præterea sunt, qui lucri cessantis nomine majus in mutuo lucrum, vel diuturnius exigunt? Quot etiam, qui, quocunque lucro cessante posito, non hujus restaurationem intendunt, sed ipsius pecuniæ, quæ mutuatario credita est, lucrum, tanquam ejus legitimum partum, & fructum spectant? Nisi hæc omnia vitia removeantur, lucri cessantis titulus ad usuram purgandam nihil proficiet.

10. Notandum tandem ab iis, qui hunc titulum omnibus memoratis vitiis purgatum legitime præferunt; notandum, inquam, est eundem titulum & in contractu, & in scriptura exprimendum esse, ne, si non exprimatur, usuram contraxisse, & scripsisse credantur, quod in contractus ipsius vitium, & in magnum etiam scandalum redire solet, uti laudatus Jacobus Episcopus Tullensis in memorato opere cap. 5. optime monuit. In contractu quidem mutui, cum lucrum sine mentione tituli exigitur, pecuniæ lucrum, quod per se usurarium, & injustum est, exigi vulgo creditur, in quod mutuatarii consensus injuste extorius, de negandi, vel repetendi fructibus agere posset; & nescio, utrum de justo titulo deinceps admonitus, jure cogi possit ad solvendam restaurationem, in quam non consensit. Quoad chirographa vero, vel scripturas ejusmodi contractuum, qui in his lucrum sine justo titulo expressum legunt, statim lucrum ex pecunia, ut a pluribus intenditur, idest usuram, cogitare, & intelligere solent; idque ex plurium praxi, tot scripturis, & contractibus probata, licitum habent. Quod falsum, divinæque legi inimicum præjudicium in populo late vulgatum, omnes, quoad possumus, debemus corrigere, non autem confirmare; ac propterea ab ejusmodi scri- Scripturæ, ac tabulæ titulum justum exprimant.

scripturis usuram præseferentibus, vel pro usura saltem acceptis, debemus abstinere: & quando legitimus lucri cessantis titulus nobis præsto est, ad vitandum usuram, ac usuræ scandalum, hujus tituli mentio in ipsa scriptura fieri debet, ut quicunque legit, intelligat, uno hoc titulo aliquid supra sortem exigi, quod sine illo ex pecunia exigi non potuisset. Hinc illa Concilii Beneventani Provincialis XIII. an. 1656. tit. 57. de Usuris n. 20. *Ut radicitus omnium occasio tollatur hujusmodi palliatorum contractuum.... districte præcipimus, ut quotiescunque justus adsit titulus lucri cessantis, vel damni emergentis ad acquirendum lucrum ex mutuo, teneantur illud exprimere in instrumento.* Hæc autem si recte serventur, en primum modum subveniendi publicis, ac privatis necessitatibus cum honesto lucro, & citra usuram; si nimirum ii pecuniam mutuam dent, qui lucrum vere cessans mutui causa patientes, justam ejus compensationem memoratis conditionibus exigant.

§. VII.

Apostolica Paulli III. literæ pro Ferrariensi Monte Pietatis apocryphæ demonstrantur. De literis Apostolicis pro Bononiensi, ac Mutinensi Montibus Pietatis. De indulto Apostolico apud Belgas de pupillaribus pecuniis in subsidium indigentium apud Magistratum collocandis in speciem Montis Pietatis.

21. Atqui nonnulli, ut etiam sine quovis lucri cessantis titulo lucrum percipi posse ostendant ex ipsa otiosa pecunia, Apostolicas Paulli III. literas afferunt pro Ferrariæ Monte editas die 10. Junii an. 1549., in quibus, ut ejusdem Montis, ac pauperum necessitatibus provideretur, concessum fuit, licere quinque annuos respondere iis, qui ibidem deponerent pecunias, *quæ nihil utilitatis afferunt*, idest plane otiosas; idque ipsum pro Montibus Mutinensi, ac Bononiensi ab Apostolica Sede antea concessum traditur. Tres ergo Apostolicæ literæ (si hæc vera sint) lucrum ex pecunia etiam otiosa in hac gravissima Montium causa approbarunt. Apostolicas literas pro Monte Ferrariensi edidit Pasqualigus in Decisionibus moralibus Decis. 183., sed locum, unde eas sumsit, non indicat. Ego autem de hoc documento, quod omni traditioni, ac perpetuæ ipsius Romanæ Sedis doctrinæ adversatur, vehementer ambigendum jam inde ab initio judicavi.

[Margin: Literæ pro Monte Pietatis Ferrariæ. Monumentum 2.]

[Margin: Apochripha]

22. Enimvero omne quodcunque lucrum ex pecunia receptum, præsertim ex depositis apud Montem Pietatis, usuram esse, & jure divino illicitum, omnes semper Pontifices, & in Decretalibus, & in Conciliis, ex certa fide, ac perpetua traditione docuerunt. Credibile ne est, unum Paullum III. fidei traditæ custodem solertissimum, ab omnium antecessorum doctrina voluisse, aut potuisse discedere; & ita discedere, ut omnia anteriorum Conciliorum decreta abrogare se posse crediderit? Si ageretur de materie disciplinæ, quæ Pontificiæ potestati subest, nihil difficile esset. At in doctrina divini, & naturalis juris, quæ semel definita tangi nequit, & dispensationi non subest, nihil tale a Paullo III., aut ab alio quocunque Pontifice, ausum suspicari licet.

[Margin: Prima falsitatis ratio.]

23. Accessit ad augendum dubium alia observatio, quæ cuique gravissima videbitur. Literæ Paulli III. datæ traduntur die 10. Julii an. 1540., dum Ferrariæ Mons angustiis premeretur, & similes literæ pro Bononiensi, ac Mutinensi etiam Montibus traditæ ibidem dicuntur. Paucis post annis, dum easdem angustias pateretur Vicentiæ Mons, ad Ju-

[Margin: Ratio Secunda.]

Julium III. Paulli immediatum successorem scriptum fuit, ut lucrum simile otiosas pecunias deponentibus solvere liceret. At Julius die 8. Jan. an. 1555., idest post annos quinque, & ferme dimidio, literas dedit, quibus eos solos ab usura purgavit, qui *pecunias suas de facili, & commode in emtionem annuorum redditu-um, sive censuum licitorum, & permissorum, vel possessionum, seu prædiorum, ex quibus non solum quatuor, ut præfertur, sed & quinque, & sex, & forsan ultra pro centenario, juxta illarum partium consuetudinem percipere, & convertere possent, & nihilominus charitatis zelo, ut uberius dictis pauperibus subveniri possit, ac nullatenus animo, & intentione fœnerandi, pecunias in dicto Monte post ipsum decretum deposuerunt, & imposterum deponent, quique illas accipient, ut id illis ad rationem quatuor pro centenario facere liceat*; & hoc solum casu, qui lucri vere cessantis titulum exhibet, & meram hujus compensationem, non autem lucrum ex mutuo illum reditum licitum approbat, dum tamen in praxi nihil admittatur, quod *sacris Canonibus contrarium* sit. Quid Julius III. Paulli prædecessoris, aut aliorum, qui similia pro Mutinensi, & Bononiensi Montibus concessisse dicuntur, liberalitate usus non est, ut sine ulla limitatione illud lucrum in pari necessitate permitteret? Ignorasse dici nequit prædecessorum literas tam recentes: easdem reprobasse, incredibile est. Itaque verisimilius videtur, nullas fuisse.

24. Equidem anno item 1563. magnus hac in nostra civitate tumultus excitatus fuit, quibusdam sacris Oratoribus usuræ damnantibus simile lucrum, quod ex pecuniis apud sacrum Montem depositis non pauci cives percipiebant. Delata re ad alium Pontificem Pium IV. is nihil aliud permisit, nisi quod Julius III. Vicentinis concesserat, iisdem lucri cessantis cautionibus adhibitis. Cum vero eo tempore celebraretur Tridentinum Concilium, cui inter ceteros Apostolicæ Sedis Legatos Bernardus Navagerius Cardinalis, & noster Episcopus præsidebat; huic a Pontifice totum negotium, meliori, quæ videretur conditione, expediendum commisit. Hic autem rem omni studio, & diligentia curandam amplexus, *summorum Theologorum, & Doctorum sacrorum Canonum, qui tunc in Concilio aderant, undique exquisitis sententiis &c.* aliud permitti non posse rescripsit, nisi *ut qui pecuniam haberent paratam, & aut prædia, aut mercem, aut aliquid similiter in promtu, in quo paris, aut etiam majoris eum liciti lucri spe eam revera collocare statuissent, charitate erga pauperes moti. seu etiam a Mag. Gubernatoribus Montis, vel aliis probis viris invitati, mutato consilio, eodem, ac minori etiam suo certo cum lucro eam apud Montem depositam usibus pauperum mallent inservire*: in eandem cum Julii III. literis sententiam. Quid? Tridenti erant plures Theologi, & Canonistæ Ferrarienses, alii item e Bononia, & Mutina; nec quisquam Paulli III., aut alterius Pontificis recentiores literas sua ætate, eodem in negotio Montis editas, memoravit? Nonne hoc argumentum est vehemens, ut eas Paulli III. literas, in eam saltem rationem, qua editæ sunt, commentitias esse credamus, quemadmodum & illas, quæ pro Monte Bononiensi. ac Mutinensi hisce tantum in literis allegantur?

Eadem ratio alio documento confirmatur.

25. Difficultatem etiam fecit non minimam ipsius Brevis contextus, qui præter nonnullos errores suo loco notandos, mutilam, aut vitiatam habet sententiam, eo loco, ubi de otiosa pecunia agitur, ut ne resciri possit, num quod detruncatum, vel corruptum est, sententiam ipsam mutet, ut aliis in monumentis contingit. Quid, quod intelligi nequit, qui conciliari queant

Ratio Tertia.

Vide in fine Monumen. a.

ant hæc duo iisdem literis inserta, nimirum hæc deposita peti a Pontificibus, ut pecuniæ major summa pauperibus, *absque ulla ultra sortem absolutione*, idest absque usura, mutuari possit, & nihilominus quinque pro quolibet centenario deponentibus esse solvenda. Vel ergo fictitium est, inquiebam, hoc documentum, vel saltem vitiatum, quod ad fidem ipsi adimendam sufficit.

Quarta ratio.

26. His itaque suspicionibus ductus, Ferrariam scribendum curavi ad viros dignitate, & auctoritate celebres, ut harum Paulli literarum exemplar in Montis Ferrariensis libris, vel Archivio quærerent, & si quid haberent huc pertinens, ad me transmitterent. Mutinæ etiam, & Bononiæ, ut diligentia omnis in Archiviis Montium adhiberetur, rogavi. Ferrariæ nihil authenticum invenire licuit, sed ex solo libro Archivii Archiepiscopalis inscripto *Monte di Pietà* idem corruptum exemplar literarum, quas Pasqualigus edidit, sine ulla authentica notatione repertum accurate descriptum mihi fuit a Josepho Antenone Scalabrino, qui eidem Archivio præfectus, & antiquorum monumentorum peritissimus, non ignoraret si quid præterea Ferrariæ uspiam existeret. Hoc documentum, cum opportunis, ac brevibus notis num. 2. dabitur. P. Anselmus Bertolettus Cassinensis Lector, qui pro humanitate sua singulari in me, ac pro optimorum studiorum favore, mihi præcipuam operam commodavit, nec originale, nec exemplum ullum authenticum extare testatus, aliud legitimum Breve transmisit Clemens X., quo ad usuram vitandam alio longiori, ac difficili contractu necessitati ejusdem Montis Ferrariensis provisum fuit, ut paullo post num. 24. exponemus. Vide documentum septimum. Si Breve Paulli III. legitimum fuisset, modusque providendi Montibus ex pecunia otiosa fuisset probatus; quid in pari, vel majori ejusdem Montis necessitate non idem modus concessus, quid tanto plurium contractuum labore, ac circuitu opus fuisset?

Ratio Quinta.

27. Advenerunt porro literæ e Mutina, & Bononia, quæ suppositititium esse Paulli III. Breve plane demonstrarunt. E Bononia enim rescriptum constanter fuit a pluribus, Montem ejus Urbis jam inde a prima institutione ita fuisse semper locupletem, ut nunquam pecunia indiguerit, quam ab otiosis acciperet, nec privilegio inutili opus eidem fuisse. Extat præterea liber ejusdem Montis, in quo omnes Apostolicæ literæ diligenter collectæ, & editæ sunt, nec ulla ejusmodi, neque ante, neque post Paullum III. invenitur. Idem mihi testatus est Illustrissimus, & Reverendissimus Assisiensis Episcopus Nobilis Bononiensis, qui plures annos in Historia Bononiensis Montis digerenda versatus, quæcunque uspiam reperire potuit, diligentissime collegit. Tandem certo affirmant, eum Montem semper servasse Decretum Lateranense, quo a mutuum accipientibus solæ expensæ, ac stipendia ministrorum exigi permittuntur, non autem lucrum, quod in mutuantes redeat. Si ergo Bononiensis Montis Bulla nulla fuit in eam sententiam, quæ memoratis Paulli III. literis allegatur, quis commentitias hasce literas non dignoscat? E Mutina porro Breve quidem ejusdem Paulli III. pro ejus Monte datum die 22. Jun. an. 1542. transmissum fuit, cujus paullo ante meminimus. Erat tum Mutina æque ac Ferraria sub iisdem Principibus Atestinis. Idem casus Mutinensis, & Ferrariensis Montis præfertur. Utrobique autem eadem sunt primæ periodi verba, quod ipsum satis per se posterius Breve pro Ferrariæ Monte apud nonnullos aliquam suspicionem movebit; at (quod præcipue observandum) alia, & diversa utriusque sententia est. Neque enim Breve Mutinensis Montis de otiosa pe-

Literæ pro Bononiensi Monte nullæ fuerunt.

Literæ pro Mutinensi Monte genuinæ contrarium dicunt. Vide Monum. 1.

pecunia loquitur, ut Ferrariensis casus postularet; sed illa potius ab omni titulo exclusa, solam pecuniam cum lucro cessante conjunctam approbat. Vide monumentum primum. Nihil evidentius ad Ferrariensis Brevis falsitatem convincendam desiderari potest. Ex duobus Brevibus, quæ in eandem sententiam edita hic allegantur, Bononiense nullum unquam fuit, Mutinense autem, quod genuinum est, contrarium decernit.

28. Ne quid vero ad luculentissimam demonstrationem deesset, restabat Archivia Apostolica consulere, ubi originalia authentica diligenter servantur. Inspecta autem Paulli III. Regesta, diebus, & annis designatis, Mutinense Breve, quod legitimum est, statim protulerunt diligenter descriptum; carent autem Brevi Ferrariensi, quod vere missum non fuit. Caussam fingendi hujus Brevis ignoro. Forte cum ille Mons, nonnullorum negligentia, vel iniquitate pecuniis dissipatis, ita laboraret, ut cum plurimorum damno defecerit sub finem seculi XV., ut refert Marc. Antonius Guarinus Compend. Hist. Eccles. Ferrar. lib. 3. pag. 135., quidam ad damnum reparandum, seu alia de caussa, hoc Breve commenti sunt, ut pecuniam facilius invenirent; & ut colorem, ac fucum aliquem facerent, ex Mutinensi Brevi, quod præ oculis habuere, descripserunt primam periodum. Quidquid autem id est, certe de falsitate, quæ tot argumentis constat, dubitari nequit. Hæc fusius differenda erant ad evellendam hujus Brevis auctoritatem, quæ nonneminem turbat. Stet igitur, a Romana Sede nunquam, ne in maximis quidem Montium necessitatibus, pecuniæ mutuo creditæ permissum fuisse lucrum, cum otiosa est, sed solam lucri cessantis indemnitatem certis conditionibus superius explicatis fuisse probatam.

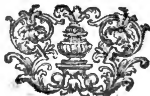
29. Hic autem non abs re erit pauca subjicere de Apostolicis literis, quas Sasboldus Episcopus apud Belgas circa collocationem pecuniarum pupillarium datas de viro consulari Delphensi accepit. Inter quæstiones an. 1588. die 22. Sept. ab eodem Sasboldo propositas Apostolico Nuntio, & Jansonio Theologo Lovaniensi, quinta est de pupillorum pecuniis ad Senatum delatis, atque depositis, cum annuo moderato lucro, ex antiqua consuetudine, eo *pietatis* consilio (quemadmodum ille opinatur) inducta, ut exinde *egestatem patientibus* succurreretur minori cum damno; pupillis autem, *dum pietati serviunt*, *& interesse verum patiuntur*, aliquid supra sortem rependeretur. Audiantur ipsius Sasboldi verba: *Hac res videtur initium habuisse ex intuitu pietatis, qua & pupillis, & egestatem patientibus occurritur, dum hi a damno majori hoc modo liberantur, & illorum bona, dum pietati serviunt, & interesse verum patiuntur, spontanea insuper gratia* (sub verbo *gratia* Sasboldus propria manu scripsit *lucri*) *oblatione fructificant*. Speciem Montis Pietatis in hac institutione videre mihi videor; nec dissentit Nicolaus Broedersen, inquiens: *Credibile est tutores illos, antequam Montes Pietatis instituti fuerint, nonnunquam similia respectu egentium egisse, qualia nunc in dictis Montibus factitantur*; & memoratum Sasboldi documentum in confirmationem allegat. Pro hac institutione, & consuetudine, quæ ab Episcopis, & Pastoribus Belgis probata tradebatur, Sasboldus subjicit etiam Apostolicum indultum his verbis: *Audivi diverso tempore a viro consulari nostrati haberi apud nos indultum Apostolicum, & Episcopi Ultrajectini, quod dicebat se ipsum in arcam reposuisse Cameræ*. Si hoc Apostolicum indultum genuinum est, & non suppositititium, uti Ferrarien-

Apud Nicolaum Broedersen. de Usuris l. 12. part. 2. c. 15. §. 6. n. 5. p. 1739.

Lib. 6. part. 2. c. 69. n. 105. p. 1177.

Sup. pag. 1739.

rienſe, nihil dubito, quin iis cautionibus fuerit expreſſum, quibus mera compenſatio lucri ceſſantis exprimeretur, ut in ceteris Apoſtolicis id genus monumentis conſtanter geſtum vidimus: nimirum ut pupillorum pecuniæ, quæ ex legibus Belgicis in emtionem legitimi cenſus, vel in negotiationem, aut alium contractum utilem, & honeſtum convertendæ erant a tutoribus, ſi data occaſione utilis collocationis, *pietatis intuitu* deponerentur inſtante Senatu apud aliquem in egentium ſubſidium; compenſatio eius, quod intereſt, exigi poſſet. Non aliam pecuniæ collocationem cum lucro probare potuit in hoc pio opere Romana Sedes, quæ non aliam in ipſis Pietatis Montibus probavit: neque enim pupillares pecuniæ peculiari privilegio gaudent præ ceteris, uti conſtat ex pluribus Conciliis, & Apoſtolicis Conſtitutionibus, quæ pupillarium pecuniarum lucrum, ubi nihil interſit, æque uſuræ damnarunt. Male ergo hoc Apoſtolicum indultum ad vindicandum fœnebre otioſæ pecuniæ lucrum a nonnullis detorquetur.

CAP. IV.

Ubi titulus lucri ceſſantis deſuit, dua via providendi neceſſitatibus Montium Pietatis approbata, nimirum emtio alicujus prædii fructiferi, cum locatione, & pacto retrovendendi, ac emtio redditus añui, vel cenſus realis, cum eodem retrovendendi pacto. De horum contractuum conditionibus, & pactis licitis, vel illicitis, ac in uſurarum fraudem adjectis. De perſonali cenſu, & de cenſibus temporalibus, ac vitalitiis.

§. I.

De emtione rei fructiferæ cum locatione, vel reali cenſu, mutui loco contrahendis, ut lucrum honeſtum citra uſuram proveniat. Eccleſiaſtica documenta in neceſſitatibus Montium hoſce contractus approbantia indicantur.

30. Sed tranſeamus ad alia, & diſputationem de Pietatis Montibus proſequentes, videamus qua ratione neceſſitatibus publicis ſubventum ſit, cum non tot pecuniæ cum juſto lucri ceſſantis titulo in publicam rem deponi poſſent, quot omnium civium neceſſitatibus ſatis eſſent: quod idem eſt ac videre, num pecunioſis viris, qui otioſa pecunia potiuntur, aliquis pateat aditus, ut Montibus adhuc cum lucro, & ſine uſura ſuccurrere poſſint. Duo Eccleſiaſtica Sacrorum ejuſmodi Montium documenta duas vias aperuerunt, quæ ceteris in caſibus exemplo eſſe poterunt. Cum omne lucrum ex pecunia mutuo credita ſine juſto titulo exactum, ſit uſurarium, uti ſæpius diximus; ad uſuram vitandam, ubi titulus non adeſt, alius aliquis juſtus, & utilis contractus a mutuo diverſus eſt ineundus, ex.gr. emtio prædii fructiferi, vel legitimi cenſus

realis, qui vendenti de pecunia pro necessitate provideat, ementi vero annuum legitimum fructum pariat. Quamvis autem Montes fere pauperes bonis stabilibus carent, unde per venditionem proprietatis, vel census, pecuniam pauperibus communicandam sibi comparent; hæ tamen duæ viæ, cum illi egerunt pecunia, ad vitandam usuram per summam industriam excogitatæ fuerunt.

31. Prima via apud nostrates Veronæ in maximis hujusce Montis angustiis, Augustino Valerio Episcopo, & postea S. R. E. Cardinali agente, inventa fuit an. 1581. Cum enim cautiones a Navagerio ex Tridentinorum Theologorum, ac Patrum Concilio præfinitæ negligerentur a multis, qui quanquam legitimis titulis destituti, in pecuniæ tamen lucrum inhiantes, pecuniam apud Montem cum certo lucro deposuerant; alias vero si hæ pecuniæ restituerentur, Montis capitale in gravem totius urbis perniciem diminuendum esset; tantæ rei prospecturus sapientissimus, & prudentissimus Episcopus, multorum consultationibus, & multoties agendum vidit. Itaque *in congregatione*, inquit, *jam primum a nobis instituta, Pœnitentiaria nuncupata, in qua religiosi viri diversorum ordinum, Sacra Theologia, Sacrorum Canonum, & Jurisprudentia periti, de rebus ad curam animarum pertinentibus consulere solent, hoc negotium diligentissime, & accuratissime tractandum sæpe proposuimus; de eo sæpius in congregatione disputatum fuit, multa consultationes habita: aliquot etiam conventus apud nos facti, in quibus & viri Sacra Pœnitentiaria, & optimi Jurisconsulti a civitate ad hoc delecti convenere. Rem doctissime, & prudentissime tractarunt, in omnes partes mutuo consilio disputaverunt, gravi judicio ponderarunt, diligentissimeque examinaverunt.* Inter tot & Theologorum, & Juris utriusque peritorum totius civitatis, ac omnium ordinum, etiam laicorum consultationes, nemo unus, ut videtur, inventus fuit, qui licere dixerit, tantæ præsertim necessitatis caussa, Monti pecuniam per se sub annuo lucro commodare: adeo hæc nostræ tempestatis sententia, seu potius error, ab illius temporis hominibus aberat. Nondum erant nati, qui faciliora contra totius antiquitatis fidem cogitarent, & pietatis etiam nomine (ut nonnulli loqui non verentur) pecuniam sub hoc usurario lucro Monti, & pauperibus dandam suaderent. De remedio interim necessitatibus Montis adhibendo varie hinc, atque hinc disputatum fuit. Tandem *omnium sententiarum, & consiliorum consensione*, emtio, & venditio bonorum stabilium ipsius civitatis, eorumque conductio sub annua pensione decreta fuit, ut scilicet tot stabilia bona venderentur a civitate per aliquem huic venditioni destinatum, quot necessitati Montis, & pauperum opus esset, & venderentur quidem cum pacto recuperationis, nec non cum subsequenti conductione ipsius civitatis, sub pensione annua quinque ducatorum in centum, jure locati. Dein vero pecunia exinde percepta, ab eadem civitate apud Montem deponeretur, in pauperum subsidium, qui tamen ad resarciendum civitatis damnum, sui caussa, & charitate susceptum, ut justissimum est, pro pecuniæ quantitate, quam accipiunt, quinos in centum solvere teneantur. Ita civitati quinque isti ducati jure proveniunt titulo damni emergentis: cumque hos quinque non sibi acquirat civitas, nisi quatenus, pauperum charitate ducta, sua bona vendens, atque conducens, ducatis totidem annuis sese spoliavit; id non pecuniæ lucrum vocari potest, sed restauratio damni, quod civitas ex pietate eorundem pauperum vere subjit. Pecuniosi vero homines cum bona illa civitatis pro rata emerint, atque pensione annua locaverint,

Venditio, & emtio fundi, cum subsequenti locatione, & pacto retrovendendi.

rint, quinos illos pensionis, non uti pecuniæ lucrum, sed tanquam redditum domus, vel prædii emti, atque locati, jure locationis percipiunt, in quo nihil usuræ est, modone simulatum nihil subrepat, vel delitescat.

Cautiones pro vera emtione.

32. Hinc Cardinalis Valerius ejusmodi homines distincte monendos, & instruendos censuit, ut scirent sibi hac ratione non mutuum, sed veram emtionem, & locationem contrahendam esse, animumque sincerum esse oportere emendi, & locandi, uti instrumentum scripto declarabat, ita ut pensio annua, non ex pecunia, quæ fructum parere sine usura non potest, sed ex re fructifera abs se emta, & locata, jure, ac legitime redeat. Itaque idem Cardinalis caute in primis agendum præcepit in ipso emtionis contractu ineundo, ut scilicet *intentio sincera, & vera, non animi aliqua fictio ultro citroque intercedat*, quod sinceram utrinque voluntatem in unum, & idem consentientem efflagitat, ut ad contrahendum opus est, ne si alterutrius consensus desit, ipse emtionis, & venditionis contractus infectus sit. Tum ut pecuniosorum animum, qui usuræ periculo subest, ab omni fictione removeat, eos ita vere emere jubet, ut soluto civitati pretio fundi, *sciant se esse veros dominos rei emtæ, & ejus periculo subjacere, donec a Monte redimatur*. Id qui sincere in instrumento conficiendo intendit, cum veram emtionem, tum locationem veram facile intendit, ita ut pensionem ex emto, & locato fundo sibi jure acquirere, ut aliis in locationibus usuvenit, non difficile captu sit. Tandem, ad inducendam multo magis sinceram hanc voluntatem, unde tot consultationum effectus, ac licitus totius negotii modus pendet, Confessariorum diligentiæ commisit, ut ejusmodi pœnitentes in ipsis Sacramentalibus Confessionibus hac super re diligenter examinarent, & interius de hac intentione scrutarentur; iidemque, si quid incidere deprehenderent, quod in animarum deceptionem, & periculum vergeret, salutaribus monitis curarent, ac Episcopum ipsum, si opus esset, de remedio apponendo commonerent.

Error practicus in instrumentis emtionum.

33. Hæ cautiones hodie superfluæ, & irritæ habentur, quando pecuniam, etiam absque titulo, & cum lucro annuo credere sine ullo alio contractu licere putatur. O miseriam, & ignorantiam nostrorum temporum non ferendam! Nonnulli quidem pecuniam credentes, instrumenta emtionis, & locationis conficiunt; at præter quædam eorundem instrumentorum vitia, nihil emere, locare nihil, nisi forte ipsam pecuniam intendunt: eaque scripta instrumenta, non pro vera emtione, & locatione, de qua ne cogitant quidem, sed pro majori, & publica cautione crediti, domumque, vel prædium, de quo in scriptura agitur, pro mera hypotheca accipiunt, ut sit certum aliquid, unde, si debitor morosior sit, vel pecuniam creditam restituere non possit, crediti solutio certa fiat. Ita veri, ac legitimi contractus, magnis, multisque laboribus, atque consiliis bene instituti ad excludendas usuras, in fictionem sensim dilabuntur, ita ut nunc jam usurarum pallium sit, quod remedium esse deberet. Confessariorum negligentiæ, quam Valerius maxime avertendam monuerat, magna ex parte hoc tribuendum est; quippe qui nihil jamdiu hac super re, ceteroqui frequentissima, interrogant, nihil instruunt, & forte etiam opinionibus vulgaribus usuram tegentibus favent.

De venditione, & emtione realis census cum pacto retrovendendi.

34. Sed aliam viam legitimi in emtione census positam aperiamus. Hanc autem modo quodam non dissimili ab eo, quem in emtione fundi

di

di superiore paragrapho descripsimus, ipsa Romana Sedes an. 1671. proposuit Monti Ferrariæ, cum ad maximas angustias adactus, seu potius destructus, ut iterum restauraretur, & erigeretur, ingenti pecuniæ vi in pauperum subventionem indiguit. Census verus, qui definitur *jus percipiendi fructus ex re fructifera*, ab illo emitur, qui non prædium, sed jus aliquod certorum fructuum percipiendorum emit. Inter fructus autem rei fructiferæ computantur tributa, vectigalia, & prædia, quæ Principibus jure Principatus, ex portione præsertim redditutum, debentur, qui quidem fructus ex certa civitate, vel pago provenientes, ita ex fundo fructifero, & stabili provenire dicuntur, sicut civitas, & pagus ipse stabilis, & Principi frugifer est. Porro in civitate Ferrariæ liberalitate Pontificum quædam tributorum species Hospitali Mendicantium assignata quondam fuerat. Hoc jus percipiendorum ejusmodi fructuum verus census est, quales olim dicebantur redditus ipsi, qui a variis Christiani Orbis Provinciis Romanæ Ecclesiæ quotannis solvebantur. Idem hoc jus, seu Datium, Monti Pietatis Ferrariensi a Clemente X. communicatum fuit, ut ex eo in octingentas partes, quæ

De locis Montium.

loca montium appellari solent, distincto, quilibet pecuniosus, pro pecuniæ, quam offerret quantitate, tantum exinde emere posset, quantum ad rationem quatuor pro quolibet centenario responderet, addito tamen pacto recuperandi, vel retrovendendi dictum censum, quandocunque Monti erit potestas. Interim vero pecunia hac pauperibus sub pignore collata, exigerentur sex annui in centum, ex quibus quatuor Hospitali titulo damni emergentis solverentur, reliqui vero duo distribuerentur in ministrorum, & aliorum operum impensas, quæ subsidio pauperum factæ, jure ab ipsis pauperibus solvendæ sunt. Legatur Documentum sextum.

His duobus licitis contractibus succurri privatis necessitatibus potest.

35. Ex his ergo duo veri, ac legitimi contractus suppetunt, ex quibus citra usuram, & cum honesto lucro, aliorum necessitatibus, etiam extra casum Montis, plerumque succurrere licebit, ubi lucri cessantis, vel damni emergentis titulis deficientibus, nihil supra sortem ex mutuo exigere fas esset. Si is, qui pecunia eget, domum aliquam, vel prædia, aliudve fructiferum habeat, cum eo emtionem (1) fundi, cum locatione, vel emtionem ususfructus ejusdem fundi (quæ emtio census dicitur) & utramque redimibilem ad vendentis arbitrium, contrahere vir pecuniosus poterit, ita ut non ex pecunia, sed ex fundo emto, ac locato, vel ex censu, annuum redditum tandiu percipiat, quoad eodem pretio a vendente redimatur. In eandem plane rationem civitates, & Principes in rei nummariæ angustiis necessitati publicæ opitulari commode possunt, ad Romanæ Sedis exemplum, quæ ad pares angustias redacta, loca Montium erigens, certa gabellarum, aut aliorum reddituum jura, censibus plane similia, vendidit cum pacto redemtionis, ut ex pluribus Bullis liquet.

Immo & necessitatibus publicis civitatum, ac Principum.

§. II.

---

(1) Emtionem fundi, cum subsequenti locatione, cujus jure pensio annua solvatur, exhibet L. 75. D. *De contrahenda emt.*, ubi mentio fit illius, *qui fundum vendidit, ut cum certa mercede conductum ipse habeat.* Similia legere est L. 21. D. *De action. emti* n. 4.

II.

De necessariis eorundem contractuum conditionibus ad usuram vitandam ex naturali jure. Emendum est aliquid fructiferum, vel ususfructus rei fructiferæ. De necessaria voluntate vendendi, & emendi. Defectus practici in hac parte. De designando fundo, ac de emtione pro indiviso, quatenus possit, vel non possit sufficere. De proportione, ac justitia pretii. De scribendo contractu licito, non autem usurario.

36. Verum pro praxi, ut usura, ac injustitia in his contractibus vitetur, expressius hoc loco statuendum puto de necessariis hujusmodi emtionum conditionibus, de quibus multa disputantur a multis: alii enim plures conditiones, alii pauciores exigunt. Pius V. efflagitat quæ a Martino V. & Callixto III. non requiruntur: nec desunt qui non omnia ab his etiam postremis recensita ad usuram, & injustitiam declinandam necessaria velint. Eadem in emtionibus domorum, aut prædii, cum retrovenditionis pacto, ac locatione, locum habere possunt. Non enim omnia, quæ jure positivo induci possunt uti necessaria in contractibus, ne irriti sint, jure naturæ necessaria sunt: unde ubi jus illud positivum non obliget, vel præscriptione abrogatum obligare desierit, illæ positivi juris conditiones necessariæ amplius non erunt. Nunc non statuo, quibus in locis vigeat, aut non vigeat positivum jus circa memoratas emtiones, quod sane, ubi viget, in omnibus servandum est: solum de naturali jure cognoscens, conditiones eodem jure necessarias inquiram, ac statuam.

Emendum est aliquid fructiferum, aut ususfructus rei fructiferæ. 37. Usura, quæ definitur lucrum ex mutuo, idcirco a naturali jure abhorret, quia lucrum quærens ex mutuo, ex re infructifera fructum quærit. Duplici autem ratione quidpiam fructiferum est, sive quia fructum ex se gignit, ut campi, animalia &c., sive quia esse potest usui diuturno, qui locari pretio possit, ut domus &c.; locationis enim pensiones inter fructus domus computantur. Porro quæ mutuo traduntur in consumtionis usum, neutrum fructus genus recipiunt, ut lib. V. de jure divino, & naturali circa usuram c. 5. ostendi; unde cum infructifera sint, fructum ex iis quærere contra naturam est, & idcirco usura hoc fructu, aut lucro definita abhorret a natura. Ad usuram itaque, ac injustitiam vitandam, alius a mutuo contractus ineundus est, non tamen quivis, sed frugifer, atque fecundus, quo scilicet res quæratur, unde fructus percipi possit. Hinc sive prædium, quod ex se profert fructum, sive domus, quæ usus pensionem parit, vel quoad proprietatem, vel quoad usumfructum ematur, aut aliquid simile; erit rei fructiferæ emtio, quæ citra usuram, ac injustitiam, legitimum annuum lucrum domino acquiret. Hæc igitur *prima, ac maxime necessaria conditio est, ut ematur vere aliquid fructiferum, aut ususfructus ejus*. Primum fit in emtionibus domus, vel prædii, cum pacto de retrovendendo, alterum fit in censibus, quibus cum jus in annuam pensionem e re fructifera percipiendum emitur, ususfructus quidam emitur: *usus fructus* enim *in jure .... consistit*, ut dicitur L. 66. D. *De legatis*, & *fideicom*. n. 6.

38. Dixi *vere ematur*; neque enim ad usuræ vitationem satis est, eum, cui pecunia creditur, prædia, aut domos, vel aliud ejusdem generis fructiferum habere, unde legitimus fructus proveniat. Cum rei fructus domino per se debeantur, nisi vera contrahatur emtio, quæ rei fructiferæ directum, aut saltem utile dominium transferat, ejusdem fructus credenti pecuniam Vera emtio quatenus necessaria.

non

non legitime provenient. Hinc non sufficit pignus, aut hypotheca rei, quantumvis fructiferæ, ex quibus creditorem fructum percipere usuræ crimine Sacri Canones damnant, ut vel ex titulo de pignoribus, & hypothecis videre licet. Enimvero ubi data pecunia nihil fructiferum emtum est, fructus, qui a creditore percipitur, non ex emto fertili fundo, sed ex sterili pecunia provenit, quod usuræ propria natura est. Romana Sedes, quæ in omnibus rebus cunctis Christianis regula esse deberet, ut hanc veræ emtionis, ac venditionis necessitatem innueret, in erigendis Romæ aliquot Montibus, quos censibus similes diximus, emtionis, & venditionis expresse meminit, & ita meminit, ut non alio jure fructum ab emtoribus percipi variis formulis palam declaret. Clemens VII. in erectione *Montis Fidei* super jura Dohanæ mercium, *Hujusmodi Dohanam*, inquit, *& gabellam mercium ... Collegio Montis Fidei* (Collegium Montis ex emtoribus constabat) *vendimus*. Et post pauca: *Cum nos eidem Collegio Montis Fidei ipsam Dohanam mercium, pretio juxta præsentis temporis qualitatem convenienti, vendiderimus; & personæ Collegii Montis Fidei hujusmodi pecuniis suis bona fide ipsam Dohanam a Nobis emerint &c.* Quam venditionem, emtionemque adeo veram habuit Paullus III. ut per illam *eos* (emtores) *loco Cameræ*, idest in idem jus a Camera Apostolica venditum *subrogatos* affirmaverit. Idem Paullus III. in auctione ejusdem Montis Fidei, super alias gabellas ita veram emtionem, venditionemque contractam indicat, ut qui easdem gabellas conduxerant, ac administrabant, pro quantitate vendita sese non Cameræ, sed emtorum conductores, ac ministros gerentes, *principaliter a dicto Collegio, illiusque personis conduxisse, & eorum nomine principaliter administrare censeantur*. Pius V. in erigendo Monte super massa emolumentorum Collegii Proxenetarum, ex quibus certa quota Cameræ debebatur, per veram venditionem in emtores jus ejusdem quotæ, ac summæ vere translatum explicaturus, *Dictam summam liberam, & integram*, inquit, *eidem Monti, & Collegio Montis ejusmodi, ac dilectis filiis emtoribus dicti Montis ... applicamus, appropriamus, vendimus, concedimus, & assignamus ... Quos Montistas, & Collegium eorum, quoad annuum redditum ut supra assignatum, & venditum, & illius proprietatem, subrogamus, ponimus, & substituimus in universum jus, & locum nostrum, & Successorum nostrorum Summorum Pontificum, Cameræ Apostolicæ* &c. Et similiter Sixtus V. in erectione *Montis Pacis* super jura, ac redditus Dohanæ Urbis &c. *eandem summam quindecim millium, & septingentorum quinquaginta scutorum, titulo venditionis, & alienationis, eidem Monti, ejusque Collegio uti singulis, & universis* (Montistis emtoribus) *perpetuo assignamus, ac in illos omne jus, & potestatem, atque auctoritatem, quam nos ipsi, & Camera Apostolica habemus, transferimus, ipsosque in nostrum, & Cameræ prædictæ locum, jus, & actionem, quoad dictam summam, illiusque extractionem, & perceptionem, ponimus, & subrogamus*. Si ejusmodi vere non sint nostræ quoque emtiones, ac venditiones; nudum venditionis, & emtionis nomen nihil proficiet.

Bul. 17. pag. 511. Bullarii primæ edit.

Bulla 33. p. 425.

Ib. p. 426.

Bul 181. p. 1185.

Bulla *Multa & gravia* an. 1585. 4. Kal. Aug.

39. Ad veram autem ejusmodi venditionem, & emtionem, quæ scilicet rei, aut ususfructus emti dominium vere transferat, vera potissimum requiritur hinc vendendi, hinc emendi intentio, atque voluntas, quæ significata invicem in idem conspiret, ut est omnium contractuum natura. Hinc Paullus III. Const. 41. ad Legatum Provinciæ Marchiæ an. 1545. pridie Non. Martij

Requiritur vere hinc vendendi, hinc emendi voluntas.

Martii *annuos census* super immobilibus probavit, quos utrique contrahentes *emere*, *& vendere similiter intendunt*. Non solum autem nihil fit, si utraque voluntas desit, sed etiam si altera. Cum enim emtio sine venditione fieri nequeat; haud satis est alterum velle emere, si alter (1) vendere nolit. Hinc L. 55. D. *De obligationibus*, *& actionibus*, consensus utriusque partis necessarius adstruitur; & L. 57. ejusdem tituli *nihil valere*, *quod actum est*, affirmatur, *si aliud sentiat*, *qui emit*, *aut qui conducit*, *aliud qui cum his contrahit*, *aliud alio existimante*. Hoc ex defectu plures, ut monuimus, nostrorum hominum contractus laborant. Etsi enim emtionem prædii, vel census quædam instrumenta præferant; cum tamen emendi, & vendendi voluntas desit; nec emtio prædii, nec census emtio vere fit, quæ sine emendi, ac vendendi voluntate stare non possunt. Plerique, cum hæc aguntur, ab emendi voluntate alieni, nihil aliud volunt, nisi lucrari ex pecunia, scriptumque instrumentum pro mera crediti hypotheca, obligatione, & cautione accipiunt, uti suo quoque tempore a pluribus interrogatis se didicisse testatur P. Vincentius Giacarus, qui hoc super contractu (2) Opusculum pro Veronensibus edidit. Neque sufficeret, emtores velle emere, si qui pecuniam quærunt, vendere nolint. Fere autem nolunt, ut sæpius interrogati responderunt, & solam cautionem, ac hypothecam instrumento exigi putant. Neque refert, quod ignorantia, aut inadvertentia id eveniat. Quicunque enim, vel idiotæ, quid sit emere, & vendere, quid hypotheca, seu, ut vulgo appellatur, quid pignus sit, ex aliis practicis contractibus satis intelligunt: unde si hoc in contractu solam cautionem, & obligationem pignoris, & hypothecæ propriam, non autem emtionem, aut venditionem memorant, ut in veris emtionibus, & venditionibus solent; id non præter intentionem ex imperitia, aut lapsu loquendi accidit, sed quia veram emendi, aut vendendi voluntatem non gerunt. Potius hæc voluntas multis deest, quia licitum putantes lucrari ex pecunia, emtionem, & venditionem necessariam nesciunt. Interim tamen quandiu hinc vera emendi, & hinc vendendi voluntas non concurrat; quacunque ex caussa, etiam ignorantiæ, non concurrat, deficiente utriusque, vel alterius consensu, emtio vera non fiet, & ita lucrum non ex re emta, sed ex pecunia proveniens, usurarium erit. Romani hypothecas prædiorum, vel domuum creditoribus subjiciebant, immo & quandoque etiam tradebant, ea conditione, ut quando redderetur pecunia, prædium, aut domus reddatur. Cum tamen mera hypotheca, non autem vera emtio fieret, lucrumque non ex emto, sed ex pecunia mutua illi percipere intenderent; hic contractus, *antichriseos* appellatus, vulgo *dar a godere*, usurarius habitus semper fuit, & a (3) Pontificibus, atque

Defectus prasticus corrigendus.

(1) Vide in hoc observationes Bartholomæi Cepollæ *De simulatis contractibus* n. 146.

(2) Insertum est *Opusculis* ejusdem editis Venetiis an. 1538. ex officina Lucæ Antonii Juntæ, & huic Opusculo *de contractu livellario* præmittitur Epistola ad Veronenses, qua in eorum gratiam se scripsisse prodit.

(3) Vide Concilium Turonicum an. 1162., cui præfuit Alexander III. c. 2., & tit. Decretalium de pignoribus, & hypothecis &c. *Fiducia*, quam sæ-

que Conciliis usurę damnatus. Quid autem alias sentiamus de nostris hominibus, quibus alia voluntas, ac intentio non est? Instrumentum scriptum nihil juvat, si eam, quæ scribitur, emtionem, aut venditionem homines nolunt. Possent fortassis velle quod scribitur, etsi non intelligant, si meræ hypothecæ, aut cautionis vim. id, quod scribitur, habere non crederent. At cum meram hypothecam, aut cautionem hoc scriptum putent, & aliunde velint lucrari, aut dare lucrum ex pecunia; eorum voluntas ab emtione, & venditione, etiam implicita, longissime abest. Solum si monerentur, licitum contractum alias fieri non posse, voluntatem emendi, aut vendendi fortassis inducerent. At hæc voluntas conditionata, quę actu, nec expresse, nec implicite adest, nihil in præsentiarum operatur, nec ad emtionem, aut venditionem actu contrahendam conferre potest. Jure igitur non solum Valerius Veronensis Episcopus antea memoratus, sed & Paleottus Cardinalis Archiepiscopus Bononiensis in Instructione ad Confessarios de contractu emtionis cum pacto retrovendendi edita an. 1587. hos præ-

fœneratores vocabant, usuræque damnat S. Ambrosius de Tobia c. 11., antichriseos species fuit. Etsi quidem alia significatione indicarint veram emtionem cum pacto retrovendendi, ut ex Boetio Salmasius colligit *De Modo usur.* c. 14. p. 590. non pro emtione, sed pro hypotheca habebatur ab iis, qui *fiducia* nomine usuram tegentes, fructus non ex emto fundo, sed ex pecunia quærebant. Inter multos tamen antiquorum contractus, qui *fiduciam* pro hypotheca proferre videntur, non pauci, præsertim inter Ecclesiasticos initi, eam *fiduciam* fortassis continebant, quæ emtionem cum retrovenditionis pacto significat, ita ut ex emto fructus perciperentur. Redimendi nomen, quod in nonnullis id genus documentis legitur, hoc satis indicat: neque enim redimi potest, nisi quod antea venditum fuit. Venditionem autem potius ususfructus, aut census, quam fundi initam arbitror: nam fundus *pignoratus* fere dicitur, quod censibus congruit, in quibus solo usufructu vendito, fundus usuifructui obligatus, & oppignoratus dici solet. In Diplomate Friderici I. an. 1171. apud Cheapeavillium t. 2. de gestis Pontif. Leodien. p. 120., quædam villa *oppignorata* dicitur Leodiensi Episcopo pro marcis trecentis, quoad illam venditor *datis trecentis marcis redimeret*: emtumque vere usumfructum confirmant illa. quibus Episcopus *jus* in ejus villæ fructus acquisitum, Clericis quibusdam pro anniversario celebrando concessisse traditur. In tabula Ecclesiæ Dolensis apud Ducangium V. *Vadium mortuum*, quæ vox idem significat ac fundi pignus cum perceptione fructuum, quidam fundus ita pro pecunia vadio, seu pignore datus fertur, ut intra septem annos *redimi non posset*. Cum tamen non in omnibus id genus hypothecis, seu vadiis vera emtio contraheretur; hinc alios ejusmodi contractus, & *vadia mortua* usuræ damnata aliquot antiquis monumentis apud eundem Ducangium invenies. Hæc adnotanda fuerunt accuratius, ne quis omnem hypothecam, ex qua fructus percipitur, usurariam credens, omnes antiquorum contractus perperam damnet. Distinguendi casus a casibus, neque insistendum quibusdam obscuris vocibus, quæ mediis, illis seculis aliam atque aliam significationem fortassis recepere.

præsertim ad usuræ vitationem (*) monendum censuere, ut sincera adsit voluntas emendi, ac vendendi, sine quibus emtio usuram excludens consistere nequit. Idipsum omnes Auctores, qui consilia, vel peculiares tractatus de hisce contractibus apud multos usitatis scripserunt, constanter, & communi sententia inculcant: nec aliter fieri poterat; res enim non dubia, aut controversa, sed per omnes certa, & aperta est, sine vera emendi, ac vendendi voluntate, emtionem veram, quæ ad usuram vitandam necessaria est, stare non posse.

40. Num autem præter voluntatem emendi, & vendendi, ad veram emtionem designatio fundi, certique fines requirantur, an emtio pro *indiviso* sufficiat, controversum est. Id autem controversiæ locum habet seclusa Pii V. Bulla de censibus, ubi certam designationem, ac certos fines requirit. Quærentibus autem, num etiam ex naturali jure id necessarium sit, ita ut stare nequeant ejusmodi contractus, in quibus nulla designatio est, illud Papiniani reponi solet a nonnullis ex L. 69. n. 4. D. *De jure dotium*, ubi *fundo non demonstrato, nullum esse legatum, vel stipulationem fundi*, constare ex legibus pronunciat. Sane qui nihil designat, nihil vendere, aut emere potest. Sed quibusdam designatio sufficiens illa videtur, qua si non ipsum corpus certis cum finibus demonstretur, certa tamen designetur fructuum quantitas, quæ ex prædio, vel bonis alicujus redeat, si præsertim ea pars amplioris prædii pro indiviso vendatur, quæ ad eam certam quantitatem fructuum pariendam apta sit. Ego, ne multis hac in disputatione distinear, inter emtionem prædii, ac census primo distinguendum arbitror.

41. Cum in emtione census, non prędium, sed ususfructus prędii e- Alia est emtio census. matur; ususfructus autem, etsi prædio adhæreat, ab ipso prædio tamen distinctus, jus percipiendorum fructuum significet; qui censum emit, jus fructus percipiendi emit. Jus autem hoc, cum non sit quid materiæ subjectum, certis per se finibus di-

(*) Ita pariter Jacobus de Fieux Episcopus Tullensis in Instructione de Usuris edita an. 1670., & approbata, ac revisa an. 1703. ab Henrico de Bissy ejus successore, & deinde Cardinali celeberrimo, cap. 11. hanc Confessariis monitionem fecit: *Ils ne doivent pas s' atacher aux seules termes des contrâts, parceque souvent c' est plus une routine des notaires qu' une veritable expression de la volonté des parties, qui seule fait l' essence du contrât. Par exemple, je n' ai intention que de faire un engagement, le notaire toutefois ne laissera pas de qualifier ce contrât de vente à paste de rachât. D' où il arrive que si je tire les fruits du fond qui m' a été donne en cette sorte, je commetrai le péché d' usure devant Dieu; & tout Confesseur habile doit m' obliger dans le for de la conscience, ou a les préconter sur le principal, ou a les restituer.* Idest: *Illi non debent adhærere solis terminis contractuum; sæpe enim præferunt potius notariorum formulas, quam veram significationem voluntatis contrahentium, qua sola contractuum essentiam perficit. Exempli gratia: ego animo non intendo nisi hypothecam, & notarius nihilominus venditionis contractum cum retrovenditionis pacto exprimere non dubitabit. Hinc sequitur, me coram Deo usuræ crimen committere, si fructus percipio ex fundo, qui mihi hac ratione addictus est; & quicunque idoneus confessarius in conscientia foro me debet cogere, ut eos vel in sortem computem, vel restituam.*

discernendum non est, sed satis designatur quantitate ipsa, in quam jus tribuitur. Hinc quis legare potest nummos ex. gr. quatuor annuos ex certo ampliori prædio ab heredibus perpetuo præstandos, ut ne partem prædii respondentem designet. Si autem legari id jus potest, quidni etiam vendi? Certe is, cui legati sint quatuor nummi annui, hoc jus alii posset vendere; cur dominus ipse non possit? Equidem Nicolaus V. in Bulla pro Regno Siciliæ an. 1452., census supra omnia bona immobilia constitutos (1) approbasse nonnullis videtur, quod non fecisset, si id esset contra censuum naturam. Hinc census ante Pii V. Constitutionem, qua certi fundi designationem præcepit, super omnia bona fructifera potuisse constitui sæpius declaravit Romana Rota, die 13. Junii an. 1575. coram Blanchetto, die 10. Febru. an. 1697. coram Litta, die 29. Maii an. 1600. coram Justo, & alibi, quod in censibus designatio certi fundi non sit jure naturæ necessaria.

(1) Videquæ in hanc rem adnotabimus paragrapho sequenti n. 24.

Post Cencium Decis. 97. n. 1 92. n. 8. & 81 n. 5.

Alia emtionis prædii.

42. Alia vero ratio de venditione ipsius prædii *pro indiviso* videtur. Ubi enim de re vendenda agitur, quæ ex materie constat; res ipsa, quæ venditur, & vendendo a propriis bonis separatur, atque in ementis dominium transfertur, designanda est: secus sicut non separatur, ita nec in alienum dominium transferri, aut vendi intelligitur. Neque sufficit si designetur quantitas redditus; hoc enim, quod ad designandum, & separandum jus valet in censu (jus enim census incorporale bonum dicitur, quod materiali designatione prædii non indiget) ad separandam quantitatem prædii non valet: si autem prædii venditi pars, & quantitas non separetur, saltem designando quantitatem, & situm, ex. gr. ad latus dextrum, vel sinistrum prædii, incertum est quæ pars vendita sit: cumque non major sit ratio, cur hæc potius, quam illa pars sit vendita, utraque autem vendita dici nequeat, nihil venditum liquet. Ita si quis e duobus equis, vel campis unum vendat; quoad nullus designatus sit, neutrius dominio translato nondum perfecta venditio erit. Hac ratione legatum fundi fundo non demonstrato haudquaquam constare Leges sanxerunt. Ubi autem perfecta venditio non est, nec dominium translatum, fructus ex emto percipi nequeunt: fructus enim nonnisi domino jure proveniunt; ac propterea si fructus peterentur, ex soluto pretio, non autem ex fundo nondum designato, nec in dominium traducto exigerentur, quod usurarium esset.

43. Unus tamen casus esset vendendi *pro indiviso*, si nimirum fundo in partes proportionales diviso, proportionalis certa pars indivisa vendatur, ex. gr. dimidia, tertia, quarta, quinta pars &c., ut inter fratres, vel socios accidit, quorum singuli proportionalis partis dominium habent. Sic L. 8. D. *Quibus modis pignus &c.* §. 3. *pars dimidia pro indiviso pignori data* traditur. Cumque L. 7. ejusdem tituli *de parte pro indiviso alienanda* agi posse Gajus scribit, de parte intelligitur proportionali, quæ in alienatione, indiviso communi prædio, separetur. Huc etiam spectant illa §. 4. *Si quis communis rei partem pro indiviso dederit hypotheca, divisione facta cum socio, non utique eam partem creditori obligatam esse, quæ ei obtigit, qui pignori dedit, sed utrisque pars pro indiviso pro parte dimidia manebit obligata.* Hæc pars proportionalis satis etiam dividitur, si toto prędio ęstimato ex. gr. scutis 1000. vendatur tanta pars, quanta pretio ducatorum 200. respondeat: ita enim pars quinta vendita intelligitur, ut est casus Rotæ Romanæ 14. Jun. an. 1628. coram Pirovano part. 5. Recent. Decis. 130., ubi n. 8. hæc adduntur: *Et sic rata* *por-*

Emtio, & venditio prædii pro indiviso quatenus valere possit.

portio concurreret loco quota, cum possit in partes dividi relate ad pretium tenutæ jam firmatum, & ita pro indiviso acquiri, & possideri. Nullum alia ratione dominium pro *indiviso* acquisitum in tota jurisprudentia invenire licebit. Scio a nonnullis allegari quasdam Decisiones Rotæ. Hæ tamen loquuntur non de emtione partis prædii, sed de censu, qui cum ad usufructus rationem *in jure, non in parte* consistat ex L. 66. *De legatis, & fideicommissis* num. 6., jure satis designato ex quantitate redditus, etsi pars fundi designata non sit, census satis separatur, atque in ementis dominium transfertur, ut ex legatis certi annui redditus patet. Quæ autem de jure census satis designato Rota definivit, perperam traducuntur ad prædii partem, quæ nec ex certo loco partis emtæ, nec ex quota proportionali designata sit. Immo in emtione ejusmodi, Rota Romana paullo ante allegata coram Pirovano n. 9. aperte negat, transferri dominium ejus partis, *quæ est incerta ratione loci, & quotæ*; & n. 10. *Cum locus, ubi jugera determinari, & capi debeant ex prædio vendito, est incertus ratione loci, & quotæ non expressa, nec per consequens potest subjacere periculo emtoris, tum dominium non acquiritur.* Idipsum uno consensu tradunt omnes Jurisperiti, ut videre est apud Cardinalem Parisium in Consiliis tom. 1. decis. 59. ubi plures allegans, hanc n. 15. *communem Doctorum omnium* sententiam profitetur. Videndus Tiraquellus tom. 5. de Jure constituti possessorii limitat. 10., & hinc practice emtiones ejusmodi definitæ fuerunt nullæ, uti videre est apud laudatum Parisium, & apud Rotam Lucanam coram Camillo Lepido Decis. 26., ubi idem alias fuisse definitum traditur in eadem Rota, ut apparet ex Rota coram Magonio Decis. 20. & 21. Cum itaque *nulla sit ejus indefinitæ partis emtio pro indiviso, ubi nulla neque loci, nec quotæ proportionalis designatio est*; nullumque proinde sit acquisitum ejus in emtæ partis dominium; nullum item jus in fructus esse potest, ut iidem auctores observarunt.

Quæ designatio necessaria sit.

44. Ut dominium ergo prædii, & jus in fructus ex emtione prædii acquiratur, quod ad usuram vitandam necessarium est, in ejusmodi emtionibus, vel designandi fines ejus, quod emitur, vel proportionalis saltem amplioris prædii pars designanda. Si quæ æstimationes, aut sumtus in id faciendi displiceant; displicere magis debet usura, quæ sine designatione saltem proportionali admittetur. In veris absolutis emtionibus, ac venditionibus hæc diligentiæ non negliguntur, quod emendi vera voluntas est. Qui vere emere, aut vendere volunt, non ignotum, & indefinitum, sed certum aliquid requirunt. In emtionibus autem, & venditionibus cum pacto retrovendendi, vereor ne veræ emendi, ac vendendi voluntatis defectu illa negligantur, satisque sit ex altera parte pecuniam invenire, ex altera autem lucrari, ut in mutuo usurario fit. Mutuum, & usura non declinatur, nisi vera emtione, & venditione, quibus vera voluntas, ac designatio necessaria non desit. Designatio itaque non omittenda; eaque facta, animus emendi, & vendendi sincerus sit, sciatque emtor non pecuniam, quam venditori solvit, sed rem, quam emit, suam esse, sibique fructum parere, sicut suo periculo casura est, si pereat, de quo periculo plura dicemus §. 5.

De proportione pretii.

45. Præter hæc omnia, ad legitimam emtionem necessaria est proportio inter pretium, & rem, vel censum, qui emitur. Hæc quidem proportio, ex temporum, & locorum varietate, varia esse potest;

ea

ita profecto caussa esse potest justa, ut contractu justo inito, injustum, & usurarium scribatur. Si qua enim justa sit caussa non scribendi contractus liciti, justior est non scribendi illiciti. Contractus per se non scriptura, sed voluntate signo aliquo externo declarata perficiuntur. Scriptura autem solius memoriæ juvandæ caussa adhibetur, ac initi contractus testis est, qua, si opus sit, contrahentes ad contractus executionem etiam per tribunalia cogi possint. Itaque is contractus, qui initus fuit, in scriptura declarandus fuerat, in memoriæ, & fidei subsidium, non alius, qui initus non fuit, si præsertim iste ex mutui forma usurarius existat: qui si idcirco non fuit initus, quod usurarius, & illicitus habetur, eadem de caussa neque scribendus fuerat. Quod si scripta instrumenta scriptum contractum etiam in tribunalibus præstant, scripturæ id genus mutuum usurarium exprimentes, non contractum licitum, qui a mutuo maxime discrepat, sed illicitum præstare solum poterunt: ita ut hæ scripturæ vel frustraneæ sint, si animus ab illicito abhorreat, vel illicitam voluntatem satis prodant. Frustraneas, vel simulatas scripturas, quæ præterea scandali, & injustitiæ periculum afferunt, defendat si quis potest: ego certe defendi non posse video. ut ex his considerationibus ipso naturali jure vitandæ maxime sint.

[illegible]

§. III.

Regula de pactis discernendis, quæ in usurarum fraudem memoratis contractibus adjici possint.

48. IN supradictis conditionibus omnes facile convenient. Difficultas in aliis pactis ingeritur, ac præsertim in duobus, quæ ejusmodi emtionibus nonnullibi adjici solent. Primum fundi, aut census emtio, cum obligatione omnium bonorum: alterum redimendi obligatio venditori imposita post certum tempus, quę utraque pacta a PIO V. usurę deputata positivi juris habentur a multis, ab aliis autem naturalis juris. De his autem antequam definio, hanc regulam statuere maxime interest: *Ea duo pacta ex naturali jure usuram inducere in contractum, alias per se justum, & alienum a mutuo, quibus, præter ipsius contractus naturam, æque de restitutione pecuniæ in contractu intervenientis, ac de periculo quovis cavetur, ac si mutuum contractum fuisset; interim vero quandiu pecunia non restituitur, aliquid contractus ejus nomine solvendum est.* In usurarum enim fraudem pacta id genus apposita videntur, cum perinde tutam, ac restituendam pecuniam præstent, ac si mutuum fuisset contractum; ac proinde lucrum exinde proveniens, ex vero, etsi latente, mutuo vere redire judicandum est. Tum nimirum fraus admittitur, cum quod prohibetur palam, clam alia via, vel nomine admittitur. Porro cum vetetur lucrum ex mutuo, non autem ex alio justo contractu; fraus in hoc contractu admittitur, si iis pactis circumscribatur, quibus substantialia mutui induat, ac in mutuum ita recidat, ut idem omnino habeatur, ac si mutuum contractum sit. Porro tum habetur mutuum, cum pecunia ex. gr. cuipiam traditur, ut eandem post aliquod tempus in omnem eventum, suoque periculo restituat: hæc enim mutui definitio est. Si ergo in alio contractu ea pacta inserantur, quibus pecunia in contractum incidens, post aliquod tempus, accipientis periculo restituenda sit; idem eo contractu præstatur, ac si mutuum initum fuisset. Duo autem pacta cuipiam contractui adjecta, nimirum de capitali restituendo, & de cavendo periculo contractus, ita ut in omni eventu pecuniæ restituenda obliga-

Pacta in fraudem usurarum quę

ligatio imponatur, illud efficiunt. Mutuum ergo, seu mutui fraus hoc in contractu his duobus pactis inducitur; ac propterea lucrum ejus contractus nomine exactum, quamdiu pecunia non restituitur, ex implicito mutuo in usurarum fraudem exigitur.

Exemplum ex contractu Mohatra.

40. In contractu Mohatra, quo venditur res pretio summo quidem, sed justo, cum pacto ut redimatur minori, sed justo tamen pretio, etsi nihil injustum appareat, usurarum tamen fraus, & dolus agnitus fuit ab antiquo Auctore Syntagmatis Doctrinæ ad Monachos in Appendice Athanasii num. 3. *Usuram ne accipe ..... ne dolose agas in conspectu Domini. Nam si fruges habeas, & argentum, atque aliquis a te mutuo accipere postulet, tuque, ne usuram accipias, majore pretio vendis, ut emas postea viliore, & minore pretio: Comprehendit Deus sapientes in astutia.* Pactum retrovenditionis statim post venditionem faciendæ appositum præter venditionis naturam contractum vitiat, ac retractat quodammodo, & verum mutuum cum lucro venditionis, & retrovenditionis nomine inducit, ut S. Antoninus observavit part. 2. tit. 1. c. 8. §. 5. atque is, qui perinde vendit, ut retrovenditionis statim faciendæ pactum imponat, satis ostendit se nolle vere rem alienare, ac vendere, sed hoc pallio usurarium lucrum celare. Hinc contractus ejusmodi proscriptus fuit ab Innocentio XI. damnante Proposit. 40. *Contractus Mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.* Idem esset de contractu simili, sed e converso, quo scilicet quis ab eo, qui pecunia indiget, emeret merces pretio in-

Ex alio contractu.

fimo, sed justo, cum pacto ut summo, sed justo pretio easdem redimeret, & ita pecuniam ipsi cum lucro restituendam crederet. Licet diversus sit contrahendi modus, pactum tamen, lucri intentio, ac fraus sunt eadem. Idipsum porro accidit in quavis emtione prædii, vel census, ubi ea duo pacta simul apponantur, quibus pecunia tuta, & restituenda cavetur, ita ut intermedio tempore lucrum redeat. Pacta id genus præter emtionis naturam imposita idem præstant, ac si sola pecunia sine ulla emtione mutuo tradita fuerit restituenda cum lucro. Emtio quantumvis rei per se fructiferæ interposita, quæ per se justa esset, similis est emtioni rei pretio infimo, sed justo, quæ spem lucri in nova venditione afferat. At adjecta pacta, quæ ad redemtionem citra periculum obligant, similia sunt pacto redimendi majori pretio, quantumvis justo, quod usuræ fraudem continet. Itaque ubi duo illa pacta simul apponantur, hic contractus ab usura defendi non posse videtur.

50. Utrum vero adjiciatur solummodo alterutrum pactum; vel periculi cavendi, sine obligatione redemtionis, seu restitutionis pecuniæ; vel restitutionis, sine cautione periculi, sed sub conditione ut si prædium emtum, vel censui subjectum non perierit, pecunia post aliquod tempus restituatur, utrum, inquam, hoc casu implicitum mutuum, & usura jure naturæ involvatur, dubitari potest. Sunt nonnulli, qui cogitantes alterutro pacto deficiente non omnia mutui substantialia adesse (vel enim deest obligatio restitutionis, quæ essentialis est mutuo: vel sub conditione fortuita imponitur restitutio, quod a (1) mutuo alie-

(1) *Mutuum* nimirum *in omnem eventum repeti potest*, ut notavit Rota coram Ubaldo post Cencium Decis. 388. n. 8. Si autem fundus pereat, redemtioni, & repetitioni sortis locus non est.

alienum est, & aliis contractibus potest esse commune) sicut verum mutuum per se intervenire non videt, ita nec veram usuram. Solum de justitia horum pactorum inquirendum putant, quæ si absit, æque injustum, & iniquum contractum redderet, ac si esset usurarius: neque enim usura peculiari aliquo vitio laborat, nisi quia injusta est. Adde, quod hæc pacta, etsi separata, in usurarum fraudem adjici suspicio est, unde contractum de usura suspectum, & usuræ periculo obnoxium reddunt, ita ut jure aliquoi Ecclesiasticis documentis vetita fuerint. In id ergo a jure naturali cognoscendum duo hæc pacta per se singillatim expendenda sunt.

§. IV.

De obligatione redimendi venditori non imponenda. De pacto redimendi in gratiam venditoris. Discrimen inter pactum in emtoris, ac in venditoris gratiam. Usura periculum ex obligatione redimendi venditori imposita. Origo hujus pacti, & Ecclesiæ de eo vitando sententia.

51. Redimendi pactum imponi potest, tum in venditoris, tum in emtoris gratiam. In gratiam venditoris imponitur, si is pro facultate, & arbitrio possit censum, aut rem venditam redimere. Id autem licere certum est; immo in censu ex. gr. prædii, si fundi proprietas venditori nihil aliunde conferat, hoc pactum necessarium quodammodo videtur, ne inutilis sit proprietas, quæ hac in hypothesi solo jure repetendi æstimari potest. Similiter quidem ipso Romano jure L. 3. D. *De usufructu* n. 2. sancitur: *Ne tamen in universum inutiles essent proprietates semper absente usufructu, placuit certis modis extingui usumfructum, & ad proprietatem reverti.* In emtoris autem gratiam pactum redimendi adjicitur, si emtor possit venditorem ad redimendum adigere. Hoc vero pactum in emtoris gratiam additum, distinguendum est a pacto, quod in censibus reservationis, ut vocant, imponi nonnunquam solet. In venditionibus nimirum fundi, cujus integrum pretium solutum non sit, ne emtor omnibus fructibus sine solutione integri pretii fruatur, quod æquum non creditur; & ne ob dilatam solutionem, pretii nondum soluti fructum venditori cogatur rependere, quod esset usura (uti uno omnium consensu (1) definitum fuit Romæ a præstantissimis cujusque Ordinis Theologis an. 1575.) hoc remedium commode adhiberi potest, nimirum, ut si pro rata pre-

De pacto redimendi in gratiam venditoris.

De venditionibus fundi integro pretio non soluto, ac de censu reservativo.

(1) Integrum monumentum editum fuit Brixiæ an. 1584. cum hac inscriptione: *Decisio Theologorum super usurarios contractus*; legitur etiam post tom. 1. Responsionum moralium Ludovici Beja edit. Brixiaræ an. 1596. pag. 417. Casus est venditionis domus mille aureis, ex quibus cum non soluti fuissent nisi quingenti, pro aliis quingentis non solutis annua pensio exigebatur, dominio fundi ita in emtorem traducto, ut si domus interim periisset, emtori, non autem venditori periisset. Primo casus transmissus ad Patres Soc. Jesu Pœnitentiarios S. Petri, & hi *post maturam habitam considerationem, post multos dies congregati* unanimiter casum usuræ damnarunt. novem autem Theologorum, atque Canonistarum ejus Ordinis nomina subjiciuntur. Aliorum porro Theologorum, & Canonistarum calculi in eandem sententiam adnotantur.

pretii non soluti (1) partem fundi inemtam reservare, & emtori, quamdiu non solvat, locare non placeat, totus fundus vendatur quoad proprietatem tantum, non vero quoad usumfructum, & in hoc usufructu venditori retento pro quantitate pretii solvendi, (2) legitimus annuus census, seu redditus constituatur, ut ab iis fit, qui prædium legato aliquo, etiam perpetuo, gravatum, cum onere legati solvendi vendunt. Ita cum non ex pretio non soluto, sed ex usufructu inemto, & locato, fructus annuus redeat, nihil usurarium latet. In hoc autem censu apponi solet nonnunquam pactum, ut emtor integrum pretium solvat intra certum tempus, vel post annos ex. gr. quatuor, aut sex; quo pretio soluto, census emtus, & extinctus intelligatur. Hoc vero pactum quatenus cogit emtorem ad solvendum integrum pretium, si bene consideretur, in venditoris, non autem in emtoris gratiam, nec redimendi, sed emendi pactum est; cujus æquitas ex eo cognoscitur, quod integra ejusmodi solutio, quæ initio contractus exigi poterat, si differatur ad tempus, uti hoc pacto vere differtur, non injuria est, sed favor, & beneficium, quod crimini verti non potest. Non aliud fuit pactum, quod in *Romana Nullitatis census* coram Corduba 5. Maii 1567. probatum fuit a Rota, & in ipso contractu inito aliquanto ante ab Apostolica Sede, seu a Gregorio XIII. confirmatum ibidem traditur: unde hæc auctoritas perperam a nonnullis allegatur, atque traducitur ad vindicandum pactum redimendi in emtoris gratiam, de quo uno in præsentiarum quæstio est. Num enim hoc pactum ita in emtoris favorem liceat, ut licere diximus in gratiam venditoris, jure a pluribus dubitatur.

De pacto reservativis censibus apposito.

Decis. 314. post Censum.

52. Atqui, inquiunt quidam, si liceat venditori obligationem retrovendendi imponere emtori, cum pretium ipse rependet, quidni emtori licebit pariter venditori obligationem redimendi imponere, cum ipsi emtori placuerit? Par primo adspectu videtur utriusque conditio: sed re ipsa non est. Primo hæc obligatio, cum præter venditionis, ac emtionis naturam sit, in ipsa venditione aut emtione imponi nequit, nisi volenti. Porro emtor, cum nulla emendi necessitate prematur, dum retrovendendi obligationem suscipit, libere suscipit. At cum venditor fere ex necessitate impellatur ad vendendum; eadem necessitate, ex metu ne alias pecuniam necessariam non inveniat, indebitam redimendi obligationem plerumque susci-

Discrimen inter pactum in emtoris, & in venditoris gratiam, ac utriusque inæqualitas.

Q 2

(1) Hic primus usuræ vitandæ modus est, quem in ejusmodi casibus docti Theologi adhibendum monuerunt. L. 79. D. *De contrahenda emtione* habetur: *Fundi partem dimidiam ea lege vendidisti, ut emtor alteram partem quam retinebas, annis decem certa pecunia in annos singulos conductam habeat.* Ita pariter venditio partis pro pretio soluto, & alterius partis locatio, quæ alio consilio apud Romanos usitata cognoscitur, æquissime contrahetur ad usuram vitandam.

(2) Hunc alterum modum usuræ in proposito casu vitandæ plures suggerunt; ac inter ceteros qui hoc remedium consuluerunt, memorandus præsertim est Paulus Aretius Cardinalis, & Archiepiscopus Neapolis, cujus doctrina, & sanctitas notissima, majorem eidem auctoritatem parit. Tres autem cautiones ad hunc censum ab usura purgandum requirebat, quas in memorato documento apud Bejam legere poteris. Fere autem revocantur ad illas, quas nos in legitimis censibus exigimus; adeo ut exinde nostra sententia plurimum confirmetur.

suscipiet, ut non omnino sit libera. Hoc primum inter emtorem, venditoremque discrimen qua ratione ad æqualitatem redigi possit, non facile invenies.

53. Deinde qui emit fundum, vel usumfructum fundi, aliquid immobile, & perpetuum emit, quod semper sibi erit in promptu, ut soluto pretio retrovendi facile queat. At qui vendit, pecuniam pretii loco accipit, qua in usum consumtionis indiget; eaque mox consumta, semper parata esse non poterit, ut ad emtoris arbitrium redimat quod vendidit, nisi illam aliunde paret, quod sæpe difficile, nonnunquam impossibile, vel damnosum maxime fuerit. Hinc ex inæquali utrinque conditione iniquum est venditorem obligare, ad quod obligare emtorem iniquum non est. Solum si quo casu ageretur de venditore satis opulento, qui promtam facile haberet, aut invenire posset pecuniam, & eatenus redemtionem sine ullo incommodo, & periculo sponte offerret; mutuum hoc pactum si ad æqualitatem redigatur, nonnullis posset non iniquum videri, ita tamen ut in redemtionis casu, si hæc præter opinionem sine magno venditoris damno fieri non posset, hunc non liceret ad redimendum adigere, sicut nec certum debitorem solvendo impotentem, aut eum magno ejus damno (1) cogere ad solvendum non licet. Dixi *si mutuum hoc pactum ad æqualitatem redigatur*, id autem ad pretii æstimationem refertur. Pretium enim, quod ex sola emtoris obligatione minui solet, ex mutua obligatione venditoris augendum esset, & ad æqualitatem redigendum. Sic in emtione prædii ex. gr. redimibilis ex parte solius venditoris, qui cogere potest ementem ad retrovendendum, cogi autem ad redimendum non potest, pretio ducatorum centum emitur domus, quæ reddet ad summum annuam pensionem ex. gr. sex, non ita emenda, si sine eo pacto absolute emeretur; minoris enim æstimatur res cum onere retrovenditionis; & auctio hæc redditus supra emtiones absolutas pro onere retrovenditionis compensando justa putatur. Si vero par obligatio redimendi imponatur venditori, quæ emtoris obligationem compenset; iniquum erit eodem minore pretio domum emere, & eandem auctiorem pensionem exigere; sic enim obligatio emtoris duplicem, venditoris autem nullam compensationem habebit, quod iniquitatem prodit. Ut autem æqua hujus quoque obligationis compensatio fiat, forte non satis est, domum eo medio pretio emi, ut in absoluta moderata emtione fieret, ac si emtoris obligatio obligatione venditoris ex æquo compensetur; nam sicuti venditoris obligatio gravior, & difficilior ex dictis est, ita majus pretium mereri videtur. In praxi autem observo, æque cum pacto solius emtoris, ac cum utriusque pacto, prædia, aut census summo pretio sæpe vendi, & summam exigi pensionem cum mutuo pacto, supra quam nihil sine venditoris obligatione exigere liceret. Nihil igitur cum compensetur hujus obligatio, injustitia negari non potest. In hoc apparet consentire venditores ex necessitate, ac metu, qui sane in liberis venditionibus redimendi obligationem nullo dato pretio nequaquam susciperent.

54. Adde tandem usuræ periculum, quod facillime ingruit ex obliga- De usuræ periculo ex pacto redemtionis in emtoris gratiam.

(1) Ii ipsi fœneratores iniquissimi, quos S. Ambrosius perstringit in lib. de Tobia c. 3., hanc æquitatem videntes, pecuniæ restitutionem haud extorquendam viderunt, dum usura solveretur: *Usuras dalis, fænus, (idest pecuniam) si non babueris unde restituas, non requiro.*

ligatione venditori imposita, quæ idem est ac restitutionis obligatio: cum facile sit, eum, qui hac obligatione imposita emit, vere intendere pecuniam tradere ad usum restituendam post tempus, interimque ex eadem, non autem ex re emta lucrari; quod usurarium est. Hoc novum inter venditoris, & emtoris, obligationem discrimen. Pactum redimendi in favorem venditoris cum restitutionem spectet rei immobilis, in quam mutuum cadere nequit, ille autem nihil interim lucretur; nec mutui, nec usuræ suspicionem afferre potest. At idem pactum in gratiam emtoris, cum obligationem imponat restituendæ pecuniæ, quæ in mutuum potest cadere, & ille interim lucretur; mutui, & usuræ speciem, ac periculum parit. Cum porro venditor necessitate pressus rem utilem vendat, quia privari nollet; si redimendi facultatem exigat, justa ratio est; ubi alias nulla, ne impliciti quidem mutui, & usuræ, suspicio esse potest. At cum emtor nulla necessitate cogente rem utilem emens, pecuniam ex voto utiliter collocet; eamque, si pecunia forte egeat, rem emtam possit aliis divendere, cur redimendi obligationem præter venditionis naturam venditori imponat, nulla ratio est, nisi quia nihil, aut parum de vera emtione sollicitus, restitutionem pecuniæ, ac si data esset mutua, certam facere vult, interimque lucrari: ac propterea hic contractus cum pacto ejusmodi, mutuum emtionis nomine implicitum, lucrum vero medio tempore receptum usuram redolet. Enimvero in contractu Mohatra venditio, & emtio cum obligatione statim retrovendendi cum lucro, implicitum dicitur mutuum cum usura, propterea quod qui ita vendunt, & emunt, quod statim cum lucro retrovendendum sit, ostendunt se nolle vere vendere, aut emere, sed hoc nomine pecuniam credere restituendam cum lucro. Quidni idem dicatur in emtione, quæ parem redimendi obligationem imponat? Etsi enim hæc obligatio redemtionem non statim exigat, ut in contractu Mohatra, sed post aliquod tempus; cum tamen hoc tempus eodem consilio concedatur, ut lucrum hoc nomine proveniat, quod in hisce contractibus sine dato tempore provenire non posset; implicitum pariter mutuum, quod sine dato tempore non contrahitur, & usuræ simulationem (1) hoc ipsum tempus confirmat. Homines certe in ipsa praxi, quæ in rebus *Practicum periculi argumentum.* morum præsertim inspicienda est, cum

(1) Ad simulationem comprobandam notandum est, præsertim in censibus, quod adjectum redemtionis pactum temporalem efficit censum ex parte ejus, qui redimere pro suo jure potest; ex parte autem ejus, qui nequit redimere, census perpetuus habetur. Hinc in legitimis censibus, qui pactum in solius venditoris gratiam præferunt, censum quoad emtorem esse perpetuum, respectu vero venditoris temporalem affirmavit Rota coram Priolo 1. Jun. 1658. tom. 12. Recent. dec. 355. n. 10., quæ & alias definitiones ipsius Rotæ in eandem sententiam allegat. Similiter Clemens X. Constit. 70. pro erectione Ursini Montis n. 5. quia redimendi facultas emtoribus relicta non fuit, *perpetuum* quoad ipsos Montem esse dixit, non autem quoad Ursinos, qui, ut redimerent, a Pontifice cogebantur. Ubi autem census emtio temporalis est, si pro sola æstimatione pensionum non computetur, sed ita ut pensionibus in sortem non computatis, restitutio post certum tempus exigatur, mutuum, & usura implicita initur, ut patebit ex dicendis §. 7., ubi de temporali censu agetur.

cum redimendi obligationem illi, qui pecuniam accipit, ex usu impositam vident, in pecuniæ dationem, & restitutionem cum lucro intendentes oculos, veræ emtionis, ac redemtionis notionem, & voluntatem, usuræ vitandæ necessarias, sensim exuunt, & mutuum, ac restitutionem pecuniæ pro emtione, & redemtione concipientes, medii temporis lucrum non ex emto prædio, vel censu, sed ex pecunia in mutui speciem data, ac restituenda vere percipere intendunt: quod usuræ proprium est. Ab hoc in praxi vulgo præscindi non poterit, nisi pactum redemtionis in emtorum gratiam præscindatur, ex quo mens hominum in mutuum facile dilabitur. Hinc etsi forte raro aliquo casu hoc pactum debitis cum cautionibus licere credi possit, ubi præsertim mutui, & usuræ periculum absit; non tamen quocunque casu, nec passim licere dicendum est, ita ut in ejusmodi contractibus generali more admittatur; hic enim mos debitis cautionibus neglectis in mutuum, & usuram indubie declinabit. Magnum hoc quorundam Theologorum vitium est, cum id, quod aliquo casu licitum audiunt, passim transferunt ad casus omnes, nequaquam observantes in raro casu, quo omne periculum caveatur, licere aliquid posse, quod si usu recipiatur, non satis vitari possit periculum, & periculi saltem nomine illud in usum inducere nequaquam liceat. Fœnoris quidem periculum in pacto redimendi, de quo nunc agimus, plures (1) ex illis etiam fatentur, qui pro eodem pacto vindicando laborarunt. Quid ergo, ut excludant saltem usuræ periculum, istud pactum a praxi non excludunt?

Confessio adversariorum.

55. Id autem multo magis, ac certius dicendum, si in ejusmodi emtione omnia vendentis bona obligentur: tunc enim pecunia a periculis tuta, ac restitutioni obnoxia, nihil ad mutuum implicitum desideratur, ut num. 50 diximus. Ubi redemtionis pactum imponitur in emtoris gratiam, solum periculum rei, vel census emti, quod emtori maneat, contractum discernit a mutuo, ut vel (2) nonnulli hujus pacti vindices observarunt. Proinde facilius in emtione fundi designati, ac divisi, qui emtoris periculo recipiatur, permittendam quidam putarunt redimendi obligationem, si alias de facili venditoris potestate constet, & moderatior sit pensio, usurariique animi periculum absit. At in censu, qui in ampliori fundo fere constitutus, nullum (3) aut remotissimum emtorum periculum habet, illud pactum im-

Majus periculum in censibus in quibus irredimibilitas ex parte emtoris essentialis habita est.

(1) Sic Theologi a Valentia memorati tom. 3. q. 25. punct. 2., qui Romæ censum hoc pacto affectum in consultatione an. 1581. defendi aliquatenus posse putarunt, monuerunt tamen *non suadendum propter periculum*. Laymann quoque de Contract. c. 18. n. 6. *Modus iste contrahendi periculo non vacat, neque facile suadendus*. Mitto plures alios.

(2) Gabriel in 4. Sent. d. 15. q. 12. census emtionem hoc pacto affectam in favorem emtoris veram probat, ac a mutuo discernendam, *quia semper periculum rei emta transit in ementem*. Dominicus Bannes in 2. 2. q. 78. a. 4. de censibus dub. 2. concl. 2. mutuum similiter ab hoc contractu excludit: *nam mutuatarius semper obligatur reddere mutuum in omni eventu; sed in casu nostro Petrus vendens censum non tenetur reddere pretium, si res super qua constituitur, pereat*. Eadem repetit Laymann de contract. c. 18. n. 5., & alii non pauci.

(3) Hinc forte cum Augustinus Valerius Episcopus Veronensis, qui in casu

imponi nequit, quin contractus mutuum involvat, adeo ut nihil supersit, unde a mutuo vere discernatur. Hinc ne in censibus præsertim redimendi obligatio venditori imponatur, ipse Molinæus, usurarum ceteroqui patronus, omnino necessarium professus est tract. de Usuris n. 134. *quia de substantia essentiali hujus redditus est, quod sors omnino & perpetuo alienetur, ut nec directe, nec indirecte* (idest redemtionis nomine) *repeti possit*; & hoc pactum *absolute totum vitiare* affirmat n. 351., rationemque affert. n. 17. quia hoc præcipue, quod *venditor nullo modo obligatur ad restituendum pretium*, differt census a mutuo. Enimvero Franciscus Hotomanus & Wesembecius, etsi alienæ sectæ homines, cum emtiones censuum a Pontificibus approbatas, adversus obtrectatores quosdam illas mutuo, & usuræ deputantes vindicare voluerunt, hanc eandem censuum proprietatem veluti essentialem distinctionis loco potissimum reposuere, sine qua in iis discernendis, ac vindicandis frustra laboremus. Hotomanus l. 2. de Usur. c. ult. *Quis enim non videt quantum inter mutui contractum, & hanc conventionem* (censualem) *intersit? Nam in mutuo quidem ita sors alienatur, ut tamen debitoris obligatio semper eam creditori, cum illi videbitur, præstet, idest ut sors in omne tempus salva & integra creditori remaneat. Contra usitata conventione* (censuali) *ipso stipulationis, & traditionis momento sors ei deperit, a quo data est, adeo ut eam neque ullo jure, neque ulla obligatione revocare possit. En quo quidem intelligi debet, veram, neque simulatam emtionem contrahi*; ac si alias ex inducta obligatione revocandæ pecuniæ emtio *non vera*, sed *simulata* habenda sit. Wesembecius autem in tit. de Usur. n. 54. *Longius distant emtiones reddituum ab usuris. Nam usura solvitur supra sortem, & una cum sorte reddenda est. At in venditione redditus neque sors redditur, est enim vera venditio, & pretium transit perpetuo in venditorem, ut emtor illud repetere nequeat.* His omnibus prævivit Imperator Justinianus, qui cum Novel 160. quemdam contractum, ab aliis *redditum*, ab aliis *usuram* appellatum, *magis annuum redditum, quam usurarum præstationem* definivit, non alium redditum prospexit, nisi illum, in quo pecunia (1) repeti non poterat. Fateor quidem.

su Montis Pietatis redemtionis pactum emtionibus fundi divisi, ac designati imposuit (quod tamen non in emtorum, sed in Montis gratiam factum n. 66. videbimus) has emtiones a censu differre, & distare affirmavit, hic prospexisse crediderim, quia emtiones illæ pro diviso, *ejus* (emtoris) *periculo subjacebant, donec a Monte redimerentur*, ut ipse monuit; census autem ampliori fundo impositus a periculo longius abest.

(1) Irredimibilis hic redditus ex emtorum parte inde cognoscitur, quod venditores etsi post æquatam sortem redditum solvere renuerent in præscriptam usurarum formam, quæ post sortem æquatam non erant amplius solvendæ, ad pecuniam tamen reddendam, & redimendum censum cogi non poterant, & ita census ementi omnino deperibat: cui incommodo ut Imperator occurreret, hos redditus, uti ab usuris ex irredimibilitate distinctos, etiam ultra æquatam sortem solvendos præcepit. Idem Imperator Novel. 72. annuum pupillarem redditum c. 7. memoratum ab usurario ind ca o c. 6. veluti distinctum iterum indicans, hanc eandem irredimibilitatem respexisse videtur.

dem in vero censuali redditu non satis esse si pecunia repeti nequeat, sed emtio redditus e subjecto fructifero requiritur, sine qua simplex pecuniæ traditio ad redditum, seu pensionem annuam, quoad pecuniam debitor pro libito restituat, esset traditio ad usuram, ut n. 73. fusius explicabimus. At ab ipsa emtione redditus e subjecto fructifero, pactum. & obligatio repetendæ pecuniæ abesse debet, ne ex hoc emtio simulata sit, & in mutuum recidat, uti Hottomanus monuit; hac enim maxime distinctione emtio vera a simulata discernitur. Hinc in ipsa praxi si legitimo censui redimendi pactum venditori imponatur; sublata velut essentiali, ac necessaria distinctione, ac differentia, censum resolvi, ac transire in mutuum judicavit Romana Rota coram Pamphilio die 20. Nov. 1593. apud Cencium decis. 283. & item coram Manzanedo 25. Feb. 1622. decis. 365. n. 10. Ipsum supremum, ac civile Brabantiæ Consilium in caussa annui redditus, seu census hoc pacto affecti ann. 1642. mutuum illum hac eadem ratione judicavit, non censum: *Apparebat proinde hoc actum, ut creditori reservata esset facultas repetendæ sortis; & ex consequenti mutuum erat revera contractum, non emtio redditus, licet nomine census usi essent contrahentes. Prævalet enim cortici verborum id quod inter partes re ipsa agitur. L. Quoniam indignum C. De Testamentis. Est vero hæc substantialis inter annuum redditum. & mutuum differentia, quod in constitutione redditus sors prorsus alienetur ab eo qui nummos numerat; in mutuo maneat repetendæ pecuniæ facultas.* Nec dissimiliter censuerunt illi ipsi Doctores Belgæ, qui super quæstione de redditibus utrinque redimibilibus a duodecim Parochis Schielandiæ proposita, ersi bis deliberantes an. 1687. die 5. Nov., & an. 1688. die 20. Januar., maxime cuperent hunc contractum apud suos frequentissimum quoad fieri posset excusare, ne secus (quod Parochi monuerant) magnæ turbæ excitarentur; non potuerunt tamen non fateri, ob hoc pactum redemtionis, venditori non minus, quam emtori impositum, mutuum verum, & veram usuram ibidem contineri potius, quam redditum, vel censum. Sic enim in ms. documento, quod integrum editur a Nicolao Broedersen de Usuris lib. 5. part. 3. c. 2. §. 5. n. 14., primum ex consultatione an. 1687. n. 2. *Unum hic fuit solemniter conclusum, nimirum contractus illos ab Hollandis Presbyteris propositos nihil differre a mutuo, esse verum mutuum, & etiam usuram.* Tum in consultatione an. 1688. n. 27. *Non intellexerunt DD. Consultores, signanter duo primi nominati, quid sibi velint illa .... alterius rationis esse contractus illos, de quibus quæstio, & eos quos passim vocant redditus utrinque redimibiles; quod enim isti vocentur redditus, ceterique vocentur proprii nominis mutuum, parum facit, si attendamus redditus vocari cum particula a'ienante* utrinque redimibiles; *per hanc enim particulam* (nota) *veri redditus, sive census naturam amittunt, ut jam proprii nominis emtio dici non possint; atque ita quoad substantiam saltem recidunt in mutuum.* Hinc etiam novissime Ludovicus Muratorius in opere Italico *De i difetti della giurisprudenza*, in quo de contractibus nonnulla liberalius scripsit, ut mutuum. & usuram removeret, casum census ex hoc pacto venditori imposito defendi non posse confessus, hunc inter certos canones retulit cap. 10. n. 83. *Il patto apposto alla vendita del censo, che il venditor sia obbligato a redimerlo dopo un tempo determinato, sarà illecito, e muterà il censo in vero mutuo. Pactum redemtionis censui adjectum, ut venditor post certum tempus il-*

lum rogatur redimere, illicitum erit, & censum convertet in mutuum. Tantus, & rationis, & insignis usurarum patroni, & hæreticorum censualis juris vindicum, & Romani juris, & Rotæ, & civilium magistratuum, & Doctorum in maximis angustiis pro excusanda praxi laborantium, & eruditorum, aliorumque Theologorum, etiam (1) benigniorum, quos allegare prætermitto; horum, inquam, omnium consensus in agnoscendo mutuo, & usura ejus census, qui pacto redimendi in gratiam emtoris afficiatur, num insufficiens videbitur, ut inanem, & perperam assumtum cognoscamus illorum conatum, qui id pactum defendere student? Sed sive mutuum, & usuram in contractu, cui hoc pactum accesserit, sive saltem mutui, & usuræ periculum cogites, quod plures adversariorum debuerunt (2) fateri; jure prohibendum, & vitandum quisque probus intelliget.

Origo, & historia hujus pacti, & Ecclesiæ de eo sententia.

56. Hæc autem omnia magis magisque confirmabuntur, si hujus pacti originem, & quasi historiam, simulque constantem Ecclesiæ sententiam exponam. Olim quidem pactum redemtionis in emtoris gratiam, quandocunque pecuniam voluerit (uti nunc intelligitur) fuit omnino inauditum. Apud Romanos enim obligatio rependendi pretii nonnunquam adjecta in venditionibus sub conditione resolvendis aliam longe caussam, & modum habebat, nimirum ut si res ob vitium aliquod intra certum tempus emtori displiceret, venditio solveretur: & licet hæc esset vera emtio, ex hujusmodi tamen pacto ne qua fraus subreperet, ædilitio edicto redhibitioni locus erat, qua restitutio in integrum exigebatur; ita ut percepti fructus in fortem essent computandi, perinde ac si nihil emtum, aut venditum fuisset. Confer L. 31. D. *de Ædilitio edicto* cum L. 60. tituli ejusdem. Non alia fuit ratio ejus venditionis hoc conditionali pacto contractæ Can. *Illo vos, de Pignoribus*, ubi in ipso instrumento cautum fuerat, ut, si emtio displiceret, *fructus percepti deberent in solvenda pecunia numerari*. Pactum, quo liberum esset emtori emtionem ad libitum rescindere, eo quod pecuniam sibi post aliquod tempus restitui velit, & fructus medii temporis adhuc lucrari, nullibi in veris emtionibus invenitur.

Quatenus apud Romanos obtinuerit, & quam diverso effectu.

57. Ii ipsi usurarii, qui restitutio-

(1) Vide inter ceteros Salmanticenses tract. 14., de Contract. n. 41., ubi alios appellant.

(2) Ii ipsi Doctores Belgæ, quos paullo ante memoravi, etsi non omnino convenerint in consultationibus hac de re habitis, quod alii aliis benignius sentirent; in hoc tamen post plures consultationes convenerunt omnes die 13. Martii an. 1688., census hoc pacto affectos, *saltem ob periculum*, esse vitandos. Sic enim in allegato monumento n. 27. *Infrascripti sæpius, partim simul, partim singillatim examinavimus contractus, qui vocantur redditus utrinque redimibiles .... Et quamvis non in omnia omnino huc pertinentia omnes convenerimus; omnium tamen sententia est, dictos contractus, saltem propter periculum, esse vitandos, ideoque debere animarum directores, quantum possunt, eos eliminare.* Neque alia fuit sententia eorum quoque Parochorum Schielandiæ, qui de his contractibus defendendis maxime soliciti eos Doctores consuluerant. *Contractus illi*, inquiunt, *in conventu nostro non semel sunt propositi, & examinati, & licet multis omnino illiciti, & usurarii; omnibus multo pleni periculo apparerent &c.*

Solum in venditoris gratiam postea inductum.

tionis simul,& lucri consilium gerentes, pactum hoc retrovenditionis induxisse, aut revocasse traduntur, ut lucrari fructus possent; non illud in emtoris, sed in solius venditoris gratiam invexere. Sic enim & Romanis (1) legibus fructus emtori acquirebantur. Cum scilicet Lateranense IV. A. 1179. gravissimas pœnas adversus usurarios decrevisset; illi, ut hasce pœnas vitarent, mutuum rogati ab iis, qui præsentibus necessitatibus mutuo, non autem venditione volebant prospicere; mutuum recusantes, emtiones cum retrovenditionis pacto in venditorum gratiam suggesserunt, & induxerunt in praxim, sicut Joannes Andreas, & Cardinalis Hostiensis testantur. Joannes Andreas in cap. *Ad nostram* de emtione, & venditione: *Experientia docuit, quod usurarii dimissis contractibus mutui inchoaverunt facere contractus venditionum conditionalium, scilicet cum pacto de retrovendendo rem*; quod paullo post explicans, vocat pactum *promissionis de retrovendendo*, quæ meram emtoris obligationem in venditoris gratiam significant. Hostiensis autem in Rubrica memorati tituli de emtione. & venditione modum suggerens addit: *Quando accedo ad usurarium, & volens recipere mutuum, ipse non consentit, quia timet de usuris; sed dicit, quod emet, si voluero* &c., idque etiam ex memorato Canone satis colligitur. Cum ergo usurarii hunc contractum invexerint; inventorum, & auctorum conditio huic ipsi pacto usuræ suspicionem inspersit, non quod hocce pactum in vera emtione per sese iniquum sit, sed quod de vera emtione ex hoc pacto studiose adjecto in hisce hominibus timeretur. Re ad Innocentium III. delata, Canone memorato reprobavit contractum, non tamen ex eo solo pacto in unius venditoris gratiam apposito, quod per se legitimum esse potest, sed ex inæqualitate pretii, quod vix dimidium justi pretii contingens, simulatam emtionem, & mutui, ac usurarum fraudem prodebat; neque enim ex una parte credibile est, illum vere voluisse vendere, qui tam vili vendidit pretio, sed ex redemtionis spe consensisse in venditionem, seu potius in hypothecam, vel pignus; ex alia vero parte, (ut Auctores præcipue observant) qui emtionem noluit, nisi retrovenditionis pactum venditor peteret; dubium afferebat, ne emtionem vere vellet, sed mutuum cum restitutionis spe conjunctum, atque iis contractibus velatum, quando apertum mutuum cum restitutionis obligatione, metu legum, atque pœnarum contrahere non posset.

58. Hæc autem fraus, & injustitia si vitetur, simplex retrovenditionis pactum accusari non potest; unde a plerisque defenditur, qui simul ad usuræ fraudem declinandam ab emtore exigunt, ut, *quantum est de se, pro sua utilitate, vellet emere sine pacto de retrovendendo, quia magis sibi expediret ..... sed hoc pactum fuit ad meram utilitatem, gratiam, & contemplationem venditoris, quod quidem pactum tendit ad liberandum eum a jure libelli de sua natura perpetui*, inquit Venerabilis Fr. Bernardinus Busti in tractatu, seu consilio peculiari *de Libellis*, quem prius separatim editum, postea subjecit serm. 27. part. 1. Sermonum. Similiter Angelus de Clavasio V. *Usura* n. 66. eatenus retrovenditionis

Cautiones antiquorum in ipso pacto redemtionis in venditorum gratiam, pactum redemtionis in gratiam emtorum excludunt.

(1) Vide legem 2. D. *de in diem addictione*, ubi de pura venditione resolvenda in emtoris gratiam, si melior illi conditio allata sit, *Julianus scribit, hunc, cui res in diem addicta est, ... fructus, & accessiones lucrari*.

nis pactum approbat, si emtor *hoc faciat ex complacentia venditoris, & quod potius vellet ne reemeret, sed libere sibi dimitteret*: rejicitque veluti usuræ fraudem eum casum, quo quis, *si crederet venditorem non reemturum, non emeret*. Quod idem præscribens S. Antoninus part. 2. tit 1. c. 8. §. 14. fœnoris illum accusat, qui sperans redemtum iri prædium, *ex illa caussa emeret, ut redimeretur*. Adeo pactum redimendi in emtoris gratiam, quo venditor ad redimendum cogatur, hoc in contractu probatum non fuit, ut ipsum pactum redimendi in gratiam solius venditoris eatenus licere Auctores putarint, si ea redemtionis voluntate emtores abessent.

Hoc unum pactum jamdiu fuit in emtionibus fundorum cum locatione, &c.

59. Casus emtionis prædii, qui ab antiquis memorantur, illud unum pactum exhibent; nec alia in sententia hic contractus fuit ab iisdem appellatus *emtio cum pacto de retrovendendo*, nisi quia solum pactum, & obligationem retrovendendi, quæ emtorem afficeret, non autem pactum, & obligationem redimendi, quæ afficeret venditorem, hic contractus continebat. Enimvero contractus, quem suo adhuc ævo, idest sub finem seculi XV., laudatus Bustius proponit Mediolani præsertim usitatum, hoc unum pactum in venditoris gratiam præfert, uti & contractus, quem sub medium idem seculum Veronæ frequentem profert Bartholomæus Cepolla in Opusculo *De simulatis contractibus*, ubi de hoc uno contractu ex proposito agit S. Bernardinus Senensis Serm. 39. a. 2. c. 1. idipsum præsumit; tum enim hunc contractum ab usuræ vitio excusat, cum *emtor agri intentione simplici illum emat, & pretio justo, paratus semper retinere illum, si venditor noluerit illum redimere*: quæ verba omnem redimendi obligationem venditori impositam prorsus excludunt, solam vero facultatem redimendi eidem permissam recipiunt. Legantur S. Raymundus, S. Antoninus, S. Jo. a Capistrano, omnes denique seu antiquioris, seu posterioris ætatis Auctores, quorum plures practica de hoc contractu ediderunt consilia; & cum unum retrovendendi pactum emtori impositum reperies, tum vero de obligatione redimendi venditori imposita ne cogitatum quidem unquam per plura secula fuisse deprehendes; quod nihil dubitarent, quin hæc, non veræ, sed simulatæ emtionis propria, mutuum, & usuram induceret. Hinc in illo ipso contractu expresso Can. *Illo vos, de Pignoribus*, cujus paullo ante monuimus, redimendi facultas ad usuram declinandam emtori eatenus relicta fuit, quod si venditionem vellet biennio rescindere, *fructus percepti deberent in solvenda pecunia numerari*, quod ex redemtionis coactiva vi emtio in mutuum evadere certissime crederetur; nec ullam illi accessionem lucri eo casu permittendam fore Innocentius III. respondit. Idipsum senserunt omnes antiqui: & hac de caussa, ut arbitror, hocce pactum, quum spem lucri interciperet, receptum in praxi ipsa non fuit, solumque pactum in venditoris gratiam obtinuit, ex quo, si aliunde non vitiaretur, in redemtionis casu fructus non erant in sortem computandi.

Item in emtionibus censuum.

60. Neque alia erat emendorum censuum ratio, & praxis, quæ solam pariter redimendi facultatem venditoribus permittebat. Contractus quidem censuales omnium, ut monumenta hactenus edita produnt, antiquissimi apud Uratislavienses, aliosque Germanos, a quibus hæc contractus species ad usuram vitandam videtur inducta sub initium circiter seculi XIV., cum id vitium a cuncta Ecclesia ubique condemnatum, ac severissimis pœnis coercitum, apud Christianos male audiebat; censuales, inquam, ho-

rum populorum contractus hanc unam venditorum facultatem continebant, ut liquet ex Bulla Martini V. de censibus edita an. 1425., ubi centenaria, & immemorabilis horum contractuum apud illos consuetudo describitur. *Semper in ipsis contractibus*, inquit, *expresse ipsis venditoribus data fuit facultas, atque gratia, quod ipsum annuum censum in toto, vel in parte . . . possent extinguere, & redimere, ac se ab ipsius census solutione ex tunc penitus liberare: Sed ad hoc ejusmodi census venditores inviti nequaquam per emtores arctari, vel adstringi valerent.* Hoc unum pactum locum habuit apud ceteras nationes, ad quas idem contractus a Germanis propagatus videtur. Neque hoc casu, vel peculiari vendentium restrictione factum credatur; sed quod non aliud pactum licere putarent. Enimvero etsi hoc idem pactum in unius venditoris gratiam per Episcopos Uratislavienses, nec non per Principes eorum locorum fuisset initio confirmatum, atque approbatum: spes tamen redemtionis, ac restitutionis pretii cum lucro intermedii temporis juncta, mutui, ac usuræ speciem quandam nonnullis injecerat, uti in emtione prædii eodem pacto affectam evenisse dictum est. Hinc plurium Doctorum exquisitæ sententiæ, ac præsertim in Constantiensi, quemadmodum Joannes Gerson de contractibus part. 3. testatur. Ipsum casum Constantiensibus in Reformatorio propositum an. 1417. describit Conradus Summenhart de Contractibus quæst. 83., solumque venditoribus favorem exhibet: *Venditoribus prædictis dando gratiam, ut ipsas pensiones pro eodem pretio redimere possint.* Subjicit deinde sententias Doctorum duodecim ejusdem Concilii maxime insignium, quæ ab aliis editæ dicuntur cum titulo: *Tractatus Doctorum duodecim*; & unam gratiam venditoris omnes ita approbant, ut ex eo quidam mutuum, & usuram negent, *quia ille, qui dedit, non potest repetere capitale*, ut inter ceteros loquitur Fridericus Cardinalis Florentinus. His tamen Doctorum sententiis nonnulli haud plane acquiescentes, ipsum Martinum V. in eodem Concilio Summo Pontificatu donatum interrogandum putarunt. Casus autem idem cum eodem solo pacto propositus, novum, & diligentius examen Pontifex commisit Guillelmo tituli S. Martini Presbytero Cardinali, qui aliis peritis in consilio adhibitis, tractatum scripsit, cujus initium *Abbas S. Jacobi* a prædicto Conrado memoratur. Ad hæc Martinus V. an. 1425. Constitutionem edidit Extravagantibus insertam, & ad tres Germaniæ Episcopos directam, qua eundem censum cum ea una pactione in venditorum gratiam probavit. Ex quo liquet, non novum jus hac Constitutione fuisse inductum a Martino V., ut quidam perperam dixere; sed jus ab ipsa censuum praxi, & forte, etiam institutione, ac naturali (1) quodam jure inductum, fuisse confirmatum. Neque aliam conditionem recipiebant census, sive (2) Regni Aragoniæ, ac Siciliæ, quos an. 1452. confirmavit Nicolaus V. Martini successor, sive Magdeburgensium, & aliorum Germanorum, quos an. 1455. approbavit Callixtus III. in Decretali Extravagantibus adjecta,

(1) Hinc enim census a mutuo distinctus fuit a Justiniano, & aliis ex n. 55.

(2) Hi quoque census, ut liquet ex Nicolai Constitutione, solam venditorum *gratiam* præferebant, quæ formula in Constitutione Martini explicata, vim eorundem coactivam excludit.

cta, ut ex iisdem Apostolicis literis cognoscere licet. Tantis approbationibus opus fuit, ut hoc pactum in solius venditoris gratiam censui additum, quod restituendi pretii obligationem non affert, ab implicito mutuo, & usura alienum crederetur. Pactum vero in gratiam emtoris, quod restitutionis obligationem quandam, redemtionis nomine, imponit venditori, mutui, & usuræ speciem referre nulli dubitabant, nullique hujus pacti approbatores inventi fuere. Hinc cum an. 1490. Theologis Magistris Regii Collegii Navarræ propositus fuisset census cum pacto redemtionis in gratiam emtoris, post diligens examen duodecim Magistrorum, usuræ condemnatus fuit ab universis, uno excepto, ut patet ex actis ejusdem Collegii apud Launojum de Scholis art. 15. Adeo certa, & communis ad hæc usque tempora Doctorum sententia fuit; unde vel Carolus V. sub medium sequens seculum in Constitutione an. 1548. etiam pro ipso externo foro usurarium judicavit contractum, in quo redimendi facultas emtori permittatur.

Origo pacti redemtionis in gratiam emtorum.

61. Quod autem unus inter eos Collegii Navarrici Doctores hoc pactum vindicavit, istud eo tempore defensores cœpisse invenire certum est; sed defensionis modus ignoratur. At sub hoc idem tempus Conradus Summenbart, qui (1) primus hujus pacti defensor allegatur, & neminem sane ante se defensorem allegat, in ea ipsa quæst. 84. conclus. 5., ubi hoc pactum vindicare studet, sola subtilitate juris istud abs se defensum, & in aliquo casu defendi posse insinuat, ita tamen ut ob usuræ, & injustitiæ pericula in praxi permittendum non sit. Postquam enim non pauca in ejus pacti defensionem subtiliter disseruisset, *Hac autem*, inquit corollar. 2., *hic tantum scholastice disputasse volui, ut detur occasio lectoribus ad cogitandum super hoc diligentius, quia ad ulteriora festino. Opus tamen erit, ut in talibus contractibus (2) nihil novi admittatur, quo maligni possint uti in fraudem, & pallium suarum usurarum. Quamobrem supra post principium hujus conclusionis dixi, quod etiamsi servaretur aqualitas commutativa, non admitterem illum contractum, ubi facultas repetendi pretium remanet apud emtorem.* Loco autem, quem appellat, non tam injustitiæ, quam usuræ, & scandali etiam periculum inculcat. Sed ex hoc Auctore tam caute, & expresse monente, *ne coram filiis seculi extra scholas de prædicta subtilitate* disseratur, arrepta opinio a nonnullis, sensim in vulgum propagata, & defensa est, iis quoque cautionibus neglectis, sine quibus nemo hoc pactum ab usura, vel injustitia vindicare jure possit.

Ecclesiæ judicium.

62. Ecclesia quidem, idest Pontifices, & Episcopi, qui non tam iniquas conditiones, quam earum periculum jure naturæ cavendum sciunt, probare non potuerunt hoc pactum, sed improbarunt. Pius V., qui primus post inductum alicubi pactum an. 1568. Constitutionem de censibus edidit, de hoc pacto removendo expresse cavit. Neque jus positivum a Martino V., Nicolao V., & Callixto III. prædecessoribus constitutum revocasse credendus est, sed jus quoddam naturæ, quatenus hoc pactum, vel usuram, vel usuræ saltem periculum afferens, juri naturali adversatur. Nonnullæ quidem difficultates circa hujus Constitutionis

(1) Gabriel Biel item Germanus ab aliis citatus ad hoc idem tempus pertinet.

(2) Si *novum* fuisset hoc pactum admittere, praxis ergo ad id tempus ab eo pacto erat aliena.

nis conditiones a praxi alienas in Hispania, atque Sicilia excitatæ, hoc redimendi pactum in emtorum gratiam nequaquam spectabant. In ipsa enim Nicolai V. Constitutione, pro qua jam in praxim inducta homines laborabant, redemtionis pactum in solius venditoris gratiam erat apponendum, neque in emtorum gratiam in ipsa praxi fuisse appositum, nec per leges licuisse satis agnoscitur ex Philippi II. Hispaniarum Regis edicto an. 1567., quo id pactum in solis pecuniis pupillaribus in civitate Delphensi jam inductum, *juri huic pacto adversanti derogans*, (1) peculiari veluti privilegio confirmandum putavit. Hæc una exceptio praxim, & jus in ceteris constans adstruit. Id tamen pactum non tam contra scriptum jus, quam contra *naturam censuum* judicabant nonnulli, ut in eodem edicto traditur. Edita vero mox Pii V. Constitutione, quæ hoc pactum removeri jussit, cum idem Philippus Rex apud Apostolicam Sedem intercessit; non de inducendo, aut vindicando hoc pacto, quod solis pupillaribus Delphensium pecuniis concessum nihil solicitudinis afferebat, sed de submovendis aliis conditionibus non necessariis, & a praxi non minus, quam a Nicolai V. Constitutione alienis intercessit. Enimvero Gregorius XIII. Pii V. successor, Constitutione ipsius Regis precibus edita an. 1574., se de una Nicolai V. forma, ad quam census creari solebant, rogatum innuit; eamque unam cum approbavit, pactum ab ea alienum nequaquam probasse dici potest. Immo resecandos præcipiens omnes abusus, si qui adversus Nicolai Constitutionem alicubi erant inducti, hoc pactum præscriptæ Nicolai formæ repugnans satis repudiavit.

Apud Broederien de Usuris part. 1. lib. 1. pag. 12.

63. Neque moveat Romanorum quorumdam Theologorum auctoritas, qui in consultatione an. 1581., P. Valentia teste, hoc pactum approbasse dicuntur. Neque enim Romanæ Ecclesiæ sententia ex privatis Theologis, eorumque privatis consultationibus colligenda est, sed ex authenticis, & solemnibus Pontificum, atque Congregationum Romanarum documentis. Quod si Theologos ejus Urbis placet consulere, inspiciendum quid dicant, non cum personam privatam gerentes, speculative nonnunquam ex probabilitate quadam, ac liberalius identidem ex temporis indole locuti sunt, sed cum Sacrarum Congregationum mandato, ac nomine pro veritate respondentes, nihil præter earundem Congregationum, atque Pontificum sententiam pronunciare solent: quemadmodum scio Theologum Romæ celebrem amico meo testatum, se, qui benigniora privatim ex probabilitate sequitur, aliter respondere, cum mandato Congregationum ex ipsarum regulis,

Tom. 1. disp. 25. punct. 2.

(1) Non desunt qui hoc pactum appositum, non per ipsos creditores pupillos, sed per alium tertium, ac pro *tertii interesse*, idest per tutores, ad evitandas molestias, quas a pupillis pati possent, si forte isti adultiori ætate censum ejusmodi, velut minus utilem, probare nollent, in peculiari pupillorum casu tolerabilius arbitrantur, ut videre est apud Card. de Luca de censib. disc. 10. n. 4., qui tamen hanc rationem non approbat; tutores enim pupillorum personam gerentes, pro iisdem pupillis creditoribus habentur, conditio autem tertii valet, cum in venditoris gratiam ad redemtionem cogit, ut in Locis Montium inferius dicemus; vel cum pro venditore onus suscepit, a quo per redemtionem eximi vult, ut de fidei-jussore Rota statuit Decis. 57. n. 35., & Decis. 228. n. 2. part. 8. Recent.

lis, atque principiis sententiam dicere jubetur. Audiatur sane quid in casu census evenit an. 1631. Archiepiscopus Smyrnensis de censualibus contractibus, qui in Insulis Maris Ægei, & Constantinopoli passim fiunt a Catholicis, Congregationi de Propaganda quædam dubia proposuit, inter quæ de pacto redimendi in emtoris, seu creditoris gratiam præcipue quæstio fuit. Agebatur autem de locis, in quibus Pii V. Constitutio non obtinebat, & hoc pactum universim apponebatur. Si illus erat casus, in quo hoc pactum licere dici potuit, hic certe fuit: & si quidem licuisset ex naturali jure, non erant cogendi homines, præsertim inter Turcas degentes, ad illud sustollendum, cum positivum jus usu non receptum eosdem nequaquam ligaret. Nihilominus Theologi a Congregatione deputati die 3. Februarii hoc præsertim ex Piana Constitutione omnino sumendum responderunt, ne pactum illud apponeretur, *Pii V. Constitutionem de censibus esse in prædictis partibus in usum revocandam, & repetitionem sortis omnino prohibendam*, uti legere est apud Vericelli tract. de Apostolicis Missionibus tit. 15. q. 117. Id non ex positivo jure, sed ex naturali cautum videtur, quo hoc pactum in usuram, vel usuræ periculum vergere diximus: nonminus enim usura, quam usuræ periculum ex naturali jure vitare debemus. Hinc nullum Romanæ Ecclesiæ monumentum invenire licebit, quo hoc pactum probetur.

64. Neque vero quispiam opponat speciem census in Monte Ursino quintæ erectionis, quem tamen Clemens X. Bulla 79. tom. 7. Bullarii novissimæ editionis inserta §. 5. ita instituit, ut post annos viginti eundem censum Ursinus ipse cogeretur redimere. Hæc enim redemtionis obligatio venditori imposita fuit ab ipso Pontifice in Ursinæ familiæ gratiam, ne Ursini heredes tam amplo censu ex ipsius negligentia diutius carerent; non autem imposita fuit ab emtoribus, nec in gratiam emtorum, qui cum ex se obligare non possent Ursinum ad redemptionem; Mons, & census ex parte istorum *perpetuus* extitit; cautumque idcirco fuit a Pontifice §. 5. ut *quoad eos* (emtores) *Mons ipse, quoad fuerit extinctus, perpetuus sit, & esse censeatur*. Quod si quo alio in Monte hujus generis facultas emtoribus data credatur, ex peculiaribus eorundem Montium circumstantiis, nihil propositum nostrum offendit. Hæc enim redimendi facultas non in emtorum gratiam, sed in venditorum, & ex eorundem voluntate, ac mandato data invenietur, eaque præsertim non adversus venditorem data ad redemtionem ab eo vel invito exigendam, sed adversus tertium (1) *depositarium* appellatum, cui a vendito-

Redimendi obligatio venditori imponi potest ab alio tertio in ejusdem venditoris gratiam.

Vel a venditore imponi potest alii tertio depositario, vel procuratori suo.

(1) Sic Paullus IV. Bulla 12. an. 1555. 10. Kal. Nov. edita, quæ legitur in Bullario primæ editionis p. 583. erigens *Montem Novennalem* sic appellatum, quia hunc, etsi ex se non vacabilem, post annos tamen novem redimendum, & extinguendum præcepit, ne ejusdem redditus diutius in Montistas distraherentur, Thomæ de Marinis ejus Montis Depositario scuta quindecim millia & quadraginta annua supra redditus Montistis solvendos in extinctionem montis novem annis perficiendam assignavit, eundemque ad extinctionem sese obligare voluit: & similiter Gregorius XIII. Bull. 41. pag. 1245. ejusdem Bullarii cum an. 1576. die 6. Sept. erexit *Montem Provinciarum* item *non vacabilem*, at redimibilem in earundem Provinciarum gratiam, ne quodam subsidio huic Monti assigna-

ditore Romano Pontifice certa pecuniæ summa quotannis proventura, ad redemtionem ipso facto perficiendam assignata fuit. Hoc autem peculiari casu emtores redemtionem petentes, istam non suo, sed venditoris mandato, ac in ipsius gratiam a Depositario postulant: quod perçque fieri posset in censu, si a venditore redemtionis pretium traditum fuisset ex. gr. procuratori suo cum mandato redimendi, monitis emtoribus, ut ad redemtionis pretium a procuratore accipiendum accedant. Itaque re attente considerata, irredimibiles vere dicendi sunt etiam hujusmodi Montes ex emtorum parte. *Redimibile enim ex parte emtoris illud intelligitur, cujus redemtio pro emtoris jure, voluntate, ac mandato, ac in ejusdem gratiam a venditore etiam invito exigi potest. Cujus autem redemtio pro solo jure, voluntate, & mandato venditoris, ac in gratiam ejus ab emtore potest obtineri*, ut in casu accidit, *irredimibile habetur ex parte emtoris*; qui hac ratione venditoris mandatum, & voluntatem exequitur magis, quam suam. Cum autem hac in hypothesi principalis, & efficax redimendi caussa sit venditoris, non autem emtoris voluntas, ac in ejus unius gratiam; Mons hoc

Quid sit redimibile ex parte emtoris, quid irredimibile.

---

gnato diutius gravarentur, Bernardo Olgiato Depositario quindecim millia scuta annua in similem extinctionem, & redemtionem addixit, ejusdemque obligationem ad id exequendum requisivit. In his, ac similibus Montibus, sine propositæ thesis præjudicio, dari fortassis potuit emtoribus redimendi, ac Depositarii obligandi facultas. *Dari fortassis potuit*, inquam; num enim data fuerit, affirmare non possum. Nihil certe hujusmodi in ipsis Bullis legitur. Immo ex Bulla Paulli IV. mandata Depositario redemtio per novennium, sensim pro memorata quota in annos singulos exequenda, non ad Montistarum petitionem facienda erat; sed potius Montistis ante mensem intimanda: ex Bulla autem Gregorii XIII. Montistæ, qui redemtionis pretium acciperent, per sortem extrahendi erant; quæ omnia coactivam vim redimendi ab emtoribus alienam præferunt. Solum Pius IV. Bulla 86. an. 1562. 24. Decemb. de Novennali Monte per Paullum IV. erecto iterum agens, quandam Depositarii cogendi facultatem emtoribus dare videtur his verbis pag. 762. *In eventum, in quem dictus Thomas* (depositarius) *vel ejus heredes a personis Montis Novennalis hujusmodi ad ipsius Montis extinctionem vigore obligationis ad id per ipsum Thomam Marchionem facta cogi possint &c.* Sed neque hoc cogit pro vero jure redimendi coactivo, ut in præsentiarum intelligitur, non solum quia hæc obligatio Thomæ imposita fuit a Paullo IV. venditore, ut in textu exposuimus; sed multo magis quia hoc Pius IV. scripsit ea occasione, qua *Montem Pium Recuperationum* erigens cum minori redditu annuo, Novennalis extinctionem ita præcepit, ut optionem daret Montistis, vel recipiendi pretii locorum extinguendorum, vel ejusdem transferendi in emtionem locorum novi Montis cum redditu minore. Hoc utique casu Montistę Novennales si minori huic redditui, novęque emtioni nequaquam acquiescerent; Thomam Novennalis Montis Depositarium ex prima ejus obligatione, qua majorem redditum Novennalem spoponderat, ab hoc redditu ulterius solvendo prohibitum, ad redemtionem cogere poterant; & siquidem coegissent, Thomam eundem, ejusque heredes indemnes servandos Pius V. descripto textu jussit; quod ad veram redimendi coactionem non pertinet. Sed hæc ad abundantiam dicta sunto.

hoc casu redimibilis ex parte solius venditoris dicendus est; non vero quoad emtorem, qui per se non nisi in venditoris gratiam, & ejusdem mandato redemtionem petere posset. Sed hæc ratio peculiaris quorundam Montium, ut Cardinalis de Luca observavit, non congruit censibus, in quibus, nullo depositario intermedio, emtores cum venditoribus agere debent, ac proinde hos irredimibiles omnino esse debere ex parte emtorum semper novit, & cavit Apostolica Sedes, quæ non alios census nisi sic irredimibiles probavit, & probat. Romanæ autem Sedi sententiæ adhæserunt Episcopi, & Synodi omnes, quæ de censibus statuunt; unde etiam a Gallicano Clero an. 1700. damnata fuit propositio 52., quæ temporales census approbans, hoc pactum in censibus licitum non obscure admittebat.

De locis Montium non vacabilium c. 4. n. 9.

Episcoporum cum Romanis Pontificibus consensus.

65. Nonnulli hic objicient Acta ejusdem Gallicani Cleri an. 1605., qui cum duobus mille & septingentis librarum millibus in Regis subsidium indigeret, ut eas ad redditum annuum facilius inveniret, redemtionis facultatem emtoribus dedisse videtur. Ægre admodum ferendum est, certæ Gallicani Cleri doctrinæ objici facta, quæ cum nihil theologice probant, si etiam adversentur doctrinæ, quę sola Ecclesiastica doctrina est; tum in contractibus varias ex singularibus circumstantiis exceptiones ferre queunt, unde doctrinæ nihil contrarium sit. Qua ratione Romanæ Congregationes propositas de contractibus quæstiones, etiam in usurarum materie, sine responsione dimittunt, vel ad loci Episcopum, aut peritos Theologos deferendas rescribunt, ut inspectis locorum, temporum ac personarum circumstantiis, prudens judicium feratur. Hinc inane prorsus apparet, quod Broedersen in approbationem cujusdam redditus apud Belgas frequentis sæpius repetit ex Cardinali Casanata, cui cum Theodorus Coch an. 1688. significasset, injunctum sibi esse a Capitulo Ultrajectino, ut S. Congregationem de Propaganda Fide consuleret, *quid de obligationibus nostratibus sentiendum, agendum, & prædicandum esset*, hoc responsum ab eodem accepisse traditur: *Suaderem hanc quæstionem non proponere in Congregatione, quia nullum accipies responsum.* Quis scire possit circumstantias omnium, & singulorum, qui pecunias ad redditum tradunt? Non omnibus pecunia erit otiosa: aliis aut lucrum cessans, aut damnum emergens suppetet; inspicienda contrahentium intentio, subjectum, & quantitas redditus, & alia plura, quæ cum aliud, atque aliud judicium exigant, generalem responsionem, ac definitionem non ferunt. In casu autem memorato Cleri Gallicani accedit, agi de Clero in necessitate inveniendæ immensæ summæ; quædam autem licent necessitatem patienti, quæ lucrum exigenti non semper licent. Tandem ex iisdem Actis quiddam subolescit, unde verum pactum redimendi in emtorum gratiam nequaquam datum agnoscitur, sed merus favor, quo plures ad emendos redditus adjicerentur, ea spe ducti, fore ut si quo casu pecunia egerent, adjuvarentur ab ipsis agentibus Cleri, qui novum censum contractum cum aliis ineundum curarent, ut ex redacta pecunia veterem censum redimerent. En actorum verba: *En cas que dans la suite il se presents des personnes, qui ayent besoin des sommes, qu' il auront prêtées, l' Assemblée pour faciliter le commerce des dites rentes a donné pouvoir a Monseigneur l' Archeveque de Paris, & a Messieurs les Agens generaux, & a leurs successeurs, de prendre a constitution de Nouvelles rentes les memes sommes, pour être emploiées au rachât des rentes de ceux, qui voudront être rembour-*

Objectum ex facto Gallicani Cleri diluitur.

De Usuris præfat. n. 6. et L. .. part. 1. c. 5. n. 40. &c.

bourséz jusqu'a concurrence d' icelles, aux meme stipulations &c. Hoc non proprium redemtionis pactum est, quo venditor pecuniam rependere, ac censum redimere cogatur, sive emtores novos inveniat, sive non inveniat; sed potius commutatio est, aut nova venditio census, cui ipsius Cleri agentes, personæ publicæ, operam, & auctoritatem accommodant, ut emtores facilius inveniantur; cum præsertim in novis id genus contractibus, ut rati sint, Cleri consensus, & auctoritas accedere debeat. Etsi emtorum actio in census redemtionem a venditore exigendam vetita sit; non tamen interdictum, quo minus emtor in necessitate, censuarii magni nominis auctoritate interposita, censum aliis possit vendere, & pecuniam comparare, ut in Romanis quoque Montibus quotidie accidit, in quibus depositarii Montium agentes novas in dies venditiones, novosque emtores scribunt. Simile quiddam a Gallicano Clero decretum fuit, hoc uno addito, ut in novis emtoribus expeditius inveniendis ipsi agentes operam ponerent: qui favor a pacto redimendi in emtorum gratiam alienissimus est. Vides ergo quam perperam hæc Acta traducantur ad probandum hoc pactum, quod ipsa constanti Gallicani Cleri doctrina reprobatum liquet.

Solvitur quæstio ex monumento Veronensis Ecclesiæ. 66. Atqui si non in censibus, certe in emtione fundi divisi, ac designati, quem emtor proprio periculo stare intendat, pactum redimendi in gratiam emtoris (quod debitis cautionibus adhibitis, facilius permitti posse nonnullis videtur) Episcopale monumentum nostræ Veronensis Ecclesiæ approbavit. Valerius enim Episcopus in casu Montis Pietatis, ut id pactum apponeretur in emtione fundi designati, ac divisi, certis cautionibus permisit. At in primis hoc documentum singulare, & unius Episcopi est, cui nulli alii, quod sciam, Episcopi, nulli Pontifices suffragantur; infelicique exitu non multo post in usuram ipsa praxis deflexit. Cum enim nostri homines viderent, posse se quandocunque pecuniam repetere, relictis sensim cautionibus a Valerio præfinitis, non emtionem, sed depositum, & collocationem pecuniæ apud Montem, & lucrum ex pecunia cogitarunt, & cogitant, instrumentumque emtionis pro mera hypotheca habitum, veluti superfluum jamdiu prætermisere. Hac quidem de caussa ipsa pariter hujus contractus instrumenta, quibus redemtionis pactum in emtoris gratiam apponitur, pro fictis, & usurariis habentur etiam a celeberrimis auctoribus Venetis, qui ex ipsis legibus, ac praxi Venetæ judicium tulisse videntur. Legendus est inter ceteros Laurentius Priorius in *Praxi Criminali* capite *Usura*, & Benedictus Paschaligus Patritius Venetus in novissimo opere Italice inscripto *Della giurisprudenza Criminale*, quod cum Veneti Senatus decreto probatum fuerit, testimonium omni exceptione majus præbet. Sic autem is lib. 3. c. 9. inter simulatos, & fœnebres contractus refert n. 6. *Compreda simulata con patto di ricupera dentro determinato tempo del venditore*; Idest: *Emtio simulata, cum pacto redemtionis intra certum tempus venditori impofito*. Et n. 8. *Simulata compreda di casa consegnata ben tosto in livello al venditore con obbligo ingionto di affrancare ad ogni richiesta di quel compradore, o con reciproco patto di precorrersi notiz a per l' affrancazione*; Idest: *Emtio simulata domus, quæ statim traditur ad libellum venditori, cum obligatione redimendi ad nutum emtoris, aut cum reciproco pacto notitia preferenda ante redemtionem*. Ex quibus in emtione ejusmodi, ne simulata sit, & ut ab usura absit, ita excludit pactum redemtionis in emtoris gratiam, uti n. 18. excludit a censu, efflagitans *che il compradore del censo non sia*

per

per costringere, o non abbia costretto il venditore a redimerlo, o ricomprarlo. Deinde ut ad Valerii monumentum revertar, si hoc ipsum consideretur diligenter, pactum redemtionis in venditoris potius, seu in ipsius Montis, cujus caussa venditio facta fuerat, quam in (1) emtorum gratiam ab ipso Valerio approbatum ex ejusdem verbis certissime colligo. Hoc enim pactum emtoribus a civitate concessum, & ab eodem Episcopo firmatum eatenus fuit, non ut faveretur illis, qui emerent, ac si per se cogere ad redemtionem possent etiam invitos; sed ut faveretur ipsi Monti, ac ex civitatis spontanea, ac libera voluntate, nimirum *ea potissimum de caussa*, inquit idem Episcopus, *quod nummi otiosi in Monte sine magno ejus dispendio teneri non possint, nec facile sit quaerere, a quo potissimum in tanta multitudine emtorum debeant Gubernatores redimere fundos venditos*. Hæc caussa, quæ *potissima*, seu principalis dicitur, non emtoribus, sed Monti gratiosa est; & si quidem emtoribus redimendi facultas traditur, hoc ea solum de caussa factum est, non ut hi redemtionem possent a Monte etiam nolente, vel impotente exigere; sed ut in casu superfluæ pecuniæ, ac redimendi, ab iis potius, qui redemtionem peterent, quam a refugientibus redimeretur quod venditum fuit. Itaque hoc ipsum unicum, quod viderim, monumentum, quo in emtionibus pro diviso redemtionis pactum in peculiaribus circumstantiis probatur, non probatur in emtorum gratiam, ut vis coactiva ipsis tribuatur etiam in nolentes redimere, quemadmodum in ea, quam impugnamus, sententia exigitur. Hoc non emtionum, sed mutui proprium semper habitum est; ac proinde in emtionibus sive censuum, sive fundorum nullo Ecclesiastico documento probari hactenus potuit, sed perpetuo fuit, & a Romana Sede, & ab Episcopis improbatum. Huic judicio, quod Ecclesiæ judicium est, acquiescere debent illi, qui Ecclesiæ vocem, & doctrinam sequuntur. Quidquid Theologi quidam secus doceant deferendum est: neque enim privati Theologi, sed Pontifices potissimum, deinde Episcopi, Doctores, & Magistri

Vid. postrem. decret. Valerii inter Monumenta.

Monum. 4. in fin.

Concluditur de constanti judicio Ecclesiæ.

Huic judicio acquiescendum.

S 2

(1) Enimvero ex alio eiusdem Augustini Valerii monumento, quod inter Episcopalis Cancellariæ Manuscripta legitur, insertum in tomo inscripto *Pœnitentiaria*, hoc pactum in emtoris gratiam aperte reprobatur. Ille enim Episcopus ad S. Caroli exemplum Pœnitentiariæ Congregationem instituerat, in qua casus dubii expenderentur diligentius, ac cautius deciderentur. Doctiores totius urbis viri in eam Congregationem acciti. Hæ enim personæ in dicto monumento nominantur: *Reverendissimus Dominus Episcopus, Reverendus D. Archipresbyter, R. P. Inquisitor, R. D. Adamus Fumanus, R. D. Vicarius, R. D. Pœnitentiarius, R. Augustinus Pasius Canonicus, R. D. Petrus Stridonius, R. D. Angelus Ratus, R. P. Hieronymus Ottellus, R. P. Valentinus Arigonius, R. D. Nicolaus del Bene, R. D. Raphael Bagata, R. D. Baptista Peretus*. Congregationes identidem habebantur, ac in una coacta die X. Decembris An. 1570. hic casus in rem nostram definitus traditur: *Contractus locationis, cum pacto, quod conductor cogi possit ad affrancandum cum pretio exhibito, est illicitus*. Solum An. 1582. cum Mons Pietatis pecunia indigeret; hoc casu iterum proposito, in ipsius Montis, non autem in emtorum gratiam ea Decisio restricta fuit, eo modo, ac ratione, quam in textu indicavimus; ut ne possit id transferri ad ceteros casus, in quibus eadem *potissima ratio*, & venditorum gratia locum non habent.

ctri Ecclesiæ sunt, quos Christus regere, & docere Ecclesiam jussit; quibusque obaudire Ecclesiæ filios necesse est. Saltem quoad iidem Ecclesiæ pastores hoc pactum non approbent, magnæ temeritatis, ac periculi fuerit, ob privatas opiniones, quas sæpius in laxitatem, & errorem prolabi experientia notissimum est, illud pactum recipere. Finem huic paragrapho imponam verbis Cardinalis de Luca de Censibus disc. II. Postquam enim n. 3. Romanam praxim, quæ toti Ecclesiæ pro regula esse deberet, eam esse testatus est, *quod quoties facultas repetendi sortem est pure, & simpliciter collata in arbitrium creditoris, tunc omnino* (nota) *receptum est, id esse contra substantiam census, proindeque illum vitiare, quia in effectu contractus potius continere dicitur mutuum usurarium sub contractus censualis vocabulo palliatum*; memorata deinde n. 4. eorum sententia, qui *speculative* illud pactum defendunt, vel ex auctoritate cujusdam Rotæ, quam male intellectam ostendit, concludens ex constanti auctoritate, ac judiciis ejusdem Romanæ Rotæ, quę non ex positivo, sed ex naturali, vel (1) communi jure id pactum rejiciunt; *In foro*, inquit, *ac in materia adeo suspecta, in qua tutior semper recipienda est, curanda non sunt sophistica, ac speculativa disputationes*. Sed ad alterum pactum hisce emtionibus additum, & maxime controversum transeamus.

§. V.

De periculo in venditorem non rejiciendo. Damnum fundi, vel census emti, quatenus spectet ad emtorem, etiamsi non totus fundus perierit. Discrimen inter emtionem, & emphyteusin, in qua ex vulgata regula: Nisi res pereat tota, non liberatur emphyteota. Quid dicendum de censu imposito ampliori fundo. Obligatio omnium bonorum quatenus intelligenda. Cautio a periculis fundi etiam fortuitis repugnat pacto retrovendendi, & usura periculum affert.

67. IN quacunque emtione periculum rei emtæ per se spectat ad emtorem, qui rei emtæ dominus est, ut explorate ex ipso naturali jure Romanæ leges definiunt. Vide L. 1. C. *de periculo, & commodo rei vendita*. Idipsum de usufructus periculo dicendum est, ita ut pereunte fundo, cui usufructus adhærescit, usufructus ementi pereat. Rationem affert L. 2. de usufructu: *Est enim usufructus jus in corpore, quo sublato, & ipsum tolli necesse est*. Hinc illa Ciceronis in Topicis n. 3. *Si ædes ea corruerunt, vitiumque fecerunt, quarum usufructus legatus est; heres restituere non debet, nec reficere, non magis quam servum restituere, si is, cujus usufructus legatus est, deperiisset*. Quod De damno rei, vel census emti.

(1) Hinc sane idem Cardinalis in *Summa discursuum* in tit. de censibus in fine subjecta §. 4. hoc initio certum statuit: *Inter hujus contractus requisita, istud demortua sortis, qua ex creditoris parte sit perpetuo irredimibilis, recensetur, idque (moderna etiam Piana lege seclusa) de contractus natura ex juris dispositione, vel intentione desiderari probabilius est*; ut definivit Rota coram Gypsio 6. Junii an. 1594. Decis. 11. post Cencium, quæ pro contrario sensu perperam allegatur in Rota coram Corduba 5. Maji 1597. Decis. 224., licet non male ab hac definiatur in casu pacti redemtionis, seu potius solutionis pretii, cujus dilatio in venditione concessa fuerat, uti est casus ibidem definitus ex observatis num. 51.

Quod autem de usufructu dicitur, æque intelligendum de censu, qui, ut vidimus, propria ususfructus emti species est. Itaque sive fundus emtus sit, sive census; periculum ad emtorem pertinere debet, non ad venditorem, adeo ut hic *restituere* (ut Ciceronis verbis utar) *ac reficere* nihil debeat. In re certis finibus designata, atque divisa, sicut tota emenda est, ita totum damnum emtorem sequetur: in re autem, cujus proportionalis pars *pro indiviso* emta sit, damnum, si quod contingat, inter dominos (ut Rota coram Pirovano observavit) pro rata portione erit dividendum, quemadmodum inter fratres indivisi fundi dominos fieret. Hæc facile intelliguntur in emtione fundi, quæ ex hujusmodi emtionum natura, vel certum, ac separatum fundum, vel certam fundi quotam pro indiviso definitam requirit. Dubium esse potest in censu, quem ampliori fundo imponi posse diximus. Idem tamen videtur censendum, ut nimirum, si quo casu prædii pars pereat, damnum pro rata dividatur; neque enim ita in gratiam emtoris census venditur, ut quovis casu sit tutus, quemadmodum in legatarii gratiam decerni solet. Ubi jure venditi ex necessitate alienatur, non tanta liberalitas præsumitur; ac non enim in necessitate liberalis est. Designatio omittitur, sive negligentiæ coercendæ, sive vitandi incommodi caussa non autem ob tutum censum præstandum etiam a fortuitis casibus: alienumque a naturali æquitate videtur, ut in censu, qui dimidium ex. gr. fructuum absorbet, si dimidium prædii pereat, totum domino, qui alterius dimidii jus habebat, nihil censuario pereat. Ad hanc quidem naturalem æquitatem certius promovendam Pius V. designationem certi prædii, licet ex natura census non necessariam, præcepit, ut prædio, vel ejus parte pereunte, census totus, aut ex parte periret emtori, nec totum periculum, & damnum venditorem sequeretur, quemadmodum ex ipsius Pii verbis Romana Rota declaravit post Cencium Decis. 88. n. 1. 80., & 94. n. 3. Ne quis vero id ex positivo jure manare existimet, hac naturali ratione statuitur a Cardinali de Lugo de Just. & jure disput. 27. sect. 6. §. 4. n. 104. *Ratio autem, cur pereunte, vel infructifera reddita in perpetuum parte census, pereat pars census, neque omnes fructus aliarum partium debeant obligari ad pensionem integram, est quia census fuit realis obligatio totius prædii, quæ obligatio coextenditur ipsi prædio, ita ut sit tota in toto, & pars in parte. Quare pereunte parte prædii, periit pars obligationis, quæ ei parti adhærebat.* Pro hac naturali æquitate, ac justitia statuenda acriter disserunt P. Ferdinandus Rebellus de Obligat. just. lib. 10. q. 6. n. 1., & P. Ludovicus Molina de Justit. & jure disput. 391. n. 3., & alii plures.

Decis. 110 Part. 1. Recent.

De censu ampliori fundo imposito periculo.

68. Neque paritatem emphiteusis alleges, in qua si totus fundus emphyteusi subjectus non pereat, emphyteota non liberatur: alia enim emphyteusis, & census ratio est. Emphyteusis proprie dicta, in qua una valet axioma illud vulgatum: *Ni ree pereat tota, non liberatur emphyteota*, illa est, qua fundus sine pretio cuipiam conceditur, sub onere annuæ exiguæ pensionis proprietario solvendæ. In hoc autem contractu, cum emphyteota domino in directi dominii testimonium, non autem pro ratione fructuum pensionem solvat; nihil mirum est, si pereunte fundi parte (ubi ita convenit) pensionem cogatur solvere: adhuc enim reliqui fundi domino pensio solvitur in testimonium dominii, quod ille non minus in parte, quam in toto obtinet. At in censu, quo jus in certam quantitatem amplioris

Paritas emphyteusis quam inepta.

fundi

fundi emtum sit, cum dominus censuario pensionem solvat pro emto fructuum jure, quod non totum, sed ex parte pro indiviso emtum, juri reliquo domini nihil detrahit (dominus enim non totum jus, sed partem juris vendidit) censuarius, velut in societatem communis juris pro indiviso admissus, si pars fundi pereat, damno pro rata portione subesse debet, ne si tota pensio ipsi solvenda sit, totum damnum in communi, & indiviso jure solus dominus sentiat, quod iniquum est.

Exceptio. 69. Si tamen is hac expressa conditione censum vendiderit, ut censuarii pars ex ampliori fundo censui subjecto in primis detrahenda sit, & si quid reliquum supersit, sibi vindicet: hoc speciale pactum, quod pretium peculiare in emtione census meretur, servandum erit. In hanc tantum conditionem, atque sententiam intelligenda est Decisio Romanæ Rotæ die 30. Octobris an. 1602. coram Mellino post Cencium descripta. Quæ tamen hac in re monet, constare quidem censum, si pars fundi, quæ superest, fructus solvendo censui idoneos suppeditet. At si pars, quæ superest, pensioni non sufficiat; quidquid percipitur, censuario quidem erit solvendum; verum proprietarius aliunde supplere non debebit, ut in emphyteusi ab auctoribus traditur. Ratio est manifesta, quia jus in fructus emti census realem obligationem parit, quæ fundo censui subjecto adhæerescit, ita ut fundo pereunte, ad alia bona ei censui, & obligationi non subiecta nequaquam extendatur. Hinc quod Pius V. postremo sanxit, *census in futurum, re in totum, vel pro parte interemta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire*, si naturalis juris non est, quatenus censum *pro rata perire* decrevit; certe quatenus ita perire debeat, ut ad alia bona, si quæ sint, censualis obligatio extendi non debeat, naturale est.

70. Hæc vera omnes fatebuntur, quatenus intelligantur de rei, vel census emti periculo *per se*; emtionis enim jure, sicut rei, vel census emti dominium, & commodum in ementem transfertur, ita & periculum ad eundem pertinet. At nonne (inquiet aliquis) pactum, & cautio de periculo emtioni addi potest, sicut in aliis contractibus nonnunquam adjicitur? Vi autem hujus pacti, seu cautionis per accidens adjectæ, periculo in venditorem traducto, quidquid damni in ipso fundo contingat, fundus, vel census eidem impositus semper a venditore præstandus erit, eorumque æstimatio aliunde supplenda. Huc spectat obligatio omnium bonorum, quæ in ejusmodi contractibus inseritur, quam ipsi Romani Pontifices in Constitutionibus pro erectione Montium speciem census referentium adhibuerunt, atque probarunt. Nihil primo adspectu verisimilius. At vide quid reponam: Objectio.

Pactum cautionis a fortuitis periculis fundi, vel census emti, ita ut pereunte fundo aliunde supplendum sit, etsi non illicite apponi in aliquibus emtionibus possit, si venditore in hanc cautionem consentiente justum hujus cautionis pretium solvatur, omneque usura, ac simulationis periculum absit; in emtionibus tamen cum pacto retrovendendi, de quibus nunc agimus, apponi nequit, cum sit contra retrovenditionis naturam, & maximum simulationis, & usuræ periculum afferat. Obligatio omnium bonorum in hisce contractibus addita, non hanc cautionem a periculis fundi, vel census, sed solam evictionem contractus, vel etiam quandoque pensionum solvendarum obligationem respicit, & eatenus a Romana Sede recepta, & probata fuit. In solo censu, qui omnibus bonis immobilibus imponeretur, uno fundo pereunte, alius supplere deberet, Refellitur, ac thesis statuitur.

quia

quia census non in eo, qui periit, sed in omnibus fundis constitutus esset. Sed hac constituendi census ratio periculi plena, & ab aequitate plurimum remota, a Romanis Pontificibus jure interdicta est, cautumque, ut unus fundus, vel plures, quos census quantitas exigat, designentur, ac subiciantur, quibus pereuntibus census extinguatur. Hęc si probavero, tota objectionis vis infringetur. Igitur non negarim, venditione stante per se caveri posse de periculis rei venditæ, si venditore in hanc cautionem libere consentiente, justum hujus cautionis pretium solvatur, omneque usuræ, ac simulationis periculum absit. Ita in venditionibus simplicibus, & absolutis hæc cautio reprehendi nequit. At in venditionibus, & emtionibus cum pacto retrovendendi, primum hæc cautio, si ad fundi pericula extendatur, retrovenditionis naturæ manifeste repugnat. Vi enim hujus pacti de retrovendendo nihil a venditore rependendum est, nisi res emta ab emtore retrovendatur. Cum autem retrovendi nequeat quod periit; vi ejusdem pacti venditor, si quo casu fundus perierit, ad refundendum pretium, vel æquivalens cogendus non est. Hæc vera & vulgata retrovendendi notio, ac natura; cui profecto illa cautio adversatur, quæ etiamsi pereunte fundo nihil retrovendatur, nec retrovendi possit, tantundem aliunde supplendum, vel rependendum aliunde, ; retinm requirat. Quod si in praxi hæc notio apud multos non est, quippe qui in eventum, & periculum omne tantumdem semper reddendum existimant; idcirco accidit, quia propriam venditionis, & retrovenditionis vim in hisce contractibus non cogitant, sed meram hypothecam, vel pignus, in quibus dantem, non vero accipientem periculum sequitur, ita ut contractus id genus non sit vera fundi, aut census venditio, & emtio, sed mutuum cum pignore, & hypotheca speciali certi fundi, & obligatione bonorum omnium, quod ad simulatam emtionem, & veram usuram pertinere nemo non videt. Hoc illud est usuræ periculum, quod ex hujusmodi cautione in hisce contractibus prætere a inesse secundo posuimus. Cum quis accepto pretio fundum fructiferum recipit, ita ut quamdiu debitor pecuniam non rependat, ipse fundi redditibus fruatur, ipsius autem fundi periculum ad debitorem pertineat; hæc, ut ex ipsis Romanis legibus constat, non emtio, ac venditio est, sed hypotheca, & pignus, cujus redditus, nisi in sortem computentur, usuræ a Sacris Canonibus deputantur. Vide Concilium Turonicum an. 1163. præsidente Alexandro III. Can. 2., & titulum de pignoribus, & hypothecis lib. 3. Decretalium. Nisi vera fundi, aut census emtio contrahatur, pignoris, & hypothecæ ratio usuram inducet; pignus autem, & hypotheca ob solum periculum, quod debitori manet, distinguitur ab emtione, in qua periculum ad emtorem transit. Id vero si contingit in fundo, qui a creditore sine suo periculo recipitur, & possidetur, quoad pecunia restituatur; multo facilius evenier in fundo, qui apud debitorem, ut ante, maneat, & sola scriptura obligetur: hoc enim casu hominum mens ab emtione longius abest, & pignoris, ac hypothecæ notionem in hisce contractibus facilius concipiunt, & lucrum non ex emto, sed ex pecunia, obligato ad cautionem fundo, in praxi exigunt, ut considaranti, & interroganti patebit. Hoc usuræ periculum ut evitetur, cum pignus, & hypotheca contrahi non debet, sed vera emtio; tum veræ emtionis notio est inducenda, quæ ex periculo rei, vel census emti a pignore, & hypotheca secernitur. Hinc jure Episcopi ad usuram arcendam, ac veram emtionem in

Cautio a periculis fundi ex pacto retrovendendi repugnat in his contractibus.

L. 21. D. De pignor. & hypoth. §. 2.

De periculo usuræ.

in hisce contractibus inducendam, hoc remedium unicum, ac necessarium praecepere, ut scilicet emtores sincere ementes, rem suo periculo acquirere, sibique, si pereat, perituram intenderent. Consule instructiones Augustini Valerii Episcopi Veronensis, & Cardinalis Paleotti Bononiensis Archiepiscopi allegatas n. 32. & 39., quibus & auctores, praesertim antiqui, consentiunt; unde S. Bernardinus Senensis serm. 139. a. 1. c. 3. loquens de illo, qui perinde emit, ut, si res pereat, sibi perire nolit, is, inquit, *emtionem fingens, mutuum facit*. Et eatenus tantummodo mutuum, cum directum, tum indirectum, a simili contractu census ablegant S. Joannes a Capistrano tom. 7. tractat. tractatuum pag. 106. in tractat. de usuris part. 2. n. 48., Sanctus Antoninus part. 2. tit. 1. c. 8. §. 15., & alii, quia *ubi est mutuum mutuatarius obligatur mutuanti in pretio numerato* (idest ad restitutionem) *; in tali enim casu pretium transit, & jus percipiendorum fructuum* (idest census emtus) *stat periculo, & lucro emtoris*. Hoc autem non idcirco refert, quod cautio de periculo in praediis, ac domibus, quae vix rarissimo casu peritura creduntur, multum aestimetur; sed quod velle periculo subesse in hisce contractibus, ac verae emtionis notionem, & voluntatem inducendam, ac dignoscendam necessarium videatur. Ab his ergo contractibus omnino ableganda est cautio de periculis fundi, quae tantum usurae periculum affert, cum praesertim pacto retrovendendi in iisdem apposito omnino repugnet.

Obligatio omnium bonorum quid operetur.

71. Obligatio porro omnium bonorum, quae in iis contractibus adjicitur, quaeque a Romana Sede recepta, & probata fuit, non hanc cautionem fundi, aut census respicit, qua, si fundus census subjectus pereat, aliunde supplendum sit; sed ad solam contractus, atque nonnunquam pensionis cautionem refertur. Id palam fit ex formulis, quę Constitutionibus de locis montium insertae leguntur. Cautionem contractus ex fide pręstandi exprimit formula frequentius usurpata: *Pro omnium, & singulorum praemissorum observatione, & executione*, quam videre est inter ceteras in Constitutione Sixti V. *Multa, & gravia* de Monte Pacis erecto 4. Kal. Augusti an. 1585., & Constitutione ejusdem *Inter multiplices* de Monte Urbis veteris erecto 2. Kal. Martii 1587., & alibi. Omnibus his Montibus in census speciem erectis super certum, & designatum quarundam gabellarum fundum, obligatio omnium Apostolicae Sedis bonorum adjicitur *pro omnium, & singulorum praemissorum*, quę scilicet in contractum cadunt, *observatione, & executione*. Similes formulae alibi insertae eòdem pertinent. Ita pariter in censibus naturalis haec obligatio est, qua de pręstando contractu caveri debet, aut etiam de evictione, si forte fundus ab aliis evincatur.

Obligatio, & cautio de praestando contractu.

Caution em porro pensionis in omnem eventum praestandae alia formula exhibet, qua Gregorius XIII. Const. 41. die 16. Septemb. an. 1576. obligatis omnibus Romanae Ecclesiae bonis designatos reddituus Montis Provinciarum spopondit tutos, ac liberos *ab omni onere, impositione, & quocunque casu fortuito, quantumlibet inexcogitabili*; & similiter Paullus IV. Constit. 12. 10. Kal. Novemb. an. 1555. de certis redditibus Montis Novennalis ex subjecto fundo percipiendis ita cavit, ut secura, quibus iidem redditus ęstimabantur, *ab omni onere, impositione, gravamine, restauro, & quocunque casu fortuito, etiam quantumcunque inexcogitabili, libera, immunia & exempta, ac integra, & sine aliqua diminutione inter personas Montis hujusmodi annis singulis, & quolibet bimestri pro rata distribuerentur, & dividerentur*. Quibus verbis obligatio

De pensione integre solvenda.

ctio de fortuitis casibus, quantumvis inexcogitabilibus, solam pensionis præstitutæ cautionem respicit, ne ullo unquam tempore, vel casu, tributis gravari, aut imminui posset. Hinc si quando Montium pensio, conditione temporum immutata, gravior visa est; ex redemtionis pacto, pretio oblato, extinguendum Montem Romana Sedes satius duxit, & novum Montem commodiori pretio erigendum, quam contra hanc obligationem invitis Montistis pensionem minuere. Quod si hæc obligatio aliquando etiam cavit de fortuitis casibus, ex quibus redditus subjecti fundi ad præstitutam pensionem minus sufficerent, uti (1) accidit in erectione Montis Ursini quintæ erectionis; id locationis speciem refert, qua redditus fundi in omnem eventum, nullo excepto fortuito casu, conducantur certa pensione quotannis solvenda, sive fundus idoneos fructus aliquo anno ferat, sive non ferat, quod licere nemo negaverit, si tamen pensio ita moderata sit, ut reddituus unius anni deficientes, cum abundantioribus aliorum annorum reditibus compensentur, ut Cardinalis de Lugo ex Molina notavit de Justitia, & Jure disp. 27. sect. 4. n. 71. Hæc maxima vis cautionis est, & obligationis omnium bonorum, quam unam vel benigniores Theologi eatenus defendunt apud eundem Cardinalem n. 69. *Si*, inquiunt, *non intendatur constitui census super aliis bonis, sed solum super rebus certis nominatis; cetera vero bona solum obligentur ad securitatem solutionis, ita ut non pereunte re nominata, vel ipsa evicta, possit creditor ab aliis etiam bonis exigere suum debitum, quia hypothecata fuerunt ad securitatem: pereunte autem re nominata, non possit ab aliis bonis aliquid exigere.* Aliam cautionem, & obligationem omnium bonorum nunquam probavit Romana Sedes, nec citra usuræ periculum, & contra expressam retrovenditionis conditionem, probari in his contractibus potest. Citius in censibus jure naturæ admitti posset census omnibus bonis immobilibus impositus, ut in Nicolai V. Const. innuitur, quo casu pereunte uno fundo, census solvendus sit ex aliis, qui supersunt, non vi obligationis, & cautionis, quæ hunc effectum non præstat, sed quod census, non uni fundo qui periit, sed omnibus impositus fuit. Verum cum hæc census impositio in omnibus fundis, si census pensionem multum superent, venditoribus nimis gravis, nec satis æqua sit (inde (2) enim a venditione libera cujuscunque fundi im-

Etiam in damno fortuito fructuum.

Vel benigniores Theologi cautionem, & obligationem de periculis ipsius fundi non probarunt.

Multo minus Romana Sedes.

Citius census imponi possent omnibus bonis.

Hoc tamen, uti nimis grave venditoribus, jure vetitum.

(1) Clemens X. Constitut. 70. certis Ursinorum prædiis huic Monti subjectis §. 4. cavit *ut summam ex quovis casu, etiam fortuito, & inopinato, ex introitibus, & redditibus præfatis deficientem, dictus Dux Flavius de proprio, & cum aliis redditibus, & pecuniis supplere teneatur.*

(2) Posset tamen peculiari lege huic incommodo provideri, & caveri, ne ullum certum prædium, sed omnia censui subjiciantur in venditorum gratiam, ut in necessitate vendendi aliquid, possent distrahere quidquid eisdem magis expediat, ac ex venditione prædium ab obligatione subducatur, quando restet aliunde, quod censui sufficiat, ita ut quod restat, obligetur, nulloque casu repeti possit quod venditum fuit, ac si nunquam obligatum fuisset. Ita census omnibus bonis impositus, non in emtorum, sed in venditorum gratiam, jure naturali reprehendi non posset. In hanc forte rationem ante Pium V. constituti erant census, quorum formulam, & exemplum reperire licuit anno 1523. his

pediuntur) idcirco hęc censuum creandorum ratio ab eadem Sede non omnino expresse probata, sed potius interdicta, & sublata fuit. In Martini V., & Callixti III. Constitutionibus census probantur, qui *bona in ipso contractu exprimebant*. Solum Nicolao V. propositi fuerunt census creati *super domibus, possessionibus*, & *proprietatibus specialiter* designatis, *vel etiam generaliter super omnibus bonis, redditibus, & emolumentis*. Cum autem in subjectis verbis hos census probavit Nicolaus, non satis apparet, num utrosque probarit; indistincte enim probavit *censualia super rebus, & facultatibus suis, & emolumentis ejusdem*. Immo addens deinde in horum censuum emtione, ac venditione adjici posse *contrahentium securitatem, tuitionem, & indemnitatem, cum potestate vendentibus personas, eorumque proprietatee, redditus, jurisdictiones, census, ac omnia, & singula mobilia, seu immobilia bona obligandè;* hæc generalis obligatio, pro securitate, & evictione addita, indicare videtur priori formula specialia tantum bona censibus subjecta probari, ut in aliis aliorum Pontificum Bullis exprimitur. Ne quid tamen dubitationis ex hac Constitutione oboriretur, satis providit Gregorius XIII., cum post editam Pii V. Bullam, Philippo II. Hispaniarum Rege intercedente, ad Nicolai formam census constitui permittens, id in rem præsentem veluti necessarium expresse cavit, ut *prius unius, vel plurium rerum certarum, super qua, vel quibus census ipse constituatur expresse* & deinde, *si* contrahentes *voluerint, omnium bonorum in genere mentio fiat*; idque quatenus non esset in usu, *de novo introduci, & observari præcepit*. Quod primo ait, mentionem faciendam *prius unius, vel plurium rerum certarum, super qua, vel quibus census ipse constituatur expresse*, census constitutionem certæ rei imponendam respicit; ubi idcirco *plures* res censui subjici permisit, non ut census tutior sit, sed quatenus res una censui nequaquam sufficiat. Quod autem secundo addit *omnium bonorum in genere*, si contrahentes voluerint, mentionem posse fieri; ad *securitatem, tuitionem*, & *indemnitatem*, idest cautionem contractus, vel fructuum (ut in ceteris Constitutionibus) refertur: secus si æque omnia censui obligata voluisset, ita ut uno fundo pereunte, alius obligaretur; nihil erat, unde præciperet, ut *unius, vel plurium* obligatio, ab obligatione omnium distingueretur. Sed tametsi ex naturali jure, vel etiam ex Nicolai V. Constitutione quispiam velit, imponi

his verbis: *Ego N. N. civis Tridentinus testor, quod meo, ac meorum heredum nomine, venditione perpetua Joanni N. vendidi jus, seu censum annuum quinque florenorum percipiendorum ex meis prædiis ubicunque possessis, pro quo jure, seu censu emendo dictus Joannes mihi solvit florenos centum. Reservavi tamen mihi, & meis heredibus jus perpetuum reemendè eundem censum totidem florenorum centum solutione, quandocunque placuerit; dum ante menses quatuor hac redemtio eidem Joanni, vel suis heredibus notificetur. Actum Tridenti an. 1522.* Ita etiam similes census venditi leguntur a Monasteriis, vel Capitulis Clericorum alicujus Plebis *ex omnibus Monasterii prædiis*, vel *ex decimis*, seu *ex tota massa decimarum talis Plebis*, seu *Clericorum talis Plebis*. Verum & ante Pium V., & multo magis post. frequentius inveniuntur exempla censuum percipiendorum *ex prædio N. sito in tali villa*, addita obligatione ceterorum omnium bonorum evictionis nomine &c.

poni posse censum omnibus fundis; in eo tamen censu, qui certo fundo imponatur, ceterorum obligationem eo referri, ut de fortuitis ipsius fundi periculis cautum sit, nullo jure, nulla Constitutione probatur. Stet igitur, hanc cautionem de periculis fundi, quam retrovenditionis pacto repugnantem, ac periculi plenam vidimus, in his contractibus non esse adjiciendam; sicut nec adjiciendum est redemtionis pactum in emtoris gratiam, quod vel mutuum, & usuram. vel mutui, & usuræ periculum afferre superiori paragrapho ostendimus. Hinc jure S. Antoninus hæc duo, ad mutuum implicitum, & usuram in hisce contractibus vitandam, necessaria habuit, adeo ut part. 2. tit. 1. c. 18. §. 14. scripserit, mutui, & usuræ suspicionem ex his duabus conditionibus cessare, si *est in libertate venditoris redimere, vel non, & res est in periculo emtoris*.

§. VI.

Non ex eo tantummodo mutuum, & usura excluditur, si pecunia ad lucrum credita repeti nequeat. Antiqua exempla mutui usurarii, quo pecunia repeti non poterat, quoad usuræ solverentur. Emendum est aliquid fructiferum; vera autem emtionis voluntas ex eo dignoscitur, si rei emtæ, vel censûs periculum subire emtor velit. Hinc duæ conditiones maxime servandæ in memoratis contractibus, ut emtor redimendi pactum, & obligationem pecuniæ restituendæ venditori non imponat, ipse autem periculum subeat.

Animadversio de duabus conditionibus hactenus expensis.

72. Quanquam vero si altera tantum ex his conditionibus absit, satis ex altera, quæ stet, contractus discerni fortassis posset a mutuo; si tamen utræque absint, nihil discrepat. Quod enim redimibile in emtoris gratiam, & sine ipsius periculo est, ita pecuniam restituendam præstat, ac si mutuum sub pignore, vel hypotheca datum sit. Cum porro altera ex his conditionibus deficiente, injustitia aliqua semper immineat, facileque subrepta usuræ, ut hactenus vidimus; utraque conditio in praxi omnino jungenda, ac exigenda est, ita ut soli venditori relinquatur redimendi libertas, & res, vel census emtoris periculo sit.

Ad mutuum, & usuram vitandam non sufficit pecuniam absolute repeti non posse.

73. Hoc ut magis, magisque confirmem, libet nonnullorum sententiam refellere, qui, periculi conditione neglecta, ad mutuum, & usuram vitandam satis esse putant, si data cuivis pecunia, nulla interveniente emtione rei, aut fundi fructiferi, facultas ejusdem pecuniæ reposcendæ non permittatur. Moventur quidem illi vehementissima, uti videtur, ratione. Cum pecunia, inquiunt, repeti nequit ab eo, qui dedit; restitutionis obligatio nulla est, nec mutuum esse potest, cui est essentialis restitutionis obligatio. Hinc dum non exigatur restitutio pecuniæ, lucrum citra usuram percipi posse opinantur, cum usura sine mutuo stare non possit. Vide autem fallaciam.

Emendum est aliquod fructiferum.

74. Usuræ malitia ex eo est, quod quis lucratur ex pecunia ad consumtionis usum tradita, quæ sterilis, & infecunda fructum parere nequit, ut pluribus probavimus l. V. de jure naturali circa Usuram c. 5. Porro si nihil pecunia fecundum ematur, ex quo legitimus fructus redeat, æque ex pecunia fructus, & lucrum quæritur, sive ea ad tempus, sive in perpetuum sub lucro cuipiam credatur. Hinc a fœnore nemo liberaret illum, qui pecuniam Montibus Pietatis censui vendendo impotentibus, sine ullo titulo traderet in perpetuum, ut in perpetuum de pensione responde-

ant. Mutuum hoc quodammodo perpetuum,& perpetuum fœnus esset. Ad mutuum quidem restitutionis obligatio per se necessaria est,qua per se tandè reddendum sit. At cum huic mutuo conditio adjici possit non repetendi quod per se reddendum est, quoad usura solvetur, hæc conditio per accidens, & extrinsece apposita cum abesse possit, sicut non tollit obligationem restituendi per se, ita nec mutuum per se, nec absolutam, & intrinsecam mutui naturam tollit. Qui ad incertum tempus mutuum dedit, ut quoties sibi libeat, restitutionem possit exigere; etsi forte nunquam exigat, mutuum non destruit. Qui item sub conditione mutuum dat, potest eam conditionem apponere, qua stante, nequeat mutuum repetere. Cum vero hac deficiente, creditor debitorem ad restituendam pecuniam adigere possit; hæc restitutionis obligatio per se, etsi intra conditionem coercita, sufficit ad mutuum, ita ut usura sit, si quod inde exigatur. Sic L. 4. D. *De pactis* usura dicitur, quod percipiebatur sub conditione restitutionis repetendæ per eam formulam, ut *donec usura solverentur, sors non peteretur*. Similis esset contractus Antichriseos, quo domus habitanda traderetur, donec debitor pecuniam non reddet, quod tamen usurarium esset. Vide L. 14. D. *De Usuris*. Ille, qui usuræ damnatus ab Alexandro III. C. *Ad nostram*, *De jurejurando*, acceptis possessionibus loco pignoris juramentum a debitore exegit, ne super illis inferret sibi molestiam, *donec solveret sibi pecuniam*, pecuniam sine repetendi facultate, immo cum voluntate ne redderetur unquam, credidisse videtur. Cum pecunia in perpetuum sub lucro creditur sine ulla emtione rei, aut census fructiferi, non minus mutuum, & usura est, quam si ad tempus credita fuisset: & solum istud mutuum, & fœnus temporale, illud autem, ut dixi, quasi perpetuum est.

75. Itaque si sola repetendæ sortis ademta creditori facultas nequaquam sufficit ad mutuum, & usuram vitandam,sed prætetea veram emtionem rei, aut census fructiferi contrahi necesse est; quis non videat in memoratis contractibus utrumque hoc jungendum esse, non tantum ut nulla restitutionis, aut redemtionis obligatio venditori imponatur, verum etiam ut vera, ac sincera emtio contrahatur? Cum vero in iisdem conditionatis contractibus nulla alia veræ emtionis discernendæ ab usurario contractu antichriseos, & hypothecæ notio sit, nisi periculum emtori maneat, ut superius statuimus; ad vitandam usuram, præter pactum redemtionis soli venditori relictum, rei, vel census emti periculum emtoris sit, ut retrovenditionis quidem pactum hisce contractibus adjectum omnino efflagitat, quemadmodum num. 66. demonstravimus. *Ad emendi voluntatem inducendam subeundum est periculum rei emtæ, vel census.*

§. VII.

Ex hactenus dictis colliguntur duo legitimi contractus pro mutuo ineundi, ut subveniatur privatis, & publicis necessitatibus citra usuram. Quid agendum sit, ubi emtio perpetua cum redemtionis pacto ex fideicommissis locum non habeat. Quid de pauperibus, aut iis,qui ex industria personali vitam sustentant.

76. Hi ergo contractus, sive emtionis fundi cum pacto retrovendendi, aut etiam cum locatione, sive emtionis legitimi realis census, aut locorum Montium, cum memoratis justis conditionibus

bus (1) ineantur, ubi pecunia cum honesto lucro citra usuram collocanda sit: & hac ratione necessitatibus sive publicis, sive privatis succurrere licebit, uti necessitatibus Montium Pietatis per hosce contractus subveniendum, & Summi Pontifices, & Episcopi probarunt. Dices, hæc locum habere, cum de iis indigentibus agitur, qui bona immobilia, ac fructifera habent, quæ venditioni redimibili, aut censui subjiciant. At nonnulli ita undequaque fideicommissis adstricti sunt, ut eorum prædia hos contractus non ferant: alii autem sunt pauperes, qui omni prædio, & re immobili, ac fructifera carent. Itaque his, si egeant, nullum necessitatis subsidium præsto est. Invictum, ut videtur, argumentum. At postquam pauca dixero, nemo, ut arbitror, reclamabit.

De iis, qui fideicommissis obligantur. 77. Et primo si de iis, qui fideicommissis undequaque adstringuntur, sermo sit; ii eadem de caussa, qua nullius prædii, aut perpetui census redimibilis venditionem facere queunt, haud facile invenient, qui pecuniam iisdem etiam sub fœnore credant; semper enim de restitutione, ac solutione metum injiciunt. Frustra ergo istorum conditio ad usuræ necessitatem adstruendam adducitur. Desperata tamen istorum necessitas non est, cum locare possint aliquod prædium ad tempus certum, vel ad vitam, aut censum temporalem, seu vitalitium vendere, iis conditionibus æquis, quas paragrapho sequenti pluribus exponemus. Horum, qui fideicommissis ligati prohibentur alienare fructus, aut usumfructum in perpetuum, similis plane conditio est ac veterum Hebræorum, qui cum promissæ terræ non essent domini, sed usufructuarii ad vitam, fideicommisso quoddam tenebantur; nec non Monasteriis similes, quorum bona, præsertim immobilia, cum prohibeantur alienari, nec in Rectorum dominio sint, sed ad necessarium, utilemque temporarium usum, quandam fideicommissorum imaginem referunt. In necessitate tamen nec Deus deseruit Hebræos, quibus censum quendam temporalem, & redimibilem vendendum permisit, ut Capite sequenti explicabitur; nec Clemens V. in Viennensi Concilio Monasteriis defuit, cum eorum Præsidentibus adimens facultatem concedendi, seu vendendi eorundem Monasteriorum *jura, redditus, aut possessiones alicui ad vitam ejus, seu aliud certum tempus*, ut fiebat; hunc casum excepit, *nisi necessitas, aut utilitas Monasterii, Prioratus, Ecclesiæ, aut administrationis ejusmodi hoc exposcat*. Non concessit hoc Decreto alienationem; fideicommissum, ut ita dicam, non sustulit; sed quod in fideicommisso fieri potest, ex necessitate, ac utilitate permisit, ut temporaria census concessio, aut venditio fieret. Quidni simile quiddam in fideicommissis fieri poterit? Quin alia etiam via Romani Pontifices nonnullis Nobilibus fideicommisso obligatis suprema Principis auctoritate succurrerunt. Cum ad dissolvendum maximum æs alienum venditio census temporalis, aut vita-

In Clement. De rebus Eccles. non alienand.

(1) Emtiones quidem fundi cum pacto retrovendendi, aut etiam cum locatione, ad usuram vitandam, inductæ fuerunt Bononiæ, Mantuæ, Mediolani, Papiæ, Senis, Ferrariæ, Veronæ, Imolæ, Lucæ, Parmæ, Patavii, Pistorii, Vicentiæ, in ditione Montis Ferrati, & Pedemontana, Gratianopoli, Avenione, in Regno Galliæ, Burgundiæ, Lusitaniæ, & aliis locis, uti allegatis testibus probat Cæsar Manentus *De Jure contractus livellarii* quæst. 1. Emtiones autem censuum, utpote expeditiores, facilius, & communius obtinuerunt.

talitii nonnullis [1] nihil habentibus liberum, haudquaquam sufficeret; ut censum ex se perpetuum possent vendere, suspendendum fideicommissum quidam Pontifices judicarunt, quoad redimeretur. Vide Constitut. 79. Clementis X. in Ursinorum gratiam tom. 7. novissimi Bullarii, ubi & aliæ similes Constitutiones allegantur. Si hoc extremum remedium sola extraordinaria principatus auctoritate adhibendum fuit; signum est, quod neque in hisce angustiis vulgarem modum pecuniæ sub lucro credendæ licere, sed usurarium esse Romana Sedes certissime credidit. Si hunc ergo modum ego approbare non possim, quis rigori tribuet? Vides interim quot viis licitis succurri hominibus etiam fideicommisso obligatis possit.

Quid dicendum de iis, qui sola industria luctantur.

78. De his autem, qui omni re immobili, atque fructifera carent, si negotiatores sint, quomodo opitulari iisdem citra usuram queat, pluribus exponam Opusculo sequenti. Si autem sint omnino pauperes, aut industria vitam sustentent, quibus nulla ex memoratis viis subveniri possit, ego autem nullam aliam lucri ex iis captandi viam possim suggerere; nemo mihi succenseat, quandoquidem nullam aliam neque Pontifices, neque Episcopi potuerunt reperire, etsi in angustiis Montium de maximis pauperum necessitatibus ageretur. Personalem quidem censum nonnulli proponunt, qui cum pauperibus labore manuum victum quærentibus contrahi possit. Si hic census universim licitus, & in conscientia tutus habitus ab Episcopis, & Summis Pontificibus fuisset; profecto in quæstione de Montibus non tanto studio, & conatu laborassent, ut contractum aliquem licitum pro mutuo invenirent. Difficilis, nec satis obvia erat via in emtionibus fundi, vel census realis, cum Montes fere bonis immobilibus carerent; unde opus fuit civitatum, vel hospitalium bona interponere, ac per varios circuitus multorum contractuum remedium invenire. Expeditior, & facilior fuisset personalis census; de quo si nemo cogitavit, id non alia de caussa factum videtur, nisi quod Ecclesiæ hic contractus probatus non fuit. Hoc gravissimum esse deberet adversus personales census præjudicium. Sed ut hunc censum, quem nonnulli hodie naviter student defendere, ad exactiores calculos revocem, juvat nonnulla, partim ab auctoritate, partim a ratione proponere, ex quibus qui personalis census licitus, vel illicitus sit, cognoscetur.

De censu personali.

§. VIII.

De personali censu, nec non de reali non perpetuo, qui ad certum, vel incertum tempus emitur, vel ad vitam. De locis Montium vacabilium, quæ censûs quandam speciem referunt, mediam inter perpetuum, & temporalem. De justo bonorum censuum pretio, conditionibus, ac jure pensionis exigenda.

79. Personalis census originem, & auctoritatem nonnulli ex antiquissimis temporibus ducunt, in quibus servi semper fuerunt, qui jus in sua opera venderent. Adduunt in Evangelio probari censum, qui per capita Cæsari pendebatur: hic autem personalis census est, qui vendi potuisset a Cæsare. Idipsum alii dicunt de annuo quodam censu per singula capita ad ministerium templi indicto 2. Esdræ c. 10., qui erat census personalis. Quædam officia, quæ Romæ veneunt, nonnisi personales redditus pariunt. Confirmant nonnulli ex Nicolai V. Bulla ad petitionem Alphonsi

Argumenta pro personali censu a nonnullis allata.

phonsi Regis Aragoniæ edita pro censibus Regni Siciliæ, quibus personæ non minus, quam immobilia bona erant obligata. Rationem afferunt, quia sicut persona locare opera sua potest, ita & potest jus in eadem opera, vel in pretium eisdem operibus acquirendum cuipiam vendere. Sed in his multa perperam confunduntur, quæ ut recte separentur, propria personalis census natura statuenda est. Id aliquot propositionibus conficiam.

Census soli subjecto fructifero imponi potest.

80. *Census est jus percipiendæ annuæ pensionis e subjecto fructifero, ac proinde in re, vel persona fructifera constituendus est, non autem in sterili.* Cum enim census sit jus in pensionem annuam cuipiam solvendam; tanquam fructus annuus habetur, qui a re, vel persona sterili frustra exigetur. Quod nullos fructus parit, pensionem ex se præstare nulla potest; cumque nulla sit emtio ejus, quod non est; nulla potest esse emtio fructus, & pensionis annuæ ejus rei, vel personæ, quæ nullum fructum, ac pensionem progignit. Hinc sicut nullus esset realis census in sterili omnino solo constitutus, qui cultura qualibet fructum nullum parere posset; ita nullus personalis census in persona constitui potest, nisi quatenus per opera, & industriam fructifera est. Et quemadmodum jus in pensionem annuam e rei fructiferæ fructibus percipiendam est census realis, ita *jus pensionis exigendæ ex persona operibus, vel industria, personalis census* vocatur.

Quid sit personalis census.

Sola obligatio personæ non est census.

81. Scio quidem nonnullis placuisse personalem censum collocare in jure percipiendæ quocunque modo annuæ pensionis a persona, quæ se huic pensioni solvendæ obliget, etsi non ex operibus, aut industria se obliget. At hæc obligatio cum omni usuræ communis sit; posset hujus pensionis nomine omnis usura excusari, ut Cardinalis de Lugo observavit disp. 27. sect. 2. n. 25. Quicunque pecuniam personæ tradit sub usuris, obligationem personæ imponit annuæ pensionis solvendæ, quoad sortem restituat. Hæc autem personæ obligatio, si verum jus personalis census exigendi afferat, quod ab usura excuset; usura, inducto census nomine, nusquam invenietur.

82. Dices fortassis, usuram esse, cum pensio pro usu pecuniæ mutuæ exigitur; si autem emitur jus percipiendæ annuæ pensionis cum obligatione personæ, pensionem emti juris caussa provenire, quod ab usura alienissimum est, si præsertim pecunia, qua id jus personale est emtum, repeti nequeat: id enim, quod repetendi, aut restituendi obligationem non inducit, mutuum esse non potest. At repetendi obligationem non absolutam, sed conditionatam ad mutui naturam sufficere ostendimus num. 73., unde usuram ipsis quoque Romanis legibus illam appellatam vidimus, qua quis pecuniam cuipiam dedit non repetendam unquam, quandiu usuræ penderentur. In ipsis absolutis emtionibus, etsi absolute in perpetuum alienetur pecunia, nunquid tamen fructum pariet, si res infructifera ematur? Videndum ergo, num qui pecuniam in personali censu collocans, jus emere dicitur, num, inquam, sine opera, & industria personali jus in personalem fructum inutiliter emat. Cum servi emebantur, pro ratione operum, & industria æstimatio fiebat. Mera obligatio personalis sine subiecto fructuoso sterilis est, quæ annuum redditum præstare nequit; solamque obligationem solutionis aliunde debitę innuere potest, non autem obligationem fructuum nisi fœnebrium, qui non vi naturalis fructus, sed *vi obligationis* personalis provenientes, usura appellantur a Pomponio L. 120. D. *De verborum significatione*. Itaque hac nonnullorum definitione personalis cen-

census jamdiu explosa, stare debet, censum personalem jus esse pensionis annuæ ex personæ operibus, atque industria percipiendæ.

83. *Census alius ex se perpetuus, alius temporalis est, alius vero medius, qui ita certis conditionibus alligatus est, ut perpetuus esse possit, vel tempore finiri.* Singula ex definitionibus subjiciendis patebunt.

Census perpetui definitio.

84. *Census ex se perpetuus est jus percipiendi fructus in perpetuum, quod jus ex se perpetuo duraturum est, nisi redimatur.* Non est necesse censum, ut ex se perpetuus sit, ementi perpetuum durare, cum redimi, & finiri possit: sed ementi perpetuo duret oportet, nisi redimatur. Sic Clemens X. Bull. 79. Montem Ursinum erigens, licet redemtionem ejus Ursinis præceperit post annos viginti inchoandam; cum tamen nisi redimeretur, emtoribus non finiret, his *Montem ipsum, quoad fuerit extinctus, perpetuum esse* declaravit. Adde, quod census ratio in jure percipiendi fructus sita est; quod jus, si ex se perpetuum sit, ut perpetuus census requirit, ex se perpetuum duraturum est, non solum apud emtorem, nisi redimatur, sed etiam cum redimitur apud venditorem, ad quem per redemtionem perpetuo revocatur. Dixi *ex se*, hoc autem non impedit, quin casu aliquo fortuito census perire possit, ut si domus censui subjecta incendio, aut terræmotu pereat. Id enim si contingat, non per se, sed *per accidens* erit: & sicut fundus *ex se* perpetuus dicitur, licet per accidens possit deficere; ita & census qui per se perpetuo diuturnus sit, perpetuus est, licet ex accidenti perire queat.

Tom. 7. novissi. edit. Bullarii pag. 138. n. 5.

Census temporalis definitio.

85. *Census temporalis est jus percipiendi fructus ad tempus, quod jus perpetuo durare nequit, etiamsi non redimatur, sed ex se finire debet.* Cum jus ejusmodi est, ut, etiamsi non redimatur, debeat finire certo, vel incerto tempore; hoc temporale jus temporalem censum constituit. Certo tempore finit jus percipiendi fructus ad annos ex. gr. quatuor, vel decem: incerti autem temporis est jus ad vitam, vel ad conditionem incertam, cujus incertum tempus aliquando tamen adveniet. Si quis emat jus percipiendi fructus quosdam ad annos quatuor, exactis quatuor annis finiet census, etiamsi non redimatur: & similiter in jure vitalitio, tametsi de eo redimendo nemo cogitet, cum morte illius, cui vitalitium jus alligatum est, totum ejusmodi jus censuale extinguitur.

Census medius, seu vacabilis definitur.

86. Censum medium appello *jus percipiendi fructus annui per resignationem perpetuo duraturum, nisi redimatur; finiturum vero aliquando, si mors resignationem antevertat.* Ejusmodi sunt plura loca Romanorum *Montium vacabilium*, quibus jus emitur in annuum redditum cum facultate resignandi; ita ut, si statis conditionibus resignentur, in alios transeant: secus vero per mortem vacent. Itaque jus istud ex parte perpetuum est, quatenus semel emtum ita per resignationem transferri opportune in alios potest, ut nunquam vacet: cum tamen mors inopinato resignationem possit prævenire, & eo casu vacaturum sit, de temporali censu simul participat. Hinc medius quidam census inter perpetuum, ac temporalem appellandus visus est. *Vacabilem* Romani vocant. Redemtionis facultas nonnunquam his locis Montium in venditorum gratiam adjicitur.

De locis Montium vacabilium.

87. *Census perpetuus ita constitui potest, ut semper redimibilis sit, & cum redimitur, ceteris paribus, eodem pretio semper redimendus est: & similiter census medius vacabilis, quatenus perpetuus esse potest sub conditione resignationis, semper potest*

eodem

eodem pretio redimi: temporalis autem nec semper potest redimi, nec semper, cum redimitur, eodem pretio redimi potest. Cum census perpetuus ex se perpetuo duraturus sit, perpetuo redemtionis onere affici potest, ita ut semper in perpetuum redimibilis sit; & quovis exacto tempore si redimatur, jus, quod in ejusmodi censu redimetur, semper erit perpetuum, ac proinde ex se, ceteris paribus, eodem pretio semper aestimandum, ac redimendum erit. Hinc sicut campus, qui emitur ducatis centum, ceteris paribus, post quodcunque tempus eodem pretio ex se potest vendi, quia ex se semper est idem, ac idem pretium meretur: ita etiam censuale jus perpetuum in certum redditum, si ducatis centum ematur, quia perpetuum est, cum post quodvis tempus aeque sit perpetuum, equali semper pretio vendi, & redimi poterit. Idipsum dicendum de censu medio vacabili, qui ex se, si opportune resignetur, post quodcunque tempus aeque potest esse perpetuus: unde loca Montium vacabilia cum pretio resignantur, eodem semper pretio, ceteris paribus, venire queunt. At in censu temporali secus est. Cum enim temporale jus in annuum redditum, certo, vel incerto tempore sit duraturum, redimi nequit, nisi antequam tempus eidem praestitutum transeat; exacto enim hoc tempore, jus nullum superest, quod redimi possit. Cum vero ante finem redimitur, non semper eodem pretio redimendum est. Si nempe plures anni ad finem census desint, plus juris redimibilis superest, quod pluris aestimatur, quam si desint anni pauciores. Fac a Paullo legati sint Petro ducati quinquaginta annui ad annos decem, vel ad vitam ejus. Jus hoc si Petrus venderet, temporalem censum venderet, qui post annos decem, vel post vitam ejus, cum omnino desierit, redimi non potest.

Census perpetuus eodem pretio redimibilis.

Idem est de censu medio, seu vacabili.

Non item de temporali.

Si vero ante hunc finem redimatur a Petro, non aequale pretium rependere debet, ubi duo, ac ubi sex, vel octo anni &c. redimendi supersint; quanto enim plures anni praeterierunt, in quibus censualis redditus ab emtore perceptus fuit; eo minus percipiendum superest, quod minori pretio aestimatur. De justo autem cujusque census pretio inferius dicemus. His praemissis, ad personalem censum redeamus.

88. *Census perpetuus, seu jus percipiendi fructus in perpetuum subjecto fructifero, subjectum ex se perpetuum exigit, ac proinde immobile, vel pro immobili habitum, quod perpetui fructus producendi capax sit: & eatenus personalis census perpetuus impossibilis est.* Census subjectum debere esse sua natura fructiferum vidimus num. 80. Ad censum autem perpetuum exigi subjectum fructiferum, ac ex se *perpetuum*, quod proinde immobile sit, vel pro immobili habeatur, aperta definitione Ecclesiae, & evidenti etiam ratione probari potest. Definitionem Ecclesiae proponit Sanctus Pius V. in Bulla de censibus his verbis: *Hac igitur nostra futura Constitutione statuimus, censum, seu annuum redditum* (de censu ex se perpetuo loquitur) *creari, constituive nullo modo posse, nisi in re immobili, aut qua pro immobili habeatur, de sua natura fructifera.* Non ait *censum non esse constituendum*, sed *creari, constituive nullo modo posse*; quae formula, non positivum, & mutabile, sed naturale, ac necessarium omnino jus declarat. Non alii census ab Ecclesia probati, nisi qui hujusmodi fuerunt, ut ex universis Apostolicis Constitutionibus census approbantibus liquet. Ratio etiam manifesta est: census enim, seu jus perpetuum subjecto non perpetuo imponi nequit. Esto enim, quod hoc censuarium jus redimibile ponatur; cum tamen ex se perpetuo durare debeat

Censui perpetui subjectum immobile esse debet, vel quod pro immobili habeatur.

beat, sive apud emtorem, si non redimatur, sive apud venditorem, si illud redimat; semper ex se perpetuum sit oportet, ac proinde subjectum perpetuum exigit, cui perpetuo inhærere queat. Secus cum census in subjecto ex se non perpetuo constitutus perpetuus esse nequeat, si emeretur tanquam perpetuus, emeretur quod non est; ac nulla propterea esset emtio, quæ subjectum incapax respicit.

Persona incapax census perpetui.

89. Quod porro de personali censu in propositione additum est, ex dictis luculentissime sequitur. Si enim perpetuus census, qui ex se perpetuo duret, quoad redimatur, subjectum immobile ex se perpetuum requirit; singularis utique persona, quæ vitæ limitibus coercita, & idcirco mobilis, perpetuum durare nequit, census ex se perpetui incapax est: nam frustra quidem ex ea quis emeret jus perpetui redditus, quem ex se præstare non potest. Neque forte Nicolaum V. objicias, qui in literis an. 1452. ad Aragoniæ Regem, censum probans ex se perpetuum, una cum bonis stabilibus personas complexus est: census enim eidem propositus, & ab eodem approbatus realis fuit, constitutus super *domibus*, *possessionibus*, *& proprietatibus specialiter*, *vel etiam generaliter super omnibus bonis*, *redditibus*, *& emolumentis*, *juribus*, *& rebus eorum*; persona autem evictionis tantum caussa, & in cautionem pensionum postea adjicitur, ut ne super persona ipsa census imponi uspiam tradatur, quemadmodum legenti patebit. Quod si census communitatum tributis impositos apponas; licet hæc tributa e singularibus personis exigantur, quatenus tamen exiguntur non a singulis, sed ab universa communitate, quæ in perpetuum duratura est, pro *immobilibus*, ac ex se perpetuis bonis habentur; quæ Pius V. in laudatis verbis complexus est, uti probat Leotardus de Usuris quæst. 46.; unde nihil mirum, si ad realem censum de se perpetuum, ac immobilem suscipiendum apta sunt. Idem est de officiis publicis, quæ a personis sibi perpetuo succedentibus gesta, redditum perpetuum afferre queunt. Alia autem ratio est singularis personæ, quæ vitæ termino circumscripta, perpetuum durare non potest. Hæc similis est ceteris animalibus, quæ etsi fecunda, atque utilia, uti equi, oves &c., quia tamen horum vita non est perpetua, inquit Cencius de *Censibus* part. 1. c. 3. q. 1. a. 4. n. 17., perpetuum censum ferre non possunt. Idem dicendum de quavis *persona industriosa*, *& lucrosa*, ait Conradus Summenbart *de Contractibus* quæst. 83. conclus. 12., nam *ex quo non perpetuo durat*, *ideo in ea non posset perpetuus redditus fuisse constitutus*.

Confer dicta num. 70.

Communitates, & officia publica pro immobilibus habentur.

Alia est ratio personarum singularium.

Personæ solius temporalis census capaces.

90. *Solus temporalis*, *aut vitalitius census*, *qui intra certos*, *aut incertos annos extinguatur*, *in personam cadere potest*. Quod enim sua natura perpetuum esse nequit, sed tempore finitur; si fructiferum sit, sicut temporalis fructus, non autem perpetui capax est; ita temporalem censum, non autem perpetuum capere potest. Itaque singulares personę, quę perpetuum vivere nequeunt, solius temporalis fructus, & census capaces sunt, quo jus ematur in pensionem certo tempore, aut vita finiendam, non autem perpetui, quo jus ematur in pensionem perpetuo habendam ex persona ipsa, in quam nihil perpetuum cadit.

91. *Cum in emendo temporali censu jus ematur non perpetuum ex se, quod redimatur, sed temporale, quod certo, vel incerto tempore finitur; hoc temporale jus, temporalis census proprium, non pro æstimatione census perpetui æstimandum est, sed pro sola æstimatione pensionum, habita ratione quantitatis earundem, ac temporis, nec non periculi, si quod adsit, & nonnunquam etiam ejus, quod interest. Eatenus personalis*

nalis census temporalis pro sola pensionum æstimatione emi potest. Cum propositionem explicavero, & probavero, singula intelligentur. Regulam æstimandi temporalis juris, vel census, pro sola æstimatione pensionum &c. ipsa præfixit Scriptura Sacra. Ita enim apud Hebræos, inter quos solus licebat temporalis, census etiam realis, qui Jubilei anno cessaret, pro pensionum æstimatione emendus, & vendendus erat, habita ratione quantitatis pensionum, ac temporis, ut liquet ex illis Levitici c. 25. v. 14. *Juxta numerum annorum Jubilei emes ab eo; & juxta supputationem frugum vendet tibi. Quanto plures anni remanserint post Jubileum, tanto crescit & pretium: & quanto minus temporis numeraveris, tanto minoris & emtio constabit: tempus enim frugum vendet tibi.* Quo plures scilicet anni Jubileum præcedebant, eo majus pretium pro plurium redditaum, ac fructuum ratione solvendum erat. Ita porro cum redemtionis pactum in hoc quoque censu adiectum esset in venditorum gratiam: id intelligebatur de redemtione ante Jubileum, cum jus aliquod superesset, quod redimi posset; & hoc redemtionis casu pretium non totum, quantum datum, & acceptum fuerat, rependendum erat; sed quantum responderet æstimationi fructuum annorum, qui ad Jubileum deerant, ut ex vers. 26. & 27. palam fit, ubi legitur: *Si ipse pretium ad redimendum potuerit invenire; computabuntur fructus ex eo tempore, quo vendidit; & quod reliquum est, reddet emtori.* Si ex. gr. cum ad Jubileum erant anni quadraginta, emtus fuit census ducatis quadringentis; post annos autem viginti redimere illum venditor cuperet; solvendi erant ducati ducenti pro fructibus viginti annorum, qui ad Jubileum superérant. Si vero ipso Jubilei anno redemtio facta non fuisset; fructibus in solutum computatis, sine ullo pretio census terminabat. Idem valebat in personali quoque censu, quo personarum opera in servitutis speciem venibant, ut ex eodem capite Levitici constat a Versu 47., & præcipue 50.

Census temporalis pro pensionum æstimatione emendus ex Levitico.

Quatenus est redimibilis.

Idem ex Levitico valebat in censu personali.

92. Neque legale, & positivum, ac Judaicæ Reipublicæ proprium, sed naturale, & commune esse hoc jus ratione probare licet. *Temporalem censum pretio census ex se perpetui æstimari non posse* ipsa ratio dictare videtur. Pretium perpetui census illud est, quo jus emitur percipiendi annui fructus in perpetuum, quoad redimatur, (hæc enim est perpetui census natura) & cum hic census redimitur, eodem pretio est redimendus, ut num. 87. explicavimus. Sic ducati centum, quibus jus ematur percipiendi ducatos quatuor ex re fructifera in perpetuum, perpetui juris pretium sunt, quod esset rependendum, si idem jus redimeretur. Hoc autem pretio perpetui juris proprio non esse æstimandum temporale jus, quod tempore finietur, quodque nec semper redimi potest, neque semper, cum redimitur, eodem pretio redimendum est ex allegato num. 87. res per se clara videtur. Quis enim ducatis centum, quibus emi potest jus perpetuum in ducatos annuos quatuor, emat jus in totidem ducatos ad biennium, vel triennium tantum? Non negaverim, si pretio juris perpetui census ematur e re fructifera, quæ perpetui census ferendi capax est, uti prædium, domus &c., censum vere perpetuum emtum iri, dum nihil obstet. At si vel subjectum fructiferum per se non sit capax perpetui census, quia mobile, & temporale est, uti oves, personæ &c. vel etsi subjectum sit perpetui census capax, non tamen ematur, vel emi possit nisi jus temporale, ut in fideicommissis, legatis ad tempus perpetuo fundo impositis,

Hoc non legale, sed naturale jus fuit.

Temporalis census pretio perpetui census non æstimandus.

sitis, quorum jus usufructuarium censui idoneum temporale, ad tempus vendi ab usufructuario, vel legatario potest; tum ejusmodi census, uti temporalis, pretio perpetui juris emendus non est: idemque accidet, si venditoris voluntate, aut venditionis ratione solum temporale jus ematur, & in contractum cadat. Equidem quemadmodum hoc jus temporale non est perpetuum; ita perpetui juris pretio æstimari, & emi nequit. Cum enim in omni emtione emitur quod vere est, non autem quod non est, tum vero in temporali censu solum jus temporale, quod est, in emtionem cadere debet; non autem jus perpetuum, quod non est, nec venditur. Itaque ducati centum non ita solvendi sunt pro temporali jure ducatorum quatuor, ac si esset perpetuum; emeretur enim quod non est. Sic in vitalitio, quo censuale jus ad vitam emitur, si quis jus perpetuum perpetui juris pretio emeret, is emere diceretur quod non est: & hac quidem de caussa in vitalitiis sicut nemo jus perpetuum emit, aut emere potest; sic nemo de temporali jure emendo perpetui juris pretio cogitavit.

Temporalis census non ita redimibilis esse potest ut census perpetuus.

93. Quod in temporali censu æstimando homines fallit, illud est, quod ita redimibilem temporalem censum existimant, ac censum perpetuum: ac proinde eum post exactum census tempus, idem pretium repeti posse credant, eodem pretio hunc, & perpetuum censum emi posse non dubitant. Hallucinatio autem ex num. 87. detegetur. Cum enim ea sit temporalis census natura, seu proprietas, ut non semper possit redimi, quemadmodum semper potest redimi census perpetuus; nec ubi redimi potest, semper eodem pretio, quo perpetuus, redimendus sit, ut ibidem probavimus; post exactum census tempus redemtioni locus non est, cum non sit amplius quod redimatur: intra tempus vero eidem census definitum, plus, vel minus redimi potest, quo plures, vel pauciores anni redimendi ad census finem desunt. Pretium quidem pro solo redemtionis modo, ac jure repeti potest. In omni enim vera emtione, quæ mutuam pretii, ac rei emtæ traditionem sortita est, emtionis pretium nullo jure potest repeti, nisi retrovendatur redimenti quod emtum fuit, ac pro redemtionis quantitate. In perpetuo censu, cum idem perpetuum jus semper retrovendi queat, totum semper pretium repeti potest. At totum similiter exigi nequit in temporali, ubi nihil, vel non totum jus retrovendendum superest; & si quidem totum pretium nihilominus exigatur, non veri census emtio, sed mutuum, & usura proditur. Ubi enim sine redemtione pretium rependendum sit, quidquid rependitur, cum non sit redemtio ejus, quod venditum fuit; meta restitutio est pecuniæ mutui propria, ac proinde emtio census interposita merum mutui pallium agnoscitur, & lucrum medii temporis usura est. Palam scilicet fit hoc casu non veram initam fuisse census redimibilis emtionem, quæ sola redemtione rescindenda esset, sed emtionis nomine verum mutuum, in quo data pecunia etiam sine redemtione restituenda est, & annua pensio pro usura creditori cedit. Equidem si cui quinque ducati post annum ex prædio solvendi legati sint, is autem pecunia egens ad annum, hoc jus cuipiam venderet ducatis centum, sub pacto redemtionis, seu potius restitutionis post annum, cum jus illud jam extinctum retrovendi, ac redimi amplius nequit; mutuum, & usuram emtionis censualis nomine velatam omnes proclamarent. Jus in ducatos quinque anno finiendum. centum ducatis non valet, sed solum perpetuum jus; & si ducati centum pro eo jure darentur post annum reddendi; non vera

vera ejus juris emtio esset, quæ sine retrovenditione ejusdem juris post annum reddendi dissolvi non posset; sed merum esset mutuum sub pacto usurarii lucri interim percipiendi. In censu ergo temporali, si exacto census tempore restituendum esset pretium, cum nullum jam superest jus, quod redimatur, mutuum implicitum, & usura proderetur. Ita sane apud Hebræos, quicunque ad certos annos pretium dederant super agros, vel personas (quod ad realem, vel personalem censum nonnulli referunt) ita tamen, ut idem pretium semper reddendum esset, fructibus non computatis in sortem, usuræ nomine a Nehemia damnati fuerunt Esdræ lib. 2. c. 5. Neque credendum, Nehemiam hoc loco damnasse temporalem censum, sive realem, sive personalem, qui in Levitico probatur; sed potius agnoscendum est, censum verum non fuisse habitum, nec habendum illum contractum, in quo cum super agrorum, vel personarum redditus pecunia traditur ad tempus restituenda, mutuum cum usurario lucro, sub agrorum, vel personarum obligatione, ac pignore vere contrahitur, non temporalis census, cujus pretium extincto censu restituendum non est. Hinc jure Gallicanus Clerus in Comitiis an. 1700. usuræ palliis accensens prop. 58. his verbis expressam: *Tam licet ex alienatione per annos aliquot censum annuum exigere, quam licet exigere censum perpetuum ex alienatione perpetua*; censum temporalem, in quo pretium, vel pecunia non alienatur nisi ad tempus, cum restitutionis onere, & census annuus, seu lucrum interim percipitur, mutuo, & usuræ deputavit. Cum ergo non ita semper, nec æque redimibilis sit verus temporalis census, qui ex sua natura in dies extinguitur, ac census perpetuus, qui nunquam extinguitur redimi potest, vel ex hoc confirmatur, temporalem censum emi non posse perpetui census pretio, quod in redemtionis eventum idem semper rependendum est.

Vide Eusebium Amort in Controv. Moral. observ. 5. pag. 616.

94. Cum itaque *jus temporalis census emi, & æstimari non possit pretio perpetui censualis juris, cujus capax non est, pro sola æstimatione fructuum, vel pensionis æstimari potest*. Jus nimirum censuale, seu utile, quod fundo, vel subjecto per se fructifero inniti debet, duplici tantum ratione æstimari potest, vel pro æstimatione ipsius fundi, aut subjecti, ita ut tanti habeatur censuale jus, quanti est ipse fundus fructifer, vel subjectum, ex quo censualium fructuum percipiendorum jus est; vel pro æstimatione ipsorum fructuum, seu pensionum, ita ut tanti æstimetur jus ipsum, quanti pensiones, aut fructus percipiendi æstimantur. Jus enim censuale ex se incorporeum cum non valeat nisi uti fructiferum; æstimatio ejus vel sumenda est a fundo, ex quo uno habet ut fructiferum sit (jus enim non per se, sed ratione solius fundi fructificat) vel a fructibus sumenda, in quos jus est. Omne quodcunque jus utile alterutro modo æstimari potest, nec mediam aliquam æstimandi viam invenire licebit. Jura, quæ fundo, vel subjecto fructifero carent, uti sunt credita, non aliam, quam pensionum, seu crediti æstimationem recipiunt. Quod autem jus fundo, aut subjecto fructifero adhæret, si una cum ipso fundo, vel subjecto fructifero, quod venditur, in emtorem transeat; tum unum, idemque est pretium fundi, ac pretium juris. Id verum est, sive de perpetuo, sive de temporali jure sermo sit. Eodem pretio, quo prædium venditur, jus etiam perpetuum in fructus ejusdem fundi ex se perpetui venditur; & si quidem vendantur oves fructiferæ, quæ temporales fructus pariunt, eodem pretio oves, & jus temporale in earum fructus acquiritur. At si jus

Pretium temporalis census pro æstimatione fructuum computandum.

jus separatim a fundo vendendum sit, ut in censu venditur, non semper ad pretium, & æstimationem fundi venditur, aut vendendum est; sed quandoque ad pensionum rationem pretium definitur. Cum jus censuale iisdem fundi qualitatibus præditum est, ita ut pro fundo ipso æstimari queat, eodem, quo fundus pretio vendi potest: secus autem non potest. Cum jus censuale ex se perpetuum iisdem qualitatibus utilibus fundi perpetui gaudeat, adeo ut jus illud venditum pro fundo utili habeatur, nihilque ex divendito fundo acquisitum esset utilius; nihil mirum est, si pari æstimatione fundi venire queat, ut de censibus perpetuis diximus. Hoc casu ita centum ducati pro jure perpetuo in ducatos annuos quatuor pendi possunt, ut pro fundo quatuor ducatos annuos reddente juste penderentur. Fundus pro redditu perpetuo tanti est, ac jus in eundem redditum eandem æstimationem meretur. In utroque casu cum redditus ex se perpetuus sit; quocunque tempore fuerit perceptus, semper perpetuus superest, ita ut jus, seu fundus æque perpetuum fructum afferens, eodem centum ducatorum pretio æstimetur, eodemque retrovendi, ac redimi possit: semper enim perpetuum quiddam venditur, quod eodem pretio æstimandum est. At jus temporale cum perpetuum non sit, nec fundi perpetui qualitates ferat; sicut nequit æstimari ad modum juris perpetui, ut superius ostendimus, ita neque eodem fundi perpetui pretio æstimari juste potest. Quod autem censuale jus fundi perpetui æstimationem non recipit, pro sola pensionum æstimatione potest æstimari, cum nulla media æstimandi via in hisce juribus pateat. Itaque jus temporale in ducatos quatuor per biennium, triennium &c. æstimari non potest pretio ducatorum centum, sed pro æstimatione pensionum, quæ biennio, triennio &c. percipientur. Fac quidem Petro legati sint decem ducati post annum solvendi. Jus percipiendi hujus legati si vendendum esset, per se (si emtoris aliunde nihil intersit, de quo mox dicetur) ducatis decem æstimari, & emi deberet; ita ut si ob anticipatam solutionem emeretur minoris, usura esset, quemadmodum de solutione anticipata Auctores tradunt. Eadem ratione, si cui legata sit pensio ducatorum decem per biennium, triennium, vel decennium &c., hoc jus valeret ducatis viginti, triginta, centum &c., quanti æstimatur ipsa pensio biennio, triennio, vel decennio solvenda. Ratio temporis, quo pensionum solutio differtur, vel in partes distrahitur, si nihil hoc spatio emtoris intersit, non magis confert in biennium, triennium, vel decennium, quam in annum simplicem; & si quidem minoris emere jus in pensionem unius anni usuram induceret, etiam in biennii, triennii, vel decennii jus induceret. Si semel hæc via aperiatur emendi juris in pensionem biennalem, triennalem, decennalem &c. pretio minori, quam sit ipsa pensio, qui usuræ locus supererit? Omnes enim centum ducatis ex. gr. ementes jus in centum & quatuor post annum, vel in quinquaginta duos per biennium &c., sese emere dicent jus in pensionem unius anni, biennii, triennii &c., quod jus minoris æstimatur, quam ipsa pensio: id quod absurdissimum, & apertum usuræ pallium proditur. Itaque ne hoc dicamus, jus censuale tempore definitum, non ad æstimationem perpetui juris, ac fundi, quam nullo modo suscipit, sed ad pensionum percipiendarum rationem, cuius est capax, æstimandum est.

95. Unam hic difficultatem opponi posse video, nimirum hac ratione jus temporalis census ex. gr. triennarii in ducatos annuos quatuor, qui pro pensionum ratione

Quatenus jus temporale diuturnius valere possit supra perpetuum jus.

eo

eo spatio coalescunt, & æstimantur ducatis centum, & duodecim, pluris æstimandum, quam jus perpetui census in ducatos totidem, quod solis ducatis centum vendi solet. Hæc una difficultas nonnullos in aliam sententiam abduxit; mihique primum efficacissima visa est. At melius cogitanti, ac rem introspicienti diligentius, sophisma, & hallucinatio detecta fuit. Quando enim certum est, jus temporalis census, quod perpetui juris æstimationem ferre nequit, non esse ita fixum, æquabile, & constans, ut jus perpetuum æquale semper, ac perpetuum est, sed varium, & inæquale esse, pro temporis brevioris, aut longioris discrimine; tum variam æstimationem recipiat, necesse est. Ita jus in censum ducatorum quatuor per biennium majoris habetur, quam si ad annum unicum extendatur; & jus in censum ducatorum totidem per triennium pluris est, quam jus biennii, & similiter dicendum de reliquis. Crescentibus itaque annis census, juris temporalis æstimatio ex hujus census æstimatione, ac natura semper debet augeri, ita ut tandem hujus juris temporalis æstimatio ducatos centum excedat, quod juris perpetui pretium est. Id autem si ex natura temporalis juris est, quæ æstimationem juris perpetui non ferens, pensionum pro tempore computandarum rationem, & calculum sequitur, nemo mirari potest, nisi qui de temporalis juris natura miretur, quam aliam probare, & persuadere nequit. Jus perpetuum censuale, cum semper quocunque tempore idem, & perpetuum sit, semper æquali pretio vendi, & emi potest: temporale autem ex sua natura varium, variam æstimationem, ac pretium capit; quod cum ad æstimationem constantem perpetui juris exigi nequeat, sed ad pensionum quantitatem, ita varium esse debet, ut varia est ipsarum pensionum quantitas, & æstimatio. Si ergo temporalis juris æstimatio æstimationi perpetui juris præstare potest, idcirco accidit, quia non eadem est temporalis, ac perpetui juris æstimandi ratio. Illud æstimatum ad rationem fundi, cui inhæret, fixam quandam, & æqualem æstimationem ipsius fundi habere debuit, ne ad rationem pensionum exactum infinitam æstimationem recipiat, nulloque pretio emi possit (hac enim de caussa ipse fundus, ne ex infinita pensionum, ac fructuum æstimatione inemtus maneat, certum pretium ex consensu hominum recepit) illud autem ad pensionum calculos æstimatum, aliam, atque aliam æstimationem suscipiat, necesse est. Sicuti porro pensionum æstimatio cursu temporis superare potest æstimationem fundi, unde pensiones percipiuntur; ut nihil tamen homines mirentur, fundum emi ducatis centum, cujus fructus cursu annorum hanc æstimationem excedunt: ita juris temporalis æstimatio, quæ ad pensionum rationem exigitur, cursu temporis præstare potest æstimationi perpetui juris, quæ ad fundi ex se perpetui normam taxatur: nihilque absurdi in hoc invenitur. In locationibus, quibus jus quoddam, seu dominium utile, ac veluti censuale ad tempus venditur, annorum decursu pretium efficitur longe majus, quam quo ipse fundus emtus fuit: & si quis anticipata solutione de locatione plurium annorum ex peculiari caussa sibi cavere velit, nec ex solutione anticipata imminuto pretio usuræ vitium spernat, majus ipsius fundi pretium solvet non injuste. Quid ita? Nempe quia in locationibus, non fundi, sed fructuum, ac pensionum ratio habetur. Cum ergo in jure temporalis census æque ratio, & æstimatio habenda sit, non fundi, ad quem so-

lum

lum jus perpetui census exigi potest, sed pensionum: sine ullo absurdo jus temporale plurium annorum præ perpetuo jure æstimari, & emi potest, ut ipsæ pensiones possunt. Ex his autem cum evidens sit, temporalem censum pro pensionum ratione æstimandum esse, tum vero naturale patet jus illud Levitico expressum de temporali Judæorum censu; non quod naturale sit, Judæos non potuisse nisi temporalem censum ad Jubileum usque vendere, & emere: sed quod posito hoc legali, ac politico jure, temporalem censum pro pensionum, ac fructuum æstimatione vendere, & emere naturale fuit.

De variis adjunctis considerandis in æstimando temporali censu.

Ratio quantitatis, ac temporis observanda Periculi ratio habenda.

56. Porro in hoc temporali censu ratio quantitatis pensionum, ac temporis habenda est: major enim pensio majus pretium meretur; in pari autem pensione, quæ breviori, vel longiori tempore duratura est, minus, vel majus pretium taxetur oportet. Periculi etiam, aut dubii ratio habenda, cum vel incerta est pensionis, aut fructuum quantitas, uti cum jus emitur in prædii redditus, qui, utpote incerti, certo minori pretio æstimari debent, quemadmodum in locationibus accidit: sive incertum sit tempus, cui census alligatur

De vitalitiis.

ex. gr. ad vitam, quæ, cum incerta sit; ob dubium aleæ pretium ita taxari debet, ut lucri, vel damni periculum æquale utrinque sit; quemadmodum de aleæ, ludis, ac vitalitiis Auctores statuunt. His in casibus ab eventu incertorum fructuum, vel temporis pendet videre, lucrumne proveniat, si bene cedat res, an damnum, si male: ac proinde ex periculi probabilitate, vel pretium non injuste minuitur, vel eodem pretio major censualis pensio exigitur. Hac eadem ratione census vacabilis, quem medium appellavimus, etsi perpetuus esse possit, si opportune semper resignetur; cum tamen, morte resignationem præveniente, cessare queat, & ita de temporali etiam participet, ob hoc dubium aleæ minori pretio æstimatur, ac venditur, quam si esset perpetuus; at majori, quam si temporalis certo esset futurus. Hinc loca Montium vacabilia eodem pretio ducatorum centum majorem redditum afferunt, quam non vacabilia, ex. gr. octo, novem, vel decem annuos in centum, cum non vacabilia quinque, sex, vel septem annuos pariant; & cum redditus Montium non vacabilium augetur, vel minuitur, data proportione augetur, vel minuitur redditus vacabilium, ut ex Romanorum Montium redditibus pro vario tempore varie definitis cognoscere licet.

De æstimatione Montium vacabilium.

Tandem, ut de temporalis census pretio concludam, aliqua etiam lucri cessantis, si quod intersit, ratio haberi nonnunquam potest. Qui enim rogatus, ut temporalem censum certis annis definitum emat, pro æstimatione mera pensionum æstimandum citra dubium aleæ, & spem lucri; hac emtione impediatur a lucro, quod alias licite facturus erat; potest lucri cessantis æstimationem, ac restaurationem aliquam pro modo damni exigere, & censum illum quantumvis certum minoris emere, quam pensionum æstimatio est.

Habenda ratio ejus, quod interest.

Ubi plures autem ex his circumstantiis concurrunt, eo minus census temporalis æstimandus est. Hinc ubi & redditus sint incerti, & tempus incertum, & lucrum præterea ex hac emtione cesset ementi, census æstimatio pro ratione dubii redditum, & temporis, ac pro compensatione lucri cessantis minoris habetur, ita tamen ut si spes lucri in redditu, ac tempore incerto compensationem lucri cessantis satis æquam afferat, lucri cessantis nomine non liceat ulterius quidpiam exigere, quod supra æquam compensationem exactum, injuste quæreretur. Audivi censum temporalem

Nonnunquam plura adjuncta consideranda.

super

super redditibus unius prædii scutis triginta millibus ita emtum, ut duodecim annis post venditoris mortem cessaret. Incerti primo erant redditus ex prædio proventuri, omnibus temporum vicissitudinibus obnoxii. Dein, etsi anni duodecim post mortem certi erant, incertum tamen erat vitæ tempus, num pluribus, an paucioribus annis vitæ prædio fruendum esset. Tandem qui hunc censum emit, negotiator fuit, qui ob hanc emtionem a negotiatione pecuniam subduxit, quod lucri cessantis est. Hæc omnia census pretium vilius reddebant. Ex his autem quisque intelligit, ex temporali censu lucrum dupliciter provenire posse. Primum si certo censuali tempore jus in incertos fructus quadam conductionis specie ematur; & hac via olim Hebræi ad censum Jubilei tempus censualem quendam usumfructum ementes lucrari potuere. Dein si certi fructus emantur ad tempus incertum, ut in vitalitiis. In certo autem & redditu, & tempore, nihil supra æstimationem redditus, citra usuram, vel injustitiam, exigi potest, nisi forte lucrum cessans, aut damnum emergens intercedat. Hæc adæquata est temporalis census æstimandi, ac in eo lucrandi ratio.

De personali censu ex constitutis definitur.

97. Nunc, ut ad personalem censum redeamus, cum singulares personæ non sint perpetuæ, nec perpetui census ferendi capaces, personalis census temporalis ad certum, vel incertum tempus institui tantummodo potest ex num. 89. & 90. Et si quidem census ejusmodi certi temporis sit, pro pensionum æstimatione pretium ejus taxandum est, ut nihil ulterius ob anticipatam solutionem exigatur lucri, nisi forte titulo ejus, quod interest, quidpiam exigi possit. Si vero ad vitam, aut incertam temporis conditionem ematur; cum pro ratione dubii, ac probabilitate annorum æstimandum sit, ita potest constitui, ut par lucri, & damni periculum immineat. In hoc autem personali, ac temporali censu eum redimi nequeat quod amplius non est, ex num. 93.; post exactum census tempus, seu post vitam, nihil est repetendum pretii, cum nihil supersit, quod redimatur: ante exactum vero tempus id tantum pretii repeti potest, quo æque redimatur jus ejus temporis, quod reliquum est; non autem ejus, quod præteriit, & redimi nequit; quo casu si totum adhuc exigatur, pretium, non redemtionis, sed mutui nomine exigetur, ac proinde mutuum, & usura census personalis nomine lateret; unde hunc personalem censum tanquam ex se illicitum, & usurarium Romana Rota constanter declaravit. Vide Rotam coram Manzanedo 25. Feb. 1622. post Addition. Cencii Decis. 42. alias Decis. 365., ubi aliæ Rotæ allegantur.

Cautio in personali, ac temporali censu adhibita esset usuræ palliū.

98. Erunt fortassis, qui cautionem huic censui personali appositam dicent, vi cujus, etiam post personę mortem, pretium rependendum sit. Ridicula hæc, & plane fictitia cautio ad mutuum tegendum. Quicunque enim de contractu aliquo cavent, de eo contractu cavent, qui vere initur, vel de subjecto, quod in contractum cadit. Itaque in emtione temporalis census ad certos annos, vel ad vitam, cum solius vitæ, vel tot annorum census contrahatur, de solo vitæ, vel certorum annorum tempore, ac de jure ejusdem temporis, quod contractui subjicitur, caveri potest. Si qui vero post hoc tempus cavere cogantur, vel de censu, qui ex contractu solutus est, vel de census pretio, quod sine redemtione repeti nequit ex num. 93., ii non de censu, qui initus, & impletus fuit, sed de mutuo cavebunt, quod census nomine tegitur. Ita quidem in vitalitio censu si quis emto certo redditu ad vitam alicujus, cautum sibi velit, ut post mortem illius fiat restitutio pretii, iniquum, & fœneratitium Auctores affirmant a-

 pud

pud Leotardum de Usuris c. 49. n. 7. & 40. Idem est de quovis temporali censu, sive certo, sive incerto; quodvis enim temporale jus sua natura finiendum, cautionem perpetui juris non suscipit. Nemo quidem similem cautionem de jure temporali præstaret, nemoque caveret de periculis ejus personæ, quæ certo moritura est, nisi qui sub census nomine pecunia indigens, pecuniæ restitutionem pollicetur: unde ad mutuum verius, quam ad emtionem census hunc contractum referendum confirmatur. In ipsis etiam Gentibus hæc cautio non apponebatur, ubi quædam personalis census species aderat. Quidam, cum pecunia egerent, sua opera, & industriam aliis pro pecunia obligabant, sive vendebant eum redemtionis pacto, quod nimirum se redimerent. Hi homines sua opera hac ratione vendentes, quandam servitutem inibant, in qua tamen, ob redemtionis spem, ut ab aliis servis absque eo pacto venditis discernerentur, *nexi*, aut *addicti* vocabantur, uti fuse probat Salmasius de modo Usurarum c. 18. & 19. Jus hoc in opera, & industriam istorum servorum erat jus personali censui simile; quod tamen emtorum periculo vel apud ipsas Gentes fuisse certissimum est, ita ut nemo de ejusmodi servorum periculo caverit: sed si ante redemtionem illi perirent, ementibus peribant, nec pretii restitutionem poterant aliunde reperere. Id eo solum casu factum fuisse legitur, quo non emtio vera, sed pignoris stipulatio, & verum mutuum inibatur, ut ex nonnullis legibus agnosci potest. Mutuum ergo, & pignus fœneratitium intervenit, ubi hæc cautio in personali censu exigitur.

Census mixtus quam perperam in perso alis census definitionem afferatur.

99. Repones fortassis, censum hunc nunquam mere personalem constitui, sed mixtum, qui omnibus venditoris bonis innititur. At quæso, num mixtum intelligas censum, quatenus personæ simul, ac ceteris venditoris bonis impositum velis, & eatenus perpetuus sit; an vero quatenus inhæreat partim personæ, partim ceteris bonis? Si partim personæ, partim bonis ceteris; ea pars census, quæ personæ innititur, perpetua esse nequit, sicut persona, cui adhæret, perpetua non est. Quod autem ceteris bonis impositum est, videndum num hæc bona fructifera, ac immobilia sint, nec ne. Si ejusmodi sunt ea sola pars census, quæ his bonis incumbit, potest esse perpetua; at eatenus census realis, non personalis est. Si vero non sunt immobilia; cum perpetua non sint, perpetuum censum non recipiunt: immo nullum recipiunt, si fructifera non sunt ex num. 80. Advertendum porro est, quod si census pars, quæ personæ, & pars, quæ bonis immobilibus, ac fructiferis imponitur, determinata non sit, census nec personalis ex parte, nec realis esse potest: emtio enim, quæ determinatum subjectum non designat, veluti suspensa, & incerta, nulla est, ut alibi vidimus. Eadem de caussa nullus est census, qui simul bonis immobilibus, ac personæ imponitur. Cum enim ex parte personæ temporalis esse debeat, ut constare possit; ex parte autem bonorum, si immobilia, ac fructifera sint, perpetuus esse queat: qui universim censum velit super utrisque, nec partem temporalis census, cujus persona capax est, nec partem perpetui super immobilia, ac fructifera bona designet, incertam emtionem vult, quæ quamdiu non determinetur, suspensa, & irrita manet. Confer num. 42. & 43.

Obligatio personæ expungitur.

100. Neque personalem censum affirmes, qui tamen post personæ mortem ex obligatione ejus in bona cetera transferatur, vel in filios, & ita perpetuus fiat. Nam si personalis est ejusmodi census certæ personæ alligatus, temporalis esse debet,

bet, qui persona mortua extinctus, nec in bona cetera, nec in filios transeat. Si quæ in hoc obligatio imponatur, mera cautio est, quam in hoc censu non censum verum, sed mutuum, & usuram præstare num. 98. ostendi. Adde, quod vel huic personæ bona immobilia, & fructifera perpetuo censui idonea suppetebant, cum census initus fuit, vel non. Si suppetebant, cur de reali censu vere perpetuo potius, quam de personali actum non est? Si vero nulla fuerunt ejusmodi bona, quomodo agi poterat, ut in bona censum non ferentia census post personæ mortem transferretur? In filios autem, qui pluribus ex capitibus deesse possunt, & perpetui ex se non sunt, nequit census ex se perpetuus transferri: cum præsertim personalis census obligatio sit personalis, quæ talis personæ operibus, ac industriæ obligata, una cum persona extinguitur, nec traduci in alium potest, nisi consentiat. Hinc nec in heredes quoslibet potest transire: jus enim in personæ opera personæ alligatum hereditatem non sequitur, nisi ex cautione aliqua, quæ in vero personali censu citra usuram locum habere non potest. Nihil itaque restat unde personalem censum perpetuum defendas cum obligatione redimendi post certum, vel incertum tempus; ac propterea temporalis esse debet hic census, qui pro pensionum æstimatione, vel pro periculi ratione æstimatus, & emtus, præstituto tempore finiatur, nec redimendum sit, nisi ante præfinitum tempus, proportione, qua superest, redimatur.

Antiquitas nostræ sententiæ, & contrariæ novitas. 101. Neque novam, ac singularem hanc sententiam quis suspicetur. Nam præterquamquod gravissimi recentiores Theologi eandem propugnant, ut P. Ludovicus Molina, Jo. Medina, Gabriel Sotus, & alii: antiquis certe inauditum fuit, personalem censum, qui temporalis necessario est, perpetui census pretio, quod post census finem reddatur, posse æstimari. Hinc Conradus Summenbart, qui sub finem seculi XV. omnium latissime hanc materiem pertractans quæst. 80. antiquiorum sententias refert, cum indubium præsumit, post exactum censuale tempus nihil esse restituendum ex pretio, & idcirco mutuo, & usuræ locum in hoc censu non esse ait, quia in hoc contractu *dans pecuniam, non dat eam obligando recipientem ad restituendum sibi post tempus*, tum vero certum statuit, non alia ratione licere emere censum ejusmodi, nisi emtio *fiat pretio adæquato reditui*; solamque in eo controversiam apud nonnullos fuisse innuit, num ejusmodi pretium æquale, ac justum haberi possit, si minus sit pretium, quam redditus per partes solvendi futuri sunt, veluti si florenis centum ematur redditus florenorum XXII. per annos quinque, ubi tota redditunm summa quinquennio proventura decem florenis excedit. **Conclus. 4.** *De rigore* autem *scholastico* justum id pretium cum nonnullis ea ratione propugnans, qua præsens pretium pluris habetur, quam solutio per partes, in hoc suadendum lectores remittit ad quæst. 59., ubi id verum pronunciat, si ex præsentis pretii privatione lucrum cessans, aut alius justus titulus interveniat. Id nemo negaverit justum, nec nos negavimus. At hoc casu præciso, sicut per se verum universim non est pretium præsens pluris esse, quam futurum (unde ab Innocentio XI. damnata fuit propositio 41., quæ huc pertinet) ita vel ex benigniorum antiquorum sententia stare debet, personalis, ac temporalis census pretium pro redituum æstimatione esse taxandum. Hinc laudatus Conradus, etsi de *scholastico*, ut ait, *rigore* mutuum, & usuram non viderit in hoc contractu, quia pretii restitutio essentialis mutuo ac-

nequaquam exigitur, sed meram viderit anticipatam futurorum redditunm emtionem; si tamen laudatis titulis deficientibus minus pretium solvatur, quam redditus æstimentur, injustam hujusmodi emtionem professus, concludit: *Quidquid sit de hac subtilitate, an sit emtio, vel mutuatio, cum datur pecunia pro reddditu prædicto modo temporali; tamen constat, quod ille est iniquus contractus, & mortalis. Ideo quantum ad salutem hominis pertinet, sufficit scire eum esse iniquum.* Ita benignior apud antiquos sententia, quibus nondum in mentem venerat, redditum personalem, ac ex sua natura temporalem, pretio quandocunque restituendo emi citra implicitum mutuum, & usuram posse. Solum cum benignior opinandi ratio in Theologiam irrepsit; ut practici quidam casus, qui de medio tolli per malitiam hominum fœnori inhiantium non possunt, ab usura purgarentur; census ejusmodi personales utrinque etiam post exactum tempus census redimibiles cum obligatione omnium bonorum induci, ac defendi cœpere; & ne quid præterea ad facilitatem deesset, implicite eosdem iniri, ubi nihil de censu emendo cogitatur, quidam docere non dubitarunt, de quo plura Opusculo III. Hoc novum posteriorum temporum inventum vel ex ipsa novitate persuaderi nemini poterit. Quibus si addas, hunc personalem censum ad perpetui rationem institutum, cum restitutionis, aut redemtionis obligatione in perpetuum, & ratione efficacissima, & Pii V. Constitutione, & Romanæ Rotæ judicio, quod contrariam quamvis opinationem uti pravam corruptelam repellit, constanter damnari, nulloque Ecclesiastico documento probari posse; haud video quid requiratur amplius, ne Deum timentes illum in praxim recipiant.

Vide Rotam post Cencii Addition. Decis. 41. a. lias 365.

102. Illud tandem, antequam finem de personali censu faciam, omittere nequeo, quod etsi æquum sit, personæ, quæ pecunia egeat, opera, & industriam identidem, & aliquandiu pretio obligare, & emere; iniquum tamen erit, jus quoddam diuturnius, vel ad vitam, in magnam præsertim operum, ac industriæ pensionem emere, ut personali censu sit, vel fieri potest. Personalis enim ejusmodi census ab iis fere vendetur, qui bonis immobilibus fructiferis reali censui aptis carentes, sola industria pecuniam sibi quærere possunt. Id autem præterquamquod non meri mercenarii ad tempus opera locantis, sed servi proprium, homini libero neutiquam convenit, unde Imperatori Leoni interdicendum visum est Novel. 50., iniquius multo cognoscitur in censu, quam in servitute. Qui enim servum emens, diuturnum, aut vitalitium jus in ejus opera, & industriam emit, alendi suis sumtibus servi obligationem suscipit; ex quo servorum emtio contra naturam non est. At in censu personali, sui, ac suorum, si qui sunt, alendorum obligatio vendenti relinquitur, qui cum industriæ, & operum jus vendiderit, venditionisque pretium in præsentes necessitates consumserit, illud amplius in alimoniam sui, atque suorum convertere nequit: fierique nonnunquam potest, ut in aliquot necessitates tantum vendiderit personalis census, ut nihil, aut non satis ad necessariam alimoniam sibi supersit: quo nihil repugnantius naturali juri excogitari potest. Neque dicas, iis solum in personis personalem censum licere, quæ tantum opere, ac industria lucrentur quantum & ad censum, & ad alimoniam necessariam opus sit. Nam in praxi hoc discernere difficile est, frequentiusque evenire solet, ut qui opere, ac industria tantum valent, iis casibus pecunia indigeant, quibus operum, & industriæ pretium ad alimoniam, ac necessitates non sufficit:

Observatio in emendo personali censu.

ficit: tantum abest, ut minus sufficientium laborum partem census nomine vendere queant. In necessitatibus ideo fundi immobiles, aut reales census licite veneunt, quia etsi nihil fundorum, aut redditnum ex fundis cuipiam reliquum sit; libera tamen restat operum, & industriæ collocatio, qua necessarium victum comparare quisque potest. At ubi in necessitate jus quoque in opera, & industriam sit venditum, cum nihil aliunde ad victum, saltem congruum, atque sufficiens supersit, nihil ea emtione iniquius esse videtur. Quanquam his quoque in circumstantiis, si census personalis ad tempus, pro justa pensionum, & operum æstimatione, ematur sine restitutionis onere; etsi contra charitatem esse poterit, si ex necessitate pauperis opera, & pensio exigantur; contra justitiam tamen non erit, nec usura in hoc censu admittetur, sicut & usura, & injustitia fieret, si in aliam æstimationem hic census emeretur, uti præsenti paragrapho fuse probavimus.

C A P. V.

De licita interusurii solutione Montibus Pietatis permissa, cum pecunia indigerent. Interusurii nomen non semper usuram significat. De iis, quibus interusurium solvitur.

103. EX his, quæ occasione disserendi de Montibus Pietatis hactenus diximus, plures modi suppetunt, quibus honesto cum lucro, citra usuræ vitium, subveniri hominum necessitatibus potest. Primo per mutuum, ubi ex mutuo lucrum cessans, aut damnum emergens intercedat; dein, ubi hi tituli desint; per emtionem fundi cum pacto retrovendendi, vel per emtionem census perpetui in venditoris gratiam redimibilis, immo & per emtionem census temporalis, sive realis, sive personalis, aut vitalitii, dum legitimæ horum conditiones serventur, nec restitutio pretii in his exigatur; quod cum in Montibus Pietatis fieri nequeat, ubi pretium restituendum est, idcirco hi temporales census locum in Montibus non habuerunt. Semper aliqui ex his contractibus peragendi sunt, cum honestum ex pecunia lucrum quæritur: ac propterea aliquam ex his viis ineundam Apostolica Sedes semper præsumsit, cum pecuniam, nullo licet designato contractu, in necessitatibus quærendam iisdem Montibus alias indulsit. Hinc sane Alexander VII. pro Monte Mantuano rogatus, ut liceret *pecunias nomine dicti Montis sub annuo interusurio quinque pro centenario accipere*, id hac expressa conditione concedens, ut *ex contractu licito* fieret, aliquam ex iisdem viis, atque contractibus indicare profecto voluit. Ipsum Breve diei 22. Octobris an. 1655. inter Monumenta edetur num. 7. Hinc porro intelligitur, quam in sententiam interpretandum sit (1) *interusurii* nomen, quod non semper usuram, sed quandoque justum lucrum significat: ac propterea nonnulla Decreta Sacræ Congregationis Concilii pro Pietatis Montibus edita, ubi pecunia sub certo *interusurio* accipi permittitur, in hanc Alexandri VII. interpretationem intelligenda sunt, ut *ex contractu licito* pecunia quæratur. Vide Thesaurum Resolutionum Congreg. Concil. t. 2. p. 29.

104. Quanquam si quo casu contractus liciti occasio, aut facultas non esset; in necessitate licere posset pecuniam sub usuris accipere,

(1) In literis Clementis X. pro Monte Ferrariensi inter Monumenta describendis n. 7. *interusurium* dicitur, quidquid pro indemnitate ipsius Montis a pauperibus erat solvendum.

L. II. de Jure naturali, & divino circa usuram cap. 10. §. 3.

re, etsi non liceret eandem dare sub fœnore, ut alibi fusius probavimus: & idcirco si Montes Pietatis in necessitatem publicam nummos etiam sub usuris cogerentur accipere, ubi justa alia via non pateret; non peccarent, neque cum illas fœneratoribus solverent, neque cum illarum æstimationem exigerent ab iis, qui pecuniam quærunt sub pignore; dum id tantum exigerent, quod ad damnum mere compensandum pertineat, nec in lucrum ullatenus redeat. Hinc Benedictus XIV. dum esset a Secretis Congregationis Concilii, in caussa *Casalensi Montis Pietatis* proposita die 12. Mart. an. 1718., ex ea non minus Canonici, quam Theologici juris peritia, qua eundem maxime præstare omnia ejus opera testantur, immunem ab usura affirmavit eundem Montem, qui accepta quadam pecuniæ summa sub annuo interusurio trium scutorum in centum, quinque scuta exigebat, hac ratione allata, quia *duo sunt pro ministrorum salariis, & reliqua tria solvuntur pro emendatione damni emergentis, cui Mons subjectus est summam recipiendo ad rationem trium pro centenario*. Itaque vides ex prohibitione usuræ nullam necessitatibus hominum viam intercludi, ut quisque citra vitium succurrere propriæ necessitati possit, vel etiam ubi qui sine ullo justo titulo, vel contractu pecuniam credunt cum lucro, usuram committant. Hinc etiam male quidam Pietatis Montes accusant, quasi usurarii sint, cum ad usuram fortassis accipere nummos coacti, hujus compensationem sine proprio lucro a pauperibus exigunt. Totum crimen est eorum, qui pecuniam sub fœnore credentes fœneratitium lucrum exigunt; non autem Montis, qui nihil lucratur, nihilque exigit lucri, sed quod ad indemnitatem in eorundem pauperum bonum servandam necesse est. Neque minus perperam illi ratiocinantur, qui lucrum ex pecunia idcirco licitum putant, quod nonnullos ex pecunia Montibus credita, sine ullo justo titulo, vel contractu lucrari vident, ac si perinde probatum sit hoc lucrum in iis, qui illud exigunt, ac in Montibus, qui solvunt, & solvendum ex pauperibus indemnitatis caussa petunt. Vide quæ in hanc rem pluribus disseruimus l. II. de Jure divino, & naturali circa Usuram cap. 10. §. 4. Hæc tota de Montibus Pietatis disputatio, quæ non tam historiam, ac praxim eorundem Montium, quam legitimos modos subveniendi publicis, & privatis necessitatibus profert, eos contractus suggerere, & expendere non potuit, qui negotiatorum proprii, commercii necessitati, ac utilitati consulunt. De his tamen separatim, ac ex proposito agetur Opusculo sequenti.

T. 2. Thesaur. Resolut. p. 29.

OPU-

OPUSCULUM SECUNDUM.

De pecunia in negotiationem tradenda, ac de licito, vel illicito ex eadem lucro. Ubi de trium contractuum pravitate, & de modis licitis providendi negotiationi, atque commercio citra usuram; ac præsertim de cambiis realibus.

CAP. I.

Hujus Opusculi ratio, & argumentum.

1. Cum in tota humana vita, ad societatem, & vitam hominum conservandam, providendumque humanis necessitatibus, nihil utilius, ac necessarium magis sit, quam commercium, & negotiatio, quibus quod uni deest, ab aliis aliunde providetur; ii tanquam humanæ societatis inimici habiti sunt, qui negotiationem tollere, vel commercio impedimentum afferre; nulli e contrario magis laudati, atque probati, quam qui eisdem, quaqua ratione possent, consulere, favere, patrocinari nisi sunt. Sanctos quidem Patres cum negotiatoribus acerbe nonnunquam egisse legimus; at id non adversus ipsam negotiationem egerunt, sed adversus negotiatorum vitia, quæ ex humanis cupiditatibus eo in exercitio implicita fere inveniuntur. Hinc alii sancti viri, atque Theologi negotiationem ipsam ita probarunt, ut a negotiatorum tamen vitiis cavendum monuerint. Cum itaque in negotiationem magna pecuniæ copia necessaria sit, negotiationis quidem, & commercii studiosi commendandi maxime sunt, si pecuniæ utiliter in negotiationem conferendæ vias faciliores excogitent, & patefaciant; dummodo non eas aperiant, quæ avaritia, non ratione manuducente apertæ, negotiatorum potius vitiis, quam negotiationi faveant. Has autem si quis apertas videns acriter reprehendat, & impugnet; is non negotiationem, cui nullum vitium necessarium est, nec esse debet; sed negotiatorum vitia destruere connitens, non reprehensioni subjiciendus, sed commendandus est.

2. Deus quidem hominibus legem non dedit, ut commercium humanæ vitæ necessarium de medio tolleret; at simul non omnes commercii viæ defendendæ sunt, vel quæ divinam legem tollant. Porro inter divinas leges illam esse, quæ omnem usuram vetet, notum est omnibus. Hanc vero usuram, non extra negotiationis casus tantum, sed in negotiationem ipsam induci posse, testatur Psalmista, qui hoc vitium in negotiatoribus ipsis reprehendit: *Non defecit de plateis ejus usura, & dolus.* Nemo Catholicorum, opinor, regium hunc Psaltem hujus negotiatorum vitii reprehensorem, societatis, & commercii hostem traducet. Ita pariter Theologis, & Canonistis sanæ morum doctrinæ vindicibus vitio, ac rigori verti non debet, si usurarios, qui inter negotiatores ipsos serpunt, & vigent, contractus, Sanctorum Patrum exemplo excitati, detegunt, & insectantur. Quod nonnulli studeant vias, & contractus licitos usuræ vitandæ caussa invenire, & proponere, ne usuræ metu pecunia a negotiatione subducta, ipsum commercium publico cum damno

arescat sensim, & subducatur, reprehendi nequit, dum id jure, & ratione fiat, vereque tollatur usura, non autem tegatur. At vereor, ne alii in negotiatione usuram palam defendant, alii vero tegant potius, quam tollant. Plerique negotiatores fere non tantum æris proprii habent, ut pecunia aliena non egeant. Qui vero pecuniosi sunt, ut negotiari tamen nolint; ii pecuniam in negotiationem ita tradere solent, ut lucri, quod negotiando redibit, partem acquirant. Id aliqua ratione, & citra usuram fieri licite posse, dubitandum non est a Catholicis ipsis, qui omnem etiam negotiatorum usuram damnant; non vero si cum usura id fiat. Soli hæretici usurarum patroni, qui mutuum lucrativum a subsidiario distinguentes, in solo subsidiario mutuo, quo necessitatibus pauperum subvenitur, usuram damnant, eam, quæ ex mutuo lucrativo, seu in negotiationem, ac lucrum tradito percipitur, licitam defendunt, dum pro locorum consuetudinibus, vel legibus moderata, immoderatum lucrum non afferat, ut ex Molinæo, aliisque colligere licet. Nuper etiam in Belgio Jansenistæ quidam profugi, a fœderatis Provinciis recepti, eandem doctrinam tradidere, veriti, ne, si secus docerent, earundem Provinciarum, quæ usuraria id genus commercia ex suorum doctrina excolunt, patrocinium demererentur, & ejicerentur. Catholicæ tamen aures circa usuram dogmati assueiæ hoc audire non potuerunt, unde reprobata statim ea doctrina a Catholicis fuit. Quin & Jansenistarum plerique hanc novitatem detestati, suis ipsis sociis in eodem Belgio restiterunt vehementer: adeo hæc doctrina Catholico de usuris dogmati palam adversari agnita fuit.

3. At Catholici quidam usuræ nomen vitantes, in ea sententia sunt, pecuniam, cum in negotiationem, seu, ut alii loquuntur, in mercaturam exercendam cuipiam vere negotianti traditur, etiam si capitali salvo tradatur, certum moderatum lucrum parere juste posse, propterea quod hocce lucrum usuram non esse opinentur. Et ex his Catholicis alii universim hoc lucrum licitum præferunt, ac si pecuniam in negotiationem, vel mercaturam tradere, quacunque conditione, etiam capitali salvo, tradatur, non sit eam tradere mutuam, sed negotiari per alium nescio quem contractum, qui lucrum licitum pariat. Alii vero contractum a mutuo diversum in ipsa negotiatione vere ineundum videntes, ut mutuum, & usura vitetur, varios contractus præscripserunt loco mutui supponendos, quibus tamen lucrum, & capitale tutum præstetur. Nec desunt, qui ita alterutrum negotiationi necessarium ingerunt, ut has vias, usuræ nomine, a negotiatione removere idem esse dicant, ac negotiationem ipsam destruere. Ego vero, qui negotiationi, quacunque ratione non injusta licet, favendum ratus, nullum injustum præjudicium eidem inferri patior, huic gravissimo errori, qui non minus divinæ, ac naturali legi, quam ipsi commercio perniciosus est, obviam iturus, hoc in Opusculo duo mihi præstanda intelligo. Primo utramque memoratam sententiam, usuræ, & usurariis contractibus, a commercio submovendis, patrocinantem ostendam. Deinde, ne hinc negotiatio subvertenda credatur, indicabo alias licitas pecuniæ in negotiationem conferendæ vias, quibus omnibus negotiationis, & commercii necessitatibus æquissime prospiciatur.

CAP.

CAP. II.

Pecunia in negotiationem tradita, si a periculis omnibus tuta sit, mutua est, & lucrum est usurarium. Nullum jus in lucrum capitalis nomine competit, nisi ex periculis negotiationis. Hinc pecunia etiam aliena lucrum illi cedit, qui eam suo periculo negotiationi exposuit, non autem cedit domino pecuniæ. Aliquot exemplis id confirmatur ex Jure Civili, & ex omnium Theologorum consensu. Mandatum domini nihil ipsi ad lucrum prodest, si negotiationis pericula non subeat.

Capitale tutum restituendum cum lucro, mutuum implicitum, & usuram præstat.

4. UBi pecunia citra periculum negotiationi traditur, quocunque contractu a mutuo diverso tradita dicatur, vere traditur mutua, vel alterius cujuscunque contractus nomine ibidem mutuum tegitur, quod ad illicitum lucrum usuræ deputandum satis est. Certe ubi pecunia hac cautione traditur, perinde tuta restituenda est post certum tempus, ut in mutuo expresso fieret. Nihil quidem hic mutatum esset, nisi solum nomen; re autem omnia mutui substantialia concurrent, ut in eo cujuscunque contractus nomine, mutui, & usuræ pallium negari non possit. In aliis omnibus contractibus, qui mutuum, & usuram pallio tegere dicuntur, nihil dissimile accidit: nam inductis solis aliorum contractuum nominibus, omnium istorum complexus ad mutui substantialia tandem redit, ut scilicet capitale, quod variis contractuum nominibus datur, tutum cum lucro restituendum sit. Considera contractum moathra, & alia id genus palliata usurarum commercia, et rem manifestissimam cognosces.

Nihil peculiare ex negotiatione habetur.

5. Neque quispiam excipiat, sermonem hic esse de capitali in negotiationem, hoc est in lucrativam artem tradito, quod mutui proprium non est; ex lucrativa autem arte, capitali licet tuto, lucrum exigi juste posse. Hoc ratiocinium illud est, quod vel hæreticis usuram ex lucrativo mutuo defendentibus fucum fecit: ita ut si pro Catholicis alium in hoc contractum præferentibus, vel potius commiscentibus, valeat, non videam ut pro hæreticis, mutuum sincere fatentibus, æque valere non possit. Hoc quidem systema universæ Patrum Traditioni, & Romanorum Pontificum Decretis palam opponitur. Patres nimirum pecuniæ meminerunt & negotiatoribus, & in negotiationem traditæ; & nihilominus lucrum inde perceptum universim usuræ damnarunt: nec desunt Concilia, Episcopi, Pontifices, qui idipsum definierunt. Testimonia huc pertinentia fuse descripta invenies lib. IV. de Jure divino circa Usuram c. 4. & 5. Hos ergo omnes Episcopos, Concilia, Pontifices, & Patres repudiet opus est, qui ex pecunia in negotiationem tradita, capitali tamen (æque ac in mutuo fieri mos est) salvo, lucrum citra usuram percipi posse arbitratur.

Secus dicere fuerit hæreticis usurarum patronis.

Adversatur Traditioni & doctrinæ Ecclesiæ.

Et rationi.

6. Sed ut a ratione ipsa hujus systematis fucum detegam; & ratiocinium omne adversariorum a fundamentis convellam, lucrandi jura negotiationis propria explicanda sunt. Duo autem tantum assignari queunt, alterum ex parte capitalis, quod in negotiationem collatum est, alterum ex parte industriæ ejus, qui capitale negotiatur. Cum negotiatoris industria, sine qua immensum capitale nihil proficeret, opus sit Reipublicæ utile, ac necessarium, eodem jure debetur illi lucrum, quo cuilibet operanti operum stipendium debetur. Hoc autem lucrandi jus ex parte industriæ tam apertum est, ut pluribus non indigeat. Ex parte

Totum jus in lucrum ex parte capitalis negotiationis proprium sunt pericula.

vero capitalis, si ab industria separatum consideretur, nullum lucrandi jus negotiationis proprium existit, nisi ratio periculorum, quibus capitale ipsum negotiando exponitur. Hæc ratio contra usuram in mutuo etiam negotiatoribus præstito exactam a nobis fuse proposita fuit Prælect. II. in part. II. S. Antonini, & fusius lib. V. de jure naturali circa Usuram c. 5.

Idem valet in pecunia etiam cujus dominium non transfertur.

7. Sed ne forte ea propria unius mutui credatur, propterea quod in mutuo capitalis dominium in negotiatorem transfertur, eique propterea ex capitali jam suo lucrum provenire intelligitur: ne, inquam, hæc ratio mutui propria credatur, considerare juvat omnes alios contractus, vel casus, in quibus dominium in negotiatorem non transfertur. Et si non ex meo, sed ex omnium Theologorum, atque Canonistarum, immo Romanorum etiam Jurisconsultorum sensu constabit, iis quoque in casibus, in quibus dominio in negotiatorem non translato, pecunia negotiationi exponitur, solius periculi caussa lucri jus oriri ex parte capitalis, adeo ut lucrum illi adjudicandum sit, cujus periculo capitale negotiationi expositum fuit; nihil, opinor, erit, quod reponi queat. Aliena pecunia penes procuratorem rerum alienarum, non in procuratoris, sed in proprietarii dominio est. Si tamen eam procurator suo periculo negotietur, & nihil aliunde proprietarium intersit; lucrum, quod ex ea, licet aliena, pecunia rediret, non ad proprietarium, sed ad procuratorem spectare, ipsi Romani Jurisconsulti sanxerunt, propterea quod negotiationis periculum ad illum, non vero ad illum pertinuit, ut ex Labeonis testimonio colligitur, qui ab Ulpiano recitatur, & probatur L. 10. §. 6. D. *Mandati*. Eadem ratione si quis communem pecuniam, quæ scilicet partim quidem sua, & partim aliena est, *suo nomine* utiliter collocet, idem censendum Paullus respondit L. 68. §. 62. D. *Pro Socio*, ubi fructum non tam suæ, quam alienæ pecuniæ illi ob eam caussam vindicat, *quoniam sortis periculum ad eum pertinuerit*. Similiter in deposito proprie dicto non transfertur dominium; & nihilominus si depositarius præter depositi fidem eam suo periculo negotietur; nisi leges in pœnam aliter decernant, lucrum ratione periculi ipsi cedit; quemadmodum cedit etiam ministro, qui mutuam, quam accepit, pecuniam domini nomine, suo periculo negotiatus est, ut S. Bernardinus Senensis testatur. Nihil ergo juvat ad negotiationis lucrum jure pariendum quod pecunia sit mea, si meum item periculum non sit.

Nihil ad lucrum refert pecuniam esse meam, si periculum meum non sit.

8. Hoc totum in pecunia per furtum, & rapinam sublata manifestius fiet. Constat inter omnes, per furtum, vel rapinam in furem, vel raptorem dominium nequaquam transferri. Si tamen fur, vel raptor pecuniam sublatam negotietur, cui negotiationis lucrum competit? Domino ne, cujus est pecuniæ negotiationi expositæ dominium, an raptori? Omnes vel benigniores Casuistæ in hoc conveniunt, quod si dominus ex privatione pecuniæ nihil damni ceperit, sive ex lucro cessante, sive ex damno emergente; satis sit furem, raptoremve ad capitalis restitutionem obligare, ut ne ad lucri abs se percepti restitutionem adigatur. Quod si dominus aliquid damni subierit, ad restaurationem item damni furem, vel raptorem obligari ajunt, non quod lucratus sit, sed ex injusta illati damni caussa, ita ut ad eandem restaurationem teneretur, etiamsi nihil lucratus, vel negotiatus fuisset.

Insigne exemplum ex re furto ablata, & omnium Theologorum consensus.

9. Si vero ratio quæratur cur ex hac constanti omnium doctrina lucrum pecuniæ per furtum, vel rapinam sublatæ, cujus dominium in furem, vel raptorem non transit, non sit domini, cujus est ipsa pecunia,

Ratio a priori, ut vocant.

cunia, sed furis, vel raptoris, qui eandem pecuniam negotiatus est; omnes uno ore respondere audiemus, quia (1) pecuniæ fructus non est *naturalis*, qui ipsius pecuniæ fœnus sit, ac proinde domino debeatur; sed est *industrialis*, ut vocant, qui tamen a sorte plurimum pendens, non tam industriæ, quam sortis fructus est, nec jure debetur nisi illis, qui industriæ opera, vel sortis pericula subeunt. Quod ut planius intelligatur, observandum est, lucrum in negotiatione non aliunde provenire, nisi si merces viliori emantur pretio, & cariori vendantur. In id autem, ut bene cedat, pecunia per se nihil confert, quæ etsi ad negotiandum, ac merces emendas prærequiratur, non tamen in hoc per se condueit, ut negotium bonum potius, quam malum ineatur, & consummetur. Id industriæ partim, & partim etiam sortis est; industriæ quidem, quæ negotiator videat quænam merces magis opportunæ futuræ sint, quaque via meliori pretio, ac minoribus expensis emantur, qua item divendendę facilius &c.; sortis vero, ut industriæ, opinioni, & expectationi exitus respondeat, ne, si hic fallat, ut sæpe fit, magna licet industria adhibita, nihil lucri, ac forte etiam capitalis ipsius damnum ex negotio redeat. Hine quanquam negotiationis lucrum sine pecunia non proveniret; non tamen *naturalis* pecuniæ fructus est, nec haberi potest, sed *industrialis*, & (ut ego perspicuitatis, & distinctionis caussa adderem) *fortuitus*, qui scilicet proprius industriæ, & sortis fructus est; ac propterea inter eos est dividendus, qui industriam, vel sortis periculum ineunt. Cumque sortis periculum non tam afficiat industriam, ne forte inanis cedat, quam capitale, ne negotiando damnum capiat; hinc si lucrum ex negotiatione redeat, non tam industriæ, quam capitali debetur; & eatenus capitalistæ, qui nihil industriæ, & operæ in negotiationem confert, lucrum jure capitalis provenire potest, quatenus capitale negotiationi exponens, si non industriæ, & laborum, capitalis certe periculum subit. Qui neutrum subit, cum nullum eidem jus in negotiationis lucra, quæ industrialia, ac fortuita sunt, aliunde suppetat, nullam ejus lucri partem exigere juste potest. Hine S. Antoninus part. 2. tit. 1. c. 7. §. 34. omne negotiationis lucrum abjudicavit ab iis, qui pecuniam quidem negotiatoribus tradunt, at nec industriam, nec periculum subeunt, hac ratione addita: *Nam lucrum industria fuit, non pecunia, & periculum subslabat amissionis ejus, qui mutuum acceperat, cujus deponens nolebat esse particeps*. Hoc nimis durum, ac difficile videbitur nonnullis, qui capitali, ac pecuniæ jus præcipuum, & proprium in lucrum tribuunt. Sed ii, velim, considerent, non alia ratione fures, ac raptores ab omnibus Auctoribus eximi a restitutione lucri, si quod forte ex aliena pecunia negotiationi exposita perceperunt, nec alia ipsi quoque, etsi maxime studeant, eximere potuerunt, nisi quod id lucri genus non naturale pecunię est, quod capitali per se aliqua ex parte debeatur, sed totum est industriæ, atque periculi, quorum neutrum cum pecuniæ dominus subeat, sed utrum-

(1) Id sumserunt ex S. Thoma 2. 2. quæst. 78. a. 3., ubi quæstione proposita, utrum *quidquid de pecunia usuraria* (quę veluti rapta habetur) *quis lucratus fuerit, reddere teneatur*, respondet, non teneri restituere nisi pecuniam, quam accepit, *quia id, quod de tali re est acquisitum, non est fructus hujusmodi rei* (naturalis) *sed humana industriæ*.

que ad furem, & raptorem pertineat, nihil lucri domino, totum autem raptori, ac furi vindicandum jure est.

10. Quod si ad pecuniæ, & capitalis jus aliquod asserendum in negotiationis lucra illud reponas, merces in negotiis succedere loco pecuniæ, adeo ut lucrum ex divenditione mercium rediens, illi ex parte aliqua debeatur, cujus sunt merces, duo reponam. Primo sæpe merces in dominium ejus non transeunt, cujus est ipsa pecunia, sed ejus, qui, aliena licet pecunia, illas emit, sicut & pretium furtivæ rei, licet aliena re comparatum, in furis dominium transit, & *furtivum non esse* traditur L. 48. *Quinas* in fin. D. *de furtis*, ut fusius probavimus adnot. 6. in cap. 8. tit. 1. par. 2. S. Antonini: ac propterea lucrum earum mercium si domino deberet cedere, non continuo deberetur pecuniæ domino, qui mercium dominus non est. Deinde quacunque ratione merces succedant pecuniæ, non tamen per se succedunt, nisi quantum pecunia valet; tantundem enim merces in emtione æstimantur, ut servetur æqualitas, & tantidem etiam juste ab emtore vendi possunt, uti quandoque etiam venduntur, & nonnunquam etiam minoris. Solum si pluris deinde vendantur, ut lucrum obveniat; hoc lucrum non jure pecuniæ, sed industriæ, & sortis erit; ut proinde lucrum solius industriæ, & periculi jure proveniens, illis solis debeatur, qui industriam, & periculum sustinent, sive propriam, sive alienam pecuniam negotientur, sive domini, sive fures, sive raptores sint, sive quilibet alii.

Urgetur idem argumentum.

11. Hoc autem ita quidem certum, & evidens in furto, & rapina est, ut illimet ipsi, qui in nostro casu contendunt, negotiationi lucrum jure capitalis cedere debere domino, qui capitale a periculo tutum voluit, hanc sententiam non sequerentur, si sibi agendum esset cum fure, vel raptore, quem sane ex communi doctrina ad lucri restitutionem nequaquam compellerent. Num vero potior est conditio furis, atque raptoris, qui alienam pecuniam subripuit, & invito domino negotiatus est, quam negotiatoris, qui sine culpa, & ex domini ipsius mandato, sed suo solo periculo est negotiatus? Immo pessima omnium, quoad restitutionis obligationem, est furis, ac raptoris conditio, quippe qui ex culpa ejusmodi ad plura, quam reliqui, non vero ad pauciora obligatur: unde ex. gr. obligatur ad lucrum cessans, etiam sine pacto, cum alii, qui absque culpa pecunia alterius usi sint, sine pacto non obligentur. Itaque vel injuste absolvuntur fures, & raptores a restitutione lucri, quod ex negotiatione alienæ pecuniæ proprio periculo perceperunt, si hoc juste exigi potest solo negotiationis titulo, & absque periculo etiam, ab eo, qui sine ulla culpa pecuniam ex ipsius domini consensu negotiatus est: vel si injuste gravarentur fures, atque raptores, imposita ejus lucri restitutione; multo injustius hi quoque gravantur, qui minori nexu in pari licet negotiationis caussa obligantur.

Inanis ratio mandati sine periculo.

12. Neque discriminis loco illud afferas, quod hoc in casu pecunia ad negotiandum, & lucrandum data præsumitur, ita ut fraus fiat apertæ domini menti, si lucro fraudetur. Ubi in casu rapinæ, ac furti, quem posuimus, fur, vel raptor ex suo, non autem ex domini mandato negotiatus est, ut nihil lucri ad dominum jure pertineat, hac ratione, si quid valeat, cum fur subreptum equum, quem dominus non locasset, ex suo, non autem ex domini mandato locarit; nihil lucri ejusmodi deberet domino tradere: quod tamen nemo Theologorum dixerit. Quin omnes affirmant totum id genus lucrum debere

bere domino cedere; quia licet mandatum desit, fructus tamen hoc casu, non mandati, sed equi naturalis est, qui locatione ejusdem percipitur: naturales autem cujusque rei fructus domino competunt. Ita si quis animalia ad experiendum gràtuito accepta locet sine mandato domini; fructus ejusmodi, uti naturales, domino, deberi definitur etiam in civili Jure L. 13. D. *Commodati* §. 1. Non igitur mandatum, sed fructus natura spectanda est, ut de fructus jure decidatur. Si fructus sit naturalis, cujuscunque mandatum sit, nihil refert; ille enim domino debet cedere; nec mandanti, si non sit dominus, mandatum prodest, uti furi sane non proficit, cum alienum equum locavit. Si vero fructus non sit naturalis, sed industriæ, vel periculi, modo explicato; cujuslibet sit mandatum, nihil operatur, fructusque industriam, ac periculum suscipienti debetur. Porro fructus pecuniæ negotiationi expositæ, non naturalis, sed industrialis, ac fortuitus conceditur: & hac una ratione furi adjudicatur in rapina, & furio, ut superius vidimus; nam ex solo mandato non deberetur, ut in locatione equi rapti non deberi diximus. Itaque etiamsi quis mandet ut sua pecunia negotiationi, & lucro exponatur, cum tamen de lucro naturalis sermo non sit, sed de industriali, & fortuito, quod unius industriæ, & periculi lucrum est; nihil ad justum lucri titulum confert negotiandi mens, atque mandatum, si nec industria, nec periculum ad mandantem spectet, ut in præsentiarum usuvenit. Mandatum quidem negotiationis ex pecunia propria universim prodesse intelligitur, quatenus ille, cui mandatum est, mandantis (1) periculo pecuniam negotiari intelligitur; & ita mandanti justus lucri titulus est. At si a mandante periculum, & periculi titulus tollatur; ad jus in lucrum negotiationis mandatum nihil magis operatur, quam consilium, quod sine periculo, & titulo, jus in lucrum nullatenus parit. Immo sicut mandatum, quo quis alium industriam in negotiationem conferre juberet, nihil juris per se tribueret, ut lucri, quod debetur alienæ industriæ particeps fieret; ita etiam mandatum, quo quis alii mandat ut suam pecuniam proprio ipsius accipientis periculo negotietur, nihil juris vindicat in lucrum, quod non pecuniæ, sed solius periculi titulo provenit. Id genus mandati etsi cum pecunia, & capitali tradatur; cum tamen pecuniæ periculum, quod unum ex parte capitalis justus est titulus lucri, nequaquam subeat, sed potius excludat; ad jus in lucrum nihil confert, ad quod sine justo titulo nec mandatum, nec pecunia proficere potest.

13. Impertinens porro ad rem præsentem est quod nonnulli minus apposite regerere solent, satis periculi se subire, cum mercatoribus pecuniam ad negotiandum credunt: nam lucrandi jus negotiationis proprium ex ipsius negotii periculis, quę quis obeat, exoritur, non ex periculo negotiatoris, ne fallat: quo nomine, si justum lucrum pecuniæ domino deberetur, injuste liberarentur a solvenda aliqua saltem lucri parte fur, & raptor, dum alie-

Periculum negotiatorum quam inutile ad pariendum lucrum.

(1) Sic L. 48. D. *Mandati, vel contra*, mandanti lucrum ex periculo vindicatur, & hoc solum verum mandatum habetur: *Cum mando tibi, ut credendo pecuniam negotium mihi geras, mihique id nomen praestes, meum in eo periculum, meum emolumentum sit; puto mandatum posse consistere.* Et L. 12. eodem tit. §. 13. verum mandatum hac forma exprimitur: *Periculo meo crede.*

alienam pecuniam negotiati sunt, quorum sane in manibus pecunia non modo idem, sed majus etiam periculum subit. Hic autem periculi titulus, non negotiationis proprius, inter lucrandi titulos etiam in mutuo a nonnullis refertur, qui tamen quam injustus sit, ut vel in fure, & raptore habetur injustus, fusius demonstravimus Prælect. 11. 12. 2. part. S. Antonini §. 26., & lib. VI. De jure divino, & naturali circa Usuram c. 3., quod hoc loco omnino legendum erit.

14. Quod si ex hactenus constitutis illud manifeste, ut opinor, sequitur, negotiationis lucrum, qua ex parte merum capitalitatem respicit, solo periculorum negotiationis jure provenire: non eam ob caussam lucrum mutui ad negotiandum traditi injustum est, quod pecuniæ dominium transferatur in mutuo, iniquum autem sit ex aliena re aliquid lucri capere (nam etsi hoc verum est de lucro ex fructibus naturalibus, non tamen de industriali fructu, qui etiam ex pecunia aliena jure capitur, ut ex indicatis exemplis liquet) sed etiamsi pecuniæ mutuæ non transferretur dominium, ut nonnullis perperam placuit, quos alibi confutavimus lib. I. de jure divino, & naturali circa Usuram c. 3., adhuc tamen locari quidem cum lucro aliquo posset pecunia, ubi locationi locus esset (id enim lucri rei locatæ naturalis fructus habetur, ut in pecunia data ad ostensionem, & pompam) at lucrari ex eadem negotiationi exposita non liceret, ea proprie de caussa, quia negotiationis periculum, unde totum jus lucrandi capitalistæ suppetit, ad mutuantem non pertinet. Hæc autem ratio est evidentissima non tantum pro mutuo, sed pro alio etiam quovis contractu, quo pecunia citra periculum capitalis in negotiationem & lucrum credatur. Hinc *deposita* etiam apud mercatores, negotiationis, & lucri caussa, quæ eorundem mercatorum, non autem deponentium (1) periculo manent, usuraria declarata fuerunt a Pio V., quod in alia sententia falso declaratum fuisset. Nihil hac definitione evidentius desiderari potest, ut propositum hujus paragraphi statuatur, & confirmetur: pecunia enim, quæ *depositi* nomine mercatoribus traditur lucri percipiendi caussa, in negotiationem exponenda traditur tuto capitali, & certo lucro; nec tamen id lucrum ab usura purgare Apostolica Sedes potuit. Non merum *depositi* nomen offendit (neque enim meri nominis crimen usura est) sed res ipsa, cujuscunque contractus appellatione nuncupetur; quatenus quocunque contractu pecunia negotiationi exponatur sine periculo, legitimum lucrum afferre non potest. Hæc eadem deposita jamdiu ante Pium V. usuræ damnaverant omnes Theologi, & inter ceteros S. Antoninus pluribus in locis, ac præsertim part. 2. tit. 1. c. 6. §. 2., ubi ait: *Sunt nobiles, qui nolunt laborare, & ne pecunia eis deficiat paulatim consumendo, tradunt eam mercatori, vel trapezita, intendentes principaliter aliquid annuatim recipere ad discretionem eorum, salvo tamen capitali: & quam-*

Animadversio pecuniæ de mutuo in negotiationem tradito.

(1) Bull. *In eam* an. 1571.

Confer. c. 7. §. 14 & 16. c. 9. §. 13. Pr. 20 l. c. edit. Veron.

(1) Ejusmodi enim sunt deposita, quæ Pius V. ita describit, *cum pecunia, sive depositi, sive alio nomineficti cambii traduntur, ut postea eodem in loco, vel alibi cum lucro restituantur*; sine ullo scilicet deponentium periculo, quod negotiationis periculum sit. In his tamen non comprehenduntur *deposita* (uti a nonnullis appellantur) *in banchis* Campsorum collocata, ut in legitimis, ac realibus cambiis exerceantur: hæc enim cambiorum sorti exponuntur, ut explicabimus cap. 4.

quamvis ipsi vocent hoc depositum, tamen clare usura est. Animadvertit hunc contractum usitatum fuisse Florentiæ *in platea Dominorum*, *&*
c. 9. §. 13. *platea fori novi*, & alio loco *in partibus Tusciæ*. Et observat etiam usurarium, & illicitum habendum esse, etiam si depositarii multum *cum*
c. 7. § 14. p. 110. *ipsa (pecunia) lucrati fuissent*. Adeo vero hoc ex omnium Catholicorum, ac ex ipsa Ecclesiæ doctrina certum habuit, ut eadem parte secunda tit. 3. c. 3. §. 11. non dubitaverit scribere, æque *pertinere ad hæresim* si quis isthæc deposita ab usuræ crimine purget, ac si quis fornicationem, aut alia similia crimina a peccato vindicare nitatur:
p. 210. lit. 6. edit. Veron. *Velle defendere*, inquit, *usuram, quæ committitur sub nomine depositi, vel discretionis, non esse peccatum, aut fornicationem simplicem, & hujusmodi, pertineret ad hæresim*. Quod si hoc ante Pii V. decretum verum erat, quid censendum post definitionem ejus, quæ id genus deposita expresse condemnans, lucrum ex pecunia negotiatione quidem exposita, at ab omni periculo tuta, usuræ manifestissime damnat?

C A P. I I I.

De usuraria trium contractuum pravitate.

§. I.

Trium contractuum systema exponitur, nec non contractus commissionis a Maignano defensus, qui eodem recidit.

15. Quod si hactenus dicta vera sunt de quocunque contractu, ubi pecunia certo cum lucro negotiationi exponitur sine periculo; vera pariter erunt de contractu commissionis. & cautionis periculi, seu de contractu trium contractuum, quos nonnulli Auctores acriter propugnant. In his enim capitale negotiationi expositum, & a periculis tutum similiter præfertur, ut proinde tota justi lucri ratio ex dictis sublata sit. Sed cum hi contractus peculiaribus disputationibus expositi, ac vindicati fuerint; peculiari quoque disputatione expendendi sunt, ut nihil præsidii supersit, quo ex capitali salvo, justum, ac certum lucrum in negotiatione provenire posse credatur.

16. Cum quis pecuniam negotiationi exponit, si non sua, aliena certe opera, quæ ad negotiandum necessaria est, uti debet. Aliena autem opera nunc certo annuo pretio, vel stipendio conducitur, ita ut quicunque negotiationis exitus fuerit, aliena opera certum semper, & tutum pretium consequatur; & qui hac conditione opera in negotiationem confert, merus mercenarius minister habetur, hicque contractus locatio operum appellari solet. Nunc vero opera ponens, incerto contentus stipendio est, quod scilicet ex negotii lucro sibi pro merito operis constitutum redibit; hicque contractus societatis potius, quam locationis nomen sortitur, quatenus opera æque ac capitale negotiationis sorti exposita sunt, ut ex negotiationis exitu lucrum pendeat, vel damnum, quod inter ministrum, & capitalistam communicetur. Nunc tandem opera negotiationis certo quodam pretio annuo taxantur, & simul in pretii incerti partem, quatenus negotiationis lucra prospere cedant, admittuntur, cum scilicet ministro præter certum pretium victus, quædam incerta lucri portio adsignatur; & tum ejusmodi opera, partim certo pretio locata, partim collata in societatem habentur. Porro cum quis pecuniam in negotiationem cuipiam mercatori industriam collaturo tradens, certum ab eodem lucrum, capitali a periculis tuto, exigit;

cum

eum certe non habet uti verum ministrum, cujus opera nullo certo pretio conducit. Hinc societatem cum eodem iniri prædicant, qui contractum trium contractuum defendunt; in qua tamen societate, ne justitia violetur, de majori negotiationis lucro negotiatori remittendum aliquid statuunt, ut is de certo lucro minori, & de capitali ipso caveat. Hinc societati duo pacta adjicienda tradunt; alterum, quo negotiator emat majus, uti speratur, sed incertum negotiationis lucrum, quod capitalistæ debetur, pro minori quidem, sed certo: alterum vero, quo idem capitalista de hoc minori certo lucro aliquid præterea remittat negotiatori, ut is capitale a periculis tutum præstet. Hic autem est celebris contractus trium contractuum, quem ad usuram vitandam nonnulli invexere, & licitum adhuc quidam propugnant. Ab hoc contractu re ipsa non discrepat contractus *Commissionis* a Maignano excogitatus, quo pecunia cuipiam committitur negotianda cum tertia ex. gr. lucri parte, remissa eidem alia tertia parte lucri pro assecuratione sortis, ita ut capitalistæ tertia pars initio contractus taxanda, ex. gr. quatuor, vel quinque in centum, tuta, capitali tuto maneat; quę taxato lucri alias incerti sine hujus virtuali emtione fieri non potest. Ut autem certum hoc lucrum sit quatuor ex. gr. in centum pro annis singulis, universum negotiationis lucrum, quod capitalistæ deberetur, duodecim annis æstimant, ex quibus quatuor pro taxatione, & cautione certi lucri octo ducatorum mercatori remittantur; & ex his deinde octo ducatis certis alia item quatuor remittantur pro cautione capitalis, sicque ducati quatuor certi in centum capitali tuto capitalistæ supersint. Hæc præcise ex Navarro in Comment. de Usuris n. 32., quem trium contractuum celebrem vindicem ceteri sequuntur.

Vide librum Maignani *De usu licito pecuniæ.*

Hunc autem contractum, quatenus cautionem duplicem capitalis, & lucri societati superaddit, multis ex capitibus a justitiæ regulis deficere sequentibus paragraphis demonstrabimus.

§. II.

Iniquitas hujus contractus a Romanis, a mercatura peritissimis, & ab ipsis usurarum patronis declarata.

17. HÆc trium contractuum expositio satis æqua videtur, dum solius lucri hypothesim oculis subjicit. At si damni casus considerentur, nihil iniquius videri poterit. Societates negotiationum non solum lucrum, sed etiam damnum identidem sentiunt; & qui has societates ineunt, ut æquitatem servent, & veri socii in omnibus sint, non tam lucri, quam damni communionem facere debent. Qui solius lucri, non autem damni socius esse vult, iniquus socius est; & si præterea lucrum velit in ipso damno, ubi lucrum non est, iniquissimus est socius, si modo socius ullo modo dici potest, qui solum lucrum percipit etiam in socii damno. In contractu autem trium contractuum utrumque fit. Qui enim pecuniam in negotiationem hoc contractu confert, non solum socius est in lucro, non in damno; verum etiam in damno socii lucrum percipit. Neque pretium cautionum damni, & lucri obtrudas; nam prętorquamquod hoc pretium quam commentitium, & inæquale sit inferius dicemus: in damni certe casu, quod ex universa societate colligitur, nullum vere est hujusmodi pretium, vel lucrum ex parte mercatoris (damnum enim capitalis esse nequit, ubi lucrum aliquod sit) sed solum damnum: lucrum autem solius pecuniosi est in damno, & ex damno socii mercatoris, qui ex

Ratio generica hujus iniquitatis proponitur.

suo

suo damnum capitalis compensare, ac lucrum illi solvere cogitur. Practici casus propositio hanc iniquitatem melius patefaciet. Ponamus igitur mercatorem, qui pecuniam alienam triplici contractu negotiandam accepit, damnum sustinuisse sine ulla culpa, ita ut non solum nihil lucri ceperit, sed damnum etiam aliquod capitalis subierit; quæro, quid capitalista hoc casu faciet? Exiget ne totum capitale, & lucrum, ut triplicis contractus obligatio postulat? Si illud damnum ex culpa evenisset, justa esset exactio, non tamen ex contractu triplici; damnum enim ex culpa quisque præstare etiam sine triplici contractu debet. At si absque culpa id acciderit, quicunque fuerit contractus, æquum ne videri potest, socium negotiatorem, qui industria usus est, non solum nihil lucrari, & propriæ industriæ damnum capere, sed etiam damnum capitalis, & lucri, quod capitalistæ pendere cogitur?

Confirmatur ex Romanis legibus. L. 29. D. Pro socio.

18. Iniquum ipsæ Romanæ Ethnicorum leges hoc censuere, si in societate *alter lucrum sentiret, alter vero nullum lucrum, sed damnum sentiret: iniquissimum enim genus societatis est, in qua quis damnum, non etiam lucrum speret.* Ad leoninam societatem hoc pertinere affirmarunt, quatenus nimirum alia fera a leone in societatem vocata ad prædam capiendam, si prædam non capiat, ipsa ex suo leoni prædæ loco cessura sit. Neque repugnant quæ eadem Lege traduntur, *ita coiri societatem posse, ut nullius partem damni alter sentiat, lucrum vero commune sit:* hæc enim accipienda intelliguntur ex contextu non de capitalista, sed de eo, qui operam contulit, *quod ita demum valebit*, inquit eadem Lex, *si tanti sit opera, quanti damnum est*; quatenus scilicet hoc casu operam ponens, nihil de capitalis damno gravandus est, cui satis esse debet operis damnum, ut Panormitanus optime adnotavit in cap. *Naviganti, de Usuris*, nec non Covaruvias lib. 3. Var. Resol. cap. 2. n. 6., dum similem Justiniani sententiam huc mirifice conferentem ex lib. 3. Institut. tit. 26. §. 2. exponunt. Id ergo per Romanas Leges certum manet, posse quidem illum, qui operas ponit, nullum capitalis damnum in societate sentire; si autem solus damnum capitalis sentiat, & multo magis si lucrum in damno solvere cogatur, iniquissimum societatis genus haberi.

Testimonium peritissimi in re mercatoria.

19. Iniquum id pariter professi sunt celebres viri, negotiationum, atque commercii peritissimi, inter quos satis sit memorare Jacobum Savary, qui ob insignem mercatoriæ rei peritiam totius Galliæ commercio tanquam oraculum præfuit, ejusque opera hac super re edita principem locum habent. Is autem triplicem contractum in descriptam fere formam expresse initum, de quo Parisiis sententiam tulit die 10. Jan. an. 1681., ab usurariis inductum, & iniquum habuit, adeo ut eum in casu damni ad societatis terminos revocandum, lucrumque exinde perceptum restituendum, ac damnum pro rata subeundum censuerit. Æquissima profecto sententia, ne ex contractu iniquo capitalista hoc beneficium consequeretur, ut nihil damni sentiret, qui lucrum appetivit; & ne creditores ex eo, qui societatem fuerat ementitus, illud præjudicium caperent, quod Opusculo III. explicabimus. Mirum si Theologi aliter, quam negotiator peritissimus, sentiant.

Le parfait Negotiant tom. 2. par. 2. nec. 21. page 170.

Testimonium patronorum usuræ.

20. Quid, quod ipsi usurarum patroni hanc iniquitatem noverunt? Duorum testimonia proponam, Molinæi, & Amesii. Molinæus, qui usuram eo casu approbat, quo pecunia cuipiam non in necessitatem, sed in lucrum creditur, propterea quod hoc casu partem lucri percipere nec cha-

Molinæi.

charitati, nec justitiæ oppositum, immo potius maxime æquum putavit; in negotiatione tamen, ubi lucrum non proveniat, nihil lucri percipi posse, immo damnum in damno subeundum subindicat. Hoc enim lucrum in tract. de Usuris num. 10. eatenus a mercatore exigi posse ait, *dummodo qui stipulatur* a mercatore lucrum, *nullam proximo fraudem meditetur, nec usuram inique exigat, quinimmo nec recipiat quidem, si jacturam dando faciat debitor: sed hoc tantum accipiat, & exigat, quod bona fide, & cum æquitate vellet a se accipi, & exigi, in eadem peristasi existens, vel in simili necessitate deprehensus*. Quibus postremis verbis etiam capitalis partem pro rata remittendum videtur innuere, si jactura pro lucro in negotiationem incidat; unde apertius n. 530. hunc locum allegans scribit: *Adhuc iterum verum est, quod ubi constat, pecuniam casu fortuito omnino periisse debitori, non decet creditorem usuram exigere, quin etiam nec sortem quandoque, ut supra num.* 10. Similiter Guillelmus Amesius l. 5. de Conscientia c. 44., quod de *Contractu usurario* inscribitur; postquam quæst. 2. usuram licitam posuit, dum non exigatur ab eo, qui ex necessitate mutuum quærit, quæstione 3. ponens casum usuræ, quæ ab eo, qui pecunia in lucrum usus est, percipitur, rationemque inquirens, unde possit *æquitas* hujus lucri monstrari, triplicem contractum proponit, & ex eo justitiam, & æquitatem statuit, ac si lucrum hoc contractu perceptum, fit vere lucrum ex mutuo, ac proinde usura. Nihilo tamen minus in hoc contractu triplici ad æquitatem, & justitiam id omnino requirit: ne in damno citra culpam contingente lucrum quæratur. Postquam enim n. 18. quæsivit *quænam observanda sint ad peccatum vitandum in pecunia exponenda*, respondet inter cetera num. 22. *Ratio semper habenda est illius, quocum res est, ut cum ejus commodo, non damno fructus pecunia redeat ad illum, qui mutuo dedit. Hinc summum jus non potest sæpe sine summa injuria urgeri, ex. gr. si quis absque sua culpa jacturam fecerit in negotiatione, quam facit ex pecunia mutuo accepta; inhumanum esset ab ipso exigere pecunia proventum, idest lucrum percipere ex ejus damno. Hanc æquitatem etiam in locatione, & conductione naturalis conscientia vid. tur dictare, ut si vel sterilitas, vel calamitas superveniens tanta sit, ut conductor damnum notabile patiatur ex re conducta; pensio illi sit a locatore remittenda, vel tota, vel ex damni facti proportione*. Si præter lucri jacturam damni etiam proportionem capitalistæ imposuisset, nihil scribi æquius posset. Videant num ipsis usurarum patronis deteriores, ac minus æqui esse velint Theologi nostri, adeo ut nec capitalis, nec lucri damnum in triplici contractu subeundum affirment. Quod si ad hanc æquitatem servandam necessarium est, ut in fortuitis damni casibus capitalistæ non lucrum, sed damnum subeant; cum hac ratione capitale a fortuitis periculis tutum in societate præstari non possit, ac proinde non triplex contractus, nec mutuum, sed vera societas, lucro ad summum præstituto, ineunda sit: male illi quidem hac in hypothesi usuram viderunt, quæ vere non est; at qui hanc hypothesim necessariam negant, ii ab ea æquitate, quam & Romani, & negotiatores, & ipsi usurarum patroni præstituerunt, turpiter recedunt.

Amesi.

§. III.

§. III.

Falsa hypothesis Auctorum, qui triplicem contractum defendunt, circa lucrum societatum; & de injustitia pretii, quod pro duplici cautione remittitur.

21. Sed ut a ratione hunc triplicem contractum distinctius expugnem, eum multis capitibus a justitiæ regulis deficere ostendam. Primus defectus in eo est, quod justum illud, uti præfertur, duplicis ejus cautionis pretium vere non solvitur. Ejus nimirum calculi, qui æquus primo adspectu videtur, computatio, re ipsa inanis universim est. Ut enim nummi duodecim lucri annui in centum capitalistæ responderent, ex quibus duplicis cautionis pretio detracto, quatuor in centum eidem superessent; quindecim, & amplius in centum quotannis ex negotiatione deberent redire. Nam præter duodecim nummos capitalistæ contingentes, operæ item, & industriæ pretium remanere debet: quod etsi in aliquibus negotiis æquale, vel etiam majus esse possit, quam pretium capitalistæ, ut nonnullæ Romanæ quoque leges agnoscunt; ut tamen minimam locupletiorum nostratium negotiationum æstimationem sequamur, tertiam, vel quartam ad minus partem lucri pro industria exigit, & proinde tota summa lucri capitali, & industriæ respondens, in ea capitalis computatione quindecim, & eo amplius in centum omnino requirit. Ita scilicet apud magnos negotiatores lucrum in centum partes, quas Italice vocant *carati*, dispertitur, ut sexaginta, vel septuaginta partes circiter capitalistis pro rata, reliquæ autem triginta, vel quadraginta operi, & industriæ vindicentur. Quæ autem negotia nostris in regionibus ducatos quindecim, & amplius annui lucri in centum quotannis referunt? Præstantissimæ omnium, ac felicissimæ negotiationes, ac societates illæ habentur (ut ex pluribus accepi) quæ novem, vel decem ad summum lucri annui in centum pariunt. Ita si felicissimæ etiam præsumantur quævis societates (quod tamen in contrahenda societate universim præsumendum non est; præsumtio enim e frequentioribus ducitur) ex rectis, & usitatis negotiorum partitionibus capitalistæ (1) non duodecim, sed sex, vel ad summum septem in centum societatis jure proveniunt: ex quibus si justum duplicis memoratæ cautionis pretium negotiatori remittatur, num quatuor adhuc certa pro capitalista supererunt? Quis duo, vel tria incerta in negotio, quod felicissimum sæpius non erit, nec præsumi poterit, sibi remissa, justum duplicis cautionis, certi lucri, & tuti capitalis pretium habeat? Cum de certo lucro libere cavendo agitur, video difficile esse, quod mercaturæ periti ducatos quatuor certos præstare velint pro majori lucro incerto: quidam enim tres cum dimidio ad summum præstare volunt. *Libere cavendo*, inquam; nam qui quatuor certos, vel amplius etiam solvunt capitalistæ, reliquis vero duobus, vel tribus incertis pro cautione non tam lucri, quam capitalis contenti sunt; ii fere necessitate aliqua, vel metu ad id compelluntur, ut inferius ostendam. Si por-

L. Si non fuerint. D. Pro socio.

Z 2

(1) Hac in computatione, quæ falsa est, societatum redditus ultra valorem ipsorum æstimantur in triplici contractu, ac proinde injustus hic contractus est, sicut injustæ a Paullo IV. definitæ fuerunt societates officiorum, quæ *ultra valorem ipsorum officiorum* instituuntur. Vide Constitut. 11. *Inter ceteras curas*, Non. Octobris an. 1555.

porro in libera, & justa cautione certi lucri pro incerto, certi ducati annui quatuor, vel etiam, si placeat, quinque, pretium ipsius lucri incerti justum sunt; qui pro periculo capitalis cavendo aliquid certi lucri remittere vellet, ex his quatuor, vel quinque deberet remittere justum periculi pretium. Quod si ille non facit, qui quatuor, vel quinque tutos exigit; is profecto justum periculi pretium nequaquam solvere convincitur. Num duo illi, vel tres ducati incerti lucri, qui remittuntur pro certo lucro annuo, utriusque cautionis justum pretium haberi possunt? Quis in societate libera, hoc tam exiguo, & incerto pretio, de certo lucro, & de capitali simul cavebit?

22. Ad hujus pretii injustitiam apertius cognoscendam illud praeterea observandum est, aliud esse de aliquo determinato, & noto periculo cavere, aliud autem cavere de periculis omnibus etiam indeterminatis, quae in negotiationem praeter opinionem saepissime incidunt. De quibusdam periculis determinatis, & notis, quae aestimari facile possunt, certo pretio nonnulli cavent, ut de periculis maris, itinerum &c. At de universis etiam indeterminatis, & possibilibus negotiationis periculis, quę sicut praeconcipi, ita aestimari non facile queunt, quis unquam ullo pretio cavit? Pro solo periculo maris mercium ex Anglia ex. gr. in Italiam transmittendarum qui cavent, exigere solent unum, vel duo in centum, & quandoque etiam quinque, si, ut hisce temporibus accidit, mare a bellis liberum non sit. Si porro unum periculum tanto pretio justum aestimatur, quantum esse debebit pretium pro periculis omnibus, quae quis in universa negotiatione tuta praestet? Cavendum est non solum de itineribus, & mari, sed etiam de mercium facili divenditione, de omnium, eorumque ignotorum, qui futuri erunt debitorum nominibus, ne fallant, & de aliis quamplurimis inexcogitatis saepe eventibus, ex quibus pendet, ne pro lucro damnum in societatem redeat. Num pro his omnibus justum pretium in universis passim societatibus habebuntur illa duo, vel tria incerta, quę praeter taxam certam capitalistae assignatam, ex rata capitalis portione vix in feliciſſimis negotiis sperari queunt? Quis praeter negotiatorem ipsum hoc tam vili pretio justum sibi tantae cautionis pretium solutum credat? Nullus mercatorum, opinor, pro capitali in alia societate apud alium posito vellet forte ullo pretio de omnibus hisce eventibus, atque periculis, praesertim debitorum, cavere; vel tribus saltem ducatis, iisque incertis in centum nequaquam contentus, tantum cautionis pretium certo pendendum exigeret, ut totum lucrum capitali respondens absorberet. Igitur illud tam exiguum pretium, & incertum, quod non solvitur sed remittitur, & pro unica certi minoris lucri cautione remitti solet, minus justum habendum est pro cautione duplici, & certi lucri, & omnium periculorum, ut in praesenti contractu trium contractuum usuvenit.

23. Hoc idem argumentum ad trium contractuum injustitiam demonstrandam brevi proposuit negotiationum peritiſſimus Cardinalis de Luca parte 1. de Usuris disc. 1. n. 16., ubi postquam principium illud *omnium* etiam adversariorum *sensu* certiſſimum posuit, ad justitiam ejus contractus *requiri, quod lucrum verisimiliter speratum a socio, seu mutuatario assecuratore, importet congruam, seu condignam mercedem utriusque assecurationis, sortis, & lucri, adeo ut a tertio non mutuatario, neque pecunia indigente* (id enim ad discernendam pretii justitiam, coactione omni sublata, maxime

me necessarium est) *eadem conditio de facili obtineretur*; hæc dein ad probandam *quinque ducatorum*, qui *certi* capitalistæ supersint, injustitiam subdit: *Ad effectum, ut creditor, seu mutuator assecuratus tam de sorte, quam de lucro obtineat quinque pro centenario, oporteret dare lucrum in plus, quam quadraginta* (forte legendum *triginta*, ego autem viginti, vel quindecim etiam ex nostrorum locorum partitione contentus sim) *pro centenario; dum ex lucro detrahere prius oportet portionem quodammodo colonicam, debitam ipsi mutuatario, tanquam socio ponenti operas, pro istarum congrua, & proportionata remuneratione; deinde vero de eo, quod superesset ad commodum creditoris, tanquam species portionis dominicalis, detrahenda est magna, & notabilis quantitas, quæ verisimiliter sit congrua mera dictæ duplicis assecurationis etiam a quolibet tertio negotiatore facienda. quod videtur impracticabile.* Hactenus Cardinalis de Luca; qui si hac ratione injustum definivit lucrum quinque pro centenario in tribus contractibus ejus negotiationis, unde triginta annui lucri non redeant; quis purgare possit quinque, vel quatuor in societatibus nostræ regionis, quæ novem, vel decem lucri in centum vix pariunt? Detrahatur ex his industriæ pretium, idest pars tertia, vel quarta; & ex parte capitalistæ, quæ erit sex circiter in centum, justum duplicis assecurationis pretium iterum detrahatur, cui *tertius* aliquis libenter acquiesceret: num superesse adhuc poterunt quatuor, vel quinque ducati, qui capitalistæ certi pendantur? Ut quatuor, vel quinque certi supersint capitalistæ, ex illis sex circiter in centum, qui capitale contingant, ex hac ipsius portione non remittuntur negotiatori nisi duo, vel tres incerti: hi autem duo, vel tres incerti, etsi pro sola cautione lucri certi, vel (si interim placeat) pro sola cautione capitalis justum forte pretium haberi a nonnemine possint; pro utraque tamen cautione non possunt, uti sane justum utriusque cautionis pretium nequaquam haberentur a *tertio*, qui hac propterea conditione duplicem cautionem capitalis, & lucri præstare omnino nollet. Quæ si vera sunt, ubi tertia, vel quarta pars lucri debetur industriæ, quid ubi media debeatur, ut in laboriosioribus, & minutis negotiationibus accidit? Num ex media incerti lucri parte ad capitalistam pertinente quatuor, vel quinque pro eodem sepositis, utriusque simul cautionis pretium superesse potest?

§. IV.

In triplici contractu vera societas non subsistit, sed verum mutuum. Pecunia hoc contractu tradita crediti naturam induëit, quod a societate alienum est. Demonstratio evidens ex decoctionum facto. Paritas ex contractu Mohatra. Si ad duplicem contractum societati adjiciendū mercator adigatur, iniquum id esse ipsi trium contractuum defensores accuratissimi fatentur. Si vero mercator id petat, adhuc injustum est lucrum sine justo titulo perceptum, quo titulo deficiente, nihil prodesset societas, si qua superesse crederetur.

24. AD hæc quispiam fortasse reponet, argumento hactenus allato probari quidem evidenter majus incertum pretium pro utraque hac cautione mercatori remittendum esse; & si huic non duo, vel tria remittantur, sed quatuor, vel quinque, ita ut tria, vel duo tantum in centum capitalistæ quotannis solvenda sint, illa quatuor, vel quinque, licet incerta, mer-

mercatori remissa, pretium utriusque cautionis justum videri. Quando hæc quatuor, vel quinque, quę mercatori eatenus remittuntur, quatenus præter constitutum capitalistæ lucrum proventura sint, non certa, sed incerta sunt, quæ quidem vix in fortunatissima negotiatione redibunt; vereor, ne quisquam hoc cum incerto pretio duplicem certi lucri, & omnium periculorum cautionem subire cum aliis mercatoribus vellet. Sed hoc omisso, rationabilis hæc opinio videri nonnullis poterit ea in hypothesi, quod ex pecunia adhuc a periculis negotiationis tuta lucrari liceat. Sed quid, si specialia considerantes in hoc contractu, omne vel moderatum ejusmodi lucrum per se injustum demonstremus? Ut in hoc contractu lucrum esset justum, deberet provenire ex vera societate, & titulo justo. At in præsenti contractu veram societatem cum justo titulo non extare illud suadet, quod in illo verum latet mutuum; vel si societas prætendatur, ea justo lucri titulo caret. De utroque nonnulla.

Argumenta, quæ societatem a triplici contractu excludunt.

25. In pluribus contractibus, qui aliorum contractuum formam præferunt, verum, sed palliatum mutuum contineri consentiunt omnes, qui usuram aliis contractibus palliatam agnoscunt. Porro in contractu trium contractuum, quo de lucri, & sortis periculo cavetur, societatis, & cautionis nomine mutuum velari mihi evidens est. Societas quidem negotiationis, qua plures aliquid proprium in negotiationem conferunt, ita per se negotiationis sorti, ac periculis ea, quæ conferuntur, exponenda exigit, ut qua ex parte alter certum velit, alteri autem relinquatur incertum, destructa (1) societas sit. Si duobus operam, & industriam in negotiationem conferentibus, alter certum industriæ pretium velit; is merus minister habebitur, non autem socius; neque contractus ejus societas, sed operæ, & industriæ locatio est, & vulgo etiam habetur. Illi solum, qui suas operas, & industriam negotiationis aleæ exponunt, socii sunt, & appellantur; & si quis partim certum velit stipendium, partim vero aleam negotiationis subeat; cum ex ea parte, qua certum aliquid vult, minister, & locator operum censetur, tum ex ea parte, qua aleam subit, socius haberi potest. Quod de operibus, & industria dictum est, idem & de capitali dicendum. Hoc eatenus in societatem confertur, quatenus aleæ negotiationis exponitur. Subducta alea, nihil societatis reliquum est. Enimvero (ut rem oculis subjiciam) fac societatem negotiationis Petrus, & Frãciscus ineant, in quam Petrus capitale, Franciscus autem personam, & industriam conferat. Idcirco utrique negotiationis societatem habent, quia utrique, quod conferunt, negotiationis aleæ exponunt. Sicut autem Franciscus, si suam industriam, & operam negotiationis aleæ nolit expositam, sed eam a Petro certo stipen-

(1) L. 13. D. *De præscriptis verbis*, cum quis cuipiam rem vendendam dedisset certo pretio, ita ut si pluris vendidisset, ille sibi retineret, negat Ulpianus hoc in contractu societatem, quia alter certum sibi præstituens, alterum incertum reliquit: *Societas non videtur contracta in eo, qui te non admisit socium distractionis, sed sibi certum pretium excepit*. Neque tamen venditionis ministrum obligavit ad certum pretium, sive venderet, sive non venderet. Quo in casu si societas sublata est, quanto magis eo casu auferetur, ubi qui rem vendendam accepit, de certo pretio solvendo caveat, sive rem vendat, sive non vendat, sive etiam minoris vendere cogatur? Id in triplici contractu verum est.

pendio tutam præstari velit, socius amplius non est, nec dici potest, sed personæ, ac industriæ locator, atque minister; ita si Petrus capitale negotiationis aleæ expositum nolit, sed certum lucrum a Francisco quærat, socius similiter non erit, nec dici poterit. Locator ad summum fiet pecuniæ, ut ille personæ, & industriæ; sed hoc discrimine, quod locatio in personam optime cadens, omni jure probatur, locatio autem in pecuniam ad consumtionis usum traditam (ut in negotiatione evenit) haudquaquam cadens, fœnus pariat, ac omni jure improbetur, ut lib. V. de Jure divino, ac naturali circa usuram vidimus cap. 5. §. 2. & seqq. Interim ergo certo agnoscitur, ex cautione capitalis, & lucri in triplici contractu non subsistere amplius societatem, qua una Auctores, quos nunc impugnamus, lucrum ab usuræ labe excusandum arbitrantur. Tota istorum hallucinatio a falsa societatis notione dimanat. Societatem scilicet ii collocant in capitali, quod negotiationi necessarium est. At negotiationi est pariter necessaria personarum industria; nec tamen societas personarum consistit, si industria periculis non exponatur. Idem est de capitali; adeo ut non ex mero capitali, sed ex periculis, quibus in negotiatione exponitur, societas derivanda sit. Id confirmabitur, immo evidens plane fiet furis exemplo. Si hic subreptam pecuniam negotiatori in commercii societatem tradat, alienam utique, non suam pecuniam tradit. Quæro igitur, cujus societas sit, domini ne, cujus est pecunia, an furis? Ut de societate decidatur, de lucro, quod societatis jure capitale contingit, cognoscendum est. Porro quidquid lucri capitalis titulo provenit, furi debetur, non domino, uti ex ante constitutis liquet. Si domini nihil interfit pecunia non caruisse; totum lucrum capitali respondens furi acquiritur, ut ne ad restituendum domino hoc lucrum, sed solam pecuniam cogatur. Cum porro hoc lucrum jure societatis proveniat, societas igitur non domini, sed furis est. Quid ita, si pecunia non est furis, sed domini? Nempe quia fur dum pecuniam alienam negotiationi tradidit, suo, non autem domini periculo tradidit, ut superius diximus. Societas ergo non ex pecunia, quæ furis non est, sed ex solis pecuniæ periculis, quæ in aliena pecunia furi imminent, unice pendet; ac propterea nihil ad societatem confert pecuniam negotiationi expositam meam esse, si pericula ad me non pertineant. Licet ergo ex triplici contractu poneretur pecuniam esse ejus, qui eam negotiationi tradit; eum tamen nullum negotiationis periculum subeat, nullam potest negotiationis societatem prætendere, quæ ex sola periculorum societate, non ex pecunia constitit, ut furis exemplo demonstratum est.

Vid. sup. n. 17. & seqq.

26. Porro cum duplex sit negotiationis periculum, lucri, & capitalis, non negarim, eum, qui alterius tantum periculi cautionem exigit, satis ex altero societatem aliquam tenere. Ita si quis, societate cum mercatore inita, cautionem certi lucri petat pro majori incerto (qui quidem contractus est, & appellatur venditio lucri incerti pro certo, non autem lucri societas, quæ sine lucri alea non subsistit). socius tamen adhuc ille est ex periculis capitalis, quibus, vendito licet lucro, expositus est. Similiter si quis, societate pariter inita cum mercatore, cautionem solius capitalis petat, & certum pro ea pretium ita solvat, ut lucri tamen incerti periculum subeat; societas aliqua lucri incerti ex assumtis lucri periculis subsistit, licet capitalis societas non subsistat. Hinc altera tantum cautione adhibita, lucrum aliquod societatis jure percipi posse inferius dicemus. Ubi autem

Confer dicenda cap. 4. §. 2.

autem utraque cautione contracta neque lucri, neque capitalis alea, ac periculum subitur; tum omnis periculi societate, seu communione sublata, nulla societas superest, quæ ex sola periculorum communicatione proficiscitur.

Evidens practica confirmatio.

27. Id confirmare licet ex eo, quod in ejusmodi contractu trium contractuum, qui pecuniam proinde negotiandam tradit, non uti capitalista, sed uti creditor habetur æqualis creditoribus ceteris, qui societatem nullam cum negotiatore inierunt; unde in negotii damnis, ac negotiatoris decoctionibus, eidem æque ac creditoribus ceteris pro rata solvitur, quod vere creditor, non socius habeatur. Veræ enim societatis jure in decoctionibus non ante sociis solvitur, quam creditoribus satisfactum sit; & si non ex æquo satisfieri creditoribus possit, nihil sociis capitalistis solvendum superest, ut pluribus explicabimus Opusculo III. n. 12. Hoc præsertim argumentum ex ipsa praxi deductum veram (1) societatem a triplici contractu evidenter excludit. Proposui istud nonnullis magni ingenii defensoribus, nec solvere potuerunt.

Argumenta, quibus verum mutuum in triplici contractu inesse monstratur.

28. Si porro societas vera in hoc contractu non est, quid sub hoc pallio, nisi mutuum vere tegitur, & continetur? Mutuum quidem est traditio rei usu consumtibilis, cum pacto restitutionis (2) in omnem eventum. Ubicunque hæc mutui definitio deprehendatur, ibi mutuum reperiri negandum non est. Porro in societate, qua de capitalis periculo cavetur, ea mutui definitio deprehenditur: pecunia enim ita traditur, ut in omnem eventum restituenda sit. Igitur mutuum, societatis, & cautionis nomine palliatum, ibi vere reperiri, ubi essentialia mutui de-

(1) Jacobus Savary negotiationis callentissimus, & negotiationum controversiis dirimendis præfectus, cujus superiori paragrapho meminimus, societatem id genus practicam nullam esse definivit. Neque opponatur, eundem auctorem post eam definitionem, illis, qui pecuniam apud mercatores collocant depositi nomine, lucrum quoddam permittere, quod nonnullæ humanæ leges in commercii bonum permittunt. Nam præterquamquod non continuo licet, quod humanis legibus in foro externo justis de caussis, hac præsertim in re, permitti nonnunquam potest, ut lib. V. de jure divino, & naturali circa Usuram c. 3. ostendimus: cum ille deceptus fuerit male intellectis quibusdam documentis, quæ legitimum realium cambiorum lucrum, aut id, quod interest tantum approbantia, ad rem præsentem nihil conferunt; quis errantem sequatur, cum præcipue hoc depositorum genus Romana Sedes damnarit? Quod autem societatem in triplici contractu negat, & pernegat, ex societatum consultissimo verissimum habendum est, ut etiam ratio in textu proposita suadet: turpeque esse Theologis debet, si quod verum est deferant, ut quod falso posuit, citius arripiant. Falsum autem vel per ipsos adversarios dicitur, licere lucrum negotiationis ex pecunia, ubi nulla societas admitti possit: nullam vero in casu, sicut & in depositis societatem esse Savary testatur.

(2) In emtione prædii cum pacto retrovenditionis, si modo liceret, in emtoris gratiam, de quo diximus Opusculo I. num. 52., etsi tradatur pecunia res consumtibilis, cum restitutionis, seu redemtionis pacto; non tamen *in omnem eventum*, etiamsi pereat, nec redimi possit, restituenda est, ut in mutuo accidit. Hinc mutuum proprium in ea emtione non contineri quidam defendunt.

deprehenduntur, negari non potest. Lucrum ergo quodcunque inde perceptum ex mutuo vere est, ac proinde usurarium, & injustum fateri debemus.

Si mercator ad cautionem, seu duplicem contractum societati addendum obligatur, societas non subsistit, sed mutuum fœnebre.

29. In quo ne cui hallucinatio, & fraus fiat, si cautio de capitali, & lucro in ipso societatis contractu imposita, & exacta a pecuniæ domino præsumatur, ita ut aliter societas non ineretur; palam est pecuniam societatis nomine eadem ratione tradi, uti traderetur in mutuo, ut hæc societas solo discrepans nomine, re ipsa a mutuo nihil discreparet. Quid ad palliatum mutuum desiderari amplius potest? Explico id clarius paritate ducta a

Exemplum ex contractu Mohatra.

contractu *Mohatra*, quod mutuum palliatum, & usurarium proinde lucrum continere ex propositione 40. per Innocentium XI. condemnata dubitari nequit. Quid ita? Nonne venditio mercis pretio supremo, sed justo & retrovenditio pretio infimo, sed justo, quæ in eo contractu interveniunt, alii contractus sunt a mutuo diversi qui etiam separatim fieri non injuste possunt? Esto. At hi duo contractus cum simul ita junguntur, ut alter sine altero non fieret, & solum cum alterius obligatione fiunt, ex intentione lucri, ut ipsa damnata Propositio exprimit, mutuum usurarium vere continent, venditionis, & redemtionis nominibus tectum, quippe quibus essentialia mutui conveniunt. Qui enim vere, & citra fraudem vendit mercem, quocunque etiam cariori pretio vendat, libere debet vendere, ita ut exinde ad retrovenditionem pretio viliori, ementem cogere nequeat. Qui autem eum ad hoc cogit, sub venditionis, & retrovenditionis nomine, vere intendit minus pretium nunc tradere, cum pacto accipiendi post aliquod tempus pretium majus, idest restitutionem sortis cum lucro, quod mutuum, & usuram vere, & plane exhibet. Simile quidpiam in contractu trium contractuum evenit. Cum pecunia in negotiationis societatem vere traditur, pecunia vi ejusdem societatis, & negotiationis in negotii pericula exponitur. Vi, & natura hujus societatis quivis e sociis ita pericula negotii subire debet, ut alter alterum ad cavendum de periculis societatis jure cogere nequeat. Separatim forte de hoc agi posset, si justum cautionis pretium libere statuatur: at in ipsa societate contrahenda, hæc obligatio, quæ societatis naturæ contraria est, imponi nequit, quin ipsa destruatur societas. Cum enim velle negotiationis societatem, idem sit ac velle negotiationis pericula; qui ex obligatione societatem vellet, ut de periculis tamen caveatur, is vellet simul, ac nollet societatem. Quod cum repugnet, & potior voluntas cautionem periculorum exigat; societas vera non contrahitur, sed, societatis nomine, certa capitalis restitutio, & lucrum, idest mutuum, & usura vere intenditur. Quod si contractus Mohatra ab Apostolica Sede damnatus, a palliato, & usurario mutuo purgari eatenus nequit, quatenus sub venditionis nomine obligationem retrovenditionis imponens, pecuniam cum lucro restituendam cavet; quis contractum trium contractuum, quo trium contractuum nominibus idipsum præstatur, a palliato, & usurario mutuo excusare se posse confidat?

Id vero fatentur plerique accuratiores trium contractuum patroni.

30. At enim hæc vera quispiam fatebitur, si ipsi societatis contractui cautionis obligatio imposita ab eo sit, qui pecuniam tradit. Enimvero ipsi trium contractuum patroni, hac invictissima ratione victi, hoc iniquum, & palliatum noscentes, eatenus tantum tres contractus probarunt, quatenus iidem *cum tertio* contraherentur: idest *dummodo*, ut explicat ex ipsis Cardinalis Toletus l. 5. c. 41. n. 3., capitalista *non obliges socium ad tales contractus, sed liberum relinquat sicut & alium tertium*. Hæc jam communior

est horum auctorum sententia, ut videre licet ex Clericato Miscellan. decis. 49. n. 7., Cajetano opusc. 16. q. 11., & nonnullis aliis. Ad quam coactionis suspicionem vitandam, non pauci hosce contractus separatim unum post alium ineundos contendunt, ita ut inita societate, liberum sit socio subsequentes contractus acceptare, vel respuere. Alii vero, qui simul omnes iniri posse contendunt, non idcirco licere sentiunt mercatori obligationem inferre, ut patet ex Navarro, qui etsi in Manuali c. 17. n. 154. simultaneam eorum contractuum stipulationem probarit, in Consiliis tamen sese declarans l. 5. Cons. 16., libertatem adjiciendi societati binas cautiones socio omnino remittendam efflagitat, ne si has forte praestare nolit, societas denegetur, quod coactionis speciem praefert. Hinc proposito casu societatis, *quam quis iniit cum pacto*, idest cum obligatione, *ut ipse assecuret principale &c.*, hanc societatem usurae palliatae damnans: *Mihi*, inquit, *videtur, confusionem quandam, & palliationem praeferre. Quia licet possit contrahi societas cum capitali, & lucro salvis per tres contractus, ut nos dicimus in Manuali Confessariorum; non tamen potest contrahi societas justa, ita ut socius obligetur ad praedictas assecurationes, quod satis invenitur fieri in praedicta forma contractus*; & deinde exigit, ut tres contractus separatim ineantur, *ac si esset tertia persona, qua assecuraret*: quod citra obligationem ejusdem profecto fieret, ita ut hac tertia persona assecurationem detrectante, societas proinde rescindi non posset. Similiter etiam Cardinalis Toletus, quem excusare diximus tres contractus, *dummodo capitalista non obliget socium ad tales contractus* (quod tamen ante Bullam Sixti V. posterius memorandam scripsit) l. 4. c. 31. n. 4. usurae palam damnat eos, qui societatem nonnisi *hac lege*, seu obligatione ineant cum aliquo negotiatore, *ut det aliquam lucri partem; tamen pecunia manent integra solvenda, nec periculum subire volunt. Ista non est societas, sed mutuum, & usura.*

31. Ex his autem non video quomodo trium contractuum nomine universim purgentur, qui pecuniam apud mercatores tutam a periculo, & cum annuo lucro deponunt, ac si hoc ipso tres contractus *implicite*, & licite initi fuerint. Nam praeter non pauca fusius de hoc systemate observanda Opusculo III., haec contractus forma obligationem assecurationis imponit, quod vel a Navarro ipso in laudato textu, nec non ab aequis trium contractuum patronis injustitiae, & usurae damnatur. *Et quidem fatua essent tot quaestiones, de quibus hoc eodem titulo, ac illo de cambiis, ac etiam in aliis de dote, & de censibus super justificatione accessionum ratione lucri cessantis, vel damni emergentis cum suis requisitis &c., si hac via mediante mutuator ex pecunia ita simpliciter* (mercatori) *data sine periculo sortis, de certo, & uniformi lucro ab initio taxato certus reddi possit*; per tres scilicet contractus, quos *implicite* initos cum mercatore quidam commiscuntur, inquit Cardinalis de Luca de Usuris disc. 1. n. 10. Immo frustra Pii V. Bulla de ipsorum mercatorum cambiis licitis discernendis ab illicitis; & similiter Sixti V. Bulla *Detestabilis* de quibusdam societatibus etiam cum mercatore initis item esset fatua; per tres enim contractus *implicite* initos purgaretur moderatum lucrum a mercatoribus exactum, cambii, vel societatis nomine, si satis esset *implicita*, uti explicatur, ejusmodi voluntas, quae ubique reperitur. Unde *hoc admisso*, inquit laudatus Auctor n. 4., *nunquam daretur locus usurae.* Cum vero illi Pontifices laudatis in Bullis usurae damnarint contractus quosdam

Observatio de triplici contractu, quem quidam implicitum contendunt.

stam etiam cum mercatoribus initos, eosque non raros, sed frequenti usu inductos, in quibus non desunt utque illi tres contractus *impliciti*, uti a quibusdam explicantur, seu potius præsumuntur; impliciti ejusmodi contractus tres pro usuræ pallio agnoscendi sunt, ut ne ad usuram tollendam afferri possint. Quod si verum esset, etiamsi hi tres contractus sincere facti essent per se liciti; quanto magis erit verum, si illiciti per se sint, ut in præsentiarum ostendimus? Hæc in nonnullorum gratiam dicta sint, qui implicitam hanc trium contractuum voluntatem sufficere volunt, quam ipsi trium contractuum defensores ex allegata ratione usurę palliatæ condemnant.

Si duplex cautio societati additur ex ipsius mercatoris voluntate, justum nullum lucrum ex pecunia percipi potest.

32. Si vero duplicis cautionis pactum, libertati mercatoris permissum, ipso libere consentiente addatur, nunquid triplex contractus justus, ac legitimus habendus erit? Non credam. De libero consensu in primis metuo. Nam video quidem cur negotiatores emtionem lucri majoris incerti, oblato pretio, vel cautione lucri certi minoris, petere, vel etiam exigere possint: id enim in majus sui lucrum cessurum credunt, & simul se a reddendarum rationum molestia liberant. At quo fine cautionem a periculis capitalis in sui gratiam petere, vel exigere possint non video, cum præsertim idem fere lucrum pro solius periculi cautione iisdem remittendum sit, ac illud, quod pro utraque & lucri, & capitalis cautione nunc remitti solet. Itaque hæc capitalis cautio, tam vili præsertim pretio, metu exprimitur, ne si hanc pretio ejusmodi non offerant, pecunia ipsis negetur. Deinde etiam si absque ullo metu, sed sponte, & ex spe majoris lucri cautionem illi duplicem societati adjiciendam capitalistæ offerant, vel etiam sibi imponendam exigant, & eatenus societas non omnino destructa credatur; cum tamen nullus hinc legitimus lucri titulus capitalistæ suppetat in negotiatione ipsa, nullum adhuc legitimum lucrum percipere potest. Industrialis nimirum, & fortuitus cum sit universus negotiationis fructus, non autem naturalis pecuniæ; solius industriæ, vel (1) periculorum jure in negotiatione, & societate provenit, ut sæpius diximus; solo autem pecuniæ, aut capitalis etiam sui nomine non item. Casus depositarii, procuratoris, & furis, qui alienam pecuniam periculo proprio negotiati, ad lucrum proprietariis communicandum nequaquam coguntur, propterea quod nullus justus lucri titulus illis exinde suppetat, id totum confirmat. Consule quæ in hanc rem scripsimus cap. 2. n. 7. & seqq. Comparatio societatis animalium hoc explicabit luculentius. Nonnulli societates animalium, & pecuniæ similes habent, ita ut idem de utrisque judicium ferendum arbitrentur. Sed non ita est. In societatibus animalium agitur de fructibus naturalibus, qui ex ipsis animalibus prodeunt, uti opera, fetus, lac &c., unde hi fructus a fure restituendi essent. At in pecuniæ societatibus nullus fructus naturalis est, sed omnes industriæ, ac periculis debentur; unde, si nihil domini aliunde intersit, a fure restituendi non sunt. Hinc citius in societatibus animalium addi posset duplex cautio, ita ut si præter justum sumtuum, in-

Comparatio efficacissima ex societatibus animalium, & earum discrimen a societatibus pecuniæ.

Aa 2 du-

(1) Jacobus Savary, negotiationum, ac negotiatorii juris peritissimus, totum justi lucri titulum in pecunia negotiationis societati exposita ex eo derivavit, quia capitalistæ pericula negotiationis propria subeunt. Ejus verba recitabimus num. 52.

dustriæ, & cautionum pretium aliquid ex fructibus supersit, domino jure vindicetur tanquam fructus rei suæ: quæ tamen hypothesis, in praxi rarissima, & periculi plena, ac in fortuitis, nec difficilibus animalium casibus rusticorum conditioni gravissima, jure interdicta est. Idem tamen nulla hypothesi statui potest in societatibus pecuniæ, in quibus cum nullus fructus sit (1) naturalis, sed omnes periculorum, & industriæ; capitalistæ, qui nec industriam, nec pericula subeat, nihil superesse naturalium fructuum potest, quod ex nudo capitali sibi competat, sine ullo industriæ, & periculorum jure; & si quidem fructum aliquem adhuc exigat, alienum fructum exiget, qui non naturalis pecuniæ suæ, sed alienæ industriæ, & periculorum fructus est.

§. V.

Expungitur unicum adversariorum effugium ductum a duplici contractu, seu cautione certi capitalis, ac lucri, quam cum duobus distinctis hominibus licite iniri posse præsumunt.

93. Nonnulli tamen hoc loco ingenium acuentes, ut aliquem titulum lucri etiam in eo, qui nullum periculum subit, inveniant, casum præferunt ejus capitalistæ, qui ita cum duobus distinctis hominibus de cautione agat, (hinc lucri incerti pro minori certo, hinc capitalis,) ut detracto harum cautionum pretio quidpiam adhuc lucri sibi supersit. Quod autem cum duobus distinctis capitalista agere potest, cur, inquiunt, cum eodem socio negotiatore non poterit? Idem autem lucri titulus, qui in primo casu justus est, etiam in secundo justus haberi debet. Hoc argumentum, quod maximam vim habet apud non paucos, mihi in rem præsentem omnino inefficax, & ineptum creditur. Primum de jure ejus lucri, quod ex duabus memoratis cautionibus, earumque pretio etiam inter personas distinctas supersit, vehementer ambigendum est. Cum enim ex demonstratis duplex tantum lucri jus in negotiatione sit, alterum, quod industriæ, alterum, quod periculis capitalis debetur; quidquid lucri ex negotiatione proveniat, inter eos, qui hinc industriam, hinc vero capitalis pericula subeunt, dividendum est. Sicuti vero ubi certum industriæ pretium taxetur, uti fit cum omnium ministrorum industria certo pretio conducitur; quidquid superest lucri, debetur illis, qui capitalis pericula sustinent: ita ubi certum taxetur periculorum pretium, quidquid lucri superest, iis debetur, qui industriam in negotiatione collocant. Si negotiator, qui industriam, & capitale in negotiationem contulit, sui capitalis cautionem ab omnibus periculis certo pretio emeret; quidquid exinde superesset lucri, industriæ jure sibi retinere, & acquirere juste posset. At si is, cui solam pecuniam sine ulla industria in negotiationem confert, de om-

(1) Ex his colligi potest, nullam nisi meri nominis societatem constare ex nudo capitali sine ulla industria, atque periculo. Societas enim realis nulla est, nisi ubi socii activum aliquid, quod ex se, suaque vi fructum pariat, in commune lucrum conferant. Sine industria vero, & sine periculis, quæ totum lucrum in societatibus pecuniæ afferunt, nihil est in nudo capitali, quod naturalem fructum progignat, ac propterea nulla vera, & realis societas est, sed nudum societatis nomen, quod in legitimum lucrum nihil confert.

omnium periculorum cautione pariter agat; quidquid ex hoc pretio superest, nec industriæ, nec periculis debitum, sibi nullo jure vindicare posse videtur. Cum in negotiatione duo sint periculorum genera, pericula lucri, quod incertum est, & pericula capitalis; si is, qui solam pecuniam confert, alteram tantum cautionem velit, satis ex altero periculorum genere, cujus aleam subeat, reliquum lucrabitur. At si adhibita utraque cautione nullum periculum velit subire; quidquid superest a periculis, soli industriæ competit, quæ cum ipsius non sit, nullo sibi jure id arrogaret. Neque refert quod socius mercator, qui pecuniam accepit, quandam lucri quotam eidem capitalistæ assignarit, ex. gr. septem annuos in centum: ex decem scilicet annuis in centum, qui per singulos annos ex negotiatione proventuri sperantur, tres industriæ, quatuor capitali assignatos præsumimus; omnes tamen incertos, ut incertum est num decem, uti sperantur, proventuri sint. Nihil, inquam, hoc refert; septem enim annuos, quos mercator assignavit capitali, pro solo periculorum jure assignavit: quæ pericula si capitalista in alios cautionem dantes rejiciat, vel totum lucrum, quod solo periculorum jure provenit, debet inter eos dividere; vel si minus solvens, quam quod pro eo periculorum jure assignatum fuit, aliquid decerpat, ac detrahat; si id non injuste factum sit, totum non sibi, cui nullum jam lucri jus suppetit, sed industriæ tribuendum est, cui totum debetur, quidquid è periculorum jure, ac pretio superest. Si Petrus mercator pecuniam, & operam in negotiationem, & societatem conferens, assignata sibi a sociis lucri quota, de utraque cautione cum quibusdam ageret; quidquid ex ea quota soluto utriusque cautionis pretio reservaret, id sibi ex sola industria, & nullo alio jure vindicare omnes dicerent. Num si industria ejusdem Petri nulla, sed sociorum tota esset, non addiceretur sociis, quod ad solam industriam agnoscitur pertinere?

34. Erunt forte qui reponent, hoc industriæ loco habendum, quod quis ex incerti lucri quota pro capitalis periculis assignata, utramque illam cautionem eo pretio obtinuerit, ut lucrum sibi aliquod supersit. Id autem, quod superest, ei jure provenit, qui peculiari industria usus, in stipulando cautionum pretio meliorem conditionem invenit. Qui enim assignatam sibi ex parte capitalis incerti lucri quota quæ septem, ut diximus, ducatis futura speretur, cuipiam vendat ex. gr. ducatis sex potius, quam paucioribus; industriæ id est, quæ tam bonum venditionis pretium invenit. Etsi mihi ducati sex pro pecuniæ, aut capitalis periculis jure proveniant; industriæ tamen fuerit horum periculorum cautionem meliori conditione ab alio obtinere, qui duobus ducatis contentus sit. Ita vero ille quatuor ducatos ab omni periculo tutos, ac certos ex peculiari industria acquiret, ut fieri solet ab iis, qui operas quasdam ex. gr. in ædificandas ædes certo pretio stipulati, easdem aliis mercenariis [illegible] pretio imponunt, & nullo opere proprio, ex sola industria lucrantur. Similiter quidam nonnulla officia, quæ magnum lucrum afferunt, a publico suscepta, aliis minori pretio locant, nec quod ipsis superest lucri, injustum habetur. Immo in ipso negotiationis casu si quis a capitalista emisset lucrum capitalis quinque ducatis in singulos centum, nonne posset istud alii vendere ducatis sex, si emtorem inveniret? Si quis vero eidem capitalistæ de periculis capitalis cavisset ducatis tribus, vel quatuor, nonne posset cautionem in alium, si quem reperiret, minori pretio rejicere? Utrobi-

Objectio.

bique autem lucrum sine ullo periculo proveniens, non utique ex societate capitalis, quod neutrius (sponsoris, & emtoris) sed capitalistæ est, sed ex mera industria rediret; non quidem ex industria negotiandi, quam neuter sustinet, sed ex industria inveniendi conditionem meliorem, qua nimirum alter venderet carius fructum incertum, quod vilius emit, alter autem cariori pretio suscepit periculum capitalis, quod in alium minori pretio rejecit. Hoc cum meræ industriæ sit, lucrum utrinque proveniens meræ debetur industriæ, qualis ab iis adhibetur mercatoribus, qui *cociones* appellati, carius vendunt, quod vilius emerunt. Quidni igitur par industria, quam duabus distinctis personis cum duabus aliis adhibere liceret, ipsi capitalistæ cum duobus; aut cum socio negotiatore adhibere non liceat? Esto autem quod lucrum exinde rediens, capitalis, & societatis nomine vere non proveniat, sed ob industriam peculiarem; dum tamen aliqua via percipi licite queat, ad praxim, & cupiditatem hominum sufficit.

Refellitur. 35. At si hoc daretur, corrueret in primis adversariorum systema, qui cum in triplici contractu societatem subsistere defendunt, lucrum, quod ex duplici cautione superest, societatis juri ita vindicant, ut si societas non subsistat, vel societatis (t) jure illud non proveniat, illicitum fateantur. De industriæ quidem peculiaris jure, quod argumento allato præfertur, nemo cogitavit, nec ex ea, sed ex societate id lucrum percipere intendunt, quicunque contractum triplicem stipulantur. Injusta igitur hæc stipulatio est, quam sine vero societatis jure fieri, argumenta prædicta demonstrant. Si vero mutetur consilium, & ex industria percipi, quidquid superest, intendatur; possem reponere, hoc lucrum cocionatorium, quod vel ab ipsis Gentibus turpe, ac Reipublicæ perniciosum habitum fuit, a Theologis Catholicis probandum non esse, in iis præsertim, qui nulla necessitate propria, nulloque labore, aut opere, ut vulgares cociones faciunt, sed sola cupiditate lucri, ut in casu evenit, in ejusmodi negotiationem incumbunt. Vide Salmasium de Usuris c. 8 pag. 316. 355.

36. Sed etiamsi demus, hoc cocionatorium, & industriale lucrum aliquo forte casu, citra errorem, vel metum, ex contractu duplicis cautionis cum duobus distinctis hominibus posse percipi non injuste; ex eodem tamen socio negotiatore, qui pecuniam accipit, non sine aliquo errore, vel metu percipi potest. Primo in plerisque negotiationibus si cum duobus de duplici illa capitalis, & lucri cautione agatur, haud dubito quin inveniantur facile, qui de utroque caveant, nisi forte eo pretio, quod totum fere lucrum absorbeat, vel etiam aliquid ex capitali ipso decerpat: ubi nihil profecto lucri quavis industria supererit. In his nostrarum regionum negotiationibus, qui de certo lucro cavebunt, quatuor, vel quinque ducatos annuos in centum ad summum præstabunt: his autem quatuor, vel quinque fere non erunt contenti, qui non de uno, vel altero, sed de omnibus capitalis periculis cavere libere velint, nisi forte de capitali res sit, quod quibusdam, paucis admodum, caute negotiantibus traditum fuerit. Id autem ad omnes negotiationes, ac negotiatores transferendum non est. Quod autem in omni

(t) Industriale quidem lucrum, de quo hic agitur, societatis jure non provenire ex eo liquet, quia hæc industria non socialis est, qua commune sociorum lucrum quæratur, sed privata, qua cum socio tanquam cum tertio negotium geritur, & ex eodem lucrum captatur.

omni negotiatione, & de omnibus negotiatoribus non obtineretur a duabus personis distinctis, in contractu trium contractuum ab eodem mercatore, & cum majori etiam lucro, obtineri potest ex metu, ne citra has conditiones pecunia privatus, propriæ simul industriæ lucro privetur, ut superius monuimus. Hæc prima responsio.

37. Nunc aliam invictam, ut mihi videtur, afferam, quæ hoc lucrum cocionatorium, quod ex contractu cum personis distinctis aliquo forte casu percipi potest, ab eodem socio negotiatore nullo casu, negotiatione nulla, vel felicissima, posse percipi demonstrabit. Ad hoc enim cocionatorium lucrum emtio viliori pretio, & venditio cariori necessariæ sunt. Porro cum a distinctis hominibus fieri potest, ut quod ab uno viliori pretio emtum est, alteri carius vendatur. Cum eodem autem utrumque fieri nequit, nisi ex errore aliquo, vel metu: nemo enim tam stultus est, ut viliori pretio cuipiam vendat, quod statim ab eodem libere emat pretio cariore, vel (quod eòdem recidit) carius a quopiam emat, quod mox eidem vilius vendat. Sola necessitas ex. gr. pecuniæ inveniendæ, quæ alias non inveniretur, id a sciente, & prudente extorquere potest; ut in contractu quidem Mohatra evenit, in quo ad emendum carius, quod vilius statim eidem venditur, sola necessitas inducit. In casu autem nostro, ut memoratum cocionatorium lucrum ab eodem socio negotiatore capitalista percipiat, negotiator primum assignans capitalista eam lucri quotam, vulgo *carati*, quæ septem ducatorum in centum futura speratur, vel ut (*) septem ducatos incertos ipsi capitalistæ assignat pro periculis capitalis ab eodem suscepti (hoc enim uno periculorum jure capitalis lucrum provenire ostendimus) & eadem mox pericula in se recipit tribus ducatis incertis, ita ut quatuor ducati a periculis tuti capitalistæ supersint. Quis autem ducatos septem incertos pro mero periculorum pretio libere assignet, ut pro eorundem periculorum pretio tres solum ducatos pariter incertos recipiat, seu potius sibi reservet, idque ipsum cum obligatione solvendi ducatos certos quatuor ex iisdem septem incertis, sive tres illos incertos percipiat, sive non percipiat? Si mercator ageret de suo capitali, nunquam hac conditione pericula ejus in alium rejiceret ducatis septem incertis, ut postea eadem in se susciperet tribus pariter incertis, & cum obligatione solvendi quatuor certos. Id si agit in alieno capitali, non ex præcipuo alieni capitalis jure evenit, quod æque solo periculorum jure lucrum affert, sed ex metu, ne si hoc lucrum non tradat, pecunia privetur. Quod si quidam mercatores jure capitalis, & pecuniæ hoc lucrum debitum putent, & hoc consilio tradunt; id ex vulgari errore proficiscitur, quo aliquod lucrandi jus in societate capitali tribuunt, etiam præcisis periculis, ex quibus totum capitalis jus pendere demonstrasse nobis videmur: error autem non minus, quam metus, liberum consensum contractibus necessarium excludit. Stet igitur nullo justo titulo hoc lucrum in triplici contractu capitalistæ posse vindicari, cum nullum periculum subeat.

Mercatores consentiunt ex metu.

Vel ex errore.

* Vide supra n. 33.

38. Atqui, inquient hoc loco aliqui, ergone mercatoribus lucrari licebit ex nostra pecunia, nobis vero dominis non licebit? Hoc si quid valeret, multo magis valeret in casu furis, qui alienam pecuniam negotiatus est; nec tamen ex communi sententia quidquam valet. Licet cuique capitalis domino negotiationis lucrum petere, si pericula negotiationis subire velit, quæ sola justum lucri titulum ex parte capitalis afferre possunt. Si vero hæc pericula, quæ totum lucri titulum

Objectio ex mercatorum lucro.

tulum in societate continent, ille nolit; mirandum non est, si nihil lucri eidem cedere queat; secus alienum sine ullo justo titulo lucrum exiget. Id autem quatenus in usuram vergat apertissime liquet. Ille enim quicunque ex mutuo lucrum exigit, usuram velle intelligitur, quatenus lucrum ex pecunia per se sterili sine ullo justo titulo vult, ut ex demonstratis contra sectarios in statuendo Catholico circa usuram dogmate suppono. Cum porro in societate justus lucri titulus sit solum periculum, cui pecunia in negotiatione exponitur; qui duplicem in societate cautionem vult, nullum vult periculum, & proinde lucrum sine ullo proprio societatis titulo ex sola pecunia sterili vult, quæ est ipsamet usuræ malitia. Igitur usuram vult, vel eandem vult malitiam, quæ in usura reperitur: & eatenus triplex contractus inter pallia usurarum, jure accensetur. Quid nimirum refert, utrum per circuitum trium contractuum, an per mutuum simplex exigatur a mercatore lucrum certum sine periculo, dum utrobique exigatur lucrum ex pecunia, & negotiatione, sine titulo justo, quod re ipsa illicitum est? Hæc eadem ratio etiam atque etiam confirmat quod statuimus adversus voluntatem trium contractuum implicitam, quam nonnulli pro excusanda usura comminiscuntur in omnibus, qui pecuniam mercatoribus tradunt. Ii enim multo apertius lucrum non ex societate, quam non intendunt, nec, si etiam aliquatenus intenderent, ex ullo justo, & proprio societatis jure, quod ex solis societatis periculis consistit, sed vere ex sola pecunia sine ullo titulo exigunt, quod ad usuræ malitiam, & injustitiam satis est.

Usura in contractu trino demonstratur.

30. Ex hactenus porro dictis quis contractum triplicem tot ex capitibus injustum vindicare possit? Contractum, inquam, triplicem, in quo nec pretium cautionis periculorum justum solvitur, nec, si etiam solvatur, ullum adhuc vel modicum lucrum capitalistæ jure possit provenire; sive quod hic contractus societas non est, sed mutuum, ex quo nihil lucri percipi potest; sive quod, societate etiam admissa, nullus justus lucrandi titulus capitalistæ reliquus est. Quæcunque ab aliis magno conatu opponuntur, principiis hactenus positis, si bene intelligantur, facillime evanescent.

Epilogus rationum contra tres contractus.

§. VI.

Auctoritate Ecclesiæ tota hæc controversia deciditur.

40. Quoniam vero humanæ mentis vis tam varia cuique est, ut quod uni certum creditur, alii imbecille judicatur; non defuturos prævideo quosdam, qui rationibus, licet meo judicio evidentissimis, nih [illegible] acquiescentes, alia, & alia mul[illegible] a ratione obtrudent, eaque Scriptorum huic contractui patrocinantium auctoritate fulciantur, quibus si alios magni nominis Scriptores pro nostra sententia acriter dimicantes opponas, acrior pugna excitabitur, nihilque conficies. Quid ergo? In tanta contentione ab ingenuis lectoribus, si forte hæreant, minus postulare non possum, quam ne mihi, vel illis credatur. Utrisque autem interim sepositis, Ecclesiæ judicium quæramus, ut in omnibus controversiis fieri expediret. Id autem in hac præsertim materie, quæ ad usuram pertinet, effici debet. In usuræ enim quæstionibus, facilis a ratione, & auctoritate hominum deceptio suboriri vel acutis hominibus potest: unde usura ipsa a ratione aliquo in casu non omnino injusta visa est nonnullis, qui tamen solius Ecclesiæ, & Scripturarum auctoritati cedentes, injustam profitendam docuere. Simili plane modo in præsenti controversia, a ratione, & ratiociniis Aucto-

Hæc auctoritas quam necessaria in controversiis præsertim de usura.

ctorum implicatissima, Ecclesiæ sensus, & doctrina consulenda est; eaque si injustum, & usurarium hunc contractum pronunciet, quidquid contra a ratione, & Auctoribus videri poterit, abjiciendum erit penitus, nec repugnare nisi pertinaciter licebit.

In quibus documentis auctoritas Ecclesiæ sit.

41. Cum autem de Ecclesia definiente, docente, ac vitæ regulas, & institutiones tradente agitur, Ecclesiæ nomine non quivis privatus Auctor intelligitur, neque Scriptores multi privati, sed Romanus Pontifex, & Episcopi, quos Deus posuit regere Ecclesiam suam, quique Apostolorum legitimi successores, & judices, doctoresque in Ecclesia, jure divino, soli Ecclesiasticum judicium ferunt, non minus collecti in Conciliis, quam in suis Sedibus dispersi, si quidem non privatis commentationibus, sed Pontificiis, vel Episcopalibus literis, instructionibus, Decretis aliquid doceant, præcipiant, definiant. Hi quidem Ecclesiæ Pastores in Nicæna Synodo usuram damnantes, usuræ etiam *adinventiones* omnes, quibus idem vitium tegi posset can. 17. sustulerunt. Inter has vero *adinventiones*, seu pallia usurarum, hanc antiquis quoque temporibus fuisse, ut non mutuum, sed *societas* cum certo lucro, & sine sortis periculo inita præferretur, testes sunt Zonaras, & Balsamon, qui in eum Canonem commentaria scripsere. Zonaras ex editione Beneregii sic: *Æquum censuit S. Synodus, ut si quis post ea, quæ nunc statuuntur, inventus fuerit usuras ex tractatione, hoc est quasi instar negotiationis, fœnerationem sibi tractandam suscipiens, aut alia quæcunque exigens (fœneratorii enim nominis infamiam aliqui declinantes, pecuniam ita dant mutuam, ut sibi lucri partem ex ea paciscantur, nec se fœneratores, sed socios dicunt, ac emolumentorum tantummodo participes, nullum interea jacturæ periculum subeunt)* &c. Theodorus autem Balsamon Patriarcha Antiochenus in *Expositione sacrorum divinorum Canonum* in memoratum Canonem Nicænum sic: *Quidam Sacerdotes Canonem intelligentes, & ipsum circumscribentes, verba quidem servant, mentem autem negligunt; dant enim nonnullis pecuniam, & tantam ex lucro partem se capturos paciscuntur, periculum autem agnituros, qui eam accipiunt; & eum sint revera fœneratores, verbo tamen societatem prætexunt.* De pecunia certe mercatoribus in negotiationem, ex qua *lucri pars* exigi potest, tradita agitur, & in hoc *societas* cum certa *lucri parte*, periculo negotiationis in mercatorem conjecto, præferebatur. En ipsa trium contractuum substantia, quam inter antiquissimas *adinventiones*, seu pallia usurarum, a Nicænis Patribus reprobatam laudati commentatores testantur. Hanc autem genuinam esse Nicæni Canonis interpretationem, ne quis forte in dubium vocare audeat, addere libet auctoritatem Salmasii, qui, etsi usurarum patronus, hunc tamen contractum a Nicænis Patribus tanquam usurarum fraudem damnatum inficiari non potuit. Hic ergo in libro de Modo Usurarum pag. 326. eorundem Patrum mentem his verbis exposuit: *Dant alicui pecuniam ad merces emendas, ea conditione, ut lucrum inde venturum participent, cum periculi pars nulla ad ipsos sit perventura. Non exigunt quidem usuras datæ mutuo pecuniæ, quoniam verbis Synodi id ne faciant cavetur; sed quia partem lucri paciscuntur ex pecunia mutua sine suo periculo, contra Synodi mentem veniunt, licet socii velint dici mercatorum, non fœneratores.*

Tres contractus velut usuræ pallium in Nicæno damnati.

42. Hæc autem *adinventio*, qua verum mutuum, & vera usura societatis nomine tegitur, etsi olim in praxi a nonnullis recepta, & forte etiam defensa fuit; neminem tamen Scriptorum, & Doctorum, qui per ea tempora, quandiu sacrorum Canonum auctoritas omnem morum disciplinam direxit, eam vel

vel indicio aliquo propugnarit invenire licebit. Cum vero ad regendos mores ratiocinationi aditus patere cœpit, non defuere qui eam adinventionem, quæ haud expressis ipsius Nicæni verbis prohibetur, vindicare conati sunt. Occasionem huic doctrinæ inducendæ dedisse videtur Innocentii III. Can. *Per verba* cap. 7. *de donationibus inter virum*, in quo cum ageretur de dote, quam marito ad inopiam vergenti, maximo discrimini expositam, sine cautione fidendam non esse uxor apud Magistratum instabat, Pontifex consultus respondit, alterutrum curandum, vel ut dos marito, sub idonea, quam præstare possit, cautione adsignetur, *vel saltem alicui mercatori committatur, ut de parte honesti lucri dictus vir possit onera matrimonii sustentare*. Nihil quidem hoc in Canone elucet, unde dotem a periculis tutam per mercatorem præstari Pontifex jusserit. Immo si totus Canon, & finis ejus consideretur; non cautionem pecuniæ, sed animæ salutem Pontificis responsio prospexit, *ne* scilicet, inquit, *occasione dotis detenta uxor a viro dimissa, seu vir, qui dimisit uxorem, adulterii reatum incurrat*. Huic ergo animarum potius, quam dotis periculo prospecturus, cautionem aliquam dotis, quam maritus posset, præstari primum voluit, eaque, etsi non omnino tuta, uxorem debere esse contentam; *satis enim potest modicum credi dotis, cui creditum est corpus uxoris*. Quod si maritus nullam cautionem inopiæ caussa posset invenire; tum jussit, dotem idonea ejusmodi cautione privatam, *saltem* deponi apud mercatorem, apud quem scilicet etsi non omnino a fortuitis periculis tuta, tamen multo futura erat tutior, quam apud maritum, qui, cum inopia premeretur, eam facillime consumsisset. Nonne hac in hypothesi dos apud mercatorem præsertim cautum tutissima est? Nonne hoc quoque tempore, quo commercium est difficilius, majoribusque objectum periculis, pecunia caussis quibusdam negotiatoribus in legitimam negotiationem tradita satis tuta habetur? Quidni tuta pariter, immo multo magis, haberi poterat Innocentii III. tempore, cum ob rariorem pecuniam pleræque negotiationes cum extraneis præsenti commutatione, vel pretio transigebantur, cautiorque negotiandi methodus obtinebat? Nihil ergo est, cur societatem cum cautione capitalis, & lucri ex hac Decretali colligamus. Ipsa particula *saltem* indicat dotem non pariter tutam futuram apud mercatorem, quam si maritus ab alio quopiam dotis cautionem invenire potuisset. Igitur societatem sine mercatoris cautione ineundam Pontifex præsumsit. Enimvero particula *saltem* indicat dotem apud mercatorem non pariter tutam futuram, ac si maritus cautionem præstitisset. Igitur societatem sine cautione dotis ineundam Pontifex præsumsit, ex qua quidem una *lucri*, ut Pontifex voluit, *honesti partem percipere* liceet. Conjugum enim saluti potius, quam dotis cautioni providere Pontificis consilium fuit. Vide Glossam in verba *honesti lucri*, Panormitanum, Silvestrum, & præcipue Barbosam in Collectaneis in titum Canonem.

Occasio inducendæ defensionis trium contractuum.

43. Nonnulli tamen hoc ex Canone non bene intellecto pecuniam ita apud mercatores deponi posse censuerunt, ut cum cautione sortis pars honesti lucri rediret. Horum satis meminit Panormitanus in eum Canonem, qui propterea excusantes similia viduarum deposita, *solent*, inquit, *ad earum defensionem allegare textum istum*. Inter hos num fuerit Albericus Jurisconsultus, quem allegat Cardinalis Hostiensis lib. 5. Summæ Rubric. de Usuris §. *In aliis autem casibus*, ignoro. Hoc unum scio, quod Hostiensis, etsi sententiam ejus confirmare aliquibus ar-

Primi trium contractuum defensores.

argumentis ſtudeat, in judicio tamen animæ eam *non eſſe omnino æquam* pronunciat, & in caſibus fortuitis ſortis damno capitaliſtam ſubeſſe oportere definit. Hac moderatione locutus eſt Hoſtienſis, qui ei ſententiæ favere videri poteſt; & Panormitanus ſimiliter in idem cap. *Per veſtras*, ubi nonnulla pro eadem ſententia affert, ſocietatem id genus *honeſtam*, *& licitam certe* non eſſe duobus teſtimoniis affirmat. Multo procliviorem ſeſe in eam ſententiam præfert Joannes Major in 4. ſentent. diſt. 15. q. 49., at ſimul in fine, velut dubius, aut de periculo metuens, eam a praxi ſubmovendam innuit. Licet vero reliqui omnes antiqui & Theologi, & Canoniſtæ hanc ſocietatem damnarint; hæc tamen paucorum, etſi non ſatis certa, teſtimonia deinceps arrepta fuerunt a pluribus in ipſa praxi; unde hujus contractus conſuetudo nonnullas Provincias pervagata eſt. Hanc ut defenderet Martinus Navarrus, præ omnibus vires intendit; cumque ſe non ſatis tutum ceteris contradicentibus videret, optavit *ut Epiſcopi, vel ſaltem Pontifex Maximus declararet prædictam conſuetudinem eſſe juſtam*.

Manual. c. 17. n. 257.

44. At contrarium prorſus & Romanus Pontifex, & Epiſcopi definierunt. Sixtus V. an. 1586., quo anno Navarrus vitam obiit, die 22. Octobris Bullam edidit, quæ incipit *Deteſtabilis*, ac in ea loquens ſane de ſocietate cum duplici cautione capitalis, & lucri conjuncta, quam *in quaſdam Provincias pervaſiſſe* commemorat; de ea ſocietate loqui patet, quam iiſdem cum cautionibus *in multis Galliæ locis*, *& in aliquot Italiæ partibus* conſuetudine receptam videns Martinus Navarrus, a Pontificibus *juſtam* declarari deſideravit: eamque ſocietatem *uſurariam* propterea, & *injuſtam* Sixtus V. definiens, ſocietatem trium contractuum, quæ a Navarro defenſa fuit, *uſurariam*, & *injuſtam* definivit. Enimvero ne cui exceptioni locus pateret, *damnare* ſe dixit Pontifex *omnes*, *& quoſcunque contractus*, quibus ſocietas, etiam cum *mercatoribus*, & per *pecuniam*, ita ineatur, ut certum lucrum, & capitale tutum præſtetur. Contractus trium contractuum, quo idipſum præſtatur, continetur utique in *omnibus*, & *quibuſcunque* id genus contractibus, ut a damnatione ſubtrahi nulla ratione poſſit, niſi ab *omnibus*, & *quibuſcunque* contractibus ſubducatur, quod plane eſt impoſſibile. Cumque inter *omnes* eoſdem contractus profecto ſit contractus trium; contractuum, ſive tres hi contractus ſimul, ſive ſeparatim, & diſtincte ineantur; nihil eſt, cur a damnatione ſubtrahi poſſint contractus tres ſeparatim initi, quos quidem tantum Navarrus in Conſiliis defendit l. 5. conſil. 16., & plerique ex antiquis.

Sixtus V. tres contractus damnavit.

45. Hac tam manifeſta definitione lis omnis de tribus famoſis contractibus finiri debuiſſet. Væ tamen a criminibus, quæ in conſuetudinem abiere? Difficilis enim remedii cum ſint, etiam poſt definitionem patronos, qui hominum cupiditatibus indulgentes, a damnatione illa eripere ſtudeant, facile inveniunt. Quatuor autem in medium afferunt, quæ contra tam explicatam declarationem, quam levia, & imbecilla ſint, quiſque prudens intelliget. Primo Sixtum ipſum a neſcio quibus de Bullæ ſenſu interrogatum reſpondiſſe quidam prodit, ſe eos contractus prohibuiſſe, quos Doctores condemnant; quod quid ad trium contractuum defenſionem faciat, non video. Nam præterquamquod privata ejuſmodi reſponſa, de quibus legitime non conſtat (aliam inferius certiorem ejuſdem Pontificis reſponſionem afferemus ex Comitolo, quam male a nonnullis propoſitam, & confuſam in hac reſponſione ſuſpicamur) ejuſmodi, inquam,

Exceptiones ad Sixti damnationem declinandam refelluntur.

Primo.

quam, privata responsa destruere nequeunt quod expressis Bullæ verbis declaratum est, nec efficere, ut contractus trium inter *omnes*, & *quoscunque* contractus, qui capitale tutum, & certum lucrum præstant, ab eodem Pontifice universim damnatos minime comprehendatur. Nonne eosdem contractus tres, quos Navarrus cum aliis forte paucis defendit, plerique etiam tum Auctores damnabant; adeo ut ipse Carolus V. in Constitutione an. 1541. eosdem, uti palam iniquos, & usurarios, etiam in foro externo prohibuerit? Forte cum hac Bulla reprobarentur omnes contractus, quibus de capitali, ac lucro cavetur; dubium enatum fuit, num omnes etiam separatæ cautiones, vel solius periculi capitalis, vel unius lucri certi pro incerto eadem Bulla interdictæ essent; ac in eo interrogatus Pontifex, perinde, uti præfertur, respondit, ut innueret, se non damnasse eas cautiones separatas, ac *disjunctive*, ut ajunt, sumtas; quæ si recte fiant, nec a jure, nec a Doctoribus condemnantur. Forte etiam dubium oriri potuit, num tres contractus cum diversis personis initi ita certo reprobandi sint, uti in Bulla certo reprobantur initi cum eadem persona; de quo postremo si quis dubitet, is obvium Bullæ sensum vel non intelligat, vel violenter extorqueat necesse est. Enimvero hac de re nec dubium fuisse, nec dubitari posse diserte testatur coævus Auctor Cosmas Philiarcus Pistoriensis Canonicus, & Theologus Florentinus, ac testatur in opere *de Officio Sacerdotis* edito an. 1590., & (quod pluris est) nuncupato eidem Pontifici Sixto V. die 20. Martii anni ejusdem, non multo post editam Constitutionem. Nam tom. 1. l. 5. c. 9. p. 50. editionis Florentinæ, descripta hoc super themate lite, quæ inter Navarrum, & Sotum agitata fuerat, concludit pag. 50. *Sed hæc controversia jam sublata est per Constitutionem* Detestabilis *Sixti V. in qua damnantur, ac reprobantur illæ societates, in quibus fiunt cum socio illi duo contractus &c.* Hæc adeo fidenter non scripsisset, nisi decidendi consilium habuisset omnino certum. Hinc saltem prima, & obvia, quæ de Pontificis mente, ac Bullæ sensu spargi cœpit, interpretatio dignoscitur; quæ cum cohæreat ipsis generalibus Bullæ verbis, nonnisi per summam vim, & exilibus prorsus exceptionibus excludetur. Sic prima responsio plane disjecta est. Quod porro Bonacina disp. 3. de Contractib. q. 3. punct. 11. reponit auctoritate Rotæ apud Farinacium Decis. 137., non damnari per hanc Bullam contractum jure communi licitum, solam alterutram cautionem vel capitalis vel lucri respicit, non autem utramque, ut ex ejusdem Rotæ sensu Cardinalis de Luca optime advertit part. 1. de Usuris disc. 1. n. 7. Alia ejusdem Bonacinæ responsio, qua quæst. 6. puncto 3. eam Bullam accipiendam ait de societate, quæ cautionem duplicem sine justo ambarum cautionum pretio exigit, non autem de ea, quæ justum pretium caventi solvit, placuit etiam P. Maignano, qui propterea periculum, pro quo justum pretium solvitur, penes illum, qui solvit, quodammodo remanere contendit. At in casu veræ, & non simulatæ societatis, qualis in præsentiarum ab ipsis contrariæ sententiæ patronis exigitur, nemo periculorum cautionem unquam præstitit, nisi aliquid de societatis lucro remittatur, & eatenus pro cautione solvatur aliquid: & talis profecto erat *consuetudo* ejusmodi societatum, quam & describit Navarrus, & Sixtus V. damnavit. Qui solas societates sine tali pretio initas Sixtum V. proscripsisse velit, societatum *consuetudinem*, quæ nuspiam erat, non autem, quæ *in quasdam Provincias* pervaserat, proscripsisse dicendus esset; quod contra ipsius

Secunda.

Tertia.

De usu licito pecuniæ part. 1. prop. 4. & part. 2. difficult. 8.

ipsius Sixtinæ Bullæ testimonium pugnat. Hinc etiam corruit Maignani explicatio, qui præterea, ut periculum a Sixto in legitimis societatibus requisitum satis ex solutione pretii suo contractui asserat, suadere nemini poterit, societatis periculum ex solutione pretii retineri apud eum, qui pro eodem periculo a se removendo, & in alium rejiciendo pretium solvit. Postrema, & verisimilior objectio ea videtur, qua ex Bullæ verbis societates, & conventiones ejusmodi *in posterum*, vel *posthac ineundas* damnantibus, ita ut *usuraria*, *& illicita posthac censeri debeant*, ac si *antea* tales non fuerint, nonnulli colligunt, mentem Pontificis fuisse novum jus positivum inducere, non vero jus naturale declarare, adeo ut nihil ad intrinsecam trium contractuum pravitatem definiendam hæc Bulla conferre possit. Sed hac & apertis ipsius Bullæ sententiis, & luculento duorum Cardinalium ipsius Bullæ Scriptorum testimonio disjiciuntur. Primum in proœmio Bullæ *malum in quasdam Provincias* pervagatum agnoscit Pontifex in societatibus ejusmodi, quas propterea *ab antiquo humani generis hoste versute, & callide per varios dolos, & fallacias* inductas prodit: ac dein harum societatum, & duarum pactionum forma descripta, has *contra æquitatem, & societatis justitiam* esse declarat. Num hæ formulæ merum positivum jus innuunt, an potius divinum, & naturale, quod per eas conventiones læsum ut restitueretur, hæc Bulla edita fuit? Cum porro huic juris naturalis declarationi specialis prohibitio pœnalis pro foro externo adjecta fuerit; de hac pœnali prohibitione forum externum respiciente intelligendæ sunt particulæ illæ *in posterum*, & *posthac*, ita ut adversus has solas societates, quæ *in posterum* fient, in foro externo præscriptis Bullæ pœnis agatur: quod ad jus naturale infirmandum perperam trahitur. Enimvero *Cardinalis Toletus, & Cardinalis S. Severina, quibus munus demandatum fuit a Sixto componendæ legis, affirmarunt Patri Stephano Tuccio Theologo Soc. Jesu, ut is datis ad me literis testatus est*, inquit P. Comitolus l. 3. Resolut. moral. quæst. 12. n. 3. *noluisse Sixtum sua lege prohibere, nisi injustos societatis contractus* (qui scilicet per se *injusti* sunt) *quare qui ante legem latam justi erant, post legem quoque licere*. Injusti igitur per se ante hanc Bullam fuisse, & adhuc etiam esse dicendi sunt contractus tres, quos Sixtus hac Bulla damnavit; ita ut mirum maxime sit, inveniri potuisse homines, qui tam imbecillibus responsis commoti, adhuc post Bullam illos defenderint.

Quarta.

46. At si (1) privati quidam Aucto-

(1) Privatorum sententiam tantum & Romæ, & in Italia a multis *in usu præcipue* approbatam memorat Romana Rota coram Taja in causa Viterbiensi Transactionis 4. Junii 1663. part. 14. Recent. Dec. 74. n. 18. *Memorat* inquam, non autem probat. Agens enim de casu pupillaris pecuniæ a patruis tutoribus non solutæ, & in negotiationem conversæ, pro qua annuæ fructus iidem patrui solverant, omnes, quæ ab advocatis pro hisce fructibus ab usura vindicandis allatæ fuerunt rationes, exacte exponit, inter quas hæc a triplici contractu ducta postremo loco refertur; nullæ tamen probantur expresse. Sed cum in his aliæ essent satis æquæ sumtæ a lucro cessante &c. judicium suspensum fuit a Rota, seu (ut Cardinalis de Luca in hac caussa consultus disc. 15. de Usuris testatur n. 2.) *ob difficultates insuper habitas nulla capta*

Tres contractus damnati ab Episcopis. ctores in hanc sententiam potuerunt transire, non tamen Episcopi, qui triplicem illum contractum & a Sixto damnatum, & jure damnandum Episcopalibus Edictis sanxerunt. Pauca particularium Edictorum monumenta legere, & consulere licuit; ea enim in suarum cujusque dioecefeon usum edita, raro ad aliorum manus perveniunt. Ex iis tamen, quæ inspicere licuit, quid ex ceteris propemodum infinitis afferri posset quisque secum colliget. Aliquot Belgii, Galliæ, Hispaniæ, & Italiæ Episcopos proferam. In Belgio trium contractuum mos inoleverat, in pecuniis præsertim pupillaribus, quæ maxima cautione collocandæ sunt. Huic abusui obstiterunt plures Belgii Antistites, qui propterea has quoque pupillares pecunias triplici contractu apud mercatores deponendas vetuerunt in Synodis Mechliniensi, Cameracensi, Iprensi, & Atrebatensi, quibus addendum Directorium Octavii Francipani Episcopi Tricariensis Nuncii Apostolici, ut videre licet apud Bernardum Loth tract. 10. a. 7., qui a P. Aurelio Piette allegatur.

In Belgio.

47. In Gallia tres contractus non tam a facultate (2) Parisiensi, quam In Gallia.

---

pta fuit resolutio; & debitoribus solutionem accusantibus *impositum onus probandi contractum fœneratitium*, ut ipsa Rota definivit n. 21. Male ergo hujus Rotæ auctoritas ingeritur a nonnullis, ac si triplicem contractum probarit, quem alias semper reprobasse laudatus Cardinalis testatur disc. 1., quemque si hoc loco probasset, non suspendisset sententiam, sed contractum absolutæ licitum declarasset. Vide hac de Rota ejusdem Cardinalis judicium disc. 1. n. 7., ubi alia allegantur.

(2) Facultas Parisiensis triplicem contractum reprobavit in censura adversus librum Amadei Guimenii edita 3. Febr. 1665. Cum vero hanc censuram Alexander VII. in Decreto diei 25. Junii anni ejusdem damnarit tanquam *præsumtuosam*, in qua notatæ fuerunt non tam propositiones de Apostolicæ Sedis, & Episcoporum jure &c., quam aliæ nonnullæ, *quæ & gravissimorum Scriptorum auctoritate, & perpetuo Catholicorum usu nituntur*; censuram propositionis ad triplicem contractum pertinentis his verbis indicatam, atque damnatam, & eatenus triplicem contractum ab Alexandro VII. satis probatum Nicolaus Broedersen pluribus locis inculcat in novissimo de Usuris volumine. Verum cum ea censura damnarit & opiniones laxas, quæ deinde ipsi Apostolicæ Sedi censura dignæ judicatæ fuerunt, & alias nonnullas satis æquas, & veras; Alexander autem expresse caverit, se non idcirco approbare omnes, quæ in ea censura fuerunt condemnatæ; quis triplicem contractum a Sixto V. interdictum hoc Alexandri Decreto probatum affirmare audeat? Nonne ipse Broedersen lib. 5. part. 3. c. 6. n. 6. mentionem faciens Apologiæ Casuistarum ab eodem Alexandro VII. proscriptæ, tres contractus ibidem ingestos non idcirco proscriptos tradit, quia Decretum *nulla facta alicujus specialis doctrinæ mentione latum est*; & ex condemnatione Provincialium Epistolarum *non recte concludi* ait, *omnes doctrinæ articulos in eis contentos, aut hunc, vel illum specialem doctrinæ articulum reprobari?* Quo igitur jure contractum triplicem, cujus nulla specialis fit mentio, probatum dicet in Decreto contra Parisiensis facultatis censuram? Quid potius non allegavit Decretum Congregationis Indicis sub eodem Pontifice 5. Aprilis 1666., & aliud Congregationis

quam ab Episcopis, immo ab ipso Gallicano Clero damnatos produnt Curati Parisienses in memoriali Vicariis Generalibus exhibito an. 1658. Eosdem tres contractus rursum ab eisdem Gallicanis damnatos an. 1667. responderunt Doctores Sorbonici anno 1672. die 16. Maii, qui illos a Sixto V. prædamnatos monentes, Gallicanos Romanam auctoritatem secutos insinuant. Tres itaque contractus cum in Gallia defendere amplius non liceret, P. Emanuel Maignanus sub annum 1674. dissertationem edidit primum Gallice, dein Latine *de usu licito pecuniæ*, in qua eundem contractum trium aperte defendere non ausus, quendam *commissionis* contractum veluti diversum pro suis mercatoribus inducere, & vindicare studuit; quatenus scilicet mercatori pecunia constituatur cum mandato, ut illam negotiationi exponat; ex negotiationis autem lucro pars eidem tertia pro opere, tertia autem pro cautione sortis remittatur; ita ut pars tertia certa, ex. gr. quatuor, vel quinque capitalistę maneant, quę certa lucri determinatio non nisi certo, & tuto pariter lucro taxari potest. Itaque cum triplicem in contractum hic commissionis contractus a Maignano ibidem defensus recidat, id ubi prodiit in lucem, *virorum alioquin*, ut ipse Maignanus fatetur, *doctrina, & pietate insignium animos offendit*, qui sub specioso commissionis nomine tres contractus jamdiu damnatos, & usuram palliantes, clanculum vindicari indigne ferebant. E-

Ad censur. 5. Episcoporum n. 31. & 51. ad 30.

In Proœmio ad part. 2.

diti igitur Tolosę adversus eandem dissertationem non tam *Doctorum*, seu *Consultorum*, uti appellat, libelli, quam quinque Episcoporum censuræ, quibus ille contractus usuræ damnatur. Quæ Gallorum Episcoporum condemnatio quam justa habenda sit, inde confirmari potest, quod eundem Maignani librum Roma deinde proscripsit.

In censuras Episcoporum n. 41.

48. Ex Hispaniæ Episcopis satis erit commemorare illos, qui anno 1717. ad Clementem XI. supplicem libellum misere, cujus ego exemplar ab Episcopo Benedicti XIII. intimo acceptum exscribendum curavi. Hi autem inter sententias, quas, uti usurarum pallia, proscriptione dignas proponunt, hanc ibidem referunt prop. 158. *Ex contractu trino aliquid ultra sortem in pactum deducere non est lethale*.

In Hispania.

49. Tandem ex Italis quatuor tantum Episcopos, qui contractum trium novissimis etiam temporibus expresso nomine damnant, recensere sufficiat: qui enim societates universim improbant, initas adjectis pactis, ut salvum sit capitale, & certum lucrum percipiatur (quæ trium contractuum natura est) infiniti promemodum sunt. Itaque Cardinalis Denhoff Episcopus Cæsenas in Epistola pastorali Italice edita, ac data die 14. Augusti anno 1694. *Circa le usure, e gl' interessi*, hæc de tribus contractibus luculenter scripsit num. 26. pag. 30. *Alcuni Dottori moderni sono dell' opinione del Navarro, che la società de' tre contratti uniti insieme sia lecita*

In Italia.

---

tionis S. Officii sub Clemente X. 12. Septemb. 1675., ac tandem Decretum Innocentii XI. 16. Sept. 1680., quibus Amadei Guimenii liber, ob laxas, & perniciosas doctrinas ter damnatus, ignique etiam addictus fuit? Si ego ex his colligerem, propositionem triplicis contractus in eo libro traditam, fuisse damnatam; consentirent adversarii? Quid ergo in priori Decreto Alexandri probatum contendent? Hęc ad retundendam Broedersen objectionem necessaria fuerunt, ne cui forte minus canto fucum faceret. Nunc autem ego non facultatis Parisiensis, sed Episcoporum, & Romanæ Sedis auctoritate utor.

cita .... Nondimeno la più vera sentenza è quella, che tiene essere proibita, ed usuraria la società de' tre contratti. Imperocchè il secondo contratto distrugge il primo, e lo risolve in un nudo contratto di mutuo: essendo, come abbiamo mostrato colla dottrina di S. Tommaso, d' essenza del contratto di società, che chi somministra il capitale, l' esponga al pericolo; siccome gli altri compagni espongono al risico le loro fatiche, ed industrie; di modo che se cessa il pericolo, perde ognuno di loro il diritto di parteccipare del lucro comune; perchè non contribuiscono più niente del suo: e ritrovandosi già distrutto il primo contratto della società col secondo dell' assicuramento, il terzo della vendita, che suppone sussistere ancora il primo, non ha più luogo; posciachè con esso si venderebbero i frutti incerti per certi, non d' un capitale di società, ma d' un capitale di mutuo, divenuto tale per mezzo dell' assicuramento .... Domenico Soto, contemporaneo di Martino Navarro, sosteneva fortemente questa sentenza contro il medesimo; perlochè questi, assunto che fu al Pontificato Sisto V., da cui era singolarmente stimato, volle vederne la decisione, e di fatto seguì poco dopo la sua morte; ma il Papa condannò colla sua Bolla Detestabilis avaritiæ ingluvies *la società de' tre contratti come usuraria, e proibì che in avvenire non si facesse. Le parole della Bolla sono le seguenti*: Damnamus, & reprobamus &c. Et paullo post: *Pesati perciò dalla felice memoria di Sisto V. i pericolosi palliamenti d' usure, che si autorizzavano coll' opinione, che propugnava la società de' tre contratti, con somma ragione la condannò non solo nel foro esterno, ma anche nell' interno; il che denotano le parole* districte interdicimus, *colla minaccia dell' indignazione di Dio.* Latine sic. *Quidam Doctores recentes cum Navarro censent, societatem trium contractuum simul junctorum licere ... Nihilominus verior sententia est illa, quæ trium contractuum societatem vetitam, atque usurariam propugnat. Nam secundus contractus* (cautionis capitalis) *destruit primum, ac resolvit in nudum contractum mutui; quippe quia, ut ostendimus ex S. Thoma doctrina, essentia contractus societatis requirit, ut is, qui capitale tradit, ita exponat illud periculo, ut ceteri socii periculo exponunt labores, & industriam, adeo ut si cesset periculum, quisque illorum amittat jus participandi lucri communis; propterea quod nihil confert suum. Cum autem societatis contractus sit destructus a contractu secundo cautionis, tertius venditionis contractus, qui primum adhuc subsistentem præsumit, locum amplius non habet: per ipsum enim venderentur fructus incerti pro certis, non ex capitali societatis, sed ex capitali mutui, quod tale propter cautionem efficitur .... Dominicus Sotus Martini Navarri contemporaneus, hanc sententiam contra ipsum acriter defendebat; quare iste* (nimirum Navarrus) *assumto ad Pontificatum Sixto V., a quo maximi fiebat, decisionem desideravit, eaque sane paullo post ejus mortem edita fuit. At Pontifex Bulla* Detestabilis avaritię ingluvies, *societatem trium contractuum damnavit uti fœneratitiam, & ne deinceps fieret interdixit. Verba Bullæ sunt hæc*: Damnamus, & reprobamus &c. Et post pauca: *Expensis itaque a felicis memoria Sixto V. periculosis usurarum palliis, quæ auctoritatem acquirebant ex opinione, quæ societatem trium contractuum defendebat, hanc jure damnavit non solum in externo foro, sed etiam in interno, ut indicant verba* districte interdicimus, *divinæ indignationis comminatione adjecta.* Hactenus Cardinalis Denhoff. Lucas Trapanus Episcopus Isclanensis in Synodo habita an. 1716. part. 1. c. 6. §. 4. n. 3., usurariis contractibus illum accenset, *qui famosus contractus trium contractuum nominatur*

tur. Similiter Onuphrius e Marchionibus Elisei Urbeventanus Episcopus in Edicto Italico, quod probatum in Synodo an. 1726. sess. 2. c. 6. Appendici insertum legitur, cum mandato, ut secunda Dominica Februarii, & Julii, a Parochis infra Missarum Solemnia quotannis publicetur, usurarios contractus vitandos enumerat, & inter hos §. 2. n. 6. p. 75. refert contractum triplicem, his verbis: *Chi fa le compagnie, o società di tre contratti*. Postremus sit Franciscus Maria Loyerius Episcopus Umbriaticensis, qui in Synodo celebrata an. 1717., & Romae edita 1720., haec sanxit tit. 9. p. 63. *Contractus trium contractuum (quamvis raro, vel nunquam in nostra Diœcesi iniri contingat) societatis scilicet, assecurationis, & venditionis lucri majoris incerti pro lucro minori certo, tanquam usurarios, & proscriptos esse Apostolica Constitutione* (in margine autem Sixti V. Constitutionem allegat) *nostris Diœcesanis volumus innotescere, ut ab illis, casu occurrente, valeant abstinere*.

Quantum proposito hactenus ecclesiae judicio deferendum sit.

50. In his autem & Belgii, & Galliae, & Hispaniae, & Italiae Episcopis cum Sixti V. Bulla concinentibus in trino contractu damnando, quis non agnoscat Ecclesiae vocem, atque sententiam, quae omnem hac in quaestione, si a ratione anceps videretur, litem satis dirimat, atque definiat? Scio nonnullos ea inconsiderantia (ne quid dicam gravius) efferri, ut Episcoporum Decreta, & Diœcesanas eorum Synodos parvi faciant, quod infallibiles illi non sint; eorumque Decreta non ligent nisi illos, qui ipsorum jurisdictioni subiecti sunt. Itaque si privatos Auctores contraria docere inveniant, ab eorum sententiis discedere nihil dubitant. At quam haec contra institutam a Christo Episcoporum auctoritatem pugnent, contrariaque sint omnium seculorum erga Episcopos observantiae, Novi Testamenti, & antiquitatis peritus facile intelliget. Licet enim Episcopi singillatim infallibiles non sint in suis Decretis, num propterea non colenda, nec suscipienda sunt? Num infallibiles solum Episcopos audiri Christus jussit, quos Ecclesiae regendos praeposuit, *ut non simus fluctuantes omni vento doctrinae?* Quae exceptio adeo nova, & inepta est, ut nullus quoque haereticorum hactenus opposuerit, se idcirco particularium Synodorum sententiae nolle parere, quod particulares illi Episcopi infallibilis auctoritatis non sint? Quod si Christo praecipiente Ecclesia audienda est, ne qui illam non audit, inter ethnicos, & publicanos adsciscendus sit; num Ecclesia tum solum loquitur, ubi infallibili judicio generale Episcoporum Concilium, vel Ecclesiae Caput Romanus Pontifex loquitur? Quod si per Episcopos singulos, qui non in Conciliis solum, sed in suis quoque sedibus ad instituendos commissos sibi populos divini juris auctoritatem habent, satis loquitur Ecclesia; hos, cum aliquid docent, si quis audire nolit, Ecclesiam non audire convincitur. Quod eo fortius valere debet, si, ut in casu praesenti accidit, non unus, vel pauci, sed plures, & ex pluribus quidem Provinciis, eandem doctrinam cum Romano etiam Pontifice doceant, ut nihil paris auctoritatis Ecclesiasticae opponi possit. Ita Ecclesiam non audire, & velut haeretici habiti semper fuerunt plures, qui doctrinam a solis particularibus Episcopis in particularibus Synodis, ceteris non reclamantibus, damnatam defendere ausi sunt. Memoratorum Episcoporum doctrinae tres contractus proscribenti nulli alii Episcopi suis in

Decretis, vel (1) Synodis sese opposuere, nulli reclamarunt. Soli privati Auctores, qui contrarium defendunt, cum nulla Ecclesiastica auctoritate præditi sint, nihil præ illis habendi sunt, adeo ut Ecclesia adhuc in memoratis tantum Episcopis sententiam dixerit. Huic ergo Ecclesiæ sententię obaudire, & parere Catholici debemus, eamque inter pugnantes Auctorum diffidentium sententias, si a ratione ancipites videantur, pro legitimo, & Ecclesiastico judicio revereri, quod præsenti de contractu trium contractuum controversiæ finem imponet. Saltem, quoad nihil exploratius ex ipsa Ecclesia habeamus, magni periculi fuerit, hoc Ecclesiæ judicium deserere, inexcusabilisque apud Deum erit, qui contra tantam auctoritatem tres contractus proscribentem, atque damnantem, eosdem contractus propugnare, & suadere ausus fuerit.

CAP. IV.

De modis subveniendi necessitatibus negotiationis, atque commercii cum honesto lucro citra usuram.

51. ERunt fortasse, qui triplicem contractum a negotiatione subductum audientes, mercatores hac ratione maximis pecuniæ angustiis premendos, ac ita pecunia a ditioribus subtracta, commercium magna capturum detrimenta, ac sensim extremum exitium subiturum declamitent. Hac vero objectione, quæ multos movere solet, meticulosi homines umbras creare, & spargere mihi videntur. Qui usuram moderatam propugnant, similem objectionem promovere solent, ita ut si quid in præsentiarum valeat, pro moderata usura vindicanda valere peræque possit. Quidquid autem adversus illos Sectarios in Catholici dogmatis defensionem lib. VI. de jure divino, & naturali c. 1. §. 3. fusius reposuimus, parem hoc loco vim habebit,

(1) Neque opponatur fortassis Concilium Provinciale Beneventanum XIII. an. 1656. in Synodico Beneventano editum, quod tit. 58. de Usuris n. 22. p. 521. triplicem contractum mutuo additum damnans, *Nos*, inquit. *præsenti Decreto statuimus, ac declaramus nullo pacto licere sub prætextu triplicis illius contractus additi contractui mutui, aliquid vel minimum accipere ultra sortem, nedum duodecim in centum ex mutuo dato, nisi vera societas intercedat &c.* Cum enim prioribus verbis fœneratitium mutuum triplicis contractus nomine tectum damnat; tum his postremis solam societatem, non autem triplicem contractum probat. Enimvero si hæc verba ita accipiantur, ut quod non probatur in mutuo, in societate probetur, non minus triplex contractus in societate probatus dici deberet, quam lucrum duodecim in centum (utrumque enim in mutuo reprobatum fuit) quod tamen nemo dixerit. Solum num. 29. duplex contractus, non triplex probatur, quod quatenus licere possit dicemus cap. sequenti §. 1. Cumque num. 30. in solis societatibus animalium quædam triplicis contractus species probetur, in quam tamen rem vide quæ monuimus n. 32.; id a societate pecuniæ alienum præsumitur, in qua nihil tale positum fuit. Certe Concilium Provinciale XII. ejusdem loci tit. 39. vetuit societatem cum cautione capitalis. & lucri; uti & aliæ omnes Synodi cum Romanis Pontificibus vetarunt.

bit, si præsertim triplicem contractum usura non vacare persuasum ex dictis sit. Ne vero omnes honesti lucri viæ subveniendi commercio interclusæ credantur si hic contractus non liceat; alias ego æquas, & legitimas monstrabo. Duplex alienæ pecuniæ necessitas in negotiationem incidere potest. Altera ad negotiationem instituendam, vel augendam, cum mercatori in id satis ex proprio ære non suppetit; altera ad dissolvenda debita negotiando contracta, quibus identidem propria mercatoris pecunia præsto non est. Utrisque opportunas, & licitas pecuniæ utiliter collocandæ vias indicemus.

§. I.

Necessitati instituendæ, vel augendæ negotiationis, ex pecunia aliena per societatem legitimam licito cum lucro succurri potest. Occurritur difficultatibus liberæ societatis, & fraudum remedia indicantur. Quæ cautio capitalis in societate liceat. De licita venditione incerti lucri ex societate percipiendi pretio minori certo. Duplex contractus licet, non triplex.

52. De societate simplici ineunda. SI prima necessitas spectetur, quæ diuturniorem pecuniæ usum in negotiationem ipsam efflagitat; possunt mercatores a divitibus pecuniam negotiandam accipere legitimo societatis contractu, quo negotiationis lucrum, vel damnum, sicut illis pro industriæ, ita sibi pro capitalis portione communicetur. Jacobus Savary universæ negotiationis instructissimus, hanc pecuniæ utiliter conferendæ viam commercio, & publicæ rei apprime utilem pluribus statuit, ac præsertim quod justa, & a fœnore aliena est: *Il n' y a rien de si utile à l' Etat, & au public, que les societez en commandite pour cinq raisons. La premiere, parceque toutes sortes de personnes, quoy qu' ils ne soient point de profession mercantille, peuvent se servir de ce moyen pour fair valoir leur argent avec justice, sans qu' il y ait aucune usure. La raison en est, qu' ils se demettent de la proprieté de leur argent entre les mains d' un autre pendant le temps de la societé, pour l' employer dans le Commerce, dont ils courent tous les risques qui accompagnent cette profession: de sorte qu' il n' y a point de bien mieux acquis que celui-la.* (Le Parfait Negotiant Part. 2. lib. 1. pag. 13.) Latine. *Nihil statui, & publicæ rei utilius est, quam societates, in quas sola pecunia confertur, quinque rationibus. Primum quia cujusque generis homines, tametsi a mercatura exercenda alieni, hac via possunt juste exercere pecuniam, ut ne in usuræ crimen impingant. Ratio est, quia pecunia societatis tempore se privant, & apud aliquem collocant, ut illam occupet in commercio, cujus pericula omnia ipsi subeunt: unde nihil hoc lucro honestius acquisitum est.* Viden hujus lucri justitiam ex periculis derivari? Hac autem societate adeo licita, & honesta nonne negotiationem quamlibet licet instituere, vel augere ex aliena pecunia, ut ne triplex contractus necessarius sit? Quot negotia hac via transiguntur?

53. Difficultate simplici societati objecta. Duplicem vero difficultatem objici posse video, alteram ex mercatorum parte, qui liberam societatem nonnunquam nolunt, sive ne is qui confert pecuniam nimium importune exigat ratiocinia; sive quod solius industriæ lucro non contenti, inhiant in partem ejus lucri, quòd capitali societatis jure contingit; alteram vero ex parte pecuniosorum hominum, qui vel ratiociniorum, & negotiationum-

modum ignorant, aut solicitudinem nolunt, vel negotiatorum fidei non satis credunt, temeritati multo minus: quidam enim alienam pecuniam alieno periculo negotiantes, majori lucro proposito, illam temere fidunt, quod non facerent, si de proprio periculo ageretur. Hæc omnia non levia, nec contemnenda profiteor. At singulis citra triplicem contractum remedium afferri justum potest.

Refelluntur. 54. Primum quoad temeritatem mercatoris (quæ justissima omnium est oppositio) in ipsis liberis societatibus inter eosdem socios negotiatores caveri potest, ne quis temere merces credat iis, qui de decoctione suspecti sunt; vel ne alios temerarios contractus privatim ineat &c., secus periculo ejus omne damnum computabitur. Hæc cautio quidem justissima est, quippe quæ non de fortuitis, sed de temerariis periculis cavet: sola enim pericula fortuita, quæ præter prudentem opinionem in negotiatione contingunt, sortis, & negotiationis pericula sunt, & ad negotiationis socios jure pertinent; non autem temeraria pericula, quę cum ex temeritate, atque culpa proveniant, voluntaria sunt, illique jure tribuuntur, qui temeritate. & culpa propria præter societatis pactum usus est. Si hæc una cautio a periculis culpabilibus, & prudenter timendis in triplici contractu exigeretur, liceret, modo cetera pericula vere inculpata, & fortuita socius capitalista subeat, ut Cardinalis de Luca optime monuit.

De Usuris disc. I. n. 20.

55. Sed hæc, inquies, litium, & contentionum inextricabilium erit origo: semper enim in damni casibus quæstio erit, num ex temeritate, atque culpa damnum evenerit: harum autem quæstionum, quæ in facto, non autem in jure consistunt, quis finis sperari potest? Idem in damno lucri æque locum habet, cum a fide hominum pendeat. Justam expostulationem fateor; quæ tamen cum non unius mercaturæ propria, sed ceteris omnibus humanæ societatis commerciis communis sit, auferri aliter nequit, nisi ipsam humanam societatem auferamus. Quis enim ministris, servis, procuratoribus, tutoribus, hoc metu fidere unquam poterit? Num semper cautiones exiguntur, aut, si exigantur, obtineri semper poterunt? Sicut porro in hisce necessitatibus alia via non est, nisi eos eligere, qui honestiores sunt, ac fide digni; ita etiam in mercaturæ societate, immo multo magis, cum in hac, si omnium cautio periculorum exigatur, nullus lucri titulus ex demonstratis supersit. Si servis, procuratoribus, tutoribus fiditur, ubi de lucro non agitur; quanto magis in negotiatione, ubi sine fide, & periculo de lucro agi non potest?

56. Dum tamen periculum aliquod negotiationis proprium subeatur, cautionem aliquam de aliquo periculo, quod forte magis timeatur, permitti posse concedam. Duplex negotiationis periculum diximus, capitalis, & lucri. Si de aliquo capitalis periculo quispiam magis solicitus sit, poterit cautionem de hoc periculo quærere, & si pretium ejus justum solvat, ex aliis periculis, ac ex periculo lucri satis juste lucrabitur. Hac ratione qui de maris, vel itinerum periculis cautiones pretio emunt, & nihilominus negotiando lucrantur, justum lucrum capiunt. Capitalista timens de temeritate, aut fide mercatoris, ne forte merces malis debitoribus credat, qui fidem fallant, & capitale perdant; (1) cautionem fortassis

Quatenus cautio alicujus periculi capitalis permitti possit.

(1) Hæc cautio in societatibus intelligitur, si ex malis debitoribus damnum capitalis redeat.

sis de debitoribus quærere, & justo pretio emere poterit, & nihilominus si quid lucri adhuc ex negotiatione supersit, poterit honeste lucrari. Ita honeste pariter lucratur negotiator, qui vel credito nunquam vendit, vel sine idoneo fidejussore quibusdam nihil fidit. Non solum ex industria, sed ex aliis etiam negotiationis periculis, quæ subit, justum lucrum percipit. Qui pecuniam super cambia realia campsoribus negotianda tradunt, præstita ab his cautione de nominibus debitorum, quod Italice dicitur *star dal credere*, a Pio V. non improbatum in Bulla de Bononiensium cambiis edita die 25. Novembris an. 1569. (*non improbatum* inquam; licet enim omnia capitula probarit, in quibus est illud *del star dal credere*; *licita tamen*, *& honesta* probans, non omnino expresse hoc, vel illud licitum definivit) justum percipiunt lucrum ex aliis ipsorum cambiorum periculis, ex quibus etsi sæpius lucrum cedat, potest tamen aliquando damnum redire, vel certe nihil lucri, ut multi observant.

57. Horum autem periculorum caussa non solum legitimum ejusmodi lucrum probavit Rota Romana coram Lancelloto (2) in caussa Mediolanensi cambiorum 25. Junii an. 1610., verum etiam periculorum genus, de quibus caveri potest circumscribens intra ea pericula, quæ a negotiatione quasi extrinseca, *ex accidenti, ac præter naturam negotii* contingere queunt, rationem suggerit satis aptam unde id lucrum, hac cautione nihil impediente, ratum, ac legitimum haberi debeat: ejusmodi enim cautio intacta relinquit pericula intrinseca, ex quibus a capitalista susceptis legitimum adhuc lucrum provenire intelligitur. Quatenus vero ejusmodi pericula. ex.gr. debitorum ne fallant, a cambiorum realium negotiatione extrinseca vere sint, ac dici queant inde cognoscitur, quia periculum cambiorum intrinsecum in eo situm est (ut eadem Rota notavit n. 5.) quod *capitale possit augeri, & minui, quia cambia non sunt uniformia, cum modo plus, modo minus, quandoque nihil lucri, & quandoque damnum afferunt, ut fuit consideratum in caussa Mediolanensi cambiorum 20. Januarii 1569. coram felic. recordat. Clemente VIII.* Idem est de intrinseco

---

(2) Decis. 304. Part. 2. Recent. n. 7. contractum cambii cum cautione capitalis eatenus licitum defendit, quatenus verba cautionis *intelligantur, & verificantur in periculo amissionis capitalis ex accidenti, & præter naturam negotii, velut per decoctionem mercatorum, quibus dantur pecunia ad cambium, cum similibus; quia cum periculum capitalis tam de jure, quam ex vi negotiationis, quam ex natura cambiorum, quam ex communi stilo mercatorum negotiantium pecuniis alienas spectet ad Pironanum,* (pecuniæ dominum) *pactum illud de assecuratione capitalis intelligitur de alio periculo, quam proveniente ex natura negotii, nempe* del star dal eredere, *qua asseeuratio licita est, & permissa, data aliqua competenti mercede, juxta consilium Decii 7., ne propter negligentiam, culpam, aut dolum eorum, qui pecunias alienas cambiant, fiant cambia cum personis minus idoneis, aut fraudes in hoc committantur.* Notandum vero est, in hoc contractu campsorem, qui cautionem nominum dat, & pecuniam in cambiis exercet, non socii, sed ministri personam agere, cui certum & industriæ, et cautionis pretium solvi solet. In ceteris autem negotiationibus sermo est de socio, cui cum nullum certum neque industriæ, neque cautionis pretium adsignetur; injustitia, et mutuum facilius subrepet.

ſeco aliarum negotiationum periculo, quo venalium rerum pretium augeri, vel minui, & ita lucrum, vel damnum percipi variis de cauſſis ab eventu pendentibus poteſt. Hęc pericula, quæ negotiationi intrinſeca ſunt, cum lucri periculo præſertim conjuncta, ſatis legitimum lucri titulum afferunt; etſi forte de ceteris extrinſecis periculis cautio quæratur, quæ ſane cautio ad præcipuam fraudem, ac temeritatem mercatorum in ſocietatibus præcavendam ſatis eſt.

58. Hic autem videndum primo, ne hujuſmodi cautio ab invito mercatore exigatur, id enim ſocietatis libertati repugnat; quod in cambiis non habet locum, ubi cum campſor, cui pecunia exercenda in legitimis cambiis traditur, ex pręſtituta certa ſuæ induſtriæ quantitate, non ſocius, ſed merus inſtitor, ſeu miniſter habeatur; exacta cautione nominum, ſocietati, quæ non eſt, præjudicium inferri nequit. Deinde æquum cautionis hujuſmodi pretium eidem mercatori ſolvendum eſt, ſive lucrum ex negotiatione redeat, ſive non redeat, ſive pro lucro damnum ex aliis periculis contingat. In ceteris cautionibus periculorum, ex. gr. maris, bellorum &c., quas mercatores aliquando certo pretio emunt, hæc ratio ſervatur. Quidni par ratio habebitur pretii cautionis a periculis nominum, quæ mercator in ſe recipiat? Si quæ tamen incerti lucri, quod ad capitaliſtæ quotam, ſeu, ut appellant, *caratos* ſpectet, portio mercatori pretii loco remittatur, quæ ſi venderetur certo pretio, juſtum ejus cautionis pretium redderet; & hanc fortaſſis incertam portionem mercatori relictam, ac ſuæ quotæ, ſeu *caratis* induſtriæ additam, majus ſibi lucrum allaturam idem mercator ſperet, quam ſi certum cautionis pretium acciperet; repugnare non auſerim. Prior tamen certi pretii ſolvendi ratio a fraudum, ac deceptionum, aut metus periculis magis remota præferenda videtur. Neque vero metuendum eſt, ne ſi pretium cautionis certum aſſignetur, mercatores minus ſoliciti lucrum procurent, quod capitaliſtis ceſſurum eſt. Juſtus enim eſſet hic metus, ſi de ſolo lucro capitaliſtarum ageretur. At ſi nihil, vel parum lucri capitaliſtis contingat; nonne ſimul nihil, vel parum mercatorum induſtria lucrabitur? Itaque illi ſi non capitaliſtarum, ſua certe cauſſa omni ſtudio in lucrum connitentur.

59. Quod ſi quis * ratiocinia, & computationes lucri faſtidiens, vel frau- De venditione lucri incerti pro minori certo.

(*) Quidam mercator, ut expeditiora eſſent ratiocinia, indicavit poſſe ſumi pecuniam in ſocietatem particularis mercis, ex. gr. olei, ſerici, pannorum alicujus peculiaris ſpeciei, utilis, et facillimæ venditionis, in quorum emtionem pecunia conferatur. Ita ſeparata hujus negotiationis notatio fieri poterit, quæ quoties libuerit, facile computetur, ut ejuſmodi negotiationis ſtatus dignoſcatur. Huic ſocietati addi etiam poterit emtio, & venditio majoris lucri incerti minori lucro certo annuo, quod conferenti pecuniam aſſignetur, & pendatur annuatim in rationem 4., vel 5. ducatorum in centum, ut in textu explicatur. Evoluto autem ſocietatis termino, mercator, ſi ex ratiociniis capitale nihil detrimenti ceperit, & negotiationem ipſe per ſe proſequi velit; ſoluto capitali cum lucro convento, poterit reliquias, quæ ex data mercis ſpecie ſuperſint, ſibi ſui capitalis, aut lucri nomine retinere, eo pretio ęſtimatas, quo illas per ſe deberet emere. Idipſum, ſi libuerit, poterit facere de creditis, quæ ſane pretio æſtimabilia ſunt, ac ſi ea juſto pretio ſoluto emiſ-

ſtaudes in his metuens, citius cautionem lucri, quam capitalis desideret; modum honeſtiſſimum innuam, quo uno omnes ſimul mercatorum difficultates, ac ſolicitudines evaneſcent. Si enim certum lucrum ſtatuere liceat, tum mercatores, lucri periculo in ſe recepto, aliquid ex ipſa capitalis portione lucrari poterunt præter portionem induſtriæ, nec ratiocinia, ac negotia cogentur oſtendere, niſi eo forte caſu, quo capitale fortuito perierit, aut detrimentum aliquod ceperit. Huic autem capitalis periculo cum capitaliſta adhuc expoſitus ſit, & ita vere ſit negotiationis ſocius; ſatis hoc nomine juſtum illud lucrum percipiet. Modus autem honeſtiſſimus cavendi de lucro hic eſt, ſi capitaliſta incertum lucrum, quod capitalis, ſeu periculorum jure ſibi debetur, mercatori libere conſentienti certo minori pretio vendat, ita ut ducati ſeptem ex. gr. incerti, qui ex centum proventuri ſperantur pro capitalis quota, quatuor vel quinque certis ducatis vendantur. Hanc autem incerti lucri ad capitalis quotam pertinentis venditionem, & cautionem, ſi juſto pretio fiat, licere probat S. Bernardinus Senenſis, rationemque ſatis idoneam affert, *quia totum lucrum, quod perventurum æſtimetur probabiliter, aliquem valorem habet* (ſicut proxima vindemia, captura piſcium &c) *qui poteſt aliquo pretio juſto æſtimari, & per conſequens etiam juſte vendi*. Neque contradicit Bulla Sixti V., quæ hanc cautionem lucri cum omnimoda cautione capitalis conjunctam, non autem ſeparatam damnat; unde eandem ſeparatam probavit quoque Romana Rota, quæ ſane Bullis Pontificiis nequaquam opponitur. Vide Cardinalem de Luca de Uſuris Diſc. 1. n. 7. & 19., ubi aliquot Rotæ Deciſiones in eandem tantum ſententiam certum lucrum probantes pro futuro incerto commemorat. Idem præterea in tract. de Societatibus Officiorum n. 5. *Compendii* ſimiles incerti lucri venditiones pro minori certo, in iiſdem ſocietatibus uſu receptas, & approbatas teſtatur, liquetque ex Romana Rota coram Ubaldo in Cencii Additionibus Deciſ. 65. n. 13., ubi id inductum jure traditur *ad evitandum laborem computorum*; ſeu, ut Cardinalis de Luca addit, ad fraudes, & contentiones declinandas, quod juſtam difficultatem faceſſebat. Tom. 2. ſer. 19. a. 1. c. 1.

60. Solum ad juſti lucri taxationem conſiderandum in primis eſt, quid

miſſet. Id autem non ad libitum, ſed omnino faciendum erit de illis creditis, vel quæ temere, & imprudenter contracta cum malis nominibus, a mercatore ex culpa præſtanda ſunt; vel quæ, omiſſa diſtincta eorum notatione, ſeparatim non fuerunt deſcripta, ita ut non conſtet ea ad ejuſmodi ſocietatem pertinere. Hac enim libera omiſſione credita id genus, quæ in aliis totius negotii libris indiſtincte notare voluit mercator, velut omnino certa in ſe recepiſſe, aut de iiſdem caviſſe intelligitur. Formula autem hujus contractus hæc poteſt aſſignari. *Titius N. numeravit Caio mercatori ducatos* 500. *in emtionem ſeriei, vel olei, vel talium pannorum talis loci, quos idem Cajus ſocietatis nomine diligenter vendet. Lucrum autem, quod ex hac negotiatione Titio capitalis nomine proventurum ſperatur, idem Cajus emit ad rationem ducatorum* 4., *vel* 5. *in centum; & hos ſe in annos ſingulos ſoluturum promittit, quoad ſocietate finita, capitale, ſi nihil detrimenti in ipſa forte contigerit, integrum reſtituatur*. Ceteræ conditiones, quæ cuique caſui proſpiciant, & ad æqualitatem juſtitiæ omnia redigant, ab ipſis mercatoribus pro negotiorum varietate peritorum conſilio apponentur.

quid industria mercatoris mereatur, ne forte capitalistæ portionem justo majorem exigant; nam ut ex L. *Si non fuerit*, D. *Pro Socio*, superius advertimus, nonnullis negotiationibus plus confert industria, quam capitale, & eatenus pars lucri potior mercatoris industriæ, quam capitali respondere debet. Tum vero statuta justa capitalistę portione videndum quo certo pretio hoc lucrum futurum, sed incertum æstimetur, quidque pro illo tertius quidam rectus æstimator, vel ipse mercator, alii tertio in alia societate solveret: neque enim pręter ejusmodi ęstimationem justam nimium exigendum est a capitalista, quod mercator, ne pecunia privetur, invitus consentiat. Minus potius ille a mercatore exigat, pręsertim paupere, qui si negotium pręcipue minutum, vel laboriosum exercet, industria ejus plus societati conferet, quam capitale, ita ut majori lucro dignus sit.

Objectiones rejectæ.

61. Atqui, inquies, si ita societas ineatur, quatuor ad summum, vel quinque in centum mercator capitalistæ respondebit, perinde ac præstita etiam capitalis cautione respondere solet. Nihilne amplius capitalis periculum pariet? Num mercatores justi æstimatores sint, si solum quatuor, vel quinque in cautione solius lucri tradant, quæ æque tradere solent in triplici contractu, cum de lucro, & capitali simul cavent, nescio. Hoc unum scio, quod si nihil amplius capitalistæ obtinere lucri possint; hoc certe maxime obtinent, ut lucrum illud ducatorum quatuor, vel quinque pro quolibet centenario, ob periculi aleam justum sit, quod in triplici contractu sine periculi titulo est injustum. Num leve hoc lucrum videri potest? In hoc enim casu lucrum illud verum lucrum est, quod accipere, & retinere juste possunt; in alio vero casu, cum sine legitimo titulo sit injustum, nec accipi, nec retineri juste potest, & ideo verum lucrum non est. At, repones, si de sola cautione lucri agendum sit, aliquid supra quatuor, vel quinque capitalista sibi solvendum credit, cum alias capitalis periculo subsit: mercator autem, ne quid amplius solvat, in ipsius quoque capitalis cautionem citius consentit. Ad hęc primum ego fateor, ignorare me, num tantum sit lucrum capitali contingens, quod futurum speratur, ut quatuor ducati, vel quinque certi justum totius lucri pretium in negotiis nostrarum partium haberi non possint. Hoc peritorum æstimationi, & judicio pro negotiorum etiam conditione remittendum est. Si vero ea certi pretii taxa justa sit, ut justam fere esse ex pluribus accepi, mercator ad majus certum lucrum cogendus non est. Quod si illud incerti lucri pretium, nulla certe pręscriptione definitum, ex spe ejusdem augeri potest non injuste; mercator autem, ne quid augeri cogatur, & ut sic lucretur magis, in utramque capitalis, & lucri cautionem citius consensit; id cum non ex ratione justa, sed ex nimia mercatoris cupiditate ortum habeat; in eo mercatori assentiendum non est, ne capitalista, omni & lucri, & capitalis periculo expers, omni justo lucri titulo privetur. Potius ipse mercatori cedat minori lucro certo, at justo contentus cum capitalis periculo, quam idem certum lucrum sine ullo periculo, ac justo titulo injuste percipiat.

62. At, inquies, si mercator in id vere consentiat, quippe qui se adhuc lucraturum confidit; num hoc capitalistæ lucrum injustitiæ notari poterit? Respondeo, injustum esse quodcunque lucrum sine justo titulo provenit, quantumvis alius quivis consentiat. Titulum autem justum in negotiatione præter industriam solum esse periculum vidimus, sive capitalis, sive lucri. Qui alterius tantum periculi cau-

cautionem quærit, justum titulum reliquum habet ex altero, quod suo periculo manet. Qui autem de utroque periculo sibi cautum vult, nullum sibi justum retinet titulum, unde justum possit lucrum exigere. Sine justo titulo sola donatio vindicare lucrum posset: at mercatoris consensus, qui opponitur, donatio non est, cum vel injuste, ne privetur pecunia, in hoc lucrum tradendum consentiat, si nullum esse capitalistæ titulum animadvertit; vel consentiat per ignorantiam, si communi errore justum alium titulum superesse credit: quorum alterum ad veram donationem excludendam satis esse pluribus documus l. VI. de Jure divino, & naturali circa Usuram c. 4., ubi hanc eandem objectionem a Sectariis usurarum patronis pro usura ipsa vindicanda allatam fusius explosimus.

Epilogus paragraphi. 63. Igitur si intentione honesti lucri pecunia in negotiationem traditur, periculo alicui exponenda est: satisque Christiano viro fuerit vel de lucri solius, vel de solius capitalis periculis, negotiationi tamen extrinsecis, cautionem in societate quærere. Hinc duos contractus tantum, societatis, & unicæ cautionis, non autem tres licere Cardinalis de Luca ex Romanis Rotis monuit. (De Usuris disc. 1. n. 7.) Hinc etiam (quod in re præsenti potissimum haberi debet) difficultatibus, tam ex mercatorum, quam ex capitalistarum parte superius propositis, & commercii necessitatibus diuturniorem pecuniæ usum in negotiationem ipsam vel instituendam, vel augendam flagitantibus, satis æque providetur.

§. II.

Quibus honestis viis prospici possit necessitatibus negotiationis, cum pecunia in solutionem debitorum breviori tempore quaeritur. De cambiis realibus, & unde legitimum in iisdem lucrum proveniat. De cambiis siccis, & eorum iniquitate.

64. Quod si de iis mercatorum necessitatibus sit sermo, quibus illi non in negotiationem aliquam, & lucrum, sed in æris alieni solutionem, & ad impediendum gravissimum damnum, pecuniam, breviori præsertim tempore, quærunt; non video in primis quis trino contractui locus esse possit. Ubi enim de ære alieno mere solvendo, & de damno vitando agitur, quis lucri societatem speret? Quæ incerti lucri venditio pro minori pretio potest contrahi, quæve capitalis cautio remissione lucri comparari, ut triplici contractu fieri opus est? Inutilis ergo hic contractus ad hanc necessitatem, quæ major, & propria necessitas est: ad negotiationem enim, & lucrum faciendum nulla necessitas cogit. Hanc itaque in necessitatem, cui tres contractus non opitulantur, aliæ viæ licitæ vel per adversarios aperiendæ, ac indicandæ sunt. Neque vero deposita ingerantur apud mercatores frequentia, quæ cum a Pio V. usuræ damnata fuerint, uti eadem nos quoque usuraria hac disputatione demonstrasse credimus; vel per adversarios defendi nequeunt, nec si contractum triplicem in illis implicitum adstruant, qui etsi pluribus tum argumentis, tum auctoritatibus non esset usurarius, ad necessitatem, de qua nunc agitur, nihil conferre potest.

Duae viae fuccurrendi temporariis mercatorum necessitatibus.

65. Duas (*) ergo honesti lucri vias indicabo. Prima, si pecunia ab iis quæratur, qui legitimo cessantis lucri, aut damni emergentis titulo aliquid supra sortem percipere queunt. Ita si pecunia ab iis mercatoribus petatur, qui hac de caussa impediuntur ab honesto lucro; hujus intercepti lucri restaurationem sine usura illi possunt exigere, titulo *ejus*, *quod interest*, vulgo *interesse*: qui titulus facilius in mercatoribus, quam in aliis occurrere solet, dum tamen ab iisdem conditiones serventur expositæ Opusculo I. c. 3. §. 2. Altera via sunt cambia realia, si iisdem contrahendis occasio suppetat. Horum cambiorum *legitimum usum* non sola *publica utilitas*, sed *necessitas* etiam induxisse traditur a PIO V. Solum videndum, ne pro realibus cambiis sicca ineantur, quæ idem Pontifex eadem Constitutione usuræ damnavit. Quare quid inter realia, & sicca cambia intersit, & quo jure in illis, non autem in his lucrum proveniat, cognoscendum est: cum præsertim vulgaris in hoc error plurimos occupet, qui realium cambio-

Bulla *In eam* anno 1571.

(*) Postquam textum scripseram, duas alias vias detegere licuit. Itaque tertia, & omnibus accomodatior via, a perito mercatore indicata, nec minus honesta, si ex justitiæ legibus ineatur, est hæc; si nimirum pecunia sumatur in societatem quarundam particularium mercium, quas mercator pecunia indigens habet in apotheca, vel negotio, ut vocant, vel pro quibus exacto termino pretium solvendum est. Instituatur vero ejusmodi societas in eam fere rationem, quam indicavi notatione subjecta num. 58. Tum enim merces certarum specierum, quæ sunt in apotheca, seu negotio mercatoris, ac in ejus jure, accepta pecunia transeunt in jus illius, qui pecuniam tradit, illique communicantur, ita ut ejus nomine veneant, ac legitimum illi lucrum pariant; quod expeditiori ratione a mercatore emi, & taxari potest ad rationem 4., vel 5. ducatorum in centum, modo ibidem indicato. Quartam viam invenit, & innuit alius mercator, at peculiarem pro iis casibus, in quibus pecunia invenienda sit, ut certæ merces minori pretio emantur numerata pecunia, quæ ad creditum majori pretio emerentur. Pone casum, quo certæ merces, ex. gr. Lugdunenses, vel Germanicæ, ad creditum mensium sex emendæ sint ducatis 104., pecunia autem præsenti obtineantur ducatis 100., utraque vero taxa, intra latitudinem justi pretii posita, justa præsumatur. Itaque ex modo emendi pecunia numerata, atque præsenti, spatio sex mensium lucrum quatuor ducatorum in centum provenit. In hanc ergo rem mercator pecuniam sumebat a Titio, ejusque veluti nomine, ac jure eas merces præsenti pecunia emebat ducatis 100. Tum easdem merces ab eodem Titio emebat ad creditum mensium sex solis ducatis 102., quos eidem exacto termino prompte solvebat. Ita duos ducatos in centum sex mensium spatio lucrabatur Titius, non mutui, sed veræ emtionis, & venditionis nomine; & duos item ducatos mercator quodammodo lucrabatur, quippe qui in eam emtionem ad creditum solvere debuisset ducatos 104. Hæc si sincere fiant, & nihil aliunde obsit, quod me lateat, reprehendi non posse videntur. Alii mercatores alias forte vias honeste lucrandi pro negotiorum varietate excogitabunt, quæ peritorum judicio subjectæ, et ad justitiæ libram exactæ, a mutuo fœnebri aberunt. Velint sincere homines hoc vitium effugere; & volentibus, ac meditantibus honesta remedia in quibusvis negotiatorum necessitatibus minime deerunt.

biorum lucrum ab usurario nihil differre arbitrantes nisi solo nomine, haud satis intelligunt, cur non liceat usura, si cambiorum realium lucrum liceat.

Realis cambii definitio.

66. *Reale cambium ad certa loca, vel nundinas illud dicitur, quo pecunia unius loci cum pecunia alterius loci per literas commutatur*. Hoc cambii genus (1) antiquis inauditum, ea necessitate inductum traditur, qua Judęi e Gallia expulsi, ut pecuniam apud amicos depositam in Longobardiam tute traducerent, harum literarum subsidio usi sunt. Id autem cum maxime conducere deprehensum esset ad vitandos sumtus traducendæ pecunię, necnon pericula itinerum, præsertim maritima, vel bellica, & simul expeditior esset solutionum via, ita ut sine traductione pecunię quamplurima credita, & debita inter mercatores diversorum locorum facillime commutentur, & extinguantur; harum literarum usus a mercatoribus arreptus subinde, & propagatus fuit. Cum porro in nundinis frequentiores e multis regionibus concurrant mercatores, ubi quamplurima credita, & debita commutare facillimum sit; præter platearum cambia fuerunt inducta etiam nundinalia, immo quædam etiam cambiorum nundinæ institutæ, in quibus de solis cambiis ageretur. Licet autem hæc cambia lucrum fere alteri parti afferant; utrique tamen parti utilia sunt. Qui enim pecuniam alicubi ex credito debet accipere, sine harum literarum commodo eam inde ad se transferre deberet: qui autem pecuniam alicui absenti debet solvere, eò illam deberet traducere. Cambii autem lucrum, quod alteri cedit, & solvitur, exiguum fere est, & (si monopolia, vel alias malas artes excipias) nunquam certe tantum, quantum in eos traductionis sumtus conferendum esset. Hac præterea via multi mercatores temporariis pecuniæ necessitatibus promte, & facile consulunt. Qui enim præsenti eget pecunia, si creditum alicubi habeat; potest per cambii literas ad eum locum, debitam sibi pecuniæ solutionem alicui pecunioso mercatori concedere, qui pecuniam huic credito respondentem enumeret.

Jacob. Savarii Le parfait negociant part. 1. l. 1. c. 3. p. 117.

67. Cum vero his, qui pecuniam præsentem pro absenti tradunt, lucrum sæpius cedat, de honestate hujus lucri dubitatum a nonnullis fuit. Dubitationem quidem sustulit Romana Sedes, cum horum cambiorum usum probavit. At cum simul cautiones quasdam proposuerit, ne hoc in contractu fœnoris detur occasio; fœnus in hisce cambiis posse nonnunquam delitescere simul ostendit. Quando vero fœnus hoc in contractu involvatur, vel absit ut cognoscamus, & eadem via detegamus justam hujus lucri caussam, cautiones præscriptas observare maxime juverit. Igitur Pius IV. Const. 154. damnans sicca cambia, seu verius usuraria mutua cambii nomine inita, lucrum quoddam congruum approbavit, quod *mercatoribus realibus, qui vera cambia realia, & non sicca faciant, de jure, & stylo mercantili vere debetur*. Pius autem V. Const. *In eam pro nostro* de cambiis expresse edita V. Kal. Februar. an. 1571., horum realium cambiorum rationem, ac legitimum modum præscribens, primo exigit, ut cambii literæ ad certum locum, vel ad nundinas vere mittantur, ibidemque vere imple-

Constitutiones Pontificiæ circa cambia.

(1) Quædam tamen vestigia hujus cambii per literas apparent L. 16. D. *De Senatusconsulto Macedon.*, ubi scribitur filiumfamilias ex mandato patris accepta pecunia *ad patrem literas misisse, ut eam pecuniam in provincia solveret*.

antur, atque solvantur; secus enim fictum, & siccum, ac usurarium cambium accusat, & damnat. *Primum igitur damnamus ea omnia cambia, quæ ficta nominantur, & ita confinguntur, ut contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent, ad quæ loca ii, qui pecuniam recipiunt, literas quidem suas cambii tradunt, sed non mittuntur; vel ita mittuntur, ut transacto tempore unde processerant inanes referantur; aut etiam nullis hujusmodi literis traditis, pecunia ibi denique cum interesse reposcitur, ubi contractus fuerat celebratus: nam inter dantes, & recipientes usque a principio ita convenerat, vel certe talis intentio erat, nec quisquam est, qui in nundinis, aut locis supradictis hujusmodi literis receptis solutionem faciat.* Deinde in ipsis realibus cambiis certum interesse, vel lucrum ab initio, aut alias præstitui vetans, mandat, ut ad primos terminos, si cambium ad certum locum sit, vel ad primas nundinas, si pro nundinis, literæ cambii tradantur, ne si ad secundas, aut tertias nundinas, vel terminos prorogetur solutio lucri caussa, fœnus committatur. Hæc colligere licet ex verbis sequentibus: *Sed & in ipsis cambiis, quæ realia appellantur, interdum (ut ad nos perfertur) campsores præstitutum solutionis terminum, lucro ex tacita, vel expressa conventione recepto, seu etiam tantummodo promisso, differunt. Quæ omnia nos usuraria esse declaramus, & ne fiant districtius prohibemus. Porro ad tollendas quoque in cambiis, quantum cum Deo possumus, occasiones peccandi, fraudesque fœneratorum, statuimus, ne deinceps quisquam audeat, sive a principio, sive alias, certum, & determinatum interesse, etiam in casum non solutionis, pacisci, neque realia cambia aliter, quam pro primis nundinis, ubi illæ celebrantur, ubi vero non celebrantur, pro primis terminis juxta receptum locorum usum exercere, abusu illo prorsus rejecto, cambia pro secundis, & deinceps nundinis, sive terminis exercendi.* Tandem in ipsis terminis solutionum præfigendis non dilationem temporis, sed locorum distantiam, aut vicinitatem spectandam monet: *Cavendum autem erit in terminis, ut ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur, ne dum longiores præfiguntur, quam loca destinata solutionis desiderant, fœnerandi detur occasio.* Ex his autem omnibus tria maxime animadvertenda mihi videntur, quæ ad legitimum cambiorum lucrum ab illegitimo discernendum manuducent.

Duo in realibus cambiis observanda, tempus solutionis, & loci distantia.

68. Cum in realibus cambiis pecunia præsens tradatur pro absenti æstimata pretio cambiorum currenti; absens autem pecunia non statim numeretur, sed numeranda sit sive in platea, sive in nundinis, cum usitatum plateæ, vel nundinarum tempus adveniet; ad solutionem literarum cambii, & dilatum tempus, & locus distans spectari queunt. Primo igitur. *Temporis dilatio in cambiis nihili facienda est, & si quid eo nomine perciperetur lucri, usura non vacaret.* Hoc palam innuit Pius V., cum usuræ damnavit realia cambia, *si præstitutus solutionis terminus, lucro ex tacita, vel expressa conventione recepto, seu etiam tantummodo promisso, differatur*; & cum similiter *fœnerandi occasionem dari* affirmarit, si, ut majus lucrum ex majori dilatione proveniat, literæ pro secundis, aut tertiis nundinis, vel terminis tradantur, aut longiores præfigantur termini, quam destinata loca desiderant: quibus sane non illud per se vetitum est, ne induciæ, aut dilatio duarum, aut trium nundinarum, vel terminorum gratuito, ac liberaliter concedatur (hoc enim insigne beneficium esset) sed ne hoc dilationis nomine majus pretium cambii taxetur, quam quod primi

Si a dilatione temporis pretium augeatur in cambiis realibus, usura erit.

ter-

termini, aut primæ nundinæ ferunt, quod esset usura. Ratio etiam Theologica est evidens. Si enim solum tempus spectetur, præsentis pecuniæ traditio pro futura mutuum est, ejusdem plane generis, ac si præsens pecunia pro futura eodem in loco solvenda traderetur, quod omnes mutuum fatentur. Exinde igitur lucrari (si nihil aliunde intersit) est lucrari ex mutuo, ac proinde usura; unde damnata fuit ab Innocentio XI. Propositio 41., qua ex solutione præsentis pecuniæ pro futura, lucrum absque usura posse proficisci tradebatur. Hæc item prima propositio constans, & communis est inter omnes, qui de realibus cambiis scripsere. Vide Conradum de Sumenhart quæst. 09. de Contractibus, ubi antiquiores allegat; & Leotardum quæst. 15. de Usuris, ubi recentiorum etiam consensus exprimitur. Consentit etiam Romana Rota, & omnes Romani Jurisconsulti, ut apud Cardinalem de Luca videre licet. Immo & ipsi mercatores, qui de cambiis Catholice scripsere, hoc ultro confessi sunt. Vide inter ceteros Joannem Dominicum Peri in opere Italice inscripto *Il negoziante* Part. 1. c. 10. Hinc si ratione temporis longioris mercatores majus exigant pretium, & lucrum cambii, quam si brevius esset tempus solutioni præfixum, usuræ reos testatur Cardinalis Caietanus Opusculo de Cambiis c. 7., & Sotus l. 6. de justitia, & jure quæst. 12. a. 2., omnem dilationem temporis in taxando cambiorum pretio penitus sejungendam monens, ne usura incurratur; hanc opportunam regulam ante oculos tenendam proposuit, ut scilicet de cambiorum pretio perinde decernatur, omni dilationis, ac temporis consideratione seclusa, ac si quo die pecunia præsens in uno loco traditur, eodem in alio reciperetur. Quidquid enim temporis hoc in contractu intervenerit, non pro dilatione per se concedenda requiritur, sed pro necessitate ipsius cambii, ut satis æquum tempus detur ad literas mittendas, acceptandasque, ad parandam pecuniam, & ad solutionem perficiendam. Hinc quo magis loca cambii distant, longiores termini cambiis præfixi sunt: idem autem tempus est præstitutum in nundinalibus cambiis, quia nundinæ non tam pro vicinis, quam pro remotioribus locis institutæ, æquum pro omnibus tempus desiderant.

Tractat. de Cambus.

69. Secundo. *Loci distantia justum ex se pretium meretur in cambiis pro ratione sumtuum traductionis pecuniæ, nec non pro æstimatione periculorum, & industriæ; & eatenus aliquid exigi juste posset, si certa cambiorum ratio inducta non fuisset. Hac autem inducta, nihil lucri supra pretium currens cambii exigi citra injustitiam potest.* Pius V. in allegata Bulla, in qua nullam dilati temporis rationem habendam sanxit, aliquam *vicinitatis, aut longinquitatis locorum*, ad quæ literæ cambii traduntur, rationem habuit illis verbis: *Curandum autem erit in terminis, ut ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum.* Etsi vero hujus longinquitatis, aut vicinitatis rationem haberi jubeat, ne longiores cambiorum localium termini cum usuræ periculo præstituantur, non vero ut lucrum, vel augmentum aliquod distantiæ proportionatum exigatur; negari tamen nequit, quin hæc distantia justum per se afferat augendi pretii titulum, qui ab omni usura alienissimus est. Si enim in permutanda pecunia præsenti cum absente (quod fit in cambiis) una locorum distantia a dilatione temporis separetur; qui pecuniam præsentem pro absente tradit, mutuum non tradit, quod a dilato tempore, non autem a loco distanti pendet: ubi autem mutuum temporis non respicitur, nec usura esse potest. In mera autem locorum distantia, uti a dilatione temporis sejun-

Loci distantia quatenus æstimabilis in iisdem cambiis.

sejuncta est, justam per se accessionis, ac lucri caussam invenies in traductionis sumtibus, periculis, industria; quæ cum pretio æstimabilia sint, ille qui præsentem pecuniam tradit pro absenti sibi numeranda, atque restituenda in loco distanti, horum omnium onus in se suscipit, justumque horum omnium pretium per se exigere potest. Sic qui centum modios tritici in urbe cuipiam tradit pro totidem modiis ruri percipiendis, si justum vecturæ pretium efflagitet, condemnari non poterit. In cambiis localibus, ut vocant, quibus pecunia unius loci cuipiam traditur, ut eandem alio loco in petentis gratiam numerandam curet, id æquissimum est ex ipso naturali jure; unde L. 12. D. *Depositi, vel contra*, palam decernitur: *Si in Asia depositum fuerit, ut Romæ reddatur; videtur id actum, ut non impensa ejus id fiat, apud quem depositum sit, sed ejus qui deposuit*. Idem vero est per se in iis cambiis, quibus præsens pecunia pro absenti in alterius gratiam solvitur; qui enim præsentem solvit pro absenti, hujus traductionem, & expensas in se recipit, ut exinde sibi debita præsens restitutio fiat.

70. Dixi *per se*, quod ea conditione explicatur, quam in propositione adjecimus: *Si certa cambiorum ratio inducta non fuisset*. Si enim hęc cambiorum via non pateret, sine facili, & usitato subsidio literarum cambii, qui vel pręsentem pecuniam solvunt pro absenti, vel pręsentem accipiunt, ut tantundem alibi solvant, fere deberent pecuniam traducere; ac proinde vi hujus contractus traductionis, periculorum, & industrię onus, & obligationem obirent, pro quibus certum, & justum pretium esset solvendum. Quod si quis forte peculiari industria, aut forte usus, eos sumtus posset declinare, quia ex. gr. creditum in cambii loco procuraret, aut forte haberet in solutionem pecunię convertendum; id non vi ejus contractus, nec ex cambiorum nondum inductorum ratione, sed peculiaris ejus industrię, ac sortis proprium aliis prodesse non deberet; uti si quis equi vecturam rogatus eo tempore, quo alias equum sine lucro, seu etiam propriis sumtibus in eundem locum volebat transmittere, posset adhuc vecturę pretium exigere; & similiter qui centum modios tritici cuipiam roganti tradit in urbe pro totidem ruri extantibus, posset pretium vecturę in urbe flagitare, etsi forte peculiari industria, aut forte usus, eos ipsos ruri sine ullis sumtibus venderet. Ratio est manifesta. Qui enim alium rogat aliquid sumtuosum per se, ac æstimabile pretio, debet per se hoc pretium solvere, licet alius sive peculiari industria, sive forte eos sumtus declinet: propria enim sors, vel industria peculiaris, sibi tantum, non vero aliis prodesse debet. Ita sane Cardinalis de Luca disc. 27. de cambiis honestam localis, uti appellant, cambii accessionem ea de caussa vindicans, *mentre solo è mercede della spesa, e pericolo per la vettura, e trasporto, che s' ha da un luogo all' altro*, de peculiari industria, qua hi sumtus vitentur, & accessio illa lucro cedat, addit: *E se bene Sempronio non manda la medesima moneta, in maniera che effettivamente non patisca la spesa della vettura, nè soggiaccia al pericolo di esser rubata per la strada, ma procura, che da un suo corrispondente in Macerata con danaro di esso Sempronio, o dell' amico si paghino a Tizio li suoi mille scudi, nondimeno ciò non importa, essendo effetto della sua industria, non importando ciò a Tizio cosa alcuna*. Idipsum peræque valet in cambiis, quibus pro pręsenti, quę solvitur pecunia, absens recipitur, & peculiari forte, vel industria nequaquam traducitur.

71. Quando autem ea cambiorum ratio inducta est, quę non ex peculiari hujus, aut illius mercatoris

toris forte, vel industria, sed ex usitato ipsorum cambiorum cursu, plura credita, & debita variorum locorum sine traductione pecuniæ per literas commutantur, eorundemque cambiorum pretium certo quodam platearum, vel nundinarum modo constitui solet; hoc pretium, si fraudes, & monopolia absint a Pio V. damnata, veluti legitimum habendum est, ita ut supra illud nihil de lucro stipulari in cambiis liceat. Hinc Pius V. jure vetuit, *ne quisquam audeat, sive a principio, sive alias, certum, & determinatum interesse etiam in casum non solutionis pacisci*. Ipsæ civiles leges idipsum prohibent, unde in Ordinatione Regis Christianissimi art. 3. tit. 6. decernitur: *Que le prix de Change sera reglé suivant le cours du lieu, ou la lettre sera tirée, en egard a celui, où la remise sera faite*. Iidem campsoriæ rei peritissimi, qui disertissimas de cambiorum praxi disputationes ediderunt, hoc idem testantur, ut videre est ex Jacobo Savary tom. 1. p. 264. *Le parfait negociant* l. 3. c. 11., ubi etiam monet, *que les Negocians ne doivent point se prevaloir de l' ignorance des personnes, qui ne sont point de profession mercantile, au quelles ils fournissent des Lettres de Change, et qui n' ont aucune conoissance des Changes pour leur fair payer deux ou trois pour cent plus qu' il ne vaut sur la place: parce que ce seroit une usure tres grande sujette a restitution, si ceux a profit de qui sont tirées les lettres s' en plaignoient, & que cela fût prouvé en Justice*. Similiter Joannes Dominicus Peri *Il Negoziante* part. 1. c. 19. *Illecito sarà il cambio, se il prezzo, al quale sarà stata fatta la contazione, sarà meno del corso comune* (quod minus solvitur, lucro cedit) *ed almanco sarà tenuto alla restituzione del danno*. Cum nihilominus in cambiis lucrum alteri parti fere proveniat, quo id jure, et unde fiat, jam videndum est.

72. Tertio. *In cambiis, ubi pretium currens citra fraudem servatur, cum justa commutatio fiat moneta unius loci cum moneta alterius pro aqua æstimatione ejus temporis: vi ipsius contractus nullum lucrum percipitur; & si quid in altera moneta videatur excedere, non lucrum, sed pretium est sumtuum, periculi, & industria traductionis, qua vi ejusdem contractus pro eo tempore necessaria sunt. Ut autem lucrum proveniat, non vi ejus contractus, sed ex extrinsecis circumstantiis, & consequenti eventu, aut peculiari industria pendet; qua nonnunquam sine lucro, aliquando etiam cum damno succedunt. Nihil per se pendet a dilata solutione, atque tempore, ut in siccis cambiis accidit, qua proinde lucrum fœneratitium continent*. Cum cambia currenti pretio, quod ipsius cambii tempore obtinet, contrahuntur, uti debet ex num. 70., præsens pecunia cum absenti, justo et æquali, uti tum æstimatur, pretio commutatur, ac proinde vi hujus contractus, qui æqualitatem inter datum, et acceptum ex præsenti æstimatione, atque cursu servat, nullum lucrum provenit: ubi autem nullum est luctum, nec usura est. Ut lucrum ex cambiis redeat, non sufficit præsens contractus; sed novum cambium requiritur, quo præsentis cambii pretium sit mutatum in melius, et pecunia absens cambio emta, solutionis tempore in alio cambio augmentum pretii capiat. Si enim idem pretium immobile stet, nihil lucri cedet: cedet autem damnum pro lucro, si pretium ejus præ augmento capiendo decreverit, ut aliquando fit et fieri potest. Id non a præsenti cambio, quod æquali pretio contractum fuit nulla pactione, aut intentione lucri, sed a futuris incertis cambiorum circumstantiis pendet, quæ variæ, et ancipites sunt. Hinc *Cambia* (ut audivimus ex Romana Rota coram Lancelloto) *non sunt uniformia, cum modo plus, modo minus*.

Lucrum in cambiis ab eventu incerto pendet.

nut, *& quandoque nihil lucri*, *& quandoque damnum afferant*. Et in eandem sententiam Jacobus Savary tom. 1. l. 3. c. 3. pag. 138. *Le profit ou interet que l' on resoit, & que l' on donne en tirant ou remettant des Lettres de Change pour un lieu, n' est jamais égal, tantôt il est haut, tantôt il est bas, quelque fois il y a perdre, & quelque fois agagner, & quelque fois il est au pair; c' est a dire qu' il n' y a rien aperdre ni a gagner entre les cambistes: ainsi c' est un changement perpetuel, qui se rencontre dans le Commerce des Lettres de Change*. Licet ergo fere lucrum redeat ex cambio in eorum gratiam, qui præsentem pecuniam solvunt pro absenti; non tamen ex illo primo contractu cambii, sed ex eventu redit, cum poterat (1) non redire, vel in damnum converti. Quod autem ita eventuale lucrum est, et non ex ipso contractu cambii, quis usuræ damnare possit? Ipso cambii contractu, præsenti pecunia absens justo pretio currenti emitur, quanti in cambii loco valet: unde in voto Andreæ Cordubæ Rotæ Auditoris diei 10. Jan. an. 1602. cui accessit approbatio Clementis VIII., scriptum legimus apud Cardinalem de Luca de cambiis disc. 21. n. 5. similem *appretiationem monetæ in contractu* (cambii) *conventam esse justam*, *quia talis pro tempore fuit usus*, *& valor*. *qui in appretiatione monetæ attenditur*. Si postea solutionis tempore pretium ejus augetur, & ita lucrum cedit; perinde est, ac si quis argenteas monetas eo tempore emisset, quo vilius erat earum pretium; & ex eventu, dum in manibus ejus sunt, ipsarum pretium adaugeatur; quod nemo usuræ, aut alicui injustitiæ tribuet: jure enim domino pretium suæ pecuniæ augetur cum lucro, uti eidem decrescit cum damno, si pretium forte decrescat.

73. Quod si consideremus ipsas extrinsecas circumstantias, & caussas, unde hoc pretium augeatur, & lucrum proveniat, id multo magis liquebit. Ea enim ratio non a tempore, sed a locorum distantia, & ex sumtuum æstimatione originem ducit. Aliæ quædam nonnunquam incidunt caussæ, quæ aliunde hoc cambiorum pretium in altera moneta augent, in altera minuunt, si ex. gr. inferioris qualitatis, aut diminutioris ponderis, aut minoris taxæ sit moneta in uno, quam in altero loco, & si quæ sunt alia. Sed hæ caussæ peculiares nonnullorum cambiorum sunt, & cum ad æquandam monetarum æstimationem pertineant, nullum per se lucrum afferunt. Quæ autem a locorum distantia majori, vel minori ducitur, omnium cambiorum communis est, & a traductionis sumtibus, qui pro variis circumstantiis varie æstimantur, cambiorum pretium immutat: unde aliis lucrum, sicut & aliis damnum identidem redit. Nulla hic temporis vis est, nisi per accidens, quatenus temporis conditio alias, atque alias circumstantias, diversam æstimationem sumtuum afferentes, inducere potest: ipsa autem æstimatio diversa cum consequenti lucro, non a tempore, sed a circumstantiis diversis, quæ traductionis sumtus prospiciunt, tota proficiscitur.

Quatenus a locorum distantia, non autem a tempore, cambiorum pretium augeatur.

74. De circumstantiis diversis ad lucrum requisitis indubia res est. Ut enim lucrum ex cambiis proveniat, duo requiruntur. Primo pecunia præsens commutanda est cum absente, eo tempore, quo præsens pecu-

(1) *Valet damnum in cambiis in pretii taxatione contingens, non secus ac lucrum, licet eadem lucrum reddere plerumque consueverint .... adeoque justitia cambiorum ex illa* (taxatione) *consurgit*. Ita Romana Rota coram Verospio 28. Januarii 1664. part. 14. Rec. Decis. 126. n. 7.

pecunia, ex. gr. Veneta, proportione habita, pluris æstimatur, quam Romana absens, ita ut utriusque monetæ calculo ad eandem proportionem redacto, (quod semper in sequentibus intelligendum est,) ducati centum Venetiis soluti, ducatis 101. Romæ solvendis æstimentur. Deinde vero successu temporis Romanæ pecuniæ hoc cambio acquisitæ pretium augeatur oportet, ita ut ducati Romani 101. totidem Venetos, aut eo amplius cambio referant: sic enim saltem Venetus ducatus solutionis tempore lucro cedat, secus autem pro ducatis Romanis 101. nonnisi centum Veneti sine ullo lucro redirent; & si forte Romanorum ducatorum pretium solutionis tempore magis minuatur, ut nonnunquam in cambiis accidit, pro lucro damnum contingeret. Ejus autem variæ æstimationis, quæ lucrum afferat, ratio ex mutatis primi, & secundi temporis circumstantiis dimanat. Primo enim tempore plures Venetam præsentem pecuniam quęrebant, pauciores Romanam: altero vero tempore vel par erat Romanæ, & Venetæ pecuniæ inquisitio, vel Romanæ major, quam Venetæ: ex multitudine enim, vel paucitate inquirentium, sicut omnium mercium, ita & certi generis monetarum pretium augeri, vel minui solet.

75. Id autem a distantia locorum quatenus proficiscatur intelligere erit, si præmittamus considerationem practicam, quam Jacobus Savary ex ipsa experientia opportune suppeditat. Si in platea Veneta alii mercatores egerent ducatis mille millibus Romæ solvendis, pro totidem Venetis, qui in præsentiarum eodem pretio currere præsumantur; alii vero eodem tempore pro mille millibus sibi debitis Romæ, egerent totidem Venetis scutis, quæ solverentur Venetiis; monetæ Venetæ, & Romanæ pretium hoc in cambio æquale esset, ob parem monetę quantitatem, quam alii Romæ, alii Venetiis solvendam cambio quęrerent. E contrario vero si in eadem platea Veneta opus quidem aliis esset mille millibus Romanæ monetæ Romæ solvendis; at aliis solum opus esset quingentis millibus monetæ Venetæ solvendis in Venetiarum Urbe pro totidem Romanis absentibus: cum major Romanæ, quam Venetæ monetæ inquisitio esset, Romanæ monetæ cambio quæsitæ pretium augeretur, Venetæ vero minueretur: secus autem si major Venetæ pecuniæ summa, quam Romanæ, eodem loco, & tempore quæreretur. His observatis, ac certis ex praxi, quid, rogo, hujus rei caussa est? Non temporis quidem consideratio, qua præsens pecunia Venetiis statim solvitur, absentis vero solutio aliquandiu differtur. Hęc enim ratio si valeret, semper pecunia pręsens Venetiis magis, quam absens Romana ęstimanda esset; cum tamen in prima hypothesi ęquale sit utriusque pretium in cambio, in altera autem hypothesi cum pecunię Romanę absentis major copia quęratur, quam Venetæ præsentis, Romanæ pecuniæ pretium augeatur; & hinc eorum quoque damnum possit exsurgere, qui pecuniam pręsentem pro absenti commutant. Igitur si non ratione temporis hoc varium cambiorum pretium per se constituitur, sola restat locorum distantia, unde id derivari queat. Eatenus vero a sola locorum distantia proficisci intelligitur, quatenus in prima hypothesi, cum ęqualis hinc, & hinc, Venetiis, & Romę, sit crediti, ac debiti summa, quę eodem tempore cambio peræque requiritur; nullis traductionis sumtibus opus est, ut Romanę, ac Venetę monetę solutio cambio utrinque quęsita perficiatur; ac proinde ęquale, ac sine accessione, vel damno utriusque monetę pretium est. In altera autem hypothesi cum ad solutionem

Le Parfait Negociant. tom. 2. l. 3. c. 1. pag. 135.

Cur in cambiis augeatur pretium, vel minuatur.

cambio constitutam vere exequendam solum quingenta millia possint sine traductione commutari, alia vero quingenta millia, quę cambio ęquivalenti carent, Romam, aut Venetias (si aliud aliunde remedium non suppetat) vi hujus contractus transferenda sint; hujus traductionis sumtus ne uni magis, quam alii imponantur, inter (1) eos dispertiuntur, qui quingenta illa millia suis sumtibus deberent traducere, & ita pretium cambii alterius monetę in horum damnum augetur, seu tantum additur pecunię transferendę, quantum in eos traductionis sumtus conferendum esset. Et jure quidem. Qui enim hisce in circumstantiis rariorem ex. gr. Venetam monetam pręsentem cambio tradunt pro Romana absenti, cujus quingenta millia in solutum Venetias trāsferenda essent: traductionis sumtus, pericula, industriam, quę in hac hypothesi pro quingentis illis millibus actu essent subeunda, vi hujus contractus in se suscipiunt: quidquid autem augmenti, ex. gr. unum in centum, Romanę monetę additur pro centum Venetis, justa est eorum sumtuum compensatio, pretiumque periculi, & industrię in ea traductione subeundę, non autem proprium lucrum, & usura multo minus; ut Conradus Sumenbart optime notavit de Contract. q. 99. conclus. 4. Enimvero si hujus temporis circumstantię deinceps non mutentur, ut fieri potest; vi ejusdem contractus, vel quingenta illa millia Roma erunt Venetias deferenda ab iis, qui Venetam pecuniam dederunt, ac proinde ab universa illa contrahentium multitudine regerendum erit vecturę pretium, quod ratione sumtuum additum fuit; vel certe aliud recambium eodem pretio iisdem de caussis erit quęrendum, ut Romana pecunia Venetiis in solutum recipiatur: utrumque sine lucro. Vi igitur ipsius contractus cambii, quod ex currentibus circumstantiis justo pretio ęstimatum fuit, nihil per se lucratur qui pręsentem pecuniam commodiori cambio solvit pro absenti.

76. Ut autem lucretur, ex aliis circumstantiis contractui extrinsecis, & ab eventu consequenti pendet, si nimirum cursu temporis cambii pretium mutetur, & quę vilioris pretii erat pecunia ob paucitatem inquirentium, & traductionis sumtus, multiplicatis subinde inquirentibus, qui illam in loco solutionis velint, traducenda amplius non sit, & ita ex inquirentium copia rarior. & majoris pretii fiat in eorum commodum, qui eandem, dum vilior esset, commodiori pretio jam acquisierant. Sic enim acceptum traductionis pretium, quod in primis circumstantiis juste additum fuit, lucro cedit ex eventu, cum circumstantiis mutatis traductione opus non est, & eatenus recambium, quo data pecunia recipitur, utiliori pretio contrahitur. Nonnunquam etiam industria in lucrum confert, si immutatis adhuc circumstantiis ejusdem cambii, aut in necessitate aliquorum transferendę pecunię, nonnulli peculiari industria utentes, ne vel traductionis sumtus subeant, vel recambium sine lucro contrahant, aliam commodioris cambii viam ingrediuntur in alia loca, unde lucrum percipiendum sperent, quod ab

(1) Hinc minus fere in cambiis solvitur, quam si traducenda esset pecunia: fere enim non tota pecunia transferenda est, & ejus quotę transferendę pretium inter plures distribuitur. Nisi monopolia, & fraudes adsint, summum etiam cambiorum augmentum (quod contingit, ubi ex altera parte tota pecunia traducenda sit) hanc traductionis, periculi, & industriæ ęstimationem non excedere invenietur.

ab eventu pariter, ac circumstantiis incertis pendebit. Omnis autem circumstantiarum, & pretii variatio in cambiis a distantia locorum, & traductionis sumtibus ducta, justum efficit cambiorum pretium; quod licet inęquale videatur, pro ratione tamen, ac æstimatione eorundem sumtuum, quorum pretium ex concurrentibus circumstantiis alteri monetę jure additur, ęquale, & justum est, ut n. 70. diximus. Lucrum autem, si quod deinceps percipitur, eum non ex contractu ipso cambii, nec, ut inquit Card. de Luca (1) *ex pacto partium* proficiscatur, sed ex consequenti eventu, vel etiam industria, contractum ipsum vitiare non potest, sors enim, vel industria consequens, cuicunque prosit, sine vitio, ac usura est.

De cambiis siccis. 77. Hęc legitima realium cambiorum defensio. Nihil tale siccis cambiis competit, quę cum eodem loco vere consummentur, nullam loci, & distantię, nullam traductionis, ac sumtuum, nullam eventus, aut legitimę industrię hactenus indicatę, sed solam temporis, ac dilatę solutionis rationem ferunt, quę mutui propria, ut vidimus, (si nihil aliunde intersit) usurarii tantum lucri capax est; unde sicca cambia fœnoris jure damnata a realibus maxime distant. Pręclare P. Salas de Cambiis dub. 14. *Cum in ejusmodi cambio nulla sit formalis, vel virtualis pecuniæ transmissio de loco ad locum, nec vera relevatio ejus, qui ibi pecuniam habeat, a transmissione illius in locum, ubi cambium accipitur: immo neque sit permutatio pecuniæ unius loci pro pecunia in alio, sed sit commutatio pecuniæ in hoc loco pro alia cum augmento in eodem loco ratione dilationis; utique in eo cambio non aliud cernitur, quam mutuum cum incremento pro expectata solutione, quod est usurarium.* Similiter Cardinalis de Lugo disp. 28. sect. 3. n. 53. hoc idem inter sicca cambia, quæ eodem, & realia, quæ diversis in locis traditionem, et solutionem pecuniæ exigunt, discrimen ponit, *quia in cambio locali intervenit virtualis trajectio, & assecuratio pecuniæ, quæ sunt actiones distincta a pecunia, & digna pretio; & hæ actiones possunt habere minorem, vel majorem valorem, quia possunt æquivalere pluribus, vel paucioribus pecuniis propter diversas circumstantias, quæ concurrunt; quando autem pecunia reddenda est eodem loco, diverso tempore, nihil aliud intervenit, nisi pecunia, quæ non potest vere habere diversum valorem, cum non æquivaleat pluribus, vel paucioribus rebus ejusdem valoris: propter dilationem vero temporis nihil potest sine usura accipi, & ideo non restat verus titulus ad plures illas pecunias exigendas: & quidem si ille titulus simul*

(1) Hic Cardinalis Disc. 1. n. 23. de cambiis ait, iniquum lucrum posse percipi in irregularibus cambiis, *in quibus pretii, ac temporis taxatio proveniat a partium privata conventione, in qua cadunt dicti termini læsionis, & circumventionis, seu doli præsumti. Secus autem in cambiis regularibus, qualia dicuntur hæc per plateas, in quibus introducta est taxatio generalis pretii, ac temporis, cum tunc totum proveniat a casu, ac a temporum contingentiis, nihil autem a facto partium.* Et similiter paullo ante n. 19. *ob pretiorum, ac terminorum uniformem, & generalem determinationem in plateis mercantilibus introductam: unde propterea factum partium nihil operari* pronunciat. Idem porro Auctor disc. 14. n. 8. et 9. ex Romana Rota affirmat, nullum aliud lucrum licere in cambiis, nisi quod *a cursu, & eventualitate cambiorum* proficiscitur.

mul approbaretur, aperiretur latens porta accipiendi lucrum ex mutuo, quando tempore solutionis major speratur futura copia pecuniæ. Quibus verbis si accessionis, et lucri titulum in realibus cambiis, ad trajectionis sumtus, & periculorum susceptionem, atque cautionem refert, quem n. 46. in varium, & inæquale cambiorum pretium rejecerat; haud parum congruenter refert, ut nonnullis visus est, sed omnino recte, ut ex nostra explicatione intelligi potest: varium enim cambiorum pretium, licet a multitudine, vel paucitate inquirentium, & ab eventu incerto pendeat; a traductionis tamen sumtibus, atque periculis originem ducit. Ita pariter Romana Rota, etsi justum cambiorum lucrum ab eventu sæpius derivet, justitiam tamen pretii cambiorum non aliunde, quam a traductione &c. proficisci sine contradictione fatetur. *Justitia cambii nundinarii consistit in periculo, labore, expensis, veraque transmissione pecuniarum per literas de loco ad locum.* Verba sunt Rotę coram Bichio in Romana cambii 17. Febr. 1642.

Part. 9. Rec. rent. t. 1. Decis. 69. n. 21. 78. Ad cambia sicca accedunt illa, quibus qui pecuniam recipiunt, literas quidem ad certa loca, vel nundinas scribunt, vel etiam mittunt; sed cum nihil ibidem pecuniæ, aut crediti habeant, queis solutio fiat, inanes redeunt: & in eodem tandem loco, ubi pecunia accepta fuit, hæc per multiplices literarum circuitus ab eodem debitore restituitur. Patet hic quoque mutui, & usuræ pallium, nullusque loci, seu distantiæ, nullus sumtuum, industriæ, periculi, traductionis, nullus sortis titulus est, unde tota realis cambii vindicatio petitur: ac proinde hoc quoque cambium inter sicca, & usuraria a Pio V. damnatum fuit. Itaque metuendum vehementer est iis, qui pecunias illis cambio credunt ad nundinas, vel ad loca, ubi sciunt eosdem nihil habituros, unde solvant. In cambiis pecunia unius loci cum pecunia alterius præsenti pretio commutatur. Quæ commutatio esse potest, si nihil, seu in nundinis, seu in loco cambii sit, quod commutetur? Sicut nulla est emtio sine subjecto, quod emitur, testante lege *nihil actum esse, quia in rerum natura non fit, quod venierit*, ita nulla commutatio, nullumque reale cambium est, cui pecunia in cambii loco commutanda deest; cambium enim quasi absentis pecuniæ venditio est. Qui scit in loco, in quo sibi solvi stipulatur, promissorem nihil habere, vel habiturum, unde solvat; evidens est, illum intendere restitutionem ejus pecuniæ, non ubi scriptum est, sed eodem in loco, vel ubi ei commodius, & utilius videbitur; ac propterea hic contractus vere est mutuum cum fœnore, ut plures observant apud Leotardum de Usuris q. 26., ubi hoc cambium late, & efficacissime impugnat. Non licet societatem officii, aut alterius negotiationis cum eo contrahere, quem scias nullum officium, nullam negotiationem exercere, quibus societas inniti queat: nec licet emtionem cum subsequenti locatione bovium cum eo stipulari, qui boves non habet, quos vendere, & conducere possit. Usuraria hæc omnia habenda sunt, & usuræ pallia. Idem est de cambiis, quæ in loco cambii pecunia careant. L. 1. D. de Hæredit. & act. emt.

79. Unus est casus, quo pecuniam tradentes excusari queunt, si nimirum bona fide crediderint, pecuniam in cambii loco vere solvendam a *correspondali*, ut vocant, ejus, cui præsentem solverunt. Qui enim decepit, id, quod interest præstare tenetur, ut in emtionum deceptionibus ipsæ Leges præcipiunt. In cambiis autem tantum ad summum interesse potest, quantum cambia, quæ cum alias inita fuissent, vere reddiderunt, non autem certum lucrum: unde in Bulla Pii V. vetitum fuit, ne cer- L. 1. D. de act. emt. & alibi.

tum

tum, & determinatum lucrum, etiam in casu non solutionis, ab initio, aut alias statuatur: & proinde si solutio non fiat, id lucrum, quod cambiorum cursus tulit, æqua æstimatione taxatum, detractis expensis, titulo damni, & interesse exigere licet. Hinc in voto memorato Auditoris Cordubæ, quod Clemens VIII. approbavit, legitimum traditur lucrum ejus realis cambii in Hispaniam, in quo *intervenit realis solutio, transmissio literarum cambii eorum correspondentibus, ac intentio*, (notentur hæc verba) *& credulitas, quod pecunia illis in Hispania solvi deberet, & promissio solvendi interesse in casu non solutionis, prævia judicis taxatione, & post moram &c.*

Apud Card. de Luca de Camb. Disc. 21.

Quinque casus cambiorum a Genuensi Republica, quæ cambiis maxime floruit, Apostolicæ Sedi propositi hanc controversiam respiciunt. Cum enim a nonnullis pecunia cambio, & recambio idcirco quæreretur, quod nullam in cambii loco haberent pecuniam, creditum nullum, unde literarum solutio fieret; hoc cambii genus a multis usuræ reprehensum fuit. Tres in hoc casus primo propositi. Cum vero duo primi rejecti fuerint ut usurarii, & similiter tertius, si per eum, qui pecuniam uno loco tradit, in loco item literarum cambii solutio fiat, atque recambium, non autem per aliam tertiam personam, quæ ex mandato ejus, qui pecuniam accepit, solutionem fecerit; civitas Genuensis ad hæc responsa tanquam ad aliquod tonitru contremuit, obmutuitque ab Archiepiscopo ne ederentur, uti ex tractatu de Cambiis Raphaelis de Turri testatur Leotardus q. 26. n. 53. Interim duo alii casus propositi, quorum alter reprobatus, alter vero, qui ordine quintus est, approbatus fuit, & in hoc Genuenses acquievisse dicuntur. At hic quoque casus (t) personam, quæ in loco literarum cambii solutionem faciat, *distinctam* exigit ab eo, qui pecuniam tradidit, ita ut is credere potuerit, solutionem fieri ex legitimo illius credito, atque mandato, qui pecuniam accepit. Neque enim alia de caussa eadem persona creditoris excluditur, nisi quia cum idem ipse simul pecuniam tradit, & in loco cambii item solvit, ac recambium scribit; certus est cambium inane esse, & siccum, quod ex dictis mutuo fœneratitio æquivalet. Hos casus cum responsionibus Congregationis, quæ ab Urbano VIII. fuerunt confirmatæ, & Edicto ipsius Genuensis Reipublicæ editæ an. 1631. totidem verbis exhibent Joannes Dominicus Peri Genuensis Part. 1. *Il Negoziante* post caput 18., nec non post laudatam quæst. 26. Leotardus, apud quem hac in re plura legi possunt.

De hac re consule Leotardum q. 26. n. 58.

80. Sed ut ad propositum hujus paragraphi tandem revertar, duplici igitur ratione temporariis mercatorum necessitatibus prospici poterit, cum honesto eorum lucro, qui pecuniam tradunt, nimirum vel realibus cambiis, queis pecunia præsens cum absenti commutetur, sive mutuo ab iis quæsito, qui justum interesse, seu lucri cessantis titulum præsto habeant. In Constitutione Clementis VIII. pro erectione Ursini

To. 7. Bull. 79. §. 12. pag. 119.

(t) In hanc eandem sententiam cambium *recursæ* licere potest, uti licere colligitur ex Pii V. literis de Bononiensium cambiis, & expressius ex Decreto Congregationis Cardinalium sub Gregorio XIII., a quo cum Panormitanus Archiepiscopus quæsisset, an cambium recursæ prohibitum fuisset posteriori Constitutione ejusdem Pii V. responsum, fuit a Congregatione an. 1574. negative, literasque Cardinalium integras recitat Salonius q. 4. de Cambiis controv. 12.

sini Montis uterque modus indicatur, cum mercatores ejusdem Montis *Depositarii* ab Ursinis (1) resarciendi dicuntur, si forte eorundem Ursinorum mora, in necessitate solvendi montistis, iidem depositarii mercatores, vel suam pecuniam proprio cum damno in solutum conferrent, vel alienam cambio, & recambio cogerentur accipere. Scio, nonnullos opponere cambiorum realium lucrum indigentibus gravius esse, præsertim in quibusdam nundinis, quam lucrum, quod pro depositis solvitur. Hoc damnum ut vitetur, ii mercatores adeundi erunt, qui minori pretio pecuniam accomodent lucri cessantis nomine, non autem confugiendum ad deposita, quæ sine justo titulo usuræ damnata vidimus. Forte etiam si fœneratitia deposita a nundinis ablegentur, & cambiorum realium usus revocetur; ex multitudine cambientium, ne pecuniam sibi debitam, suisque negotiis superfluam otiosam relinquant in nundinis, pretium ejusdem cambio oblatæ minuetur, & minori cum damno pecuniam cambio invenire licebit. Quod si hi superfluam pecuniam habentes, eandem minori illicito lucro deponunt, quidni eodem moderato, ac licito lucro in cambiis contenti erunt? Etsi enim non licet in cambiis de lucro certo unquam stipulari; licet tamen illud certis finibus contrahere, ne quid ultra certam quantitatem accipiatur, si forte cambii pretium excedat, non autem si minus sit, ut Card. de Luca notavit de Cambiis disc. 17. n. 2., & confirmatur ex quinto casu Genuensi, qui a Romana Congregatione, & ab Urbano VIII. approbatus fuit. Sanius autem mercatoribus consilium præbet Jacobus Savary, ne negotia supra vires facile ineant, ita ut nonnisi raro aliena egeant pecunia, sive ad id, quod interest, sive ad cambium recipienda: hac enim via, si frequentior sit, plures decoctiones, maximumque negotiationis, ac negotiatorum detrimentum dimanare solet. Qui autem nihil supra proprias vires audent, temporaria inopia non facile premuntur, ut ad alienum æs confugiendum sit; et hac item de caussa rarior cambiorum inquisitio commodius eorundem pretium pariet. Quamdiu enim cambia inter eos contrahuntur, qui credita, et debita realia habent, atque commutant, ut est realium cambiorum institutio, maxima eorundem necessitas, ac utilitas est; et pretium item moderatum, atque æquabile. At si qui creditis realibus carent, ut supra vires cupidius negotientur, realibus cambiis abutantur, ad debita contrahenda, quibus credita æqualia rependere nequeant; cambiorum institutione perversa, magnam in cambia auctionem, et confusionem inducent, quæ in gravissimas decoctiones identidem vergent. Cohibeatur ergo hoc vitium, quod et privatæ, et publicæ rei perniciosum est; et realia cambia moderatiora utrinque accident: cumque hac inducta praxi nunc cambio accipiendæ erunt pecuniæ, nunc autem tradendæ; quod altera vice jacturæ obvenerit, altera resarcietur. Omni-

Consilium pro mercatoribus. Le Parfait. Negoc. t. 1. part. 1. l. 1 c. 1. et 4 p. 147.

(1) Obligat enim Pontifex omnia Ursinorum bona *Depositariis nunc & pro tempore eligendis, pro eorum indemnitatis relevatione, tum ex caussa pecuniarum, quas dicti Fratres de Ursinis quovis tempore deficerent in banco dictorum depositariorum deponere ad effectum solvendi fructus ejusdem Montis, quam .... cambiorum, & recambiorum, quæ super summis ut supra pro prædictis Ursinis debito tempore in banco eorundem depositariorum non depositatis decurrere contigerit, ac damnorum, & interesse per eosdem depositarios forsan patiendorum.*

Omnibus interim, five diuturnioribus, five temporariis pecuniæ necessitatibus, quæ in universam negotiationem incidere possunt, plures legitimas prospiciendi vias cum honesto pecunias tradentium lucro patere ex hactenus dictis intelligis.

EPILOGUS,

In quo comprehenduntur omnes modi providendi quibusvis necessitatibus cum lucro honesto citra usuram. Sola necessitates pauperum, queis ex præcepto gratis succurendum est, lucrum honestum non recipiunt.

81. Nunc si in universas, ac singulas hominum necessitates oculos conjiciens, omnes simul modos complectaris, hoc, & superiori Opusculo indicatos, queis honesto cum lucro prospici iisdem potest; neminem idoneo præsidio, quod honestum luctum pecuniosis pariat, desertum invenies, nisi solos paupetes, quibus ex charitate opitulandum est, five mutuo, five eleemosyna. Qui legitimum lucri vere cessantis, aut damni emergentis titulum præsto habent, mutuum dantes, poterunt ejus, quod interest justam compensationem exigere. Ii vero, quibus nullus justus titulus in promtu est, quot licitos, & utiles contractus citra usuram inire queunt? Cum divitibus prædia habentibus contrahere licet emtionem cum locatione, & facultate redimendi in venditorum gratiam, legitimum censum realem, vel perpetuum, vel temporalem, ad certum, vel incertum tempus, aut vitalitium; ex quibus nonnulli contractus cum iis quoque iniri possunt, qui fideicommissis, ac feudis obligantur. Cum mercatoribus societas contrahi potest vel libera, vel cum cautione minoris lucri certi pro majori incerto, vel cum sola cautione nominum, aut quorundam periculorum capitalis, quæ negotiationi extrinsece accidunt: nec desunt cambia, ac recambia realia, quæ negotiationi, & commercio accommodatissima sunt. Adde & personalem censum, si certis conditionibus, ac æstimatione justa ematur ab iis, qui propria personali industria supra congruam sui, & familię necessitatem lucrum capiunt. Uno, vel altero modo & privatis, & publicis necessitatibus prospicere legitimo cum lucro licebit. Soli pauperes, qui nec prædia, nec negotia habent, nec supra necessitatem lucrantur, nullius contractus capaces sunt, unde lucrum quæratur. Si qui vero ex horum quoque necessitatibus velit lucrum aucupari; charitatis leges ignoret, vel spernat necesse est. Naturalis, ac divina lex si non frustra eleemosynam, & mutuum præcepit, certe præcepit saltem in necessitatibus pauperum, quibus ex charitate gratis succurrendum est. Mirum hac in re maxime accidit patronis usurarum, Christianos, qui usuram damnant, minus æque de pauperibus sentire, & se in hac parte illis longe præstare non inaniter dictitant. Nos, inquiunt, moderatum lucrum vel ex mutuo licitum dicimus, si cum divitibus, ac mercatoribus res sit, a pauperibus autem excludimus. Quin & divites, quibusdam in casibus, pro pauperibus habendos putamus, ut ne ex eorum necessitatibus lucrari liceat. Vos autem, etsi usuram, vel usuræ nomen refugitis; eos tamen modos lucri inculcatis, atque defenditis, qui præterquamquod solo nomine mutuum, & usuram devitant, divites, & pauperes una complectuntur, nullamque necessitatem a lucro excludunt: & hæc doctrina in praxi obtinet. Hoc iniquum prorsus, nihilque Scripturæ, ac Traditioni, nihil charitati, ac naturali

Observanda a Christianis acTheologis nonnullis.

juri

juri magis contrarium. Pauperes quidem nobis magis, quam hisce Theologis debent, meliusque doctrina nostra, quam istorum sibi consultum fatebuntur. Justam horum criminationem si delere, & declinare placeat, charitatis praecepta melius intelligenda sunt, saniorisque doctrinae Theologos sequi non pigeat, qui pauperes, ne (1) ex legitimis quidem titulis, vel contractibus lucro gravandos, sed eorundem necessitatibus gratuitam opem ferendam ex certissimis Scripturarum, ac Patrum regulis docent. Praeter hos autem lucrum alias honestum, justis sive titulis, sive contractibus quaerere, & pecuniam cum justo lucro in privatas, ac publicas necessitates conferre licebit, ut ne foenus variis palliis tectum exigere necesse sit.

OPU-

(1) Accuratiorem in hoc regulam praescribit Conradus Sumenbart de Contractibus q. 30. conc. 1.

OPUSCULUM TERTIUM.

De inani contractuum implicitorum systemate, quo omnes fere contractus re ipsa fœneratitios ab usura purgare nonnulli Theologi contendunt.

§. I.

Necessitas hujus Opusculi, & contractuum implicitorum systema, scribendique propositum exponitur.

1. Etsi errores in morum materie contrarii certis fidei principiis perniciosissimi sint; Christiano tamen populo, qui fidei constanter adhæret, nihil afferunt detrimenti, nisi forte per ignorantiam dogmatis, quam partim concionibus, partim instructionibus, seu catechesibus sanare Pastorali diligentiæ facillimum est. Ii soli errores in eandem materiem irrepentes, qui salvo dogmate auctoritatem Theologorum quamplurium obtinent, cum difficilius ab indocto vulgo, qui Theologorum numero plurimum deferre solet, cognosci, et caveri possint, maximam inter Christianos perniciem inferunt. In materie usurarum errores dogmatici, quos superioribus libris adversus Sectarios impugnavimus, nihil fere inter Catholicos Ecclesiæ obsequentes potuerunt obtinere, nisi per ignorantiam. Cum usuram ab Ecclesia damnatam audierint, omnes huic dogmati credentes eam execrantur; et solum per ignorantiam non pauci usuram non esse credentes, quod usura vere est, usuram admittunt, quam damnant: quos, ut ad officium revocentur, satis erit docere; dum non doceantur solum, ut fit, usuram esse peccatum, sed doceantur quid usura vere, et practice sit. Ita P. Michael Elizalde Soc. Jesu Theologus præstantissimus part. 2. de recta morum doctrina l. 6. q. 6. inanem esse monuit eum sacrorum oratorum laborem, quo usuram, aut aliud crimen populo non satis notum, nulla explicatione addita, in concionibus sæpe insectantur: cum enim non explicent quid hæc peccata sint, *nomina magis insequi videntur, quam res ipsas, quæ proinde in populo manent sicut prius; nemo enim sese eorum nominum reum censet, & usuras, & injustitiam exercent magis, quam fatentur.* Noster Veronensis Episcopus, ut præsentissimum, efficax, et perpetuum huic ignorantiæ remedium in re fœneratitia apponeret, duas petitiones, et responsiones usuram explicantes catechismo puerorum inseruit, quæ a pueritia memoriæ traditæ, intelligerentur provectiore ætate, nec unquam delerentur.

2. At sunt alii practici errores in eadem usuræ materie, qui cum nondum sint ab Ecclesia proscripti, impune grassantur; cumque Theologos complures ex iis, qui Confessariis magis arrident, vindices habeant, plurimos secum rapiunt. Theologi nimirum videntes populum usurario lucro adhærescere, difficileque esse illum practice removere; viam excogitarunt, qua non hunc solum, vel illum casum, sed omnes fere ab usura liberarent. Si quid in re immutassent, ut usura non esset amplius, quæ antea erat usura; nihil morarer. At re immutata, principium nacti sunt, quo idipsum, quod semper usura habitum fuit, usuram amplius non esse contendunt. Hoc principium mi-

mirificum illud est, quo contractum aliquem implicitum a mutuo diversum in omni contractu ejusmodi inesse volunt; ita ut lucrum ex hoc contractu, non autem ex mutuo proveniens, dici nequeat usura, quę sine mutuo esse non potest. Hæc opinio invecta, & dubie primum, ac timide proposita sub finem seculi XVI., vel sub initium sequentis, cum libertas opinandi inolevit; excepta dein a multis adeo placuit, & persuasit sensim, ac veluti certa, & universalis venditata fuit, ut principio hoc omnes contractus absolvantur, & liberentur ab usura, nec unus inveniri casus possit, qui usuram contineat, nisi forte in eo, qui usurarium contractum ex proposito velit. Quicunque enim hoc ex proposito lucrari nolit, eum implicite velle dicunt contractum aliquem non usurarium, sed licitum omni meliori modo, quo fieri potest: plures autem contractus pro varietate circumstantiarum præsto semper esse ajunt, quos satis implicite initos comminiscuntur. Si enim detur pecunia iis, qui prædia, vel domos censui apta possident, implicitam census, seu redditus annui emtionem initam dicunt: si vero detur pecunia negotiatori, initum volunt implicitum contractum societatis cum duplici assecuratione; nec desunt qui cum artificibus ex industria lucrantibus censum personalem pro mutuo contractum velint, eadem voluntate, quam implicitam præferunt. Ita omnes casus ab usura liberari nemo non videt. Audiatur Auctor damnatæ Apologiæ Casuistarum pag. 107. *J' estime que ces deux titres suffisent pour tous les gens, qui prêtent, a savoir le contract de societè, lorsqu' on prête à ceux qui sont quelque negoce, & celui en vertu du quel on achete une rente pour un an ou deux, sur quelque heritage de celui qui emprunte.* Et pag. 108. *Je ne m' arrêterai pas a prouver que ces deux sortes de contracts (de societè & d' achat de rente pour un an) suffisent pour accommoder ceux qui prêtent; parceque la chose me semble claire; l' esperience nous faisant voir, qu' on ne hasarde pas son argent dans les prêts, si ceux qui empruntent, ne sont solvables, & n' ont du bien dans le negoce ou dans des heritages.* Neque solum plures vulgarium Casuistarum in eandem sententiam concessere, sed plerique etiam ipsorum Confessariorum, qui hoc principio de usura haudquaquam soliciti, nihil interrogant: & ita in praxi usura re ipsa dominatur, ac si error dogmaticus circa usuram vigeret. Et licet in pecunia quæstui exponenda populus ad hos contractus nihil advertat, eosdemque fere nulli intelligant, aut velint, sed vere velint e pecunia mutua lucrari, non ex alio ullo contractu, (quod olim semper usuræ damnatum fuit;) tamen ea implicita, ut creditur, voluntate omnes semper purgantur, & ab usura creduntur alieni.

3. Id si obtineat, quid in Christianorum praxim conferet dogmaticum hæreticorum usuris patrocinantium errorem impugnasse, cum adhuc eadem usura re ipsa inter Christianos æque dominetur? Hæretici jure nobis insultabunt, & facile in dogmate cedent, dum praxis eadem liceat, pro qua una tuenda contra ipsum dogma (1) tantopere dimicarunt. Erunt forte qui hoc maxi-

(1) Enimvero nuperrime e Belgio Fœderato prodiit magnum *de Usuris licitis & illicitis* volumen insignis usurarum patroni, qui in eo fere totus laborat, ut usuram moderatam, quam propugnat licitam, ad contractum aliquem implicitum revocet; eoque æquior nonnullis nostro-

ximum hujus sententiæ beneficium putent, si hac via hæresis circa usuram tollatur. At nunquid multum prodest tolli hæresim, si practicus error non emendetur? Lex usuram prohibens, practicum errorem vetat. Verum hoc, vel illo principio defendatur, nihil refert; dum idem defenditur, quod lex vetat. Hinc non minor hujus principii impugnandi necessitas, quam hæresis memoratæ, idque ad Catholicam doctrinam a Sectariorum irrisionibus vindicandam maxime pertinet, ne illi in eo glorientur, nos usuram damnare verbo, re autem, & scriptis alio nomine defendere. Itaque in hoc opus præsentem disputationem institui: qua & ratione evidenti, & luculentissima auctoritate sacra, atque definitione Ecclesiæ hoc systema convellam.

4. Qui voluntatem alicujus contractus a mutuo diversi implicitam ponunt, ut usuram, & culpam a Christianis hominibus in memoratis contractibus ineundis ablegent, si propositum velint conficere, duo præstent opus est. Primo statuere certo debent eam voluntatem implicitam, qua non mutuum, sed alium contractum homines velle probent. Dein hunc qualemcunque contractum probare debent licitum, qui in mutuum, aut in fœnoris malitiam, seu injustitiam non recidat. Neutrum vero probant, nec probabunt unquam: sed contrarium potius ego utroque in capite demonstrabo, nimirum & homines, de quibus hic sermo est, nullum alium contractum ne implicite quidem velle, nisi mutuum, ac lucrum ex mutuo: & eos ipsos contractus, quos implicita voluntate initos adversarii adsignant, si etiam inirentur implicite, ita iniri, ut in mutuum recidant, vel ab injustis conditionibus non separentur.

§. II.

Ostenditur homines nullum alium contractum ne implicite quidem velle, nisi mutuum, & lucrum ex mutuo, idest usuram.

5. ET ad primum quod pertinet, non nego voluntatem implicitam posse sufficere ad contractum ineundum, si vere implicita voluntas sit, & cetera ad contrahendum necessaria nequaquam desint. At in casu voluntatem implicitam alicujus ex præsumtis contractibus census, societatis &c. vere adesse, id est, quod nec probatur, nec probari potest. Voluntas implicita, quæ ad contractum ineundum sufficiat, præterquamquod non mere interna esse debet, sed externo aliquo signo indicata, & acceptata item ab alio contrahente, ut alibi ostendi, (quod in casu vel implicite fieri quis idonee probarit?) hæc, inquam, implicita voluntas, non mere habitualis esse debet, quæ nec actu, V. Opusc. 1 n. 19.

strorum est, quod lucrum his implicitis contractibus tectum, non universim cum omnibus pecuniam, etiam in necessitatis subsidium, quærentibus, sed cum solis divitibus ex eadem lucrantibus licitum contendat. Usurarium autem id lucrum fatetur, & usuram hisce contractibus tectam non inficiatur, pro qua tamen vindicanda nostrorum auctoritate utitur, qui cum hos implicitos contractus defendunt, veram defendunt usuram, atque ita usuram vel a Catholicis defendi insinuat, ne quid contra Catholicorum sententiam ingerere videatur. Similiter Guillelmus Amesius l. 5. de Conscientia c. 44., quod *de contractu usurario* inscribitur, usuræ honestatem ex implicito trino contractu suadere nititur.

actu, nec virtute perseverans, implicita nullo modo est, nec operari potest; neque mere conditionalis, quam quis haberet si moneretur, sed interim nec actu, nec virtute implicite habet; sed virtualis saltem esse debet, quæ actualem aliquam voluntatem saltem implicitam virtute perseverantem præsumat, ut latius probat Cardinalis de Lugo disp. 25. sect. 9. n. 182. 186. Porro nullam voluntatem (1) societatis, census &c. in hisce hominibus actu præcessisse, ne implicite, & obscure quidem, nullamque item virtute perseverare probari facile potest, si quid homines in contractibus ejusmodi velint consideres. Volunt, inquies, lucrari omni meliori modo de suo, ex more regionis, ac proborum virorum, & ad legum, ac judiciorum normam. Peto in primis, num regionis, ac proborum mos in hoc contractu, census, aut societas sit, an potius ille idem contractus, qui in præsentem quæstionem cadit? De hoc ipso regionis, ac proborum, ut dicuntur, more, quo nullus explicitus contractus census, aut societatis &c. initur, item quæstio est; neque hac quæstione, quæ parem difficultatem patitur, præsens est quæstio solvenda. Leges porro, & judicia, quæ nihil de censu, nihil de societate ineunda præscribunt, quid conferre queunt? Civilis fori, ac legum œconomia quid spectet alibi fusius dictum est; ut nihil exinde in rem præsentem elici possit. Itaque cum hæc suffragia nihil proficiant, ut de contractu judicetur, ipsa hominum singulorum voluntas expendenda est. In casu autem si quæramus quid quisque velit, cum hosce contractus stipulatur; respondebunt omnes, se velle pecuniam post certum tempus restituendam petentibus tradere, & ex eadem interim lucrum capere, quorum primum re ipsa mutuum est, cui mutui definitio competit: hoc vero alterum est lucrum ex mutuo, i dest usura; & si omnibus antiquis doctoribus, qui ante hos Theologos fuerunt, si ipsis Romanis Jurisconsultis, si gentibus omnibus, qui de contractibus peritiam gerebant singularem, hic casus propositus fuisset, non aliud de eo tulissent judicium.

Lib. 3. de jure divino, & naturali circa usuram c. ult. & lib. 5. c. 3. §. 3. ac lib. 6. c. 1. §.

6. Neque refert, quod nostri homines nec mutuum, nec usuram velint, sed lucrum licitum, ac proinde alium contractum, ex quo lucrum licitum proveniat. Hæc quidem liciti lucri, & contractus voluntas satis esset, ubi re contractus iniretur licitus: ubi autem re ipsa illicitus ineatur, ea voluntas etsi ex invincibili errore, ac bona fide excusare possit a culpa, ad ineundum tamen contractum licitum, cum re contrahitur illicitus, nihil confert. Hinc in casu, cum contractus, quem homines ineunt, non aliud re ipsa sit, quam mutuum, licet mutuum se inire non credant; hic error contractum vere initum non destruit, nec

(1) Hinc Concilium Provinciale Beneventanum XIII. an. 1656. Synodic. Benevent. p. 521. tit. 58. n. 22. hac præsertim ratione triplicem contractum in praxi commentitium probat; *nam ut plurimum nec mutuatarii, & aliquando nec ipsi qui mutuant, aliquid sciunt, vel cogitant de illo modo contrahendi . . . ., ac triplici eo contractu, ut saltem implicite illum intendere possint.* Et non absimiliter Card. de Lugo disp. 27. sect. 2. n. 29. implicitum personalem censum, etiamsi liceret, a praxi alienum affirmans, *Re vera*, inquit, *est mera excogitatio contra mentem, & intentionem contrahentium, qui nihil minus intendunt, quam vendere, vel emere operas. nec venditor census vult ullo modo se vel servum, vel famulum emtoris constituere &c.*

nec mutat in alium, cujus nulla saltem virtualis voluntas est: ac propterea lucrum exinde perceptum est vere usura. Neque ad mutuum, & usuram contrahendam opus est homines credere ab se contrahi id, quod mutuum, & usura dicitur; sed quidquid credant, satis est contrahant quod re mutuum, & usura sit: mutuum enim, & usura non in nomine, sed in re, & contractu ipso sita sunt. Sicuti vero si quo in contractu, qui re, mutuum non est, mutuum perperam dicatur a contrahentibus, mutui nomen nihil præjudicat, quia res (1) ipsa, non verba spectantur; ita si mutuum non dicitur, nec creditur, quod re mutuum est, error nominis, rei, & contractus naturæ nihil prejudicii afferre potest. Neque forte naturam mutui in traditione gratuita colloces, ut nonnulli putant: hic enim alius est insignis, & manifestus error, quem lib. I. c. 2. de Jure naturali, & divino circa Usuram fuse refellimus.

7. Si porro ex hactenus dictis, in vulgaribus, de quibus nunc agimus, contractibus mutuum, et usura re ipsa contrahitur; nec censum, nec societatem, aut alium contractum iniri evidentius confirmatur. Qui enim contractus re mutuum, & usura est, alius simul contractus esse non potest. In contrahendum quod re mutuum, et usura est, nedum implicita, sed explicita voluntas adest, quę nullam alicujus alius contractus voluntatem, ne implicitam quidem, involvit, sed potius excludit. Ut censum quis realem ex.gr. velit, velle debet saltem implicite emere jus percipiendi annui redditus e re fructifera, quod nemo in his contractibus somniatur. Non alium redditum volunt ejusmodi homines, quam pecunię sub onere restitutionis traditę; quod reapse usura est, licet illi usurę nomine aliud quiddam per ignorantiam intelligant. Similiter alii contractus specialem naturam habent, quam & cognoscere, & velle aliquo modo debent contrahentes, ut illos contractus ineant, nec lucrum velint ex pecunia re mutuo tradita, quod usurarium est. Licet ergo pecunia detur iis, qui capaces sunt census, aut alterius contractus, quem forte pecuniosi etiam iniissent, si quis monuisset; cum tamen hac traditione pecunię nulla vel implicita voluntate census ematur, sed lucrum expresse quęratur ex ipsa pecunia sub onere restitutionis reddenda; lucrum vere ex mutuo quęritur, quod usura est. Auctores, qui de aliis contractibus ex.gr. censis scribunt, monere solent eos ipsos, qui horum contractuum instrumenta ex usu Notariorum in traditione pecuniæ exigunt, monere, inquam, solent, ut sinceram gerant voluntatem emendi census, non autem lucrandi ex pecunia: hoc enim esset usura, licet scriptum instrumentum census emtionem præferret. Contractus nimirum non ex scriptura, sed ex voluntate, ac intentione contrahentium proficiscuntur, ac pendent. Si hoc verum est ubi census scribitur; quanto magis ubi omnia re ipsa mutuum exhibent, licet nomen mutui forte usurpetur? Voluntas implicita contractus a mutuo diversi hisce in circumstantiis merum somnium est, non in contrahentium, sed in illorum Auctorum mente, qui contra rem ipsam ad excusandas excusationes in peccatis scrutati sunt scrutationes. *Vide Opusc. I. n. 15. et 46.*

8. Addam confirmationem meo judicio manifestam, qua hocce somnium inanissimum, & impossibile mon-

(1) In cognoscenda specie contractus magis ad pacta in illo apposita, quam ad verba attendendum monuit Abbas in c. *Statuimus*, e, ex eo alii plurimi.

monstretur. Ea voluntas lucrandi omni meliori modo de suo, quam implicitam, & ad contrahendum sufficientem isti Auctores prædicant, per eosdem eum contractum re ipsa init, cujus capax est persona, quæ pecuniam accipit, nimirum societatem, si pecuniam accipiens sit negotiator, censum realem, si prædia habeat &c. Sæpe autem evenit, ut qui pecuniam accipit, & prædia habeat, & negotiator sit. Quinam, rogo, ex ea voluntate contractus hoc casu fiet? Non major pro uno, quam pro alio ineundo ratio est, ubi voluntas illa nihil discernit, determinat nihil. Vel ergo fiet contractus uterque, vel nullus. Non uterque; impossibile enim est simul societatem negotiationis contrahi, & realem censum emere eadem pecunia. Itaque neuter initur; quod vere ea voluntas ad nullum id genus contractum ineundum sufficiat, cum vere implicita, seu virtualis horum contractuum voluntas non sit, sed ad summum conditionata, quæ homini forte inesset, sub conditione si moneretur; re autem adest sola voluntas ejus contractus, qui mutuum, & usura est.

§. III.

*Implicitæ voluntatis, & contractus impliciti ratio a P. Eusebio * Amort novissime excogitata proponitur, atque refellitur.*

9. Sed aliam implicitæ voluntatis asserendæ & explicandæ rationem attulit P. Eusebius Amort, quæ omittenda non est. Contrahentium nimirum voluntatem subesse universim intentioni Legislatorum affirmat. Legislatorum autem intentionem ita directioni Theologorum subesse ait, ut quod ad mores, & contractus dirigendos Theologi docent, id Legislatores velint, & ex Legislatorum mente velint etiam privati, dum contrahunt. Audiantur ejus verba ex *Controversiis novis moralibus* observat. 5. ad 12. pag. 375. *In primis verum est, intentionem contrahentium universim subordinari intentioni Legislatorum præscribentium formam, & modum essentialem contractibus. Sic enim Testamenta, Codicilli, Contractus varii tacitam semper habent intentionem, ut valeant juxta morem patriæ, & dispositionem legum. Legata pia, & fundationes piæ subjacent tacitæ directioni Episcoporum, aut Papæ. Ita etiam promissiones sponsalitiæ, deposita, commodata, donationes, emtiones, fidejussiones ex dispositione legum sortiuntur innumeros effectus, de quibus contrahentes expresse non cogitabant, immo quos etiam noluissent, si de iis cogitassent: quia tamen volunt contrahere, promittere, donare, oppignorare &c. juxta morem patriæ, juxta stylum Curiæ, & juxta dispositionem legum, intentione efficaci feruntur implicite in omnia illa contractus adjuncta legalia. Verum etiam est secundo, intentionem Legislatorum subjacere directioni Theologorum. Cum enim intentio Legislatoris sit anima legis, & non tam respiciatur ad intentionem Legislatoris personalem, ac privatam, quam ad intentionem legalem, eam videlicet, quam juxta principia prudentiæ legislativæ Princeps*

* Auctor noster cum hæc adversus P. Amort scripsit, nondum viderat ejus librum subinde editum cum titulo *Disquisitiones dogmaticæ de controversiis in Theologia morali insignibus*, in quo non solum tit. 5. impugnat egregie quosdam recentiores, qui in doctrina de usuris novitatem induxerunt; verum etiam §. 3. implicitorum contractuum systema refellit, & suam sententiam alia ratione explicat, quæ a principiis hoc Opusculo impugnatis alienissima est. Editores.

reps qua Legislator debuit habere; clarum est, eam intentionem regulari a sensu communi Theologorum, aut suis luminibus legi praeuntium, aut illi formam, modum, & applicationem ad casus dubios magistrali interpretiatione praefinientium; quo fit, ut constituta rationabili consuetudine, accedat novus tacitus consensus Legislatoris legalis. Nemo est, qui hanc progressionem legum inficias eat. Hæc autem eò spectant, ut census personalis nomine vindicet ab usura contractum in Germania frequentem, quo pecunia ad lucrum creditur. Hoc enim in contractu privatorum voluntates subesse Legislatoribus concludit; qui licet de censu personali nihil statuant, sed solum statuant de lucro, quinque in centum non excedendo; tamen horum intentionem exponendam credit ex doctrina eorum Theologorum Moralium, qui per eam implicitam voluntatem censum huic contractui subjiciunt. Quanto circuitu opus est, ut contractus, qui vere non fit, induci videatur?

10. Quis tamen inanem hujusmodi circuitum non videt? Hac ratione Theologorum, non omnium quidem, (multi enim etiam (1) Germani recentiores Theologi, & Canonistæ usuram Germanicis legibus permissam profitentes ultro, istis personalis census interpretationem subjicientibus palam repugnant) sed aliquorum, qui hæc docent, opinatio, & operatio imaginaria, reali contractui repugnans, pro regula legum, & contractuum habenda est, ad quam & Legislatores, & privati dirigantur, & contractus explicentur. At quæro num ea voluntate Theologorum saltem implicita contractus ineantur, an contrahentium? Num hoc, quod Theologi ejusmodi docent, intendunt contrahentes, dum contractum stipulantur? Num Legislatores de hoc Theologorum invento cogitarunt, dum leges tulere? Si etiam ubi Legislatores quandam contractus formam præscribunt, contrahentes eum contractum non faciant, sed prorsus alium, ille non fiet unquam; quanto minus fiet, ubi illum nec Legislatores præscribant? Casus de testamentis, depositis, donationibus, &c. ad rem non pertinet. Aliud enim est cum agitur de contractu, quem homines volunt, sed non ita volunt ut leges præscribunt ne irritus fit: aliud vero cum de contractu agitur, cujus modum etsi leges præfiniant, homines tamen de eo contrahendo non cogitant; multo autem magis si de eo leges nihil præscribant, ut in personali censu accidit. Leges enim Germaniæ, quibus Amort alludit, nihil de eo censu, sed de usura, aut usurarum modo potius præscribere ex multis etiam Germanis Theologis liquet, inter quos (1) Petrus Laurenius Germanus Theologiæ, & Juris Canonici doctor recentissimus lib. 5. tit. 19. de Usuris q. 342. allegans Constitutiones, & Recessus Imperii in materie usurarum, scilicet in Comitiis Augustanis an. 1500. sub Maximiliano, & in aliis item Augustanis Comitiis an. 1529. sub Carolo V., & iterum ibidem sub eodem Imperatore an. 1548., in Spirensibus an. 1570. sub Maximiliano II., *Harum Constitutionum, & Recessuum æquitas, & justitia,* inquit, *fundatur praecipue in moderatione usurarum, quæ alias per avaritiam hominum excessive exigebantur, & partim in præsumtione tanti lucri cessantis, vel damni emergentis, vel alterius justi tituli: prout clarissime patet ex textu Recessus Spiren.*

---

(1) Vide Petrum Laurenium lib. 5. tit. 19. de Usuris q. 342., Pigler lib. 5. tit. 19. n. 8. & seqq., & alios.

rensis sub Rodulpho II. In sola Theologorum quorundam imaginatione census personalis est. Ante hos, cum hæ leges propositæ fuerunt, contractus ille mutuum erat; & lucrum, seclusis justis titulis, erat usura. Post horum adventum, idem contractus, re licet immutata, non est amplius quod semper antea fuit, sed personalis census, vel realis, vel societas, uti aliis aliter ex circumstantiis placet. Sola hujus systematis expositio luculenta refutatio est.

§. IV.

Si etiam implicite inirentur contractus, quos adversarii comminiscuntur, reciderent in mutuum, & ab usura, vel injustitia purgari non possent. Peculiaris, & evidens demonstratio adversus deposita apud mercatores, triplicemve cum iisdem contractum.

21. Quod si etiam poneremus in contrahentibus voluntatem aliquam implicitam inveniri, numquid contractus ejusmodi, quoscunque initos dicamus, ab omni usura, vel injustitia purgantur? Nihil minus. Primo enim initi præferuntur contractus, quorum alii illiciti probabilius sunt, alii dubii, omnes autem iis conditionibus, & pactis afficiuntur, ex quibus vel in mutuum usurarium recidunt, vel ab injustitia liberari non possunt. Census personalis, uti ab his Auctoribus accipitur, quam sit per se iniquus ostendimus Opuscul. I. c. 4. §. 7., & eatenus Romana (1) Rota quamlibet Germanicam hujusce census consuetudinem a nonnullis Auctoribus ingestam veluti corruptelam repudiavit. Realis vero census, etsi per se justissimus sit; hac tamen in sententia iis pactis affectus, & circumvestitus præsumitur, quibus reddit in mutuum, vel certe injustus est. Cum enim restitutio pecuniæ in omnem eventum exigatur; implicita si quæ esset census emtio, cautionem de omni periculo censuali fundi, ac redemtionis pactum venditori impositum involveret, quæ simul juncta quam sint iniqua, & in usurarum fraudem inducta, demonstratum arbitror eodem Opusculo & capite §. 2. Idem est de societate, cui duo pacta cautionis sortis, & certi lucri in nostro casu implicite adjecta debent præsumi, unde trium contractuum pravitatem & malitiam Opusculo II. monstravimus: quod vel per plurimos trium contractuum defensores verum est, ubi ea pacta libertati socii post societatem permissa non sunt, ut in nostro casu accidit. Vid. Opusc. II. n. 30.

(1) Vide Rec. tam coram Manzanedo 25. Febr. 1622. post Cenciumm Decis. 265.

22. Aliud etiam peculiare contra hanc societatem implicitam hic observandum adjiciam. Pecunia negotiatoribus hoc contractu credita *depositum* appellatur. At cum præter depositi naturam negotiationi permittatur, restituenda in alia specie; hoc depositum transire in mutuum Romani Jurisconsulti prodiderunt. Vide L. 9. D. *De rebus creditis*, & leges 16. & 29. D. *Depositi vel contra*. Confer Auctorem Collationis Legum Mosaicarum cum Romanis. Hinc lucrum ex hisce depositis exactum, vere est exactum ex mutuo, ac proinde usurarium est; uti illud quidem usuram eædem leges testantur. At in hoc contractu ut usura eximatur, implicitam societatem cum duplici memorata cautione contineri isti Theologi dictitant. Merus fucus, & damnationis mera fraus hæc est: societatis enim naturam nullam esse, sed potius depositi, illud evidenter demonstrat, quod pecunia hoc contractu negotiationi tradita, veri capitalis naturam non sortitur, ut in societate vera exigitur. Ponatur casus, quo negotiatio male cedat, & negotiator bonis cogatur cedere. In hu-

Adversus deposita apud mercatores.

hujusmodi casibus hæc omnium societatum conditio est, ut ex pecunia capitalis nomine exposita creditoribus satisfiat; dein, si quid superfit, inter capitalistas pro rata dividatur: ubi autem nihil superfit, & multo magis ubi creditoribus haud integre satisfactum sit, nihil capitalistis proveniat. In casu autem memorati depositi, quo ex negotiationis jacturis integra creditorum solutio non superest, ipsi deponenti sua pars pro rata adsignatur, & solvitur in aliorum creditorum rationem, ac si verus esset creditor ut ceteri, non autem capitalista; & quantum ipsi solvitur, tantum detrahitur ceteris, qui totum, quod capitalis nomine in negotiationem collatum est, sibi jure vindicant. Itaque hoc depositi genus non habetur uti verum capitale, ac proinde vera societas in eo nulla est; eaque adesse triplici illo contractu implicito prorsus fingitur. Neque dicas idcirco æque solvendum esse capitalistæ huic pecuniam deponenti uti creditoribus ceteris, quia negotiator, qui pecuniam in societatem accepit, de eadem pacto cautionis addito spopondit. Esto enim quod negotiator ob hanc cautionem solvere debeat acceptam pecuniam ex suis bonis, quæ habet, non tamen ex bonis societatis, & capitalium, quæ creditoribus ipso negotiationis, & societatis jure imprimis obligata sunt. Negotiator ex hac cautione societati adjecta creditorum juri præjudicare nequit, & ex suo spondere potest, non ex alieno: alienum autem est capitale, quod in decoctionibus creditoribus debetur; ita ut nihil citra creditorum fraudem cuipiam sociorum tradi queat. Exemplum rem in aperto collocabit. Decoquit Sempronius, in cujus negotio erant scuta decem millia capitalis nomine, partim sua, partim in veram societatem ab aliis collata, & totidem decem millia a Titio tradita depositi nomine, aut triplici, uti præfertur, implicito contractu; & decoquit cum debito scutorum quadraginta millium. Æstimantur Sempronii bona, nec reperiuntur in creditorum solutionem nisi scuta triginta millia. Decem millia a Sempronio, & ab aliis ejus sociis capitalis nomine in veram societatem collata iisdem perierunt; et si quidem decem millia a Titio posita fuissent uti verum capitale, veræ societatis nomine, ipsi æque ac ceteris sociis deberent perire, ut creditoribus solveretur quidquid in negotio, ac bonis Sempronii reliquum est. Ita singulis creditoribus solverentur scuta 75. in centum, et solum e centum scutis 25. scutorum jacturam facerent. At non perinde accidit. Cum enim Titius non habeatur uti socius capitalista, nec ejus nummi habiti fuerint uti capitale in veram societatem collatum; censetur in creditorum numero, et eidem æque ac ceteris solvuntur scuta' sexaginta in centum; nam ut hæc ipsi solutio fiat, septuaginta quinque in centum aliis solvi amplius non possunt. Hinc creditores Titii caussa perdunt scuta quindecim in centum, quæ eisdem detrahuntur, ut sua quota Titio solvatur Si is veram iniisset societatem, id juste fieri non potest; neque cautio eidem a Sempronio facta cavere potuisset cum creditorum damno, decerpendo iis, quod ipsis deberetur, si vera societas extitisset. At re ipsa id aufertur, quod nec Titius socius, nec nummi ejus veró societatis nomine traditi fuerunt; sed verus et merus creditor est, et habetur uti reliqui; ac proinde inane, et commentitium est quod de societate ejus implicita asseritur. Jacobus Savary, cujus auctoritas in negotiationis materie quanta sit Opusculo II. c. 3. §. 2. vidimus, contractum hujusmodi, quo pecunia apud mercatores deposita ad annuum lucrum, in simili decoctionis casu, deponen-

ti reddenda est pro rata, æque ac creditoribus ceteris, a societate alienissimum statuit in Opere inscripto *Le parfait negociant* tom. 2. parte 21. pag. 173. edit. Paris. 1736., Theologisque quos impugnamus pudori esse deberet, suam sententiam reprobari a mercatoriæ rei peritissimo, qui licet Theologum non agat, et nonnulla facilius prætereat, hanc tamen societatem agnoscere, sibique suadere non potuit.

§. V.

Hoc systema ex sacra auctoritate refellitur. Ejus novitas errori deputanda. P. Eusebius Amort iterum impugnatur. Concluditur definitione Gregorii XIII., quæ controversiam aperte dirimit.

In novitate refellitur. 23. SEd his, aliisque rationibus omissis, si ad sacram auctoritatem, et dogmatica principia hoc systema revocemus, nihil dubii supererit. Primo a rerum dogmaticarum naturam tenentibus, quæ a novitate omni maxime abhorrentes, soli antiquitati nituntur, novitium hoc systema ex ipsa novitate reprobatum cognoscetur. Omnia quæcunque ad fidem, et mores recte instituendos necessaria sunt, Christus Ecclesiam docuit, vel Spiritus ejus, quem *omnia* doctorum ille pollicitus est. Hinc falsitati, et errori semper adscriptum est a Catholicis quidquid in doctrina fidei, vel morum novum est, multo magis si contra doctrinam Patrum inveniatur. Porro semper, et apud Hebræos, et apud Christianos, pecunia quærentibus credita fuit lucrandi animo, et animo quidem lucrandi *omni meliori modo de suo*, ut nunc a nostris hominibus dari præfertur. Data item fuit iis, qui vel prædia habebant, vel negotiabantur, vel personali vivebant industria. Si systema, de quo agimus, verum est; eum ejusmodi homines æque semper pecuniam crediderint, ac nostri credunt; æque ac nostri contractum aliquem licitum implicite iniissent, quo ab usura purgarentur. Non solum autem nec Scriptura, nec Patres hanc excusationem non memorant; sed damnantes potius usuræ omnes ejusmodi contractus, nullum licitum contractum implicite initum credidere. Videant num ignorantiam hujus systematis Auctores isti Deo, & Patribus vertere audeant, quod usuram in dictis casibus damnantes, hanc implicitam voluntatem non attenderunt. Verum si Deus, & Patres hoc ignorarunt justum; novum, & injustum exinde hoc systema probatur. Num enim Deus, qui omnia pernoscit, damnare potuisset Hebræos, qui pecuniam dabant prædia possidentibus, & eadem obligantibus, ut habetur Esdræ 10., quos nostri Auctores impliciti realis census nomine excusant, si hanc excusationem ratam habuissent? Similiter SS. Patres pecuniam datam memorant iis, qui campos, vel domos habent, ut ex SS. * Ambrosio, Augustino, aliisque cognoscitur; num usuræ crimen potuissent illis impingere, qui ex nostris Auctoribus contractum implicitum realis census vere stipulati sunt? Contractus antichryseos, vel fiduciarius, qui ad eundem censum ab iisdem Auctoribus redigitur, si hæc ratio valeat, non erat nec a Patribus, nec a Canonibus, nec a Pontificibus usuræ damnandus. Pontifices cum usuræ damnarunt cambia sicca, vel deposita apud mercatores, quæ implicitum societatis contractum per eos Auctores involvunt, eodem errore, vel

Adversatur Scripturæ, ac Traditioni SS. Patrum.

* Ambr. de Tobia c. 7. Aug. serm. 239. n. 5.

vel ignorantia praeoccupati dicendi essent. Quin cum nulli fere credatur pecunia, qui vel bona immobilia non habeat, vel negotiationi cuipiam non studeat, vel ex aliqua industria non lucretur, ac proinde qui aliquem alium contractum ex his Scriptoribus implicitum non recipiat; nullus fere erat a Deo, nec a Patribus usurae damnandus, ac propterea usura nulla fuit, vel saltem non ita frequens, ac late patens, ut iidem prodidere. Quid quod lucrum id genus, quod ejus impliciti contractus nomine ab hisce Auctoribus legitimum praefertur, restitutioni male fuisset subjectum a Conciliis, & Pontificibus, cum praesertim ab iis perceptum fuerit, qui illud *quasi licite* ex vulgari errore, ac praxi exigebant, ut in Lateranensi an. 1179. agnitum fuit? Hi profecto (si unquam alii) bona quadam fide lucrati, implicitum legitimum contractum iniisse dicendi erant, si vera est istorum Theologorum sententia. Nonne horrori hocce commentum est, quod ut nostris hominibus ex eorundem Theologorum mente prospiciat, Deo, & SS. Patrum Traditioni, idest divino verbo, Conciliis, & Pontificibus ignorantiae, ac erroris notam inurit? Error potius hisce Theologis tribuendus, ac systema ejusmodi, tanquam novum, & Scripturae, ac Traditioni contrarium, omnino repudiandum.

Objectio diluitur. 14. Opponet fortasse quispiam, ignorasse Patres ipsum realem censum, quem Ecclesia probat; quidni & implicitos contractus potuerunt ignorare? Quod si citra dogmatis praejudicium induci potuerunt census reales Patribus ignoti, contractus quoque implicitos potuisse nostris temporibus induci quis inficias eat? Cum nos hactenus non minus à Patribus, quam a Scriptura argumentum duxerimus adversus novitium de implicitis contractibus systema; cur hac in objectione Deus Scripturae auctor Patribus non jungitur? Puduitne Deo inscitiae notam inurere, Patribus autem, idest Traditioni non puduit? Sed pressius ad rem. Cum realis census idem sit ac ususfructus emtio, ut Opusculo I. pluribus explicavimus; Patres, qui usumfructum noverunt, realem censum reipsa non potuerunt ignorare. Solum cum ea tempestate non inductum fuisset usumfructum, seu censum emere in rationem posteriorum temporum; hujus contractus non meminerunt, quia non fiebat; non tamen eum condemnarunt unquam, sicut nec usumfructum damnarunt; & si quidem ita inductus, & initus fuisset ea aetate, uti posteriori receptus fuit, non condemnassent. Census realis, seu ususfructus emtio non merum nomen est posteriori aevo inductum ad usuram tegendam, sed verus, ac legitimus est contractus, qui cum re ipsa a mutuo prorsus discrepet, usuram non recipit. Cum SS. Patres usurae damnarunt quosdam Christianos veteres, non hunc realem censum damnarunt, quasi ignorarent licitum, si factus fuisset, sed quia hic contractus re non fiebat, & mutuum fiebat usurarium; non realem censum, sed usuram in mutuo damnarunt. Si illi, qui contractum implicitum inducunt, aliquid re immutarent in contractibus hominum, quod Patrum aetate non fuerit, ita ut nostri contractus, saltem implicite, alii vere essent a mutuo; nihil Patrum eorundem testimonia adversus hos probarent, nihilque ego reponerem. At cum contractus hominum, de quibus loquimur, iidem sint nunc, ac qui Patrum tempore fuerunt, eodemque plane modo, ac mente fiant; qui hos contractus a Patribus usurae damnatos, impliciti contractus nomine nunc nituntur defendere; hi non novum contractum, sed in eodem contractu veteri novum nomen, no-

vamque doctrinam inducunt. Quod novi inducantur contractus, qui apud veteres non fuere, dogmati, ac Traditioni Patrum nihil præjudicii creat. His solum opponitur, si nova inducatur doctrina; ac propterea hoc systema implicitorum contractuum, nullum novum contractum inducens, sed meram doctrinam novam; dogmaticæ, ac traditæ Patrum doctrinæ oppositum, certissimo errori adscribendum est.

Alia objectio P. Amort. 15. Atqui P. Eusebius Amort, ut hoc gravissimum, & invictum argumentum declinet, inficiari non audet, SS. Patres implicitos id genus contractus usuræ damnasse; at hanc damnationem non naturali, nec divino juri vindicat, sed positivo, quo eosdem Patres, & Concilia antiqua, usuræ nomine latius extenso, nonnullos contractus alias licitos usuræ damnasse perhibet. In quinta enim observatione *Controversiarum nov-moral.* sic loquitur de antiquis Conciliis pag. 390. *Observo secundo, quod hae Concilia sub nomine usura aliud intellexerint, quam nunc in definitione usura comprehendi solet, videlicet omne lucrum etiam ex contractu societatis fructuum, aut census realis, aut socida; ex quo manifestum est, significatum, & definitionem nominalem hujus termini* usuræ *mutari posse pro diversitate locorum, & temporum.* Et iterum pag. 392. *Denique ex dictis sequitur etiam hoc maximi momenti, ac profunda memoria insculpendum corollarium, quod videlicet sub generali nomine usurarum, quas Concilia prohibent, comprehendantur non solum usura naturali, & divino jure prohibita, sed etiam jure positivo prohibita; consequenter & hae quoque materia pertinet ad disciplinam variabilem pro diversitate locorum, & temporum quoad ea, qua non sunt juris naturalis, & divini.* Et similiter de Patribus pag. 394. *Patres sub generali nomine usurarum, quas generaliter insectantur, comprehendunt sine omni distinctione etiam usuras juris positivi v. g. census reales, & personales.* Cum porro positivi juris usura ad disciplinam pertineat, quæ mutari potest, hasce usuras ex illicitis fieri posse licitas idem Auctor contendens, Theologorum recentiorum, qui hac distinctione inter usuras juris naturalis, & positivi separarunt, & contractuum implicitorum systema induxerunt, hoc beneficium maximum habendum esse prædicat, ut videre est pag. 390. & 393. Ne autem Patribus, & Conciliis errorem, aut confusionem videatur ingerere, concedit apud eosdem locum non fuisse ejusmodi contractibus implicitis census, societatis &c., quia cum hi contractus impliciti ab iisdem & Conciliis, & Patribus usuræ damnati fuerint, in hisce casibus *constituta fuit nova lex circa usuras juris positivi, ob analogiam rationum.* Nunc autem Theologorum eorundem ope, qui exactius distinxere quæ apud Patres fuerunt uno sermone prohibita, eam legem perhibet abrogatam, ac licitum eum contrahendi modum præfert.

16. Hic quidem Auctor melius præ ceteris hoc systema explicavit, sed ipsa ejus explicatio satis aperta condemnatio est. Patres, & Concilia, cum prohibuere usuras, novam legem tulisse, qua census reales, ac legitimos, verasque societates usuræ nomine prohibuerint, nuspiam probabitur. Societates enim veræ semper fuere licitę, nec unquam improbatæ ullo Canone inveniuntur: & similiter censum verum, ac legitimum non reprehendit unquam antiquitas, sicut nec legitimos titulos lucri cessantis, ac damni emergentis, ut pluribus lib. VI. de Jure divino, & naturali circa Usuram ostendi c. 2. & 6. Solum usuræ reprobavit contractus, qui usurarii sunt, vel usuram involvunt, ac tegunt. Hi autem non positivo, Solvitur.

sed

sed divino, ac naturali jure illiciti habendi. Quod si eadem antiquitas, ac Traditio Patrum contractus memoratos implicite initos non probavit, damnavitque potius usuræ casus eos, qui ex illorum Auctorum sensu implicitum aliquem contractum continent; id non eam habet caussam, quia prohibuerit quod per se licet; sed quia ejusmodi contractus implicitos non agnovit, vel in iis, ubi impliciti finguntur, non liciti, ac legitimi contractus, sed vera usura continetur, & proditur. Hæc quidem Amort explicatio nova est, ac nisum ejus novum, ac inanem ad usuram excusandam manifestat. Quid dicet de Scriptura Sacra, quæ eandem usuram in iisdem contractibus implicitorum contractuum explicationem ferentibus damnat, ut vel ex loco Esdræ probatum est? Num positivum jus, & non potius divinum, ac naturale immutabile in hoc divino testimonio agnoscendum? Cum nulli afferantur, nec afferri possint Canones, qui contractus societatis, ac census legitimos vetent; quis positivo jure hos contractus vetitos comminisci queat? Canones, & Patres iis in testimoniis, in quibus usuram damnant, quam nostri Theologi, societatis, census, aut alius impliciti contractus nomine purgare student, non novam legem tulisse probabuntur, qua usuræ vitio prohiberent quod alias licet; sed quod aliunde illicitum, & usurarium in se est, vetare, & condemnare ipsa eorum verba satis præferunt. Implicitos, ac legitimos societatis, & census contractus in illis casibus videre, est somnium somniare, quod Patres, & Canonum auctores a somniis alieni nequaquam viderunt: nec nisi verum mutuum, & vera usura in illis casibus agnoscenda est, in quibus iidem Patres, & Canones usuram ex solo mutuo proficiscentem condemnarunt. Hinc non minus antiqui Patres, & Canones, quam recentiores, una cum omnibus Episcopis, & Pontificibus usuram condemnarunt in casibus iisdem; quin & Theologi plerique, etiam benigniores, titulos varios exquirentes unde usuram diluant, non contractus ullos implicitos, sed verum mutuum, quod unum titulis eget ad usuram ablegandam, ibidem inesse confessi sunt.

17. Sed ne quis dubitationi aditus pateat, hanc controversiam expresse definivit Gregorius XIII. eo documento, quod in fine Operis de jure divino, ac naturali circa usuram edidimus. Is enim Pontifex interrogatus a piissimo Guillelmo Bavariæ Duce de eo contractu, qui in Germania usitatus, a Theologis memoratis census personalis, aut alius impliciti contractus nomine purgatur, Germanicis legibus, consuetudine, atque populorum bona fide (quæ est adversariorum hypothesis) nihilum conferentibus, ut in ipso Decreto legitur, usurarium esse definivit, hanc rationem subjiciens: *Neque enim ad aliam speciem, quam mutui, & lucri ex mutuo percepti reduci potest.* Cum definiverit eum contractum nostris omnino similem non solum esse mutuum, verum etiam *non posse ad aliam speciem reduci, quam mutui*; non potest igitur nec census, nec societas, aut alius implicitus contractus haberi, irritoque conatu illi nituntur, qui merum, & verum mutuum student ad implicitum aliquem contractum reducere, ad quem, teste eodem Pontifice, reduci nequit. Utris potius credendum, Pontificine definienti in Traditionem Patrum, Canonumque sententiam, an Theologis istis, qui ex suo sensu novum hoc systema produxerunt? Post tam expressam definitionem plura addere (ut ex aliis Ecclesiasticis documentis possem) opus non est. Cum hoc documentum in MS. delitescens igno-

Gregorii XIII. definitio.

ignotum esset, indulgendum aliquid est illis Scriptoribus, qui post Gregorium contraria inscii scripsere. At edita jam per nos hac insigni Apostolicæ Sedis sententia, nulla amplius excusatio esse potest. Igitur qui horum Theologorum auctoritatem secuti hoc systema hactenus defenderunt, Pontificiæ definitioni nunc jam cedentes, novitatem deserant, & in Patrum, Canonum, ac Romanæ Ecclesiæ doctrinam plane transeuntes, nolint amplius pro implicitis, seu potius confictis ejusmodi contractibus dimicare.

MONU-

MONUMENTA
IN SUPERIORIBUS OPUSCULIS ALLEGATA.

MONUMENTUM I.

Apostolica litera Paulli III. pro Mutinensi Monte Pietatis, ex libro Statutorum, & Ordinationum ejusdem Montis pag. 54. Eadem in Regestis Vaticanis laudati Pontificis inveniuntur.

PAULLUS PP. III.

AD futuram rei memoriam. Charitatis opera, quæ Salvator noster Jesus Christus, cujus (licet immerito) vices in terris gerimus, dum in hoc mundo maneret sæpius commendavit, & fieri præcepit, exerceri desiderantes, ea quæ pro eorundem operum exercitio necessaria sunt libenter concedimus, & alias desuper officii nostri partes interponimus, prout in Domino conspicimus expedire. Cum itaque, sicut dilectus filius noster Jacobus tituli S. Callixti Presbyter Cardinalis Sadoletus nuncupatus Nobis nuper exposuit, in Civitate Mutinæ ejus patria unus Mons Pietatis appellatus, ex cujus pecuniis quampluribus ipsius Civitatis pauperibus, qui pignoribus traditis nil aliud præterea ultra sortem principalem, quam unum denarium monetæ ipsius Civitatis pro qualibet libra denariorum similium pro tempore mutuata, pro expensis, quæ pro ipso Monte sustinendo necessariæ sunt, singulis mensibus solvunt, in eorum necessitatibus subvenitur, non minus provide, quam pie institutus reperiatur; & ob id, quod ex pecuniis ipsius, quæ modicæ sunt, omnibus indigentibus subveniri non potest, multos sæpe cogi pecunias eis necessarias sub maximis usuris ab Hebræis fœneratoribus accipere, sicque eorum etiam quandoque ampla patrimonia, voragine usurarum hujusmodi, tractu temporis penitus extenuari, ac accipientes ipsos ad extremam inopiam redigi; expediatque, ad indigentium necessitati, & illorum bonorum conservationi salubriter consulendum, ac detestabiles usuras hujusmodi tollendum, pecunias ejusdem Montis ita aliqua provisione augeri, ut ex illis omnium inopiæ succurri possit. Cum autem, sicut eadem expositio subjungebat, dilecti filii Conservatores dictæ Civitatis, & ii, qui curam dicti Montis gerunt, qui rem hanc ipsi Jacobo Cardinali enarrarunt, seu significarunt, eum rogando, ut super hoc pio Opere apud nos intercederet, indubie credant, quod multi pecunias suas in agrorum, seu mercium emtiones erogaturi, eas potius

22. Junii 1542.

tius zelo charitatis, & boni operis, quàm lucri aviditate, si id eis liceret, libenter ponerent, dummodo non omnino commodo ipsarum pecuniarum carerent, sed ex illis aliquod subsidium pro illorum necessitatibus sublevandis licite consequi, & sic positas pecunias quandocunque repetere, & exigere, ac eis reddi, & restitui possent, sicque desideratum, & necessarium dicti Montis pecuniarum augmentum proveniret, præfatus Jacobus Cardinalis Nobis, dictorum Conservatorum, & curam gerentium nomine, humiliter supplicavit, ut pro tam necessario, & pio pecuniarum Montis augmento hujusmodi paterne consulere, & necessaria concedere, ac alias in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati, omnibus, & singulis, qui aliquas pecunias in dicto Monte ad effectum prædictum pro tempore posuerint, si eas alias, ut præfertur, in bonorum stabilium, aut aliarum rerum, vel mercium emtiones, ex quibus maiora lucra habere potuissent, expositurì fuissent; pro pecuniis sic positis quinque pro centenario, singulis annis, ab eisdem curam gerentibus consequi, & percipere, & tam ipsi, quam eorum heredes, vel ii, quibus pecunias ipsas legaverint, seu alias reliquerint, eas ad eorum libitum repetere, & exigere, & curam gerentes prædicti eis restituere, & solvere, & ab iis, quibus pecunias ipsas mutuaverint antiquum denarium pro expensis hujusmodi, & tantum, quantum creditoribus earundem pecuniarum solvere tenebuntur, non tamen ultra dictam rationem quinque pro centenario, petere, & exigere, ac consuetudinem, & modum hactenus per eos circa exercitium curæ dicti Montis, & illius pignorum venditionem laudabiliter servatos, dummodo alias liciti fuerint, servare, attendere, & continuare libere, & licite, ac sine aliquo conscientiæ scrupulo possint, & valeant auctoritate Apostolica licentiam per præsentes concedimus. Non obstantibus præmissis, ac Lateranensis Concilii noviffime celebrati, quatenus præsentibus obstent, ac aliis Apostolicis, in Provincialibusque, & Synodalibus Conciliis editis generalibus, vel specialibus Constitutionibus, & ordinationibus, ac quibusvis statutis, & consuetudinibus, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis. Quibus omnibus, illorum tenores præsentibus, ac si de verbo ad verbum insererentur, pro sufficienter expressis habentes (illis alias in suo robore permansuris) hac vice dumtaxat specialiter, & expresse derogamus, ceterisque contrariis quibuscunque. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die 22. Junii 1542. Pontificatus nostri Anno octavo.

Blo. El. Fulgin.

MO-

MONUMENTUM II.

Alia ejusdem Paulli III. litera, supposititia tamen, pro Ferrariensi Monte Pietatis, ut afferuntur a P. Zacharia Pasqualigo Decisionum Moralium decis. 183. pag. 159. edit. Veron. an. 1641., & totidem fere verbis corrupte leguntur in Ms. posterioris ætatis inscripto Monte di Pietà, *quod servatur in Archivio Archiepiscopali Ferrariensi, sine ulla notatione exscriptoris, aut authenticitatis. Desunt etiam hæ literæ in Regestis Vaticanis; & de harum suppositione plura disseruimus Opusculo I. cap. 3. §. 3.*

PAULUS PP. III.

AD futuram rei memoriam. (1) Charitatis opera, quæ Salvator noster Jesus Christus, cujus, licet (2) immerito, vices in terris gerimus, dum in hoc Mundo maneret, sæpius commendavit, et fieri præcepit, exerceri desiderantes, ea quæ pro eorundem operum exercitio necessaria sunt libenter concedimus, et alias desuper officii nostri partes interponimus, prout in Domino conspicimus expedire. Cum itaque (3) sicut dilecti filii Conservatores, et Præsidentes Montis Pietatis Ferrariæ Nobis nuper exponi fecerunt, cum licentia alias ipsis Conservatoribus, et Præsidentibus mutuandi pauperibus egenis sub pignore ad rationem unius tantum denarii pro libra March. ultra sortem quolibet mense persolvendi a Sede Apostolica concessa, adeo proficua fuerit, ut quamplurimos a voragine Hebræorum immensis usuris Christianorum substantias omnes absorbere solitorum liberaverit; multique Christifideles attendentes propterea magnam ex hac (4) re publicam provenire utilitatem, plura bona ipsi Monti (5) donaverint, et reliquerint, ex quibus idem Mons ita crevit, ut a certo tempore citra eisdem pauperibus a viginti solidis Marchesan. infra absque ulla ultra sortem solutione mutuetur, in maximum miserabilium personarum subsidium: (6) iidem Conservatores, et Præsidentes desiderantes propterea dictum Montem magis augeri, ut in majori etiam summa pauperibus, quorum numerus ob malam temporum conditionem crevit, absque ulla ultra sortem (7) solutione mutuari possit; ac pie considerantes multa in dicta Civitate facta esse, et in dies fieri pecuniarum deposita, tam penes campsores, quam alias personas diversas, partim pro restitutione dotium facienda, partim etiam ut in emtionem bonorum stabilium convertantur, ac ob alias diversas caussas, ex quibus interim nullum lucrum percipitur; multasque etiam personas (8), ut pupil- 10. Julii 1548.

(1) Hæc prima periodus exscripta ex Brevi pro Monte Mutinensi superius edito.
(2) Ms. Ferrar. *immeriti*.
(3) *Sicut* deest in Ms. Ferrar.
(4) Ms. Ferrar. *reipublicæ*.
(5) Ibi legitur *locaverint*.
(6) Ibi *iidemque* & deest verbum, quod hoc nominativo regitur.
(7) In eodem Ms. deest *solutione*.
(8) Ms. Ferrar. *& pupillos*.

pillos, et viduas, ac alios mercaturæ exercendæ inhabiles, (9) aut illam ob periculum etiam animarum exercere nolentes, (10) pecunias habere, quæ nihil utilitatis afferunt; et (11) si dictis Conservatoribus, et Præsidentibus, ut de his, quę ex dicto denario, qui pro libra ultra sortem mutui solvitur, proveniunt, pecunias in dicto Monte ponentibus libras quinque March. quolibet anno pro centenario ultra sortem solvere, et his qui in dicto Monte pecunias solvere vellent, ut pro illis quinque libras March. etiam pro centenario ultra sortem absque conscientię scrupulo percipere possent, prout et simili Monti Pietatis in (12) Bononiensi, et (13) Mutinensi Civitatibus alias ab eadem Sede concessum extitit, concederetur; dicta deposita, seu illorum major pars penes dictum Montem fierent, (14) dictęque personę pecunias habentes, illas (15) libentius in dicto Monte, quam in quovis alio exercitio ponerent, ex quo profecto ipse Mons tantum reciperet incrementum, ut non solum a dictis viginti solidis infra, ut nunc fit, sed etiam in majori summa pecunię pauperibus (16) absque ulla ultra sortem solutione mutuari possent, dictorumque pauperum subventioni maxime consuleretur. Quare pro parte ipsorum Conservatorum, et Pręsidentium nobis fuerit humiliter supplicatum, ut eorum desiderio in hujusmodi (17) tam pio sanctoque opere annuere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati, eisdem Conservatoribus, et Pręsidentibus, aliisque officialibus dicti Montis nunc et pro tempore existentibus, ut quascunque pecuniarum summas a quibuscunque personis in depositum ad effectum prędictum tantum accipere, et pro illis eisdem personis deponentibus ultra sortem ad rationem quinque librarum March. quolibet anno pro centenario solvere; ipsęque personę deponentes pro pecuniis depositis, seu deponendis hujusmodi ultra sortem dictas quinque libras Marchesan. pro centenario recipere libere, et licite, ac absque aliquo conscientię scrupulo, seu peccati reatu, ac censurarum Ecclesiasticarum incursu possint, et valeant, perpetuo concedimus, et indulgemus, ac licentiam, et liberam facultatem impartimur. Non obstantibus Apostolicis, ac etiam in quibusvis tam generalibus, quam synodalibus, (18) et Lateranensis Concilii edictis generalibus, vel specialibus Constitutionibus, et ordinationibus, ceterisque contrariis quibuscunque. Dat. Romę apud Sanctum Marcum sub anulo Piscatoris die x. Julii 1549. Pontificatus nostri anno decimo quinto.

(19) **Blo. El. Fulgin.**

MO-

---

(9) *Ut* pro *aut* in eodem Ms.
(10) Ibi *pecuniam*.
(11) Hic videtur aliquid deesse.
(12) Nunquam Monti Bononiensi concessum id fuit.
(13) Mutinensi Monti concessum solummodo fuit ex titulo lucri cessantis, ut videre est ex Monumento 1.
(14) In Ms. Ferrar. *quod personæ* pro *dictæque personæ*.
(15) Hæc verba *libentius quam in quovis alio exercitio ponerent* indicare videntur eas solas pecunias, quæ in aliqua utili negotiatione, vel emtione prædii collocarentur, unde is hoc unum probatum fuisset, solus casus, & titulus lucri cessantis fuisset probatus, ut in Mutinensi Monte.
(16) Nemo concipere potest, quomodo hic, uti & superius, affirmetur *absque ultra sortem solutione* pecunias mutuandas esse; & nihilominus quinque pro centenario pecunias deponentibus provenire possent.
(17) Ms. Ferrar. *tam pro sancto opere*.
(18) In eodem Ms. *etiam Lateranensis Conciliis edictis generalibus*.
(19) Hæc subscriptio apud Pasqualigum desideratur: legitur autem in Ms. Ferrarien.

MONUMENTUM III.

Julii III. litera pro Monte Pietatis Vicentino, ex Capitulari ejusdem Montis.

JULIUS PP. III.

AD futuram rei memoriam. Salvator noster Jesus Christus, cujus vices immeriti gerimus in terris, triduo antequam pateretur, ea quibus potissimum mediantibus fideles sui in extremo judicio æternam felicitatem assequi possent, Nobis in discipulorum suorum personis insinuans, omnia illa fraternę pietatis opera in pauperes charitative impensa paternum ea agentibus regnum promereri testatus est, cujus salubria monita Nos passim (ut par est) adimpleri cupientes, illa, cum a Nobis petuntur, libenter concedimus, per quę pauperum ipsorum subventioni, piisque fidelium id obnixe efflagitantium votis non indigne consuli perspicimus. Dudum siquidem (ut dilecti filii Rectores, Deputati, & Consiliarii Civitatis Vicentiæ Nobis nuper exponi fecerunt) postquam in dicta Civitate Mons Pietatis in maximum pauperum solamen, & refrigerium, nec parvum ipsius Civitatis decus, & meritum retroactis temporibus institutus, & in illo aliquot scutorum millia per dilectos filios communitatem, & seu nonnullos particulares illius Cives cum emolumento quinque pro centenario in Ministrorum inibi deservientium substentationem convertendo pie collata etiam cum Sedis Apostolicæ auctoritate fuerant; unde pecunia varia, non tamen ultra quinque ducatos pro singulo pignore, diversis pauperibus cum minimo illorum interesse præstabatur; tandem multitudine populi ipsius Civitatis, ejusque Districtus in dies (benedicente Domino) non mediocriter crescente, cum pariformiter egenorum numerus augeretur, nec crebris illorum necessitatibus ob exiguum Montis peculium facile subveniri posset, dicti Rectores, Deputati, & Consiliarii provide considerantes, ipsum Montem singulis pauperibus, & afflictis personis tanquam certissimum asylum, sacramque anchoram a pientissimis parentibus, & antecessoribus suis charitative constitutum, multiplicatis subinde oneribus adeo succumbere, ut nedum quinque super unoquoque pignore, prout antiquitus assueverat, sed ut plurimum vix unum ducatum commodare valebat; ac propterea angustis illius rebus succurrere volentes, nec non Montis Veronensium, in quo similis præstandi modus ex (1) indulto, ut creditur, Apostolico inoleverat, ordinationibus inhærentes, die vigesima septima mensis Novembris Anno Domini 1547. decreverunt, & ordinaverunt quod *salvis, & integris remanentibus antiquis ejusdem Montis Vicentiæ Ordinibus, & Capitulis* deinceps perpetuis futuris temporibus omnia, & singula pecuniaria deposita, etiam quæ in dicta Civitate actualiter fiebant, & quæ in posterum fieri contingeret, super eodem Pietatis Monte fieri possent, factaque in uno particulari libro per pro tempore existentem ipsius Montis Thesaurarium custodiendo describi, & annotari, ac Thesaurarius

1. Jan. 1551.

(10) Nullum indultum Veronensi Monti hoc tempore concessum ex eo patet, quod ipsi Veronenses paullo post approbationem Apostolicam petiere. Vide Monumen. 4., & confer quæ diximus Opusc. I. n. 12.

rius ipse, restitutione alicujus depositi hujusmodi pro tempore imminenti, illud infra unum mensem, a die intimationis sibi desuper facta computandum, omni mora sublata, ac quibusvis sequestrationibus, vel interdictio, seu alio impedimento, ex quavis cognita, vel incognita causa desuper emanatis non obstantibus, integre restituere deberet; & ut hujusmodi deposita promptius, & minori deponentium incommodo fierent, quod quicunque pecunias (ut præfertur) deponeret, pro illarum utili, & emolumento quatuor pro centenario ab eodem Monte, vel ejus Præsidentibus annuatim reciperet, omniaque, & singula præfati Montis bona illi pro sui cautela, & præmissorum observatione obligata forent, & esse censerentur. Et, ut eadem expositio subjungebat, licet Decretum hujusmodi in evidentem pauperum subventionem, nec sine exemplo vicini Montis Veronensis prædicti emanaverit, ac pluribus depositis postmodum per varios Christifideles inibi juxta illius tenorem bona fide factis non * pauperum egenis commodum, hoc præsertim difficili bellorum tempore peperit; quia tamen nulla in hoc auctoritas dictæ Sedis intervenit, Rectores, Deputati, & Consiliarii præfati illud sibi decernere non licuisse, nec observare licere, sed se, ut eos, qui eodem decreto hactenus usi sunt, in hoc excessisse dici posse verentur, & si præstandi ritus hujusmodi jampridem incoeptus auferatur, non dubium est * quam inter pauperes ab hoc tam præsentaneo suæ inopiæ solatio dietim gravissimum scandalum orireur.

* leg. paucum

* forte quin

Quare pro parte ipsorum Rectorum, Deputatorum, & Consiliariorum Nobis fuit humiliter supplicatum, ut in urgentibus pauperum necessitatibus hujusmodi paterne consulere, & aliis in præmissis opportune de benignitate Apostolica dignaremur. Nos considerantes quod deponentes, qui soliti sunt pecunias suas in negotiationem aliquam honestam, aut emtionem prædiorum convertere, dummodo aut merces promtas, aut prædia ad emendum parata habeant, similem, aut majorem utilitatem ex conversione pecuniarum hujusmodi percipere, & ideo eosdem in futurum deponentes, & qui hactenus (ut præfertur) deposuerunt in Monte Pietatis hujusmodi nullatenus intentionem fœnerandi habuisse, & habere; sed potius ex charitate in pauperes motos fuisse, & moveri, eorundem bonam intentionem agnoscentes, & hujusmodi supplicationibus inclinati, decretum, & ordinationem præfatam quo ad eosdem approbamus, & confirmamus; nec non sibi, ac fidelibus ipsis, qui pecunias suas de facili, et commode in emtionem annuorum redidtuum, sive censuum licitorum, et permissorum, vel possessionum, seu prædiorum, ex quibus non solum quatuor, ut præfertur, sed & quinque, & sex, & forsan ultra pro centenario juxta illarum partium consuetudinem percipere, & convertere possent, & nihilominus charitatis zelo, ut uberius dictis pauperibus subveniri possit, ac nullatenus animo, & intentione fœnerandi pecunias in dicto Monte post ipsum decretum deposuerunt, & imposterum deponent, quique illas accipiant, ut id illis ad rationem quatuor pro centenario facere liceat, ut præfertur, nec non quod ipsi deinceps super hoc editis decreto, & ordinatione præfatis, omnibusque, & singulis in eis contentis conditionibus, & cautelis licitis, & honestis, & sacris Canonibus non contrariis uti, ac fructus dictarum pecuniarum ad eandem rationem solvere, exigere, & recipere absque ullo conscientiæ scrupulo, seu censurarum incursu, ac aliis libere, & licite possint, & valeant Apostolica auctoritate tenore præsentium decernimus, & declaramus, ac illis plenam, ac liberam licentiam, & facultatem concedimus, & indulgemus. Sicque per quoscunque Judices, & Commissarios, sublata eis, & eorum cuilibet qua-

Notandæ cautiones.

quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate in quavis instantia judicari, & definiri debere, ac quidquid secus a quoque quavis auctoritate scienter, vel ignoranter attentari contigerit, irritum, & inane decernimus. Non obstantibus præmissis, ac Lateranensis Concilii novissime celebrati, aliisque Apostolicis, nec non Provincialibus, & Synodalibus Constitutionibus, & Ordinationibus quibusvis, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis, & consuetudinibus, ceterisque contrariis quibuscunque. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum sub anulo Piscatoris die VIII. Januarii MDLV. Pontificatus nostri anno quinto.

Jo. Carmen.

Sylvester de Garzatoribus Notarius registravit.

MONUMENTUM IV.

Continet varia documenta pro Monte Pietatis Veronensi præmissa Capitulis ipsius Montis pluries editis.

DECRETUM AUGUSTINI VALERII EPISCOPI.

Augustinus Valerius, Dei, & S. Sedis Apostolicæ gratia Episcopus Veronæ, & Comes, & in hoc negotio a S. Sede Apostolica delegatus Commissarius constitutus, & deputatus, ad perpetuam rei memoriam.

Cogitantibus Nobis de universæ Christianæ Reipublicæ statu, illud sæpenumero solet in mentem venire, ex iis, quæ in ea sunt Civitatibus, illas ceteris longe beatiores habendas, in quibus plura, majoraque pietatis officia exercentur, & vigent. Quandoquidem ad eas, a cujusvis generis hostium, atque ingruentium malorum injuriis incolumes conservandas, omnique rerum expetendarum copias augendas, ornandasque nulla his præstabilior inveniri ratio potest. Per hæc etenim maxime divinam gratiam sibi conciliant; qua præsente nihil metuendum, atque adeo adesse putandum mali, nihil non sperandum, atque abesse censendum boni. Quod si de ulla, de nostra hac certe, cujus præcipue animarum custodiæ, Dei, & Apostolicæ Sedis gratia, & providentia annum jam decimum sextum præpositi sumus, videtur merito posse judicari. Ac illud quidem non minus admiratione, quam commendatione dignum esse videtur, quod in Civitate Verona ita pręclara pietatis instituta, & insignia monumenta miro quodam ordine distributa sunt, & variis rationibus confecta, ut nullum egestate laborantium hominum genus in ea reperiatur, cujus inopiæ, & indigentiæ satis provisum non sit. Atque inter cetera charitatis adjumenta, & subsidia inventa, & parata illud mirifice commendandum est, quod Mons Pietatis appellatur, ex quo, tanquam ex uberrimo, & perenni publicæ benignitatis fonte, ea commoda, atque utilitates in rei pecuniæ angustia ad cujusvis status homines Civitatis, & Diœcesis nostrę assidue demanant, ac profluunt, quæ eorum neque fidem interdum, neque rem penitus sinant concedere. 13. Feb. 1581

Hujus

Hujus nunquam satis pro dignitate laudati sacri ærarii publici, sive Montis anno abhinc nonagesimo, non magna quidem pecuniæ vi, sed maxima profecto charitatis abundantia, jacta fuere fundamenta. Inde vero tot tantaque incrementa, & acceffiones admirabili quodam divino subsidio suscepit. ut nullus major, neque illustrior consimilis Mons in quavis vicinarum urbium esse censeatur: caussa ejus instituendi hæc fuit. Invaserant ea tempestate, & ita corroborabantur quotidie exitiales Hebræorum fœnerationes, ut miserabili calamitate familiæ multæ hac teterrima peste exhaustæ everterentur, Cives quamplurimi ad mendicitatem redigerentur, & tota fere Civitas hoc execrabili morbo correpta langueret. Hæc saluberrimo Serenissimi Principis nostri decreto tandem impiis, & voracibus fœnerationibus Hebræorum ejectis, & expulsis liberatur. Instituitur itaque Mons Pietatis, optimis quidem, & piis decretis. pecunia non grandi summa a Civibus gratuito pro necessitatibus pauperum sublevandis exponitur. Nihil parumve propterea a pauperibus pecuniam inde mutuo sumentibus exigebatur, nisi quod ad Ministrorum mercedes persolvendas esset necessarium. Postea vero adeo magnos progressus Mons fecerat, ut pecunia gratuito deposita huic tanto operi non sufficeret, conducere itaque huic rei tunc Civitas arbitrata est, si Mons apud se deponentibus pecuniam de singulis centenis quaterna quotannis persolveret; sena vero ab iis, quibus eam accomodaret, exigeret; ut ex his quaterna, ut dictum est, ad deponentes redirent, in necessarias ministrorum mercedes abeuntibus reliquis binis: Si quid vero superesset egenis, & pauperibus religiosis erogaretur. Ne vero inopes, & miserabiliores homines hoc incommodum de singulis centenis sena pendendi subirent, alterum Montem parvum nuncupatum Civitas instituit, in quo minor quædam summa pecuniæ his pauperculis gratis (acceptis pignoribus) exhiberetur. Jam vero hac utilitate, & commodo de singulis centenis quaterna capiendi homines allecti, ac libera facultate arbitratu suo depositam a se pecuniam consequendi permoti, undique ad Montem pecuniam conferebant, usque adeo ut mirum in modum hac ratione ille in immensum creverit. Verum cum ex eo negotiorum, & tantę administrationis molem priores ejus ministri sustinere non possent, alius item Mons instituitur, quem medium appellarunt, unde aliam quandam pecuniæ parvam summam definitam, tamen aliquanto majorem, quam in parvo egeni gratuito possent habere. Cum vero superioribus annis, antequam nos ad Episcopatum hunc gerendum electi essemus, diligentius, & accuratius Civitatis viri primarii Montis tantos progressus, & auctas rationes viderent, atque sacrorum concionatorum, & virorum bonorum hortationibus excitarentur, admonerenturque in hac administratione fœnoris latere venenum, providendumque esse, ne sub pietatis specie in exigendis quotannis a Monte quaternis de singulis centenis fœnerationes committerentur; his illi animadversis rationibus, habitisque super hac re publice multis consultationibus, nihil præclarius a se statui posse arbitrati sunt, quam si rem totam ad Sanctam Sedem Apostolicam, cujus præceptis pro solita, debitaque sua summa erga eam observantia semper hæc Civitas obtemperavit, & obsecuta est, interpretandam, & examinandam, sive potius decidendam deferret. Quamobrem omnia sua consilia, & negotium ad pedes Sanctiss. Pii IV. S. M. tunc Pont. Max. deponunt. Celebrabatur eo tempore sacrum Concilium Tridentinum, cui inter ceteros Illustriss. & Reverendiss. Cardinalis Bernardus Navagerius fel. record. avunculus noster, Apostolicus de latere Legatus præsidebat. Cujus cum summam prudentiam, ani-

animi moderationem, & in rebus agendis longum usum, cum sapientia, & innocentia conjunctum, Summus Pontifex non semel expertus esset, ei tunc Ecclesiæ Veronæ administrationem Pontificiam gerenti, ac successoribus suis totius rei negotium, prout sibi justum visum fuisset peragendum, Apostolicis literis committit. Illustriss. Cardinalis rem omni studio, & diligentia curandam amplectitur, summorum Theologorum, & Doctorum Sacrorum Canonum, qui tunc in Concilio aderant undique exquisitis sententiis, & adhibito consilio, pro illius temporis ratione quasdam confecit regulas, sive cautiones adhibendas, & observandas in exponendis pecuniis super Monte.

Cautionum autem, sive regularum hæc fere forma fuit, ut qui pecuniam haberent paratam, & aut prædia, aut mercem, aut aliquid hujusmodi similiter in promtu, in qua paris, aut etiam majoris cum liciti lucri spe eam revera collocare statuissent, charitate erga pauperes moti, sive etiam a Mag. Gubernatoribus Montis, vel aliis probis viris invitati, mutato consilio, eodem, ac minori etiam suo certo cum lucro eam apud Montem depositam usibus pauperum mallent inservire. Veritum esset hominibus Ecclesiasticis, & aliis omnibus, quibus de jure non licet mercaturam exercere, & pecuniam cumulare, ex hujusmodi depositis aliquam capere utilitatem. Declaratio Illustr. Card. Navagerii. Cautiones observandæ, de quibus infra fit mentio.

Cautionibus iis confectis, morte præventus Illustriss. Cardinalis, eas edere, & inchoatum opus absolvere non potuit. Nos tanti viri, licet meritis imparibus, in Episcopatu successores, eadem auctoritate Apostolica hac in re ad nos delata, Civitate hoc a nobis exposcente negotium subinde aggressi sumus, & non semel super eo habitis doctissimorum Theologorum, & in utroque jure virorum eruditorum consultationibus, nullum præsentius, neque præstantius remedium tunc in medium afferri posse existimavimus, quam si cautiones, & regulæ jam dictæ ab Illustriss. Cardinali collectæ a nobis ederentur. Eas itaque Civitati promulgandas visi sumus; postea vero et Nos, tum publicis, tum privatis sermonibus, et collocutionibus concionatorum, item sacrorum, ac confessariorum crebris suasionibus, et hortationibus, ut harum cautionum, et regularum præcepta sincere, recteque observarentur, sæpius hominum memoriam renovare studuimus. His rationibus et regulis Mons circumscriptus satis probe, et licite per id tempus administrabatur. Verum postea, hominum inconstantia, vel potius calliditate, et nimia quæstus, et lucri cupiditate, res paulatim labi, et de recta via deflecti cœpit. Sensimque eò deducta est, ut neglectis conditionibus, et cautionibus præscriptis, plerique passim pecuniam etiam otiosam habentes, apud Montem eam deponerent, ea spe adducti, ut quaterna annua de singulis centenis lucrifacerent, & pro libito, & commodo summam depositam reciperent. Hoc novum malum pullulasse, & jam vires acquirere Nos animadvertentes, ne altius radices figeret, & Civitatem contaminaret, summo studio curam adhibuimus. Interea etiam bonorum virorum sermonibus Nobis significatum fuit, alia perniciosa, & detestabilia incommoda in Mentem irrepsisse. Nempe pecuniam ad pauperum civium, & egenorum res adversas sublevandas destinatam, externis hominibus, legum Civitatis violata religione, passim dari, ementitisque, & falsis, ac suppositis nominibus ad prohibitas personas etiam Hebræas dedecorantes tantum pium opus, pervenire. Chirographorum quoque tantummodo, non pignorum (ut convenit) interposita cautione pecunias effundi. Hoc Nos tanto dolore affecti sumus, ut nihil indignius, nihil minus ferendum videretur. Quamobrem cunctis viribus Nos et Mon-

& Montis existimationem, atque fidem tueri cupientes, & a tanto animarum detrimento eos omnes, qui in turpe hoc scandalum incidebant, & alios exemplo malo in eandem labem trahebant, prohibere volentes; de hac re sæpius cum viris primariis Civitatis egimus, per sacros concionatores palam, & Confessarios latentem infirmitatem, ut melius sanari posset, patefieri curavimus. Illud vero omnium sententiis necessarium fore existimabatur ut Mons omnino aliqua ratione conservaretur, tantum abesse diminutionem ejus utilem esse; et si id contingeret, tota fere Civitas maximo incommodo esset laboratura, familiæ innumerabiles pauperum civium, & domus ipsæ ad inopiam redigerentur, impiorum fœneratorum faucibus facultates civium absorberentur, usuris, & illicitis contractibus tota Civitas impleretur. Quod etiam sapientissime videns Sanctiss. Pontifex Pius IV. jam dictus, & statum publicum, & commodum Civitatis considerans, tanti ponderis negotium non prætermittendum esse censuerat, propterea de eo accurate agendum pro Civitatis universo beneficio mandaverat. Quibus rationibus Nos permoti, omnes cogitationes nostras, omnes curas in id conjecimus, ut tantis necessitatibus (Domino adjuvante) provideremus. In congregatione jampridem a nobis instituta, Pœnitentiariæ nuncupata, in qua Religiosi viri diversorum ordinum Sacræ Theologiæ, sacrorum Canonum, et jurisprudentię periti de rebus ad curam animarum pertinentibus consulere solent, hoc negotium diligentissime, et accuratissime tractandum sępe proposuimus, de eo sępius in congregatione disputatum fuit, multę consultationes habitę: aliquot etiam conventus apud nos facti, in quibus et viri sacri Poenitentiariæ, et optimi Jur. Cons. a Civitate ad hoc delecti convenere. Rem doctissime, et prudentissime tractarunt in omnes partes, mutuo consilio disputaverunt, gravi judicio ponderarunt, diligentissimeque examinarunt. Omnium sententiarum, et consiliorum consensione nihil utilius, et tutius fieri posse visum fuit, quam si ad inveniendam licito modo pecuniam venditione bonorum Civitatis, et eorundem conductione sub annua pensione, res contraheretur, imprimisque abusus exhibendi pecuniam externis, et aliis illicitis personis de medio tolleretur. De his rebus omnibus Nos paternis admonitionibus cum Civitate egimus, quæ incredibili benevolentia, et charitate erga pauperes suos cives, et agricolas, consiliis, et decretis nostris se obsecuturam pollicita est res omnes suas, bona, opes, facultates, ad rem tam necessariam conficiendam libenter exposituram, viscera denique sua plane se aperturam ad civium suorum conservationem tuendam demonstravit. Cum vero Nos nihil aliud ad tantum opus conficiendum restare videremus, nisi ut Apostolica facultate (cujus tamen Sanctiss. arbitrio, et beneplacito hæc omnia semper subjecta esse, et fore intelligi volumus) in literis Apostolicis, atque etiam a Sacro Concilio Tridentino nobis attributa, ut quod Nobis justum visum esset statueremus, Omnipotentis Dei implorata ope, consilia sanctæ Congregationis jam dictæ, et aliorum proborum virorum secuti, rem omnem ita dirigendam, disponendam, et conficiendam decrevimus, et per has nostras decernimus, et jubemus. Quod scilicet secundum legem in consilio majori Civitatis sancitam, proponente, sive referente de hac re Mag. Eq. D. Thebaldo Lavagnolo Provisore, bona manentia publica Civitatis cujuscunque generis, ad eam summam, quæ Montis necessitati convenire existimabitur, libere vendenda exponantur cuicunque emere volenti, eadem postea nomine Civitatis ad annuam pensionem quinam in centum conducantur, interpositis solitis legitimis, et canonicis formulis, ac etiam pacto bona vendita co-

Declaratio Reverendiss. Episcopi Veronæ.

ta co-

ta eodem pretio quandocunque redimendi, & aliis clausulis in hujusmodi contractibus licite poni solitis, ita tamen, quod ex arbitrio, & fide bonorum virorum æstimentur hæc bona; habita etiam ratione beneficii, commodi, & pacti redimendi, ut hæc pensio fructibus recte convenire censeatur. Venditiones vero hæ, & conductiones a Mag. Præsidentibus Montis commode fieri poterunt, si tanquam Procuratores, Syndici, & Administratores publici Civitatis constituti rem hanc totam peragendi potestatem habeant. Verum quoniam Civitatem, quæ ut pia mater bona sua ad hasce egentium necessitates sublevandas, charitate inducta, libereque exponit, gravari æquum non est, postulat ratio, ut & ipsa ab omni incommodo, & damno emergenti, quoad ejus fieri potest, illæsa servetur, præsertim cum magnas impensas quotidie pro negotiis publicis suis exequendis facere cogatur. Itaque eisdem Præsidentibus, & Administratoribus Montis curæ erit, ut in exhibitione pecuniæ conflatæ ex venditione bonorum Civitatis facienda offerentibus pignora, ab eisdem qui pecuniam accipient datis pignoribus exigere studeant retributionem annuam, quinam in centum, ad solvendas pensiones emtoribus bonorum Civitatis, & eam indemnem tuendam, ut supra demonstratum est. Et ulterius aliquid moderatum, ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad Montis conservationem pertinentium, pro ejus indemnitate dumtaxat, necessarium absque lucro Montis recipere possint. Ne vero vitium ullum unquam in hoc pium opus irrepat, omnes maculæ deleantur, omnia longe eliminentur peccata;

Nos Apostolica auctoritate, & Conciliari facultate jam dictis suffulti, prohibemus, execramur, detestamur, ac sub excommunicationis majoris, & anathematis latæ sententiæ pœna (cujus absolutionem nobis tantum præterquam in mortis articulo reservamus) jubemus, ne ullo modo quisquam, tam Prior, quam ex Præsidibus, & Gubernatoribus, & Ministris quibuscunque Montis, vel quævis alia persona cujusvis qualitatis, status, & conditionis existat, audeat leges, & statuta, ac ordines Civitatis, & S. Montis imminuere, vel violare; scilicet mutuando pecunias exteris hominibus, vel Hebræis, vel se intromittere, aut coadjuvare ut mutuentur sub falsis nominibus, aut aliis personis sub quovis modo contra dispositionem hujusmodi Capitulorum, nec non fallaci, & ficta chirographi, non autem vera pignorum idoneorum interposita cautione alicui pecunias exhibere, contra eadem Capitula; pignora etiam cujusvis qualitatis restituendo, aut accommodando domino pignoris, sive alterius nomine, absque exhibitione totius pecuniæ pignoris, vel rei æquivalentis, contra Capitulum sextum generalium, & in omnibus ut in dictis Capitulis disponentibus de pignorum restitutione, & chirographis, nec non pignora exterorum, sive forensium, ut dicitur, remittendo quovis modo; vel pecunia S. Montis utendo quovis indebito modo per se, vel alios ad mercaturam faciendam, vel ad alium usum contrarium legibus Montis, tam ex pecunia Montium pauperum, quam Montis majoris, etiamsi solvatur utile, in quam pœnam etiam incurrant illi, qui fecerint multas partitas in Montibus pauperum pro pecuniarum usu contrario ordinum dispositioni. Excommunicatio.

Si vero forte evenerit, quod tamen perraro eventurum putamus, ut sint qui pecuniam de qua in jam dictis cautionibus in lucro versari solitam, aut alioqui ad lucrum destinatam habeant, & charitate moti eam ad pauperum commodum apud Montem deponere velint, ut de singulis centenis quaterna quotannis lucrifaciant, eandem denuo quoties, & quan-

Onus Gubernatorum. docunque voluerint consecuturi, omni cura, & studio contendant Præsides Montis, ut omnino cautiones, de quibus supra mentio facta est, observentur, quarum exemplum in tabula descriptum omnibus legendum in Monte expositum habeant. Omnes arceantur, qui in hac re suspicionem vel minimam præbuerint non habere omnes conditiones prædictas, neque nisi mature, & diligenter re perpensa, ac deponentis pecuniam qualitate, & conditione inspecta, hujusmodi pecuniam accipiant, ne tam perniciosum peccatum usuræ committentes, Dei indignationem, ultionemque & ipsi incurrant. Hæc autem omnia, & singula supradicta, nec non hoc nostrum Decretum, & Constitutionem, Apostolica auctoritate, & facultate jam dictis nobis concessis, & impositis confirmamus, approbamus, & corroboramus, ac perpetuæ firmitatis, & inviolabilis executionis robur, & firmamentum habere volumus, & declaramus. Non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, statutis, consuetudinibus, privilegiis, ceterisque contrariis quibuscunque, quæ idem Sanctiss. D. N. Pius IV. in eisdem suis literis Apostolicis non obstare voluit, & mandavit. In quorum omnium, & singulorum testimonium has nostras fieri, & per Cancellarium nostrum infrascriptum subscribi, ac sigilli nostri appositione communiri mandavimus. Dat. Veronæ in Episcopali Residentia nostra, præsentibus RR. DD. Ruffino a Campanea, J. U. D. Archipresb., Adamo Fumano, & Marcello Carlotto, J. U. D. Canonic. Ecclesię Veronen. Testibus adhibitis, & rogatis, Anno Nativitatis Domini millesimo quingentesimo octogesimo primo, Indictione nona, die vero decimo tertio Februarii, Pontificatus autem Sanctiss. in Christo Patris, & D. N. D. Gregorii Divina Providentia PP. XIII. Anno Nono.

Breve Apostolicum, cujus in Valerii Decreto facta est mentio.

GREGORIUS PP. XIII.

30. Augusti 1580. AD futuram rei memoriam. Provisionis nostræ debet provenire subsidium, ut suum jus cuilibet conservetur. Hinc est quod Nos tenorem quarundam literarum fel. recor. Pii PP. IV. prædecessoris nostri in forma Brevis in registro ipsius prædecessoris repertum, pro eo quod sicut exhibita Nobis pro parte Ven. Fratris Augustini Episcopi Veronensis, & dilectorum filiorum Rectorum, Deputatorum, & Consiliariorum Civitatis Veronen. petitio continebat, quod ipsi hujusmodi tenore ex certis causis se asserunt indigere, ex registro ipso de verbo ad verbum transcribi, & ad ipsorum Augustini Episcopi, ac Rectorum, Deputatorum, & Consiliariorum Civitatis Veronen. instantiam præsentibus annotari fecimus, qui talis est, videlicet. Vener. Fratri Episcopo Veronensi. Pius

Pii IV. literæ pro Monte Pietatis Veronensi 13. Ian. 1561. PP. IV. Vener. Frater salutem, & Apostolicam benedictionem. Nuper pro parte dilectorum filiorum Rectorum, Deputatorum, & Consiliariorum Civit. Veron. Nobis expositum fuit, quod dudum, seu alias ipsi videntes quantum charitas divinarum virtutum princeps ipsi Civitati cordi fuisset, illamque ex pluribus majorum suorum operibus, & institutis, ac ex eo potissimum, quod Mons Pietatis inibi ex pecuniis primitus per pios cives oblatis ad pauperum subventionem jamdudum erectus fuerat, dignosci facillime, ac comprobari posse, ac idcirco ipsorum majorum vestigia insequendo, Montem hujusmodi, ex eleemosynis, & privatorum pecuniis in eo depositis ita augendum curarunt, ut pecuniarum indigentes ab eodem

eodem Monte in calamitatibus suis adjuti, non amplius ad perniciosam Hebræorum opem recurrere cogerentur. Quinimmo cum fœnerandi facultas Serenifs. Venetorum Senatus auctoritate, & providentia, propterea quod Montem prædictum adeo immensum videret, ipsis Hebræis adempta fuisset; ex ipsius Civitatis Decreto cautum fuit, quod illis, qui pecunias otiosas in eo Monte deponebant, tum proprio, tum pauperum commodo consulentes, & fœnerationis ignaris, quatuor pro centenario singulis annis solverentur, prout soluti extiterunt. Et deinde Sancti Spiritus monitis inspirati quinque præstantissimos Civitatis prædictæ cives in utroque jure peritos elegerunt, qui caussam dictæ mutuationis cognoscerent, & an in eo statu permanere posset, seu novas conditiones amplecti, nec ne oporteret, diligenter consulerent, & quid in ea re agendum videretur, referrent. Demum illi animarum saluti, & pauperum inopiæ omnibus quibus possent mediis, ut eos decebat, providere volentes, audita prius civium prædictorum relatione, qui mutuum ipsum tanquam fœnus damnandum esse dicebant, & super partitis per eosdem cives prudenter expositis habita in Consilio dictæ Civitatis matura consultatione, ad propositionem dilecti filii Ruffini a Campanea Provisoris Communitatis Civitatis hujusmodi, decreverunt, & ordinaverunt: Quod sicut fel. rec. Julius PP. III. prædecessor noster Montem per dilectos filios Rectores, Deputatos, & Consiliarios Civitatis Vicen. erectum, ac etiam decretum, & ordinationes per eos desuper factas confirmaverat, ac pecunias in ipso Vicentiæ Monte ponentes, ad rationem quatuor pro centenario, absque ullo conscientiæ scrupulo, aut censurarum Ecclesiasticarum incursu, ac alias libere, & licite exigere, & percipere, ipsisque solvi posse per suas in forma Brevis literas concesserat, decreverat, & declaraverat, prout in dictis literis plenius dicitur contineri; ita his omnibus, qui pecunias super dicto Monte Veronæ depositas tunc tenebant, vel in futurum deponerent, charitatis zelo adducti, ac pro pauperum subventione, non fœnerandi animo, quando merces promptas, ac prædia ad emendum parata haberent, ex quorum redditu quatuor, & ultra pro centenario percipere possent, a præfato Monte Veronæ singulis annis quatuor tantum pro centenario, ac etiam capitale depositum eorum debite recipere liceret, sub nostro, et Sedis Apostolicæ beneplacito decreverunt, ac ordinarunt, prout in Instrumento, seu scripturis authenticis desuper confectis latius dicitur contineri. Quare pro parte dictorum Rectorum, Deputatorum, & Consiliariorum Veronæ asserentium Decretum per ipsos factum hujusmodi in evidentem pauperum subventionem cessisse, & cedere, nec illud sine exemplo vicini Montis Vicentiæ emanasse, ac pluribus depositis postmodum per varios Christifideles inibi juxta illius tenorem bona fide factis non parvum egenis commodum, hoc præsertim tempore, peperisse, ac proinde illa per Nos Apostolica auctoritate confirmari desiderare Nobis fuit humiliter supplicatum, ut posterius Decretum per ipsos factum hujusmodi approbare, & confirmare, ac præmissis omnibus perpetuæ, ac inviolabilis firmitatis robur adjicere, nec non ipsis, ac omnibus, & singulis aliis Christifidelibus, qui pecunias suas, quas de facili, & commode in emtionem annuorum redditum, sive censuum licitorum, vel possessionum, seu prædiorum, ex quibus non solum quatuor, ut præfertur, sed & quinque, vel sex, ac forsan ultra pro centenario juxta illarum partium consuetudinem percipere, & convertere possent, nec non aliis, qui ut uberius dictis pauperibus subveniri possit, ac nullatenus animo, & intentione fœnerandi, pecu-

Cautiones.

Notanda.

nias in ipso Monte Veronæ post hujusmodi Decretum imposuerant, ac in posterum deponerent, quique illas accipiunt, ut id ad rationem quatuor pro centenario facere liceat, ut præfertur. Quodque ipsi deinceps super hoc editis Decreto, & Ordinatione præfatis uti, ac fructus dictarum pecuniarum ad eandem rationem solvere, exigere, & recipere respective absque ullo conscientiæ scrupulo, censurarumve incursu, ac alias libere, & licite possint, & valeant, decernere, & declarare, ac illis plenam, & liberam ad præmissa licentiam, & facultatem concedere, & impartiri. Nec non quod pecuniæ omnes eidem Monti Veronæ superabundantes, si quæ sint, quarum veri domini, quibus restituendæ sint, ignorantur, licite solutæ, & ipsius Montis Veronæ sint, & esse censeantur; illæque ad nullum alium, nisi ad pauperum necessitatibus succurrendum convertantur, statuere, & ordinare, aliasque in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur dictorum Rectorum, Deputatorum, & Consiliariorum Veronen. pio desiderio in hac parte annuere cupientes, ac posteriorum Decreti, & Ordinationis hujusmodi tenores præsentibus pro sufficienter expressis habentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, fraternitati tuæ per præsentes committimus, & mandamus, quatenus in præmissis, & circa ea prout tibi justum videbitur provideas. Non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ac dictæ Civitatis Veronen. juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis, & consuetudinibus, ceterisque contrariis quibuscunque. Datum Romæ apud S. Petrum sub anulo Piscatoris die 13. Januarii 1563. Pontificatus nostri anno quarto. C. Costa. Ceterum ut earundem literarum tenor præfatus sic insertus omnimodam rei, seu facti certitudinem faciat, Apostolica auctoritate decernimus, ut illud idem robur, eandem vim, eundemque vigorem dictus tenor habeat, quæ haberent originales literæ supradictæ, & eadem prorsus eidem tenori fides adhibeatur quandocunque, & ubicunque, sive in judicio, sive alibi, ubi fuerit adhibitus, vel ostensus, ac eidem tenori firmiter stetur in omnibus, sicut eisdem originalibus literis staretur, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Per hoc autem nullum jus de novo cuiquam acquiri volumus, sed antiquum tantummodo conservari. Datum Romæ apud S. Petrum sub anulo Piscatoris, die 30. Augusti 1580., Pontificatus nostri anno nono.

Lex sancita in Consilio Mag. Civitatis, de qua supra.

Die Veneris post Nonam 30. Decembris 1580. In Consilio L., & LXXII. posita, & capta fuit pars infrascripta, videlicet.

30 Decemb. 1580. Nullum maius, neque præstantius publicæ charitatis inventum, nullam denique utiliorem provisionem egenorum civium, & districtualium incommodis, & necessitatibus consulentem excogitare potuere patres nostri, quam piam S. Montis institutionem, unde illi Pietatis denominatio indita est, cujus auxiliis perniciosissimæ imprimis Hebræorum fœnerationes Excellentissimi Senatus Decretis nomine nostro supplicatis ab hac Civitate, & districtu sublatæ sunt, quando ab eo Monte opportunæ cuique indigenti pecuniæ æquivalentia pignora præsentanti subministrentur, cum limitata perceptione utilis sex pro centenario, in ministrorum mercedibus impendendi, undequaque confluente grandi pecuniarum summa, ex voluntariis præcipue depositis, tum gratuito factis, tum quatuor tantummodo

do pro centenario respondentibus, neque ullus majores nostros erectores tanti Operis ex perceptione, & solutione prædictorum quatuor, & sex respective pro centenario conscientiarum remorsus angebat, quandoquidem eorum intentio solummodo versabatur in innumeris pauperibus a præsentibus calamitatibus sublevandis, quia etiam demtis ministrorum mercedibus, & fabricationum necessariis impensis, residuæ pecuniæ eisdem Christi pauperibus erogabantur. Publicam autem permissionem assequendi quatuor tantum pro centenario æquam, & congruam arbitrabantur pecuniarum deponentes, ob conditionem pro eorum libito retrohabendi capitalia per ipsos deposita, eadem e converso conditione cessante in proventibus laicalibus majoris utilis, scilicet livellorum, & fructuum sex pro centenario. Nunc autem cum multi Evangelicæ veritatis professores, & imprimis Reverendiss. D. Augustinus Valerius Episcopus noster in animarum gregis sibi commissi salute tuenda valde efficax, & in dimovendis erroribus, & abusibus ad earundem animarum perniciem serpentibus vigilantissimus, indubitatum fœnus inesse sub administratione Montis prædicti affirment, & paternis suasionibus ad salubre remedium quærendum ejus Reverendiss. Dominatio nos admodum excitet, utpote habens de plenitudine Apostolicæ potestatis facultatem comprobandi quid rectum, & laudabile decernendum senserimus, ea de caussa præstantissimos cives J. U. D. elegimus, qui tractent, consultentque modum, quo Montis prædicti negotium ex assueto cursu non retardetur, & quo ante omnia effugiendum animarum detrimentum penitus evanescat. Qui cives hujusmodi consultatione habita unanimiter infrascriptam sanctionem in materia proposita statui posse retulerunt, qua suffragiis hujus majoris Consilii firmata illius confirmatio, & S. Sedis Apostolicæ consensus a præfato Reverendiss. D. Episcopo nostro in hac parte ab eadem Sede, ut præmittitur, facultatem habente humiliter supplicetur. Itaque ad propositionem Mag. Eq. D. Thebaldi Lavagnoli Provisoris Communis, vadit pars posita per DD. Provisores, & Consil. XII. Quod infrascriptum Decretum in quatuor capitibus distinctum per præfatos Dominos electos maturo consilio formatum laudetur, & approbetur.

Primo. Quod vendantur, & in quemlibet emere volentem transferantur pro diviso tot bona manentia, & stabilia, ac jura Mag. Communitatis, comprehensis etiam bonis Hospitalis S. Jacobi ad Tumbam, bonisque ejusdem Montis, ex quibus annui proventus, sive affictus percipi consueverunt, & quod eadem bona ab emtoribus conducantur per ipsam Mag. Communitatem sub annua pensione ducatorum quinque pro centenario, a qua tamen pensione, ejusque caussa, ipsa Communitas indemnis, et illæsa penitus conservetur, et conservari debet ab omnibus bona mobilia pignorantibus super S. Monte majori, currente proventu solito sex pro centenario pro solutione salariorum, et mercedum officialium, seu ministrorum, et pro satisfaciendo necessariis impensis suprad.cti S. Montis.

Secundo. Et ut ejusmodi circuitus inutiles vendendi, conducendi, cautiones habendi solutionem, pensionesque solutas, aut solvendas ab iis qui pignorant redimendi, sive exigendi, viaque facilis inveniatur omnia prædicta peragendi, Præsidentes S. Montis, et spectabilis eorum Dominus Prior, qui pro tempore fuerint, scilicet major pars eorum, qui quoque quadrimestri in officio reperiuntur, sint, et intelligantur esse Procuratores, Syndici, et Administratores in solidum præfatæ Mag. Communitatis, ut ex nunc, prout ex tunc constituuntur, ad vendendum bona prædicta, quæ singula describentur, et in scriptis eis tradentur per Consil. XII., cum de-

declaratione æqui, et justi pretii, quo vendenda erunt, atque conducenda sub memorata annua pensione Duc. 5. excipienda ex denariis ex caussa pignorum solutis, aut solvendis ad rationem antedictam sex pro centenario, pro indemnitate dictæ Civitatis.

Tertio. Quibus etiam Procuratoribus attributa sit omnis facultas, et libertas, ex pacto perpetuo apponendo in publicis documentis venditionum, exclusa qualibet præscriptione, etiam centenaria, temporisque amplioris, redimendi, affrancandi, et liberandi prædicta bona, sic, et prout eisdem videbitur, a quocunque emtore, sive locatore.

Quarto. Statuimus præterea, quod hujusmodi pensiones quinque pro centenario a solutione quarumcunque Datiarum, tam subsidiorum, quam alterius generis, et ceterorum omnium gravaminum immunes penitus, et exemptæ sint, et pro exemptis habeantur, sicut de præterito servatum fuit, quinimmo a refectoribus æstimi Civitatis allibrari non possint ipsæ pensiones, nec eorum capitalia, sicuti per dispositionem ordinum hujus Civitatis cautum est, & ut præmittitur de præterito extitit observatum. Salvo semper decreto Reverendiss. D. Episcopi nostri judicis a S. Sede Apost. delegati, quo cavetur quod quicunque habet merces licitas, vel fundos promptos ad emendum, ex quibus quatuor, vel ultra pro centenario lucrari potest, possit libere deponere super S. Monte suas pecunias, et inde singulo anno recipere quatuor pro centenario rationes lucri cessantis, vel damni emergentis.

Habentes merces, & fundos paratos possunt libere deponere ad utile quatuor pro centenario.

Joseph Castellus Cancell.

Ex actis Consiliorum Mag. Civitatis Veronæ.

Die Martis 27.Mar. 1581. in Cons. L., et LXXII. in vocibus 88. posita fuit pars infrascripta, et capta de ballottis 71. pro 17. contra.

27. Mar. 1581.

Æquum est, et justitiæ consentaneum, ut Civitas materno affectu cives suos, et pauperes prosequendo, et eorum necessitatibus consulendo, obsequi studeat honestis desideriis eorum, qui in emtionem bonorum Civitatis pro Montis adjumento pecunias secundum Decretum Reverendiss. D. Episcopi nostri Judicis Apostol. collocare parati sunt, nempe ut quemadmodum Civitas pactum redimendi cum voluerit fundos venditos habet, ita emtorum arbitrio per Montis Gubernatores bona vendita cum exhibitione pretii habiti redimantur. Quamobrem ex sententia Sacræ Theologiæ professorum, atque utriusque juris peritorum, præcipue multum Rever. et Excell. J. U. D. D. Ruffini a Campanea Cathedralis Ecclesiæ Archipresb. vadit pars posita per Mag. et Excell. D. Julium Miniscalcum Provisorem Communis, et Consil. XII. Quod hujus Consilii auctoritate committatur Gubernatoribus Montis, quod cum primum quicunque emtor hujusmodi bonorum Civitatis quandocunque petierit instrumenta redemtionis bonorum fieri, id sine ulla temporis interpositione fiat, cum exhibitione pretii ipsis emtoribus illico facienda, qui etiam Montem, et illius Gubernatores ad id faciendum mediis juris compellere possint *percipiendo interea temporis pensionem quatuor pro centenario* a DD. Gubernat. Montis præfati, et hoc Decretum valeat, et ratum sit post habitam confirmationem, & placitum a præfato Reverendiss. D. Episcopo, ut in hac parte a Pontifice Max. Judice constituto.

Pars quod possit cogi supr. Mons ad exbursandum pretium emtionum.

AU-

AUGUSTINUS VALERIUS

Dei, & Sanctæ Sedis Apostolicæ Gratia Episcopus Veronæ, & Comes, & in hac parte ab eadem S. Sede Judex, et Commissarius constitutus, et deputatus: Ad perpetuam rei memoriam.

DE Civitatis Veronæ nobis dilectæ nuper exhibita petitione, ut novo Decreto ab ea pro Monte Pietatis confecto auctoritatem nostram interponeremus, quod inde multas utilitates profecturas sperandum sit, ac de toto genere hujus publici Operis sæpe numero cogitantes, in quo universa ferme pauperum Civitatis sublevandorum salus, et multorum peccatorum, atque imprimis usurarum tollendæ pestis ratio omnis versatur, nihil magis optimo huic instituto profuturum existimavimus, quam si incommoda, abusus, & depravatæ consuetudines, quæ in ejus tractatione irrepserunt, penitus essent eliminatæ, & convulsæ, quæ omnia Decreto in nostro de hac re anno præterito confecto adhibitis Ecclesiasticis censuris tollenda esse mandavimus. Magnum præterea hujus Montis vitium firmamentum illud fore una omnium ferme voce prædicari intelleximus, quod ex hoc novo Civitatis Decreto est propositum; nempe ut arbitrio ementium Civitas fundos venditos redimere eodem pretio per Gubernatores Montis publice profiteatur, ea potissimum caussa, quod nummi otiosi in Monte sine magno ejus dispendio teneri non possint, nec facile sit quærere a quo præcipue in tanta multitudine emtorum debeat Gubernatores redimere fundos venditos. Quæ Civitatis sponte sua oblata deliberatio, et materna pro pauperibus ejus civibus, et egenis juvandis propensa charitas apud omnes et probata, et commendata esse videtur. Qua de re cum in Congregatione nostra Pœnitentiariæ sæpius esset relatum, hæc nova Civitatis benefica voluntas, et liberalis obligatio imprimis placuit, utpote quæ justitiæ minime adversari, immo vero maxima commoda parere possit, quando præsertim juxta Decretum nostrum jam dictum, in hac specie contractus, quem a censu differre, et distare in Congregatione judicatum est, intentio sincera, et vera, non animi aliqua fictio contrahentium ultro citroque intercedat, justum pretium fundi solvatur, emtor sciat se esse verum dominum rei emtæ, & ejus periculo subjacere, donec a Monte redimatur, & proinde * nisi post sex menses a die emtionis Montem ad redemtionem faciendam cogi non posse, ut vera intentio contractus intervenisse præsumatur, & nulla usurariæ labis suspicio remaneat. Nos itaque Civitatis pio desiderio quantum possumus in Domino obsequentes, & tanti Operis, & instituti publici, tamque necessarii rationes omnes ineuntes, jubemus, præcipimus, & mandamus ea omnia, quæ in eodem Decreto nostro ad tollenda incommoda, fraudes, & perniciosos abusus remedia adhibuimus ante omnia omnino ad usum revocanda, publicanda, & executioni mandanda esse, sub pœnis, & censuris inibi descriptis.

25. Mai 1582.

* Intentio emendi.

Decretum vero nunc a Civitate confectum, & Nobis propositum, cum illud in universum pie sit interpretatum, atque etiam ab eo incrementa Montis quammaxima licita, & honesta hoc tempore communi hominum proborum sententia expectari possint. Nos consilium Congregationis secuti, atque imprimis S. Sedis Apostolicæ semper reservato beneplacito, ac qualibet necessaria Sanctiss. D. N. PP. petenda, & obtinenda dispensatione, ad usum, & executionem in hoc publico, & necessario universali negotio deducendum esse concedimus, & permittimus. A-

deo,

deo, quod hujusmodi contrahentibus nullum impedimentum in percipiendis Sanctiss. Sacramentis inferatur. Atque etiam ne ullum exinde animarum salutis detrimentum oriatur, & res omnis tutius agatur, prudentiæ, examini, & judicio confessariorum in confessionibus sacramentalibus adhibendo pro nunc committendum esse duximus, ut fidelium conscientias interius perscrutando, si quid ea in re opus esse existimaverint, illud Nobis significare studeant, ut opportuna remedia pro rei necessitate semper, & a Nobis adhiberi, & a Sanctiss. Sede Apostolica peti, & obtineri possint. In quorum omnium testimonium has nostras fieri, & publicari, ac per Cancellarium nostrum subscribi mandavimus. Dat. Veronæ in Episcopali Residentia nostra. præsentibus D. Andrea Ugolino, & Antonio Bentivolto familiaribus nostris, Anno Nativitatis Domini millesimo quingentesimo octogesimo secundo, Indictione decima, die vigesimo quinto Mensis Maji, Pontificatus autem Sanctiss. in Christo Patris, & D. N. D. Gregorii Divina Providentia PP. XIII. Anno XI.

Josephus Castellus Cancell.

MONUMENTUM V.

Sixti V. litera pro Monte Pietatis Bergomensi ex Schedis Bergomensibus accepta.

SIXTUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI.

4. Jan. 1588. Dilecto Filio Vicario Fratris Nostri Episcopi Bergomensis in spiritualibus generali salutem, & Apostolicam benedictionem. Sedes Apostolica pia Mater recurrentibus ad eam post excessum cum humilitate filiis libenter se propitiam exhibet, & benignam, ac ad ea, per quæ honestis pauperum, & miserabilium personarum necessitatibus, ac indemnitatibus omni censura cessante opportune consulitur, intendere, ac alias desuper officii sui partes favorabiliter impartiri consuevit, prout locorum, & temporum, & personarum earundem qualitatibus pensatis conspicit in Domino salubriter expedire. Sane pro parte dilectorum filiorum Communitatis, & Hominum Bergomensium Nobis nuper exhibita petitio continebat, quod nonnullis retroactis annis ipsi, seu peculiares eorum Montem Pietatis in Civitate Bergomensi canonice institutum Regentes, & Gubernatores, ut onera, & expensas ejusdem Montis facilius sufferre possent, ad rationem quinque pro quolibet centenario singulis annis a personis pecunias ipsas Montis sub pignoribus accipientibus exegerunt, & mediantibus præsertim pecuniis, quæ in ipso Monte per diversos Christifideles depositatæ fuerunt, capitale illius in mille ducatos monetæ Venetæ, deductis expensis, acceperunt; demum vero animadvertentes præmissa sibi satis non licuisse, ab ulteriori illorum exercitio, & exactione abstinuerunt. Cum autem sicuti eadem petitio subjungebat, in præfata Civitate nihil tam necessarium, quam Mons hujusmodi existat, adeo ut si eius Opus deesset, permulti exinde pauperes, & miserabiles personæ omni subsidio destitutæ remanerent, ac Communitas, & Homines præfati propter præmissa dubitent aliquas censuras, & pœnas Ecclesiasti-

siasticas incurrisse, pro parte Communitatis, & Hominum prædictorum Nobis fuit humiliter supplicatum, ut eis, eorumve statui in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos vero attendentes, quod ejusdem Sedis exuberans clementia gremium suæ pietatis petentibus claudere non consuevisset, eosdem Communitatem, & Homines, ac singulares personas dictæ Communitatis a quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris, & pœnis, a jure, vel ab homine quavis alia auctoritate præmissorum occasione, vel caussa latis, si quibus quidem innodati existunt, ad effectum præsentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes, & absolutos fore censentes, ac certam de præmissis notitiam non habentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, discretioni tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus Communitatem, & Homines prędictos, ac eorum singulos, & præsertim dilectos filios modernos Administratores, & Officiales dicti Montis, si a te humiliter petierint, injuncta ipsis omnibus propter præmissa arbitrio tuo publica, & salutari pœnitentia, & aliis, quæ de jure fuerint injungenda, ab excessibus hujusmodi, ac quibusvis excommunicationibus, aliisque sententiis, censuris Ecclesiasticis, & etiam temporalibus pœnis per eos præmissorum occasione, vel caussa incursis, auctoritate nostra hac vice dumtaxat absolvas, ac totaliter liberes, ac omnem inhabilitatis, & infamiæ maculam, sive notam circa eos, & eorum quemlibet ex præmissis quomodolibet insurgentem ab eisdem penitus absolvas, ipsosque, & eorum quemlibet in pristinum, & eum, in quo ante præmissa quomodolibet erant, statum restituas, reponas, & plenarie reintegres; nec non prędictos mille ducatos capitale dicti Montis, quod ad alia duo millia ducatorum similium, vel circa, ut Communitas, & Homines prædicti asserunt, ascendit, dicta auctoritate applices, & appropries, ac insuper præfatis, & pro tempore existentibus ejusdem Montis Administratoribus, & Officialibus, ut pro majori ipsius Montis stabilimento, faciliorique expensarum, & onerum ei incumbentium supportatione, a personis pecunias dicti Montis mutuo accipientibus ad rationem trium pro quolibet centenario, & anno exigere, & recipere, atque in expensarum, & onerum hujusmodi solutionem, atque supportationem convertere, & si quid, illis solutis, & supportatis superfuerit, in capitale ejusdem Montis accumulare libere, & licite valeant, eademque auctoritate nostra licentiam concedas. Itaque prædicti, ac pro tempore existentes ejusdem Montis Administratores, & Officiales nequeant desuper a quocunque quavis auctoritate quomodolibet molestari, vel impediri, non obstantibus præmissis, ac Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibuscunque; Nos enim ex nunc irritum decernimus, & inane, si secus super his a quocunque quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contingeret attentari.

Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicę 1588. pridie Idus Januarii, Pontificatus nostri anno quarto.

Omissis subscriptionibus.

1589. 4. April. Reverendissimus D. Episcopus absolvit Civitatem a censuris, cunctaque in literis prædictis contenta concessit, ut in liberatione in sedili posita continetur in carta in rotolo rogat. per D. Hieronymum Vavassorium Notarium, & Cancell. Episcopalem.

MONUMENTUM VI.

Litera Alexandri VII. pro Monte Pietatis Mantuano, ex authentico ipsius Montis.

ALEXANDER PP. VII.

20. Octobr. 1655. AD futuram rei memoriam. Exponi nobis nuper fecerunt dilecti filii Officiales Montis Pietatis Civitatis Mantuanæ, quod post excidium ejusdem Civitatis, bellumque, & contagium, quæ eam afflixerunt, exorta in illis partibus pecuniarum penuria Mons prædictus hactenus non potuit in eum statum restitui, ut ex illo extremæ pauperum necessitati subveniri posset, ne iidem pauperes subsidium ab Hebræis petere cogerentur, a quibus eorum substantiæ gravibus usuris ad rationem septemdecim pro centenario annuatim brevi temporis spatio absorbentur. Cum autem, sicut eadem expositio subjungebat, iidem exponentes provide considerantes pecuniarum investimenta censualibus, livellariis, & aliis contractibus mercatoriis in Ducatu Mantuano ad rationem annui fructus octo pro centenario fieri solere, non suppetente minus dispendioso modo, quo necessitatibus pauperum hujusmodi consulatur, pecunias nomine dicti Montis sub annuo interusurio quinque pro centenario accipere, illasque pauperibus super pignoribus per eos tradendis mutuas sub interusurio septem pro quolibet centenario, & anno dare, ac ex interusurio septem hujusmodi, interusuria pecuniarum, ut præfertur, accipiendarum solvere, reliqua vero duo, quæ solutis earundem pecuniarum interusuriis supererunt, in expensarum pro reparatione domus dicti Montis faciendarum, & salariorum ejus ministrorum solutionem, cui rei, ut dicti exponentes asserunt, omnino sunt necessaria, convertere summopere desiderent. Nobis propterea ipsi exponentes humiliter supplicari fecerunt, ut sibi in præmissis opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur dictos exponentes specialibus favoribus, & gratiis prosequi volentes, & eorum singulares personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris, & pœnis, a jure, vel ab homine quavis occasione, vel caussa latis, si quibus quomodolibet innodatæ existunt, ad effectum præsentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes, & absolutas fore censentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, de Venerabilium fratrum nostrorum S.R.E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum consilio, ut ex contractu licito non excedente quinque pro centenario recipi possint alia duo pro centenario in pignoratione, quæ in manutentionem ipsius Montis convertantur, ad decennium Apostolica auctoritate tenore præsentium concedimus. Decernentes præsentes literas firmas, validas, & efficaces existere, & fore, ac illis, ad quos spectat, & pro tempore spectabit plenissime suffragari, sicque in præmissis per quoscunque Judices ordinarios, & delegatos, & caussarum Palatii Apostolici Auditores judicari, & definiri debere, ac irritum, & inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, nec non, quatenus opus sit, dicti Montis, & juramento confirmatione Apostolica, vel alia quavis firmitate robratis statutis, & consuetudinibus, ceterisque contrariis quibuscunque. Dat. Romæ apud S. Mariam Majorem sub anulo Piscatoris die XX. Octobris MDCLV. Pontificatus nostri Anno primo.

Vide Opusc. I. p. 104.

G. Gualterius.

MO-

MONUMENTUM VII.

Clementis X. litera pro Monte Pietatis Ferrariensi, ex libro edito ejusdem Montis p. 117.

CLEMENS PAPA DECIMUS.

Dilecte fili noster salutem, & Apostolicam benedictionem. Salvatoris, & Domini Nostri Jesu Christi, qui devotos suos ad pietatis, & Christianæ charitatis opera in pauperes, & egenos misericorditer exercenda plurimum hortatus est, vices licet immeriti gerentes in terris, ad ea, per quæ eorundem pauperum, & egenorum indemnitati, necessitatibusque consulitur, paterna charitate libenter intendimus, ac desuper pastoralis Officii Nostri partes favorabiliter interponimus, sicut conspicimus in Domino salubriter expedire. Exponi siquidem Nobis nuper fecerunt dilecti filii Judex, & Magistratus Sapientum Civitatis nostræ Ferrarien., quod cum antiquus Mons Pietatis dudum in dicta Civitate erectus, de præsenti extinctus reperiatur, ipsi exponentes, ut pauperes a gravibus usuris, quas Hebræis præstare coguntur, liberentur, ac omni meliori modo, opportuniorique ratione subleventur, novum in eadem Civitate Montem Pietatis erigi, & institui summopere desiderant sub his conditionibus, videlicet; quod ad providendum eidem novo Monti de pecuniis ad mutuationes faciendas necessariis, assignetur ipsi novo Monti Datium, & Jus privativum conficiendi, & vendendi aquam vitæ nuncupatam, eo modo quo Hospitale, seu Opus Pium Mendicantium Ferrarien. ex concessione Apostolica illo de præsenti fruitur, & super eodem Datio fundentur cum obligatione ejusdem Civitatis octingenta loca, quæ Monti Sanitatis quintæ erectionis dictæ Civitatis Ferrarien. adjungantur. Teneatur autem idem novus Mons Pietatis præstare dicto Hospitali, sive Operi pio Mendicantium omnem proventum ex Datio prædicto percipiendum, & in appaltibus ipsius Datii deinceps faciendis duo Præsidentes ejusdem Hospitalis, seu Operis pii, qui eo mense fuerint, pro interesse ipsius Operis pii intervenire debeant. Porro super pignoribus dicto novo Monti Pietatis præstandis fieri debeant pecuniarum mutuationes ad rationem annui interusurii sex pro quolibet centenario: ex quibus quatuor memorato Hospitali, seu Operi pio Mendicantium ratione Datii prædicti quotannis solvantur, reliqua vero duo pro expensis ejusdem novi Montis Pietatis, ac mercedibus, & salariis illius Officialium, & Ministrorum, comprehenso etiam denariolo, inserviant. Detractis autem tam pro responsione annua quatuor pro quolibet centenario, pro modo redditus. & Datii hujusmodi locatione proventuri, prædicto Hospitali, sive loco Mendicantium solvenda, quam expensis Officialium, & Ministrorum dicti novi Montis Pietatis, si quid superfuerit, id in beneficium ipsius Montis erogari debeat, in extinctionem supradictorum octingentorum locorum, quibus extinctis, pecuniæ per dictum novum Montem Pietatis sub annuo interusurio duorum tantum pro quolibet centenario mutuo dari debeant, & Datium supradictum illico ad prædictum Hospitale, sive Opus pium Mendicantium revertatur. Ceterum nulla ne minima quidem portio dictorum octingentorum locorum vendi possit, nisi ad effectum exinde faciendi mutuationes pecuniarum super pignoribus. & non aliter. Quare exponentes prædicti Nobis humiliter supplicari fecerunt, ut in præmissis opportune pro- 11. April. 1671.

 vi-

videre, & ut infra indulgere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur ipsorum exponentium votis in premissis quantum cum Domino possumus favorabiliter annuere volentes, & eorum singulares personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris, & penis, a jure, vel ab homine quavis occasione, vel caussa latis, si quibus quomodolibet innodatæ existunt, ad effectum præsentium tantum consequendum, harum serie absolventes, & absolutas fore censentes, hujusmodi supplicationibus inclinati: Circumspectioni tuæ per præsentes committimus, & mandamus, ut constito tibi de narratis, quodque præmissis alio utiliori, congruentiorique modo provideri non possit, in prædicta Civitate Ferrarien. unum novum Montem Pietatis, ut prefertur, nuncupandum, in quo exponentes pecunias venditione supradictorum octingentorum locorum proventuras, nec non quascunque alias pecunias per quoscunque Christifideles pro hujusmodi pauperum subventione inibi pro tempore erogandas reponere, ac dictis pauperibus, & egenis subvenire, pecunias hujusmodi eis in suis necessitatibus mutuando, ac pro hujusmodi mutuo pignora ab eis valoris dupli, seu tripli summæ mutuatæ recipere, ac illa debite custodire, ita tamen, ut ii qui ipsas mutuo, ut præfertur, acceperint, eas in termino illis prefigendo, qui erit ad minus unius anni, restituere teneantur, alioquin dicto termino elapso, exponentes prædicti, seu ipsius Montis Officiales, pignora ipsa, ad illorum subhastationem deveniendo, plus offerenti vendere, & a pecunias mutuo accipientibus summam sex, donec, & quousque prædicta octingenta loca extincta fuerint; illis vero extinctis, duorum dumtaxat pro quolibet centenario, & anno, vel minus, si ita expedire judicaveris, que quatuor quidem memorato Hospitali, sive Operi pio Mendicantium sicut præmittitur solvantur, reliqua vero duo in dicti novi Montis Officialium, & Ministrorum mercedis, & salarii solutionem, & aliorum ejus onerum supportationem convertantur, exigere possint, & debeant respective, ac cum omnibus aliis, & singulis conditionibus supradictis auctoritate nostra Apostolica, sine tamen alicujus præjudicio, perpetuo erigas, & instituas. Ac ipsi novo Monti Pietatis sic erecto, & instituto, pro ejus dote, pecunias ex venditione prædictorum octingentorum locorum proventuras, nec non quæcunque bona mobilia, & immobilia, proprietates, res, & jura, eleemosynas, & alia quælibet ipsi novo Monti per quoscunque Christifideles eroganda, donanda, elargienda, & assignanda ex nunc prout ex tunc, & e contra, postquam erogata, donata, elargita, & assignata fuerint, dicta auctoritate itidem perpetuo applices, & approprietes. Præterea eidem novo Monti, ejusque Officialibus, & Ministris, ac personis quibuscunque, ut omnibus, & singulis privilegiis, præeminentiis, prærogativis, facultatibus, immunitatibus, exemptionibus, honoribus, & indultis, aliisque gratiis, tam spiritualibus, quam temporalibus, quibus Montes Pietatis hujus Almæ Urbis, ac Civitatis Bononien. nostrarum, eorumque Officiales, & Ministri, ac personæ, tam de jure, usu, & consuetudine, quam ex privilegio, & concessione hujus Sanctæ Sedis, & alias quomodolibet utuntur, fruuntur, & gaudent, ac uti, frui, & gaudere possunt, & quibus prædictus antiquus Mons Pietatis Ferrarien. de presenti extinctus, ejusque personæ utebantur, fruebantur, & gaudebant, dummodo tamen non sint revocata, aut sub aliqua revocatione comprehensa, sacrisque Canonibus, & Concilii Tridentini Decretis non adversentur, pari modo, & absque ulla prorsus differentia uti, frui, potiri, & gaudere libere, & licite possint, & valeant in omnibus, & per omnia,

omnia, perinde ac si illa ipsi novo Monti, ejusque Officialibus, & Ministris, aliisque personis prædictis specifice, & nominatim concessa, & attributa fuissent, auctoritate prædicta etiam perpetuo concedas, & indulgeas. Insuper prædictis Judici, & Magistratui Sapientum nunc, & pro tempore existentibus, ut prædictum novum Montem Pietatis, illiusque res, bona mobilia, & immobilia, fructus, redditus, & proventus, jura, & emolumenta quęcunque, per se, vel alium, seu alios ad id ab eis deputandos, regere, gubernare, & administrare, ita tamen ut de gestis, et administratis per eos ratione Montis hujusmodi, rationem quotannis Venerabili Fratri moderno, & pro tempore existenti Episcopo Ferrarien. juxta Concilii prædicti Decretorum dispositionem reddere teneantur, nec non pro felici ejusdem Montis, illiusque personarum, Officialium, Ministrorum, & bonorum hujusmodi regimine, & administratione quæcunque Statuta, Ordinationes, Capitula, & Decreta, licita tamen, & honesta, sacrisque Canonibus, & Concilii Tridentini Decrętis, ac Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis minime contraria, & a te, seu pro tempore existente nostro, & Apostolicæ Sedis in Civitate, & Ducatu nostris Ferrarien. de Latere Legato, examinanda, & approbanda, condere, facere, & edere, ac quoties pro rerum, & temporum qualitąte, vel alias expediens videbitur, illa, pręvio examine, & approbatione tui, seu pro tempore existentis Legati prædicti, alterare, corrigere, reformare, ac in toto, vel in parte mutare, aliaque, ut præfertur examinanda, & approbanda, ex integro, & de novo condere, & edere libere pariter, & licite valeant, eadem auctoritate perpetuo similiter concedas, & indulgeas, eosque desuper a quoquam molestari, perturbari, aut inquietari nullatenus posse, ac irritum, & inane quidquid secus super his a quoquam, quavis auctoritate, scienter, vel ignoranter contigerit attentari dicta auctoritate decernas. Nos enim quæcunque in præmissis, & circa ea quomodolibet necessaria, & opportuna faciendi, dicendi, gerendi, decernendi, mandandi, & exequendi, ac executioni mandari faciendi, plenam, & amplam facultatem tibi harum serie auctoritate prædicta tribuimus, et impartimur, non obstantibus præmissis, nec non Apostolicis, & in universalibus, provincialibusque, & synodalibus Conciliis, editis, generalibus, vel specialibus Constitutionibus, & Ordinationibus, ac quatenus opus sit dictæ Civitatis Ferrarien., aliisque quibusvis, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis, & consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis, & literis Apostolicis in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis, & innovatis. Quibus omnibus, & singulis, illorum tenores præsentibus pro plene, & sufficienter expressis, & insertis haberi, illis alias in suo robore permansuris, ad pręmissorum effectum hac vice dumtaxat specialiter, & expresse derogamus; ceterisque contrariis quibuscunque. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub anulo Piscatoris die XVIII. Aprilis MDCLXXI. Pontificatus Nostri Anno Primo.

I. G. Slusius.

Foris. Dilecto Filio Nicolao S. R. E. Card. Acciaiolo nuncupato, in Civitate, & Ducatu nostris Ferrarien. nostro, & Apostolicæ Sedis de Latere Legato.

Sig. ✠ Loc.

LAUS DEO.

IN-

INDEX

Rerum memorabilium, quæ toto Opere continentur.

TYPOGRAPHUS LECTORI.

Optandum sane erat, quod præstantissimus Auctor, qui Opus confecit & ipse Indicem daret; at quæ spes, cum ipse sui partus factus sit hostis, & lucem, ut nosti, contenderit prohibere illi, cui vitam dederat? Ne hic deesset quanto citius conficiendum curavi. Tanta autem in laudato Opere notabilium copia, ut ne tuo impendio in immensum succresceret volumen, multa omittenda fuerint. Hoc meum consilium; quod æquo animo accipias velim. Vale.

C

Cau-

Hęc

E

F

M

Mu-

Ne-

 cti-

ex

Te-

V

Vo-

ad Usu-

FINIS.